

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ἈΚΑΔΗΜΙΑΣ ἈΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΔΗ' ♦ ΙΟΥΛΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1989 ♦ ΤΕΥΧΗ 447 - 448 - 449

ΠΑΝΟΥ ΔΗΜ. ΤΖΙΟΒΑ

Ο ΠΗΛΙΟ ΓΟΥΣΗΣ

Ο ΜΥΘΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΔΟΣΙΑΣ — Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Ἀφορμὴ γιὰ νὰ γραφεῖ αὐτὴ μου ἡ ἐργασία, ἦταν οἱ θέσεις τοῦ συγγραφέα Βασιλείου Παυλίδη, πὸν τὶς διάβασα, ἐδῶ καὶ χρόνια, στὸ ἔγκυρο περιοδικὸ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», σχετικὰ μὲ τὸ μῦθο τῆς προδοσίας τοῦ Πήλιου Γούση.

Τὰ σωσιὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Παυλίδη μὲ ἔπεισαν, ὅτι ἡ περίπτωση τοῦ Γούση θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπανεξετασθεῖ, γιὰτὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δικαιολογηθεῖ, τουλάχιστο λογικά, ἢ τότε πράξη πὸν τοῦ ἀποδίδουν, μὲ τοὺς πρὶν καὶ μετὰ ἀγῶνες του, πὸν εἶναι ἐλάχιστα γνωστοί.

Πολὴ σωσιὰ παρατηρεῖ, ὁ συγγραφέας Παυλίδης, ὅτι ἡ ἱστορία κάνει, πολὺς φορές, λάθη καὶ μάλιστα λάθη τραγικά, ἀλλὰ ἡ περίπτωση του Πήλιου Γούση εἶναι ἡ μοναδική, γιὰτὶ μαζὶ μὲ τὸν Ἰούδα καὶ τὸν Ἐφιάλτη ἀποτελοῦν τὴν τριάδα τῶν πῶ κατὰπτυστων, γιὰ τὸν Ἑλληνισμό, ὀνομάτων. Ἀλλὰ ἂν οἱ δύο πρῶτοι δίκαια ἀναθεματίζονται, ὁ Πήλιος Γούσης ἄδικα παραδόθηκε σὴν κοινὴ περιφρόνηση ἀπὸ τὸν Περραιβὸ καὶ ἀπὸ τὴν ελαφρότητα τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν μας.

Ἡ ὄλη μου ἐργασία θὰ προσπαθήσει, ἀπὸ τὶς ἱστορικὲς πηγές, πὸν ἔχει σὴν διάθεσή της, νὰ ἀνατρέψει τὴν ἀναφερόμενη ἀπ' τὸν Περραιβὸ προδοσία τοῦ Σπύρου Γεωργίου Μπούσμπου ἢ Πήλιου Γούση καὶ μὲ κριτικὴ ἀνάλυση θὰ ἀποδείξει τὸ ἀνυπόστατο τῶν κατηγοριῶν, ἀλλὰ καὶ θὰ ἀναζητήσῃ τὰ αἷτια, πὸν ὀδήγησαν τὸν Περραιβὸ γιὰ νὰ γράφῃ ὅ,τι ἔγραψε, μὲ ἀποτέλεσμα ὁ ἀτυχος Γούσης νὰ περάσει στὸ νεώτερο τραγικὸ δράμα καὶ σὴν ἐπικὴ ποίηση τοῦ Βαλαωρίτη καὶ νὰ διαιωνίζεται ἡ πράξη του σιὸς αἰῶνες:

«Ἐκεῖ ψηλὰ ἀπ' τὸ θουνὸ φωνάζει ὁ Πήλιος Γούσης
κι' ἀγέρας πέρνει τὴ φωνὴ τοῦ Πήλιου τοῦ προδότη».

Βέβαια, ἔχουν προγηθεῖ πολλοὶ ἱστορικὸι συγγραφεῖς, πὸν μὲ ἄρθρα καὶ μελέτες δὲν δέχονται τὴν προδοσία τοῦ Πήλιου Γούση, καὶ ἄλλοι, ὅπως ὁ ἱστορικὸς Γιάννης Λαμπροδίδης, ὁμολογοῦν, μὲ πρωτοφανῆ γενναϊότητα, ὅτι ἴσως πλανήθηκαν καὶ ὑποδεικνύουν, σὸν ἱστορικὸ τοῦ μέλλοντος, νὰ κοιτάξῃ τὶς ἱστορικὲς πηγές πὸν δὲν συμφωνοῦν μὲ τὸν Περραιβὸ καὶ μὲ αὐτοὺς πὸν τὸν ἀκο-

λούθησαν και τὸν ἀκολουθοῦν, γιατί εἶναι ὁ πρῶτος πὸν ἔγραψε τὴν ἱστορία τοῦ ἔνδοξου Σουλίου.

Ὡστόσο, εἶναι ἄξιες κάθε περιέργειας ὀρισμένες δημοσιεύσεις και ἰδιαίτερα ἐπισημαίνουμε τὴν τραγωδία «Πήλιος Γούσης», πὸν κριτικὰ τὴν ἀναλύει τὸ ἔγκυρο περιοδικὸ «Ἑλληνισμὸς» σὶὰ 1900 και πὸν ὁ συγγραφέας τῆς θέλει τὸν ἄνυχο Γούση οκοιωμένο, ἀπὸ τὸν τότε πολέμαρχο Φῶτο Τζαβέλλα γιὰ χάρη τῆς ἀλλοπρόσας Κίτας και, τέλος, οἱ δημοσιεύσεις ὀρισμένων ἐγκυκλοπαιδικῶν λεξικῶν, και ἰδιαίτερα τοῦ λεξικοῦ «Ἡλιος», πὸν ρητὰ πληροφοροῦν τὸ κοινὸ τους, ὅτι ὁ προδότης τοῦ Σουλίου Γούσης, πὸν σὶὰ 1820 ζήτησε τὴν ἴδια του τὴν πατριδα, ἀπὸ τοὺς Σουλτανικοὺς πολιορκητὲς τοῦ Ἄλῃ - Πασᾶ, δὲν ἦταν ὁ ἴδιος ἀλλὰ ἄλλος, και ἀκόμη τοῦ ἀγοῦνται τὰ ἔνδοξα κατορθώματά του, σὶὸ Ζάλογγο, σὶὸ Σέλισο και σὶὸ Μεσολόγγι, ὅπου και τελικὰ ἔπεσε κατὰ τὴν Ἔξοδο.

Τώρα, πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ δικαιολογηθεῖ ὅτι ἕνας προδότης μετέχει ἐνεργὰ στοὺς ἀγῶνες τῶν συμπατριωτῶν του και μάλιστα σὶὰ κοινά, και πῶς ἔνδοξα πεθαίνει, αὐτὸ εἶναι μιὰ ἄλλη περίπτωση, πὸν ὅμως μὲ ἀκρίβεια ὀδηγεῖ σὶὸν ἔλεγχο τῶν τριῶν ἐκδόσεων τῆς ἱστορίας τοῦ Περραιβοῦ, ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ἀξιοπιστίας.

Τελειώνοντας, θεωρῶ ὅποχρέωσή μου νὰ ἐκφράσω τὶς εὐχαριστίες μου σ' ὅσους μὲ βοήθησαν σὶὰ σιὰδια τῆς ἐρεῦνης μου και ἰδιαίτερα τοὺς κ.κ. Θεόδωρο Κοτιό, κάτοικο τῆς Κέρκυρας, γιὰ τὴν πολυτιμη βοήθειά του σὶὴν ἐρευνα τῶν ἀρχείων τῆς νήσου Κερκύρας, τὸν Κώστα Νικολαῖδη και τὸν Δημοσθένη Κόκκίνο, γιατί μὲ προέτρεψαν καλοπροαίρετα νὰ ἀσχοληθῶ μὲ τὴν περίπτωση τοῦ Πήλιου Γούση, και ὅλους γενικὰ, ὅσοι μὲ προθυμία μὲ βοήθησαν οὐσιασιτικά, γιὰ νὰ γράψω αὐτὴ τὴν ἐργασία — ἐργασία δική τους.

Γιάννινα, Φλεβάρης 1988
ΠΑΝΟΣ ΔΗΜ. ΤΖΙΟΒΑΣ

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Π Ρ Ω Τ Ο

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΑΡΑΘΕΣΗ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΤΟΥ ΠΕΡΡΑΙΒΟΥ — Η «ΠΡΟΔΟΣΙΑ» — ΤΑ ΑΙΤΙΑ — ΓΙΑΤΙ ΕΠΕΣΕ ΤΟ ΣΟΥΛΙ —

Ὁ πρῶτος, πὸν ἔγραψε τὴν ἱστορία τοῦ Σουλίου και τῆς Πάργας, σὲ τρεῖς ἐκδόσεις, εἶναι ὁ φιλικὸς Χριστόφορος Περραιβός,¹ ὁ ὀποῖος και θεωρεῖται σὰν ἡ πὸν ἀξιοπιστὴ ἱστορικὴ πηγή και ἀντιγράφεται ἀπὸ πολλοὺς Ἑλληνας και ξένους

1. Οἱ τρεῖς ἐκδόσεις τῆς ἱστορίας τοῦ Σουλίου τοῦ Περραιβοῦ εἶναι χρονολογικὰ οἱ ἐξῆς: α) Ἐκδοσὴ ἀνώνυμη μὲ τίτλο «Ἱστορία σύντομος τοῦ Σουλίου και Πάργας περιέχουσα τὴν ἀρχαιότητα αὐτῶν και ἡρωϊκοὺς μετὰ τῶν Τούρκων πολέμους, και μάλιστα τοὺς τοῦ Σουλίου μετὰ τοῦ Ἄλῃ Πασᾶ, κατοίκου τῶν Ἰωαννίνων και ἡγεμόνος τῆς Γραικίας και Μακεδονίας», τόμος Α - Β, Ἐν Παρισίοις 1803. β) Ἐκδοσὴ ἀνώνυμη, Ἱστορία τοῦ Σουλίου και Πάργας, περιέχουσα τὴν χρονολογίαν και τοὺς ἡρωϊκοὺς αὐτῶν πολέμους ἐξαερέτως τοὺς τῶν Σουλιωτῶν μετὰ τοῦ Ἄλῃ - Πασᾶ, ἡγεμόνος τῆς Ἑλλάδος, συγγραφεῖσα παρὰ ΒΤΚ - ΨΟ - ΨΞΗ ΛΑ ΑΩΚΑ, Ἐν Βενετία παρὰ Νικολάφ τῷ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων, 1815 και γ) Χριστοφῶρου Περραιβοῦ, Ἱστορία τοῦ Σουλίου και Πάργας περιέχουσα τὴν χρονολογίαν αὐτῶν, τὰς πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς μάχας, κυρίως δὲ τὰς πρὸς τὸν Ἄλῃ - Πασᾶ Σατράπην τῆς Ἡπείρου. Ἐν Ἀθήναις τυπ. Φ. Καραμπῆνη και Κ. Βάφα, 1857. Πρὸβλ. Δροῦλια Λ. — Κόντη Β., Ἡπειρωτικὴ βιβλιογραφία (1571 - 1980), Ἀθήνα 1984, σ. 1801, 1813, 1857.

ιστορικούς και περιηγητές, που κατά καιρούς ασχολήθηκαν με την ιστορία του ἑνδοξου Σουλίου,² ἀλλὰ καὶ με αὐτὴ τὴν ιστορία τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ.³

Ἄφου, λοιπόν, οἱ τρεῖς ἐκδόσεις τοῦ Περραιβοῦ ἀποτελοῦν αὐθεντική, γιὰ πολλούς, ιστορική πηγή, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐρευνηθοῦν ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ ἀξιόπιστου, γιατί εἶναι δεδομένο, ὅτι ὁ Περραιβὸς ἐλέγχεται γιὰ τὸν χαρακτήρα του, τὸν ἐπηρεασμένο ἀπὸ συμπάθειες καὶ ἀντιπάθειες⁴ καὶ γιατί πολέμουσε, χωρὶς κανένα οἶκτο, τὸν κάθε ἀντίπαλο τῆς φάρας τῶν Τζαβελλαίων,⁵ στοὺς ὁποίους καὶ ἦταν ἀφοσιωμένος.⁶

Ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν πρώτη ἐκδοση τοῦ Περραιβοῦ, πὺ ἐγινε στὸ Παρίσι στὰ 1803 καὶ εἶναι ἀνώνυμη, βλέπουμε, ὅτι ὁ συγγραφέας, με δριμύτητα, κατηγορεῖ σὰν προδότες καὶ ὑπεύθυνους γιὰ τὴν πώση καὶ τὴν καταστροφή τοῦ Σουλίου τὸν Γιώργη Μπότσαρη, τὸν Παλάσκα, τὸν Διαμαντῆ Ζέρβα καὶ τὸν γέρο Κουτσονίκα καὶ δὲν ἀναφέρει καθόλου τὸ ὄνομα τοῦ Πήλιου Γούση στὸν κατάλογο τῶν προδοτῶν.⁷

Στὴν ἐπίσης ἀνώνυμη ἐκδοση τῆς Βενετίας, πὺ χρονολογικὰ εἶναι ἡ δεύτερη καὶ ἐγινε στὰ 1815, ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Γιαννιώτη Νικολάου Γλυκῆ, ὁ συγγραφέας μᾶς παρουσιάζει ἕνα νέο προδότη, τὸν Πήλιο Γούση,⁸ ὁ ὁποῖος ζήτησε ἀπὸ τὸν στρατάρχη Βελῆ, σὰν ἀντάλλαγμα γιὰ τὴν παράδοση τοῦ Σουλίου, τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ γαμπροῦ του Κουτσονίκα, πὺ κρατοῦνταν σὰν ἡμιγροῦ τοῦ Βε-

2. Βλ. Περικλέους Γ. Ζερλέντου, Ἑπειρωτικὰ Μελετήματα, περιοδικὸ «Παρνασσός», τόμος IB (1888), σ. 322. Πρὸβλ. Βασίλη Κραφίτη, Ἡ ἀληθινὴ ἱστορία τοῦ Σουλίου, Ἀθήναι 1982, σ. 14 - 15.
3. Ἀπὸ αὐτοὺς πὺ ἐγραψαν γιὰ τὴ μεγάλη μας ἐπανάσταση καὶ περὶ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ καὶ ἰδιαίτερα περὶ τοῦ Ἀλῆ, διακρίνονται ὁ Richards, ὁ Beauchamp, ὁ Davenport, ὁ Vaudencourt, ὁ Malte-Brun καὶ ἄλλοι. Βλ. Περικλέους Ζερλέντη, ὁ.π., σ. 319.
4. Βλ. Ἀγγέλου Παπακώστα, Ἡ καταγωγή τοῦ ἐθνομάρτυρος καλογόρου Σαμουήλ, ΜΝΗΜΗ ΣΟΤΑΙΟΥ, Ἀθήναι 1971, σ. 155, ὅπου ὁ συγγραφέας σημειώνει ὅτι «αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι καὶ οἱ εἰδήσεις του εἶναι ἀβάσιμες».
5. Κόριοι ἀντίπαλοι τῶν Τζαβελλαίων στὰ κοινὰ τοῦ Σουλίου ἦταν οἱ Μποτσαραῖοι. Βλ. Ἀναστασίου Γούδα, Βίοι παράλληλοι, Ἀθήναι 1879, τόμος Η, σ. 51. Πρὸβλ. Περικλέους Ζερλέντη, ὁ.π. σ. 323, Σπύρου Ἀραβαντινοῦ, Ἱστορία Ἀλῆ-Πασᾶ τοῦ Τεπελενῆ, Ἀθήναι 1895, σ. 153, Γιάννη Μπενέκου, Οἱ ἀληθινοὶ Σουλιῶτες, Ἀθήνα 1958, σ. 81, Γ. Α ΑΡΣ, Ἡ Ἀλβανία καὶ ἡ Ἑπίρος κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου ἀρχὰς 19ου αἰῶνα, μετάφραση ἐκ τοῦ ρωσικοῦ, Μόσχα 1963, σ. 209, Νίκου Ζάγκου, Μάρκος Μπότσαρης, Ἀθήναι 1966, σ. 11, Ἐμμ. Πρωτοψάλτη, Σουλιώτικα Σημειώματα, Σούλι, Σουλιῶται, Ἀθήναι 1971 σ. 12, Ἀγγέλου Παπακώστα, ὁ.π. σ. 150.
6. Ἀγγέλου Παπακώστα, ὁ.π. σ. 150 κ.ἑ.
7. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ἐκδοση 1803, τόμος Α', ὁ.π., σ. 42 - 59. Πρὸβλ. Περικλέους Ζερλέντη, ὁ.π., σ. 320, ὅπου καὶ κρίνεται σὲ πολλὰ σημεῖα με δριμύτητα καὶ με παράθεση στοιχείων.
8. Καταγόταν ὁ Γούσης ἀπὸ τὴν ὀνομαστὴ σουλιώτικη φάρα τῶν Μπουσμπαιῶν ἢ Ζουμπαιῶν, πὺ ἀποκλήθηκε ἔτσι ἀπὸ τὸ Μούζουμος ἢ Μπούσμης, δηλαδὴ ἀγριομούτσουνος, καὶ ἀπὸ τὸ Ζουμπᾶς - κοντός, κοντοῦ ἀναστήματος, πὺ ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει ἀκόμη καὶ σήμερα γιὰ τοὺς Ζουμπαιῶς τῆς Λάγκας Σουλίου. Βλ. Βασιλείου Π. Παυλίδη, Σπυριδῶν Γ. Μπούσμπος ἢ Πήλιο Γούσης, περιοδικὸ «Ἑπειρωτικὴ Ἑστία», τόμος 21 (1972), σ. 651.

ζύρη στα Γιάννινα και χρηματική αμοιβή, πού έφτανε τὰ δώδεκα πονγγιά.⁹ Τὰ ἴδια, ἀλλὰ μὲ κάποιες οὐσιαστικές διαφορές, παρουσιάζει ὁ Περραιβὸς καὶ στὴν τρίτη ἔκδοση τὴν ἐπώνυμη, πού ἐγινε στὴν Ἀθήνα στὰ 1857 καὶ στὴν ὁποία ἀνεβάζει τὴν ἀμοιβή τῆς προδοσίας ἀπὸ δώδεκα πονγγιά σὲ ἑννέα χιλιάδες γρόσια.¹⁰

Ὅπως καθαρὰ φαίνεται, οἱ δύο τελευταῖες ἐκδόσεις τῆς ἱστορίας τοῦ Περραιβοῦ συμφωνοῦν ὡς πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ νέου προδότη Πήλιου Γούση, πλὴν ὅμως δὲν εἶναι σύμφωνη ἡ πρώτη, πού ἦταν καὶ σχεδὸν ταυτόχρονη μὲ τὰ γεγονότα, καὶ ἀφοῦ συνέβαινε αὐτὸ καὶ γιὰ νὰ μὴ δημιουργηθοῦν ὑπόνοιες ὡς πρὸς τὴν ἀξιοπιστία τῶν γραφομένων στὶς δύο τελευταῖες ἐκδόσεις, ἡ πρώτη παρισινὴ ἔκδοση ἀποκρούχθηκε¹¹ ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν συγγραφέα, καὶ γραπτὰ καὶ προφορικά, μὲ τὴν αἰτιολογία ὅτι δὲν τὴν θυμόταν.¹²

Βασισμένος σ' αὐτὸ τὸ γεγονός, ὁ Ζερλέντης, πού κριτικάρει τὶς τρεῖς ἐκδόσεις τοῦ Περραιβοῦ, πολὺ σωστὰ παρατηρεῖ:

«Ὅποιαν ὅμως εἰλικρίνειαν πρὸς ἀληθῆ τῶν πραγμάτων ἐπιστόρησιν πρέπει τις ν' ἀναμένη παρ' ἀνδρός, ὅστις καὶ προφορικῶς καὶ ἐγγράφως ἀποκηρύττει τὸ ἴδιον αὐτοῦ πόνημα, ἀνημροῦνην προσποιούμενος, ἐνῶ αὐτὸς οὗτος τὴν ἐν Βενετία ἔκδοσιν ἐπιγράφει δευτέραν, ὡς ἐμπροσθεν ἐσημείωσα τοὺς ἰδίους αὐτοῦ λόγους;¹³ Ὅποιον ἱστορικὸν κύρος ἔχουσιν οἱ λόγοι ἀνδρός ἀγνοοῦντος ποσάκις ἐξέδωκε τὸ ἔργον αὐτοῦ».¹⁴

Γιὰ τὴν προδοσία τοῦ Πήλιου Γούση, πού ἀφορᾷ τὴν ἐργασία μας, ὁ Περραιβὸς, στὴν ἔκδοση τοῦ 1815, ἀναφέρει, ὅτι παρουσιάστηκε στὸ στρατάρχη Βελλῆ καὶ τοῦ φανέρωσε τὸ σχέδιο τῆς ἐπίθεσης, τὸ ὁποῖο ἀπέβλεπε στὴν ἀπὸ τὰ νῶτα ἐπίθεση κατὰ τῶν Σουλιωτῶν μὲ 200 Ἀλβανίτες, ὑπὸ τὸν Κίτσο Μπότσαρη. Αὐτὸ τὸ σῶμα θὰ τὸ ὀδηγοῦσε «ἀπὸ στραταῖς κρυφαῖς καὶ ὅπου νὰ μὴ εἶναι καμμία φύλαξις, καὶ οὕτω φέροντάς τους εἰς τὸ Σούλι, θέλει τοὺς ἐμβάσω μέσα εἰς τὸ σπιτί μου, χωρὶς

9. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ἔκδοση 1815, τόμος Α, ὁ.π., σ. 19. Πρβλ. C. Fauriel, *Chants populaires de la Grèce moderna*, Paris 1824, τόμος Α', σ. 156, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι τὰ δώδεκα πονγγιά ἰσοδυναμοῦσαν μὲ 6.000 γρόσια.
10. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ἔκδοση 1857, τόμος Α', ὁ.π., σ. 129. Ὁ Π.Α.Σ. ἀνεβάζει ἀκόμη περισσότερο τὴν ἀμοιβή τῆς προδοσίας καὶ γράφει ὅτι αὐτὴ ἀνερχόταν σὲ δώδεκα χιλιάδες γρόσια Βλ. Α. Σ(αλαπάντα), *Τὸ Σούλιο ἦτοι ἥρωικά θαύματα τῶν Σουλιωτῶν καὶ Σουλιωτίδων*, Ἀθήναι 1860, σ. 136.
11. Βλ. Α. Πετριδῆ, *Περὶ Σουλίου*, περιοδικὸ «Πανδώρα», τόμος 18, Ἀθήναι 1868, σ. 265, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ἡ ἔκδοση τῆς Ἀθήνας εἶναι ἡ δευτέρα. Πρβλ. Κ. Π., *Βιβλιοκρισία τῆς τρίτης ἔκδοσης 1857*, ὅπου χαρακτηρίζεται ὡς δευτέρα, περιοδικὸ «Παρνασσός», τόμος 8, Ἀθήναι 1858, σ. 47.
12. Βλ. Π. Λάμπρου, *Κατάλογος β' σπανίων βιβλίων τῆς Νεοελληνικῆς φιλολογίας πωλουμένων ἐν Ἀθήναις παρὰ τῷ Π. Λάμπρῳ*, Ἀθήνησιν 1864, σ. 40, ὅπου ὁ συγγραφέας ρητὰ ἀναφέρει: «Ἐγὼ ὁ ἴδιος παρετήρησα πρὸς τὸν Περραιβὸν ὅτι ἡ ἐν Ἀθήναις εἶναι τρίτη ἔκδοσις καὶ οὐχὶ δευτέρα, δείξας πρὸς αὐτὸν τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος σπανιωτάτην ἔκδοσιν τῶν Παρισίων, καὶ μοὶ ὁμολόγησεν ὅτι δὲν τὴν ἐνθυμεῖτο, θεωρῶν ὡς πρώτην ἔκδοσιν τὴν ἐν Βενετία μετατύπωσιν». Πρβλ. Περικλέους Ζερλέντου, ὁ.π., σ. 314.
13. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ἔκδοση 1857, τόμος Α', σ. 5, ὅπου ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας ὁμολογεῖ: «Εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσιν, δὲν ὑπῆρχε τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως δεδημοσιευμένον ἕνεκα τῶν δεινῶν περιστάσεων, ἔκρινεν ἀναγκαῖον κατὰ παρακίνησιν ὁμογενῶν νὰ δευτεροτυπώσῃ». Πρβλ. Περικλέους Ζερλέντου, ὁ.π., σ. 313.
14. Βλ. Περικλέους Ζερλέντου, ὁ.π., σ. 321.

κανέναν κίνδυνον. Ἡ ἔσοχότης σου πρὶν νὰ ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος νὰ ἤθελεν εὐρεθεῖς μὲ ὅλα σου τὰ στρατεύματα κοντὰ εἰς τὸ Σούλι, καὶ νὰ τὸ περικυκλώσῃς ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Οἱ Σουλιῶται θέλει ὀρμήσουν κατὰ τὴν συνήθειάν τους εἰς τὰ στρατεύματά σου. Τότε ἐγὼ ἀρχινῶ τὸν πόλεμον ἀπὸ τὸ σπίτι μου μὲ τοὺς διακοσίους στρατιώτας, ὅπου θέλει μοὶ δώσεις καὶ ἡμπορῶ νὰ ἐμποδίσω τοὺς περισσοτέρους Σουλιώτας, διὰ νὰ μὴ κινηθοῦν ἐναντίον σου. Οὕτω ἡ ἔσοχότης σου μὲ τὴν ἀνδρείαν ἀντιμαχίαν, καὶ ἐγὼ μὲ τὴν ἐσωτερικὴν σύγχυσιν θέλει κυριεύσομεν τὸ Σούλι».¹⁵

Τὰ ἴδια, ἀλλὰ μὲ πολλὰς τροποποιήσεις, που τουλάχιστο πείθουν φαινομενικά, ἐπαναλαμβάνει ὁ Περραιβὸς καὶ στὴν ἔκδοσιν τῆς Ἀθήνας τοῦ 1857, προσθέτοντας ἀκόμη, ὅτι τὸ σῶμα τῶν Ἀλβανῶν θὰ ὀδηγοῦνταν στὸ σπίτι τοῦ Γούση «χωρὶς τινα κίνδυνον καὶ γνῶσιν τῶν Σουλιωτῶν» καὶ τροποποιεῖ τὸν διάλογο Γούση - Βελῆ γράφοντας ὅτι ὁ δεῦτερος θὰ ἔμπαινε ταυτόχρονα στὸ Σούλι «καὶ μὲ πολλὰ ὀλίγην ζημίαν σας κυριεύετε τὸ Σούλι».¹⁶

Προσδιορίζοντας τὴ θέση τοῦ σπιτιοῦ τοῦ Γούση, ὁ πρῶτος ἱστορικὸς τοῦ Σουλίου γράφει, στὴν ἔκδοσιν τῆς ἱστορίας τοῦ 1815 καὶ σὲ παραπομπή, ὅτι αὐτὸ ἦταν στὴν ἄκρην τοῦ Σουλίου,¹⁷ ἐνῶ στὴν ἔκδοσιν τοῦ 1857 ἀναφέρει, ὅτι «ἡ οἰκία αὐτοῦ ὑπῆρχεν εἰς τὴν ἄκρην τοῦ Σουλλίου κατὰ βορρᾶν».¹⁸ Ὁ παραπάνω προσδιορισμὸς τοῦ σπιτιοῦ τοῦ Γούση εἶναι σωστὸς καὶ σύμφωνος μὲ τὴν περιγραφή, ποὺ δίνει στὰ ἀπομνημονεύματά του ὁ Λάμπρος Γούσης, ἀδελφὸς τοῦ προδότη. Στὸ ἴδιο σπῆτι ἔζησαν τὰ δύο ἀδελφία, τὰ παιδιά τοῦ Γούση Μπούσιπου, καὶ ἔτσι ἡ μαρτυρία τοῦ Λάμπρου Γούση εἶναι πέρα γιὰ πέρα ἀξιοπίστη. Ἔτσι ὁ Λάμπρος Γούσης, συμφωνώντας μὲ τὸν Περραιβό, γράφει: «Μεταεὺ δὲ τῶν πρώτων οἰκιῶν, αἵτινες κατελήφθησαν, ἦτο καὶ ἡ οἰκία μας κειμένη εἰς ἄκραν τινά, μεμωμένη».¹⁹

Ὡστόσο, ἀνάμεσα στὶς δύο τελευταῖες ἐκδόσεις τοῦ Περραιβοῦ παρουσιάζονται πολλὰς ἀντιφάσεις, ἰδιαιτέρως κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου. Ἔτσι, στὴν ἔκδοσιν τοῦ 1815, ὁ Περραιβὸς γράφει ὅτι ὁ Βελῆς «τὴν ἐρχομένην ἡμέραν λίαν πρωτὶ ὤρμησεν ἐναντίον εἰς τὸ Σούλι, περικυκλώνοντάς το ἀπ' ὅλα τὰ μέρη. Οἱ Σουλιῶται βλέποντες τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς ἀνελπίστως περικυκλωμένους καὶ φοβεριζομένους ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἄρπαξαν τὰ ἄρματα, διὰ νὰ εὐγουν νὰ τοὺς κτυπήσουν. Εὐρέθησαν δὲ τότε εἰς μόνον τὸ Σούλι ἄνδρες τοῦ πολέμου πέντε καὶ πενήκοντα, ὁ δὲ περισσότερος ἀριθμὸς ἦταν μαζὺ μὲ τὸν κυρ - Σαμουὴλ μέσα εἰς τὸ μικρὸν περιτειχισμὸν τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς. Οἱ πενήκοντα πέντε ἄνδρες, χωρὶς νὰ δειλιάσουν ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρικῶν στρατευμάτων, ὤρμησεν ἐναντίον τους, ἀλλὰ πρὶν εὐγουν ἀπὸ τὴν πατρίδα τους, ἄρχισεν ὁ Πῆλιος Γούσης νὰ τοὺς κτυπᾷ ἀπὸ τὸ σπίτι του. Βλέποντας αὐτοὶ μίαν τοιαύτην ἀνέλπιστον καὶ τρομερὰν προδοσίαν, δὲν ἐτόλμησαν νὰ προχωρήσουν εἰς τὰ ἐμπροσθεν, μάλιστα ἔστρεψαν εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ ἐδυναμώθησαν εἰς ἓνα λόφον τοῦ Σουλίου, ὅπου εἶναι ἡ ἐκκλησία τοῦ Προφήτη Ἡλίου, ἦγουν ὁ Ἅγιος Δονᾶτος, θάνοντες καὶ ταῖς πλάταις

15. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ἔκδοσιν 1815, τόμος Β, ὁ.π., σ. 20 κ.ε. Πρὸβλ. Rouqueville, Histoire de la Règeération de la Grèce, Genève 1825, τόμος Ι, σ. 133, C. Fauriel, τόμος Ι, ὁ.π., σ. 266, Σπύρου Ἀραβάντινου, τόμος Α, ὁ.π., σ. 155.

16. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ἔκδοσιν 1857, τόμος Α, ὁ.π., σ. 129 - 130.

17. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ἔκδοσιν 1815, τόμος Β, ὁ.π., σ. 21.

18. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ἔκδοσιν 1857, τόμος Α, ὁ.π., σ. 130.

19. Βλ. Ἰωάννου Γούση, Ἱστορικὰ Σουλίου, περιοδικὸ «Παρνασσός», τόμος ΙΑ (1887), σ. 32.

τους πρὸς τὸ μέρος τοῦ περιτειχίσματος τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ἔνθα εὐρίσκετο ὁ κυρ-
Σαμουήλ με τοὺς πολλοὺς». ²⁰

Ἀντίθετα, στὴν ἔκδοσιν τοῦ 1857, ὁ συγγραφέας σπεύδει νὰ διορθώσει τὰ
ὄσα δὲν εἶναι σύμφωνα με τὴ λογικὴ καὶ τὴν τοπογραφίαν τῆς περιοχῆς καὶ γράφει
τὰ ἑξῆς:

«Διότι ἐνῶ ἀπροσδοκῆτως ἐφάνησαν τὰ στρατεύματα, μὴ τολμῶντα δὲ νὰ εισβάλω-
σιν ἀμέσως, δὲν εὐρέθησαν κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν εἰς τὸ Σούλλιον περισσότεροι τῶν
ἐκατὸν ἐξήκοντα πέντε μαχητῶν, οἵτινες καίτοι ὀλίγοι δρᾶξαντες τὰ ὄπλα κατὰ τῶν ἐχθρῶν ὁ
δὲ Μπούσμπος ἰδῶν αὐτοὺς διαβαίνοντας πλησίον τῆς οἰκίας του ἤρχισε νὰ τοὺς πυρο-
βολῇ ἀπὸ τὰ ὄπισθεν τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο φαινόμενον ἀνεχαίτησε τὴν ὁρμὴν καὶ εἰς
προδοσίας ὑπόνοιαν ἐνέβαλεν ἅπαντας Ὅθεν ὀπισθοποδίσαντες ἐκ συμφώνου ἅπαντες
κατέλαβον τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Δονάτου κείμενον εἰς τὴν Ράχην Κούγκι, θέσαντες τὰ
νῶτα πρὸς τὸ μικρὸν φρούριον τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ὅπου ὑπῆρχεν ὁ Σαμουήλ φυ-
λάττων αὐτὸ με πλέον τῶν ἑξακοσίων μαχητῶν δύναμιν». ²¹

Δὲν νομίζω νὰ χρειάζονται σγόλια, ἀλλὰ οὔτε καὶ ὑποδείξεις γιὰ τὶς ἀντιφά-
σεις στὶς ὁποῖες πέφτει ὁ Περραιβός. Τὰ ἴδια του τὰ κείμενα μιλοῦν ἀπὸ μόνα τοὺς
καὶ δείχνουν πεντακάθαρα τὴν προσπάθειά του νὰ καλύψει τὰ κενὰ τῆς δευτέρας
ἔκδοσης καὶ νὰ κάνει πιστευτὰ αὐτὰ ποὺ γράφει.

Ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γραπτὰ στοιχεῖα ποὺ παρουσιάστηκαν βγαίνει τὸ ἀντικειμε-
νικὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁρθὰ ὁ Ζερλέντης ἐλέγχει τὸν Περραιβὸ με δριμύτητα, καὶ
αὐτὸ τὸ παραδέχεται καὶ ὁ Νίκος Πολίτης, ὁ ὁποῖος δὲν ἐγκρίνει μόνον «τὴν δριμύ-
τητα τῆς λέξεως καὶ τὴν τραχύτητα τοῦ ἐλέγχου». ²²

Ἀντίθετα, ὁ ἱστορικὸς Παπαρρηγόπουλος σπεύδει, κριτικάροντας τὴν τρίτην
ἔκδοσιν τοῦ Περραιβοῦ, νὰ γράφει ὅτι αὐτὴ δημοσιεύτηκε γιὰ δευτέραν φορὰ
«κυρίως ἵνα διευκρινισθῶσι καὶ ἀναπτυχθῶσι γεγονότα τινὰ καὶ περιστατικὰ ὧν δὲν ἠδύ-
νατο νὰ ποιῆσῃ σαφῆ καὶ πλήρη μνείαν ὁ συγγραφέας καθ' ἣν ἐποχὴν ἐγένετο ἡ πρώτη
τοῦ βιβλίου ἐκδοσις». ²³

Στὰ παραπάνω σγόλια ἀνταπαντᾷ ὁ Ζερλέντης γράφοντας ὅτι ὁ Παπαρ-
ρηγόπουλος ἔγνωσε τὶς ἀπῆλεις τοῦ αὐτῆς ἔργου ἰπώθη «τὴν τρίτην ἐν Ἀθηναῖς
ἐκδοσὶν τῆς ἱστορίας τοῦ Περραιβοῦ, οὐδόπως προσέεας εἰς τὰς προηγουμένας δύο ἐκ-
δόσεις ἵνα ἴδῃ τὴν ἐπιπολαιότητα καὶ τὸ πρὸς τὴν συκοφαντίαν ἐπιρρεπὲς τοῦ Περραιβοῦ
κατανοήσῃ». ²⁴

Ἀπὸ τὰ ἀντιστοιχῶν καὶ ἀσυμμοιολόγητα γεγονότα με ἔπεισαν νὰ ἐπισκεθῶ
τὸ Σούλι, γιὰ νὰ ἐξετάσω ἐπιτόπια αὐτὰ ποὺ ἀφοροῦν τὸν Πήλιο Γούση καὶ νὰ
τὰ συγκρίνω με τὶς ἐνδόσεις τοῦ Περραιβοῦ καὶ ἄλλων ἱστορικῶν. Οἱ λιγοστοὶ κά-
τοικοι ποὺ συνάντησα με δέχτηκαν με κάποιο σκεπτικισμό, πλὴν διὸς πόθθημα
μοῦ ὑπέδειξαν τὰ σπιεῖα ἀπὸ τὰ ὁποῖα πέρασε τὸ σῶμα τῶν 200 Ἀλβανῶν. Τὸ
σῶμα ποὺ κατὰ τὸν Περραιβὸ ὀδύνησε ὁ Γούσης, ἐκίνησε ἀπὸ τὴ θέσιν «Μόλα»
καὶ διαβαίνοντας μίαν ἀνώγειον γαράδα, ποὺ πραγματικὰ εἶναι πρὸς βορρῶν τοῦ
Μοῦονγα, κατηρόρισε πρὸς τὴ θέσιν «Κουτσοκίεϊκα», ὅπου βρίσκονται καὶ τὰ χα-

20. R1. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ἔκδοσιν 1815, τόμος Β, δ.π., σ. 22.

Ἀντίθετα, στὴν ἔκδοσιν τοῦ 1857, ὁ συγγραφέας σπεύδει νὰ διορθώσει τὰ

21. R1. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ἔκδοσιν 1857, τόμος Β, δ.π., σ. 130.

22. R1. Νικολάου Γ. Πολίτη, Ἡ ἐν Ζαλόγγῳ καταστροφὴ, περιοδικὸ «Ἔστια», Ἀθήναι
1889, ἀριθ. τεύχους 670, σ. 1-2.

23. R1. περιοδικὸ «Πανδώρα», ἐν Ἀθήναις 1858, τόμος Η', σ. 471.

24. R1. Περικλέους Ζερλέντου, Συνθήκη Ἑπτανήσων καὶ Ἀλῆ-Πασσᾶ ἔτει 1803, Ἐκ-
δοτικὸς Οἶκος Γεωργίου Ι. Βασιλείου, ἐν Ἀθήναις Σταδίου 42, 1921, σ. 6.

λάσματα τῶν σπιτιῶν τῆς ὁμώνυμης φάρας, καὶ δχυρώθηκε στὸ σπίτι τοῦ Πήλιου Γούση, πού ἦταν πέρα ἀπὸ τὸν Προφήτη Ἴηλία, ὡς μεμονωμένη οἰκία τοῦ Σουλίου «κειμένη κατὰ βορρὰν».²⁵

Μέχρι ἐδῶ καλὰ πᾶνε τὰ γεγονότα, γιὰτὶ σωστὰ γράφει ὁ Περραιβὸς συμφωνώντας μὲ τὰ τοπογραφικὰ δεδομένα, ὅτι ἡ ἐκκλησία τοῦ Προφήτη Ἴηλία ἦταν πάνω σὲ λόφο, ἀλλὰ αὐτὴ δὲν εἶναι ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Δονάτου «ἴγουν ὁ Ἅγιος Δονάτος» καὶ τὸ περιτοιχισμα τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, πού ἦταν μὲ τοὺς πολλοὺς ὁ Σαμουήλ, ἦταν σὲ ἄλλο σημεῖο καὶ σὲ μία ὥρα ποδαρόδρομο ἀπὸ τὸν Προφήτη Ἴηλία. Αὐτὴ του τὴν παράλειψη σπεύδει ὁ Περραιβὸς νὰ τὴν διορθώσει στὴν ἔκδοση τοῦ 1857 καὶ ἀφοῦ παρασιωπεῖ τὸ λόφο, ὅπου ἦταν καὶ εἶναι ἡ ἐκκλησία τοῦ Προφήτη Ἴηλία, γράφει ὅτι «ὀπισθοποδησαντες ἐκ συμφώνου ἅπαντες κατέλαβον τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Δονάτου κείμενον εἰς τὴν ράχην Κούγκι, θέσαντες τὰ νῶτα πρὸς τὸ μικρὸν φρούριον τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, ὅπου ὑπῆρχεν ὁ Σαμουήλ φυλάττων αὐτὸ μὲ πλέον τῶν ἑξακοσίων μαχητῶν δύναμιν».²⁶

Συγκρίνοντας τὶς δύο ἐκδόσεις τοῦ Περραιβοῦ, διαπιστώνουμε ὅτι ἡ ἔκδοση τοῦ 1815 κάπως συμφωνεῖ μὲ τὴν ἐπιτόπια παράδοση, ἐνῶ ἡ τρίτη ἔκδοση ἀναιρεῖ τὴ θέση τῆς εἰσόδου τῶν Ἀλβανῶν, τοποθετώντας τὴν σὲ ἄλλο προφανῶς σημεῖο, γιὰτὶ εἶναι ἀδύνατο, μὲ τὰ γραφόμενα στὴν ἔκδοση τοῦ 1815, νὰ εἶχε κάποια στρατηγικὴ ἀξία τὸ σπίτι τοῦ Γούση, ἀφοῦ μπροστά του ἦταν λόφος μὲ τὴν ἐκκλησία τοῦ Προφήτη Ἴηλία καὶ κάτω ἀπὸ τὸ λόφο στενὸ πέρασμα, πού θὰ εἶχε μετατραπῆ σὲ θανάσιμη παγίδα γιὰ τὸ σῶμα τῶν 200 Ἀλβανῶν.

Ἄλλὰ καὶ οἱ ἀφηγήσεις τῶν ντόπιων ρητὰ λένε, ὅτι οἱ μάγκες γίνονταν μακριὰ ἀπὸ τὸ Σούλι καὶ συγκεκριμένα στὶς διαβάσεις πού ὀδηγοῦν πρὸς τὸ Σούλι καὶ τὶς διαβάσεις αὐτὲς γιὰ τρία γρόνια τὶς κατεῖχαν οἱ Σουλιῶτες. Ἀπὸ τὴ διάβαση πού πέρασε τὸ σῶμα τῶν 200 Ἀλβανῶν καὶ πού ὀδηγεῖ κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὴ θέση «Κουτσονικεῖκα» στὴν καρδιά τῆς πρωτεύουσας τῆς συμπολιτείας, θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ μὴ βρεῖ ἀντίσταση, γιὰτὶ καὶ μόνιμη δύναμη φύλαγε πάντα τὴν ποιεῖούσα καὶ σὰν στρατηγικὴ διάβαση θὰ κατέχονταν σταθερὰ ἀπὸ τοὺς Σουλιῶτες. Τὸ μόνον, κατὰ συνέπεια, σίγουρο εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι τὶς πρὸς τὸ Σούλι διαβάσεις τὶς κατεῖχε ἡ φρουρὰ τῆς Μούσγκας (Βούτσι), ἡ ὁποία ἢ ὑποχώρησε κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τῆς στρατιᾶς τοῦ Βελῆ ἢ εἶχε ἐγκαταλεῖψει τὴ θέση της καὶ οἱ ὑπεύθινοι αὐτῆς τῆς θαοῖας πράξης, γιὰ νὰ δικαιολογήσουν τὴν παράλειψή τους, μίλησαν γιὰ προδοσία.⁷⁷

Κατὰ τὸ σχέδιο τοῦ Γούση, οἱ 200 Ἀλβανίτες θὰ ντυποῦσαν τοὺς Σουλιῶτες ἀπὸ τὰ νῶτα, ἀλλὰ ἂν πιστεύουμε τὴν ἀφήγηση τοῦ Περραιβοῦ στὴν ἔκδοση τοῦ 1815, θὰ ἀντιληφθοῦμε ὅτι δὲν ἔγινε κάτι τέτοιο, γιὰτὶ ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει, ὅτι τὸ σῶμα, πού ὑπερασπιζόταν τὴν πρωτεύουσα, δόμησε ἐνάντια στοὺς ἐχθροὺς «ἀλλὰ πρὶν εὐγουν ἀπὸ τὴν πατρίδα τους, ἄρχησεν ὁ Πήλιος Γούσης νὰ τοὺς κτυπᾷ ἀπὸ τὸ σπίτι του».²⁸

Βλέποντας καὶ αὐτὸ τὸ λάθος, ὁ πρῶτος ἱστορικός τοῦ Σουλίου, σπεύδει νὰ τὸ διορθώσει στὴν ἔκδοση τοῦ 1857 καὶ νὰ γράφει ὅτι «ὁ Μούσμπος ἰδὼν αὐτοὺς διαβαίνοντας πλησίον τῆς οἰκίας τοῦ ἤρχισε νὰ τοὺς πυροβολῆ ἀπὸ τὰ ὀπισθεν».²⁹

25. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ἔκδοση 1815, τόμος Β, ὁ.π., σ. 22.

26. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ἔκδοση 1857, τόμος Α, ὁ.π., σ. 130.

27. Βλ. Βασιλεῖου Παυλίδη, Σαμουήλ, Ἀθήναι 1972, σ. 112.

28. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ἔκδοση 1815, τόμος Β, ὁ.π., σ. 22.

29. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, ἔκδοση 1857, τόμος Α, ὁ.π., σ. 130.

Με αυτό τον τρόπο, ο έχθρος κυριεύσε το Σούλι, αλλά οι πενήντα πέντε Σουλιώτες μαχητές ή οι εκατόν εξήντα πέντε αντίστάθηκαν τόσο γενναία, ώστε τους έξωσαν για πρώτη φορά από την πατρίδα τους «και ήθελε βέβαια τους αποδιώξουν παντάσιν από τα σύνορά τους, εάν εκείνην την στιγμήν ήθελεν αφήση ο Σαμουήλ τους επίλοιπους Σουλιώτας διά να όρμήσουν έναντίον τους ή εάν οι πενήντα πέντε ήθελεν εξακολουθήσουν την ίδιαν μεγαλόψυχον μάχην και να μη δοθούν εις την άρπαγήν των Λαφύρων».³⁰

Αυτό το άσθηρίχτο παραμύθι έσπευσε να το διορθώσει ο Περραιβός στην άθηναική έκδοση του 1857 και αφού ανεβάσει τη δύναμη των ύπερασπιστών του Σουλίου σε εκατόν εξήντα πέντε και όνοματίζει άρχηγούς το Δήμο Δράκο και Θανάση Βάγια, όμολογεί ότι αυτό το σώμα έπετέθηκε εκ νέου «επ' έλπίδι να μιμηθώσιν το παράδειγμά των και οι εν τῷ φρουρίῳ» και έδιωξε τους έχθρους έξω από το Σούλι, αλλά αφού άσκολήθηκε «εις την σκύλευσιν δεκαεπτά πτωμάτων», έπωφελήθηκαν οι έχθροί, με αποτέλεσμα να ξαναγίνουν κύριοι του Σουλίου.³¹

Προσπαθώντας ο δεύτερος, χρονολογικά, ιστορικός του Σουλίου ΠΑΣ, να στερεώσει την προδοσία του Πήλιου Γούση, ακολουθεί πιστά τον Περραιβό, αλλά προσθέτει δικά του στοιγεία για να δώσει, όπως θα δοῦμε παρακάτω, κάποια ροή στο έργο του, και αφού ανεβάσει τη δύναμη του σώματος Δράκου και Βάγια σε 200 μαχητές, γράφει ότι το σώμα αυτό χτυπήθηκε από τα νῶτα.³²

Θά παρακολουθήσουμε άμέσως παρακάτω και θά αναλύσουμε τις άπόψεις των ιστορικών που ακολουθήσαν τον Περραιβό και τον ΠΑΣ και των ιστορικών που ακολουθήσαν διαφορετικούς δρόμους.

Με τις πιο πάνω άπάνει στοῦ Περραιβοῦ και του ΠΑΣ συμφωνοῦν, ως πρὸς τον Κουτσονίκα και τον Κίτσο Μπότσαρη, που κληρονομικά διαδέχθηκε το σκοτεινό ρόλο του πατέρα του, αλλά και για τον Γιώργο Μπότσαρη, οι συγγραφείς Μανζουρ.³³ ο Γάλλος έξωμότης, που ύπνοήτησε την αὐλή του Βεζύση από τα 1811 έως τα 1818 και τον γνώριζε όσο λίγοι άνθρωποι,³⁴ ο Finlay,³⁵ ο πολὺς Γάλλος πρόξενος των Ίωαννίνων³⁶ Pucsaueville³⁷ και ως πρὸς την προδοσία του Κουτσονίκα και του Διαμαντή Ζέρβα ο Ίωάννης Λαμπρίδης και ο Άπόστολος Βακαλόπουλος.³⁸ Ός πρὸς την προδοσία του Γιώργη Μπότσαρη και του Παλάσκα,

30. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, έκδοση 1815, τόμος Β, δ.π., σ. 22.

31. Βλ. Χριστοφόρου Περραιβοῦ, έκδοση 1857, τόμος Α, δ.π., σ. 131.

32. Βλ. Π. Α. Σ(αλαπάντα), δ.π., σ. 137 - 138.

33. Βλ. Manzaur - Efendi Ibrahim, Memoires sur la Grèce et l' Albanie, Paris 1827, σ. 42.

34. Βλ. Κώστα Καιροφυλλά, 'Ο 'Αλή Πασιάς, όπως τον είδαν οι περιηγηταί, 'Αθήναι 1934, σ. 3.

35. Βλ. George Finlay, History of the Greek Revolution, Edinburgh and London 1861, 'Ελληνική μετάφραση, τόμος Α', σ. 76.

36. Για τη δημιουργία και την άποστολή του γαλλικού προξενείου στα Γιάννινα, καθώς και για την τοποθέτηση σ' αυτό του Rouqueville., βλ. A. Boppe, L' Albanie et No-
roleon, Paris 1914. σ. 37 κ.ξ.

37. Βλ. Rouqueville, Histoire de la Règeation de la Grèce, Genève 1825, τόμος Α, σ. 132 - 133.

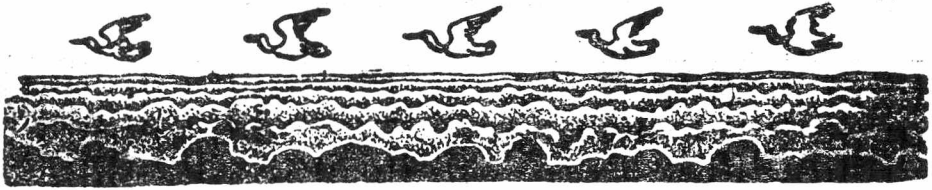
38. Βλ. Ίωάννου Λαμπρίδη, Τα Σουλιώτικα, 'Αθήναι 1890, σ. 50. Πρὸβλ. 'Αποστόλου Βακαλόπουλου, 'Ιστορία του Νέου 'Ελληνισμού, Θεσσαλονίκη 1973, τόμος Δ, σ. 622.

συμφωνοῦν ὁ Ἰωάννης Λαμπρίδης,³⁹ ὁ ΠΑΣ,⁴⁰ ὁ Σπύρος Ἀραβαντινός,⁴¹ ὁ Νίκος Κασομούλης,⁴² ὁ Fauriel,⁴³ ὁ Γερβίνος,⁴⁴ ὁ Remerand,⁴⁵ ὁ Ciampolini,⁴⁶

(Σ υ ν ε χ ῖ ζ ε τ α ι)

-
39. Βλ. Ἰωάννου Λαμπρίδη, ὅ.π., σ. 48, ὅπου ὁ Γιώργης Μπότσαρης χαρακτηρίζεται ἀρχιπροδότης.
40. Βλ. Π. Α. Σ(αλαπάντα), ὅ.π., σ. 55.
41. Βλ. Σπύρου Ἀραβαντινοῦ, ὅ.π., τόμος Α', σ. 139 κ.ἑ.
42. Βλ. Νικ. Κασομούλη, Ἐνθυμήματα Στρατιωτικὰ τῆς Ἐπανάστασεως τῶν Ἑλλήνων, Ἀθήνα 1940, τόμος Α', σ. 53-55. Πρὸς Δημ. Οἰκονόμου, Τὸ Σούλι, οἱ Σουλιῶται καὶ ἡ οἰκογένεια Μπότσαρη, Ἀθήνα 1952, σ. 31-32.
43. C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderna, Paris 1824, τόμος Η, σ. 246.
44. Βλ. Γ. Γερβίνου, Ἱστορία τῆς Ἐπανάστασεως καὶ ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος, μετὰφραση Ἰ. Περβάνογλου, Ἀθήνα 1864, τόμος Α, σ. 62.
45. Βλ. Gabriel Hemerand, Ali de Tèpèlen, Paris 1928, σ. 69.
46. Βλ. Luigi Ciampolini, Le guerre dei sulioti contra Ali Bascia di Janina, Firenze 1827, σ. 72 κ.ἑ.
- καθὼς καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

ΝΙΚΟΥ ΧΡ. ΑΛΙΠΡΑΝΤΗ

ΔΥΟ ΗΠΕΙΡΩΤΕΣ ΟΣΙΟΙ ΣΤΗΝ ΠΑΡΟ

(Ἄρσένιος Σεργιάδης — Ἠλίας Γεωργιάδης)

Ἦ εὐάνδρος Ἠπειρος πάντοτε ὑπῆρξε ἡ μεγάλη μητέρα πού ἔφερε στὸν κόσμο τοῦτο μεγάλη ἀναστήματα, μορφές πρώτου μεγέθους, τηλαυγείς φωστήρες πού διέπρεψαν στὶς Ἐπιστῆμες, στὰ Γράμματα, στὶς Τέχνες, στὴν Ἐκκλησία, στὶς ἐπιχειρήσεις, στὸ ἐμπόριο, στὰ φιλανθρωπικὰ ἔργα, στὴν ἀγιότητα. Καὶ ἐξακολουθεῖ ὡς τίς μέρες μας νὰ ἐκτρέφει καὶ νὰ προβάλλει στὴν οἰκουμένη αὐτὰ τὰ παιδιὰ της πού τὴν τιμοῦν καὶ τὴν δοξάζουν. Καὶ τὴν βοηθοῦν μὲ κάθε τρόπο, πιστὰ στὸ χρέος πού ἔχουν πρὸς αὐτήν, σὰν παιδιὰ πρὸς σαρκική μητέρα.

Μέσα ἀπὸ τοὺς κόλπους της ἀναδύθηκαν, στὸ τέλος τοῦ 18ου καὶ στὶς ἀρχές τοῦ 19ου αἰώνα, ὡς εὖσσμα ἄνθη, δοχεῖα τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ δυὸ ὄσιοι πατέρες, κορυφές τοῦ μοναχισμοῦ, ὁ ἅγιος Ἄρσένιος Σεργιάδης καὶ ὁ ἱερομόναχος Ἠλίας Γεωργιάδης, πού τοὺς κράτησε ὀριστικά ὄχι ἡ ἰδιαιτέρα πατρίδα τους, ἀλλὰ μιὰ ἄλλη μικρὴ πατρίδα, ἡ Πάρος. Ἐδῶ ἐπέσωτα, μὲ τὴν βιοτή τους καὶ τὴν ἀγίαστική χάρι τους, νὰ καθιερώσουν τὸ νησί τῆς Παναγίας τῆς Ἐκατονταπυλιανῆς καὶ νὰ μείνουν πιά ἐδῶ, στὴν καρδιά τοῦ Αἰγαίου, φωτεινοὶ ὁδοδείκτες, «πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν» (Ἐβρ. Α' 14), γιὰ ὅλους ἐκείνους πού ζητοῦν νὰ ξεδιψάσουν ἀπὸ τὰ θεῖα νάματα τῶν ὁσίων πατέρων. τῶν ὁποίων ἡ μνήμη πάντοτε ζωντανῆ διακονίζεται ὡς τίς μέρες μας. Ἐπειδὴ ὑπῆρξαν «σκευὴ ἐκλονῶς», πνευματέμφοροι καὶ «ἅγιοι ἐν βίῳ», ὅπως, ἰδιαιτέρα, ὁ ποῶτος ἀπ' τοὺς δυὸ Ἠπειρωτὲς κληρικούς, ὁ Ἄρσένιος, ὁ ὁποῖος ἤδη, ἀπὸ τὸ 1967, ἔχει καταταγῆ ἐπίσημος μεταξὺ τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ τιμᾶται μεγαλοπρεπῶς καὶ πανηγυρικῶς ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Πάρου ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους πού ποσοσέρονται εὐλαβεῖς προσκυνητὲς στὴ Χάρη του, στὴν Ἱ. Μονὴ Μεταμορφώσεως Χριστοῦ στὸ Δάσος, δυτικὰ τοῦ νησιοῦ, ὅπου καὶ ὁ τάφος του καὶ ὁ ναὸς του, καὶ νὰ προσκυνήσουν τὰ ἅγια λείψανά του καὶ νὰ τὴν τιμήσουν καὶ νὰ ζητήσουν τὴ βοήθειά του. Ἐπειδὴ ὁ Ἅγιος Ἄρσένιος πολλὰ ἰάματα ἐπιγέει στοὺς πιστῶς προστρέχοντες σ' αὐτόν. Εἶναι ὁ θαυματουργὸς ἅγιος τῆς Πάρου καὶ πολιοῦχος τοῦ νησιοῦ.

Γιὰ τὸν Ἅγιο Ἄρσένιο, λοιπόν, ὁ λόγος στὴν παρούσα μελέτη μας καὶ γιὰ τὸν Ἠλία Γεωργιάδη, ἔξισου λαμπρῶ, ἀσκητικῶ καὶ ὄσιο κληρικῶ, πού ὑπῆρξε ποσκάτογος τοῦ Ἁγίου Ἄρσενίου στὴν ἡγουμενία τῆς Μονῆς Ἁγ. Γεωργίου Λαγκάδας στὴν Πάρο.

Καὶ οἱ δυὸ, γεννήματα καὶ θεέματα τῆς Ἠπειροῦ, γιὰ τοὺς ὁποίους ἐγκυαχῶνται οἱ Παριανοί. Ἄξιζει, ἐπομένως, ἡ παρουσίασή τους ἀπὸ τίς σελίδες τῆς φιλόξενης καὶ ἀξιόλογης «Ἠπειρωτικῆς Ἐστίας», γιὰ νὰ τοὺς γνωρίσουν καὶ ὄσιο δὲν ἔτυχε μέχρι σήμερα νὰ πληροφορηθοῦν γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τους καὶ — γιὰτί ὄχι; — νὰ εὐαισθητοποιηθοῦν οἱ συμπατριῶτες τοῦ Ἁγίου Ἄρσενίου συγκεκομμένα, ὥστε νὰ τιμοῦν καὶ στὴ γενέτειρά του τὸν νεότερο τοῦτον ἅγιο τῆς Ἐκ-

κλήσιας — ἂν ἕως τώρα δὲν ἔχουν κάνει αὐτό. Εἶναι ἓνα χρέος πὺ δρφεῖλουν νὰ τὸ ἐπιτελέσουν.

Στὴν Πάρο, ὅπου ἡ θεία Πρόνοια ἐναπέθεσε τὶς δυὸ αὐτὲς ὄσιακὲς μορφές, τὸν Ἄρσένιο καὶ τὸν Ἡλία, ἔχει ὑψωθῆ, ἀπὸ τὸν 40 αἰῶνα, μνημεῖο αἰῶνιο ὁ παλαιφύτος παλαιοχριστιανικὸς ναὸς τῆς Παναγίας Ἐκατονταπυλιανῆς (ἢ Καταπολιανῆς). Εἶναι ὁ ἀρχαιότερος διατηρούμενος καὶ μεγαλοπρεπέστερος στὴν Ἀνατολὴ ναὸς μετὰ τὴν Ἁγία Σοφία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν Ἀχειροποίητο καὶ τὸν Ἅγιο Δημήτριο τῆς Θεσσαλονίκης.

Μέσα σὲ τέτοιο περιβάλλον, ὅπου ἡ ἔκφραση τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀνυψώσεως τῶν καρδιῶν πρὸς τὸν «δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ» ἐξωτερικεύεται στὰ λαμπρὰ ἢ ἀπέριττα οἰκοδομήματα τοῦ Χριστιανισμοῦ (δεκάδες μοναστήρια καὶ ἑκατοντάδες ἐξωκκλήσια σ' ὅλη τὴν ἔκταση τοῦ νησιοῦ) δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ μὴ βλαστήσουν καὶ τὰ μυρίνοια ἄνθη τοῦ Παραδείσου, οἱ εὐσεβεῖς Ψυχές πὺ ἔζησαν ἀγγελικὰ στὸ ἱερὸ τοῦτο νησί. Ἔτσι ἐβίωσαν, ποτιζόμενοι ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς αἰωνιότητος καὶ τῆς μακάριος ζωῆς τὴν ἐλπίδα, ἡ ἁγία Θεοκτίστη (819 - 881), ὁ ὀσιος Συμεὼν ὁ Ἐρημίτης, τὸν 9ο αἰῶνα, ἄλλες μορφές τὸν 18ο καὶ 19ο αἰῶνα (Κύριλλος, Ἰωάσαφ καὶ οἱ ἠγούμενοι τῆς Μονῆς Λογγοβάρδας, τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου, τοῦ Ἁγ. Γεωργίου κ.ἄ.) καὶ ὁ ἅγιος Ἄρσένιος στοὺς νεωτέρους χρόνους (1800 - 1877).

Ἡ κοίμησή του στὶς 31 Ἰανουαρίου 1877 μᾶς φέρνει πάλι μπροστά μας, πὺ ἔντοια τὶς μέρες αὐτές, τὴν ἁγία μορφὴ του, νὰ τὴ θυμηθοῦμε καὶ νὰ διαπιστώσουμε γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ πὺς «ἡ ἀγιότης δὲν εἶναι προνόμιον τῶν παρωχημένων μόνον ἐπογῶν ἀλλ' εἰς τὸ διηγεκὲς θὰ ποοβάλλη ὡς τὸ ἄνθος καὶ ὁ καρπὸς τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς», ὅπως εἶχε γράψει τὸ 1967 τὸ περιοδικὸ «Ἐκκλησία»¹ μετὰ τὴν εὐκαιρία τῆς ἀγιοποιήσεως τοῦ Ἄρσενίου ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο.

Ὁ Ἅγιος Ἄρσένιος, πὺ μόνασε στὴν Πάρο, κατὰ κόσμιον Ἀθανάσιος Σεορίου Σεοιάδης, εἶναι ὁ πολιοῦχος τοῦ νησιοῦ. Γεννήθηκε στὰ Ἰωάννινα στὶς 31 Ἰανουαρίου 1800. Ἀπὸ μικρὸς δοφάνεψε ἀπὸ πατέρα καὶ μητέρα. Γι' αὐτὸ ἀναγώσασε στὰ ἐννιά του χρόνια μακριὰ ἀπ' τὴν πατρίδα του. Τὸν βόσκεινε στὶς Κυθωνίες (Ἀἶβαλλί) τῆς Μικρῆς Ἀσίας — ἀγνωστο πὺς βοέθηκε ἐκεῖ —, στὴν ἀνωμαστὴ πόλη μετὰ τὴν πνευματικὴ καὶ ἐμπορικὴ δραστηριότητα, ὅπου σπούδασε στὴν πρῶτη σχολὴ τῆς πόλεως, μετὰ διευθυντὴ τὸν ἱερομόναχο Γρηγόριο Σαοάου. Ἐδῶ ἔβουσε πέντε χρόνια διδασκόμενος φιλοσοφία, θεολογία καὶ μαθηματικά. Ποῖν ἀναγώσασε ἀπὸ τὶς Κυθωνίες ἔβησε στὴν πόλη ὁ μοναχὸς Δανιὴλ, ἀπὸ τὴ Ζαγορὰ τοῦ Πηλίου, ὁ ὁποῖος συνεδέθη διὰ φιλίας μετὰ τὸν ἔσθη Ἀθανάσιο. Ὁ Ἀθανάσιος ἔβινε ὑποτακτικὸς τοῦ νέου πνευματικοῦ του, πὺ στὸ ἔβησ θὰ τὸν ἀκολουθεῖ πιστὰ ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, ὅπου καὶ ἔβιν πῆγαινε. «Ἀσοῦκε λοιπὸν — ἀνσέφει ὁ ἀοιδίμος ἠγούμενος τῆς Μονῆς Λογοβάρδας π. Φιλόθεος Ζεοβάκος, ἄλλη κοουσαία, ὄσιακὴ μορφή τοῦ Παοιανοῦ μοναχισμοῦ (1884 - 1980)² — τὴν σπουδὴν, τὴν μάθησιν τῶν νοουμάτων καὶ τῆς γνήου καὶ ποοκαῖου φιλοσοφίας καὶ ἐπρῆθιψε τὴν σπουδὴν καὶ τὴν μάθησιν τῆς ἀληθοῦς καὶ οὐρανοῦ φιλοσοφίας, ἠοάσθη τοῦ κάλλους αὐτῆς, ἐφίλησε ταύτην ἐκ νεότητος του καὶ ἐξήτησε νύμφην ἀναγέσθαι αὐτῇ ὅτι ὁ πάντων Δεσπότης ἠνάπησεν αὐτὴν. Ἦκουσε γὰρ παοὰ τοῦ σοφοῦ Παοοιμιστοῦ ὅτι τιμωτέρα ἐστὶ λίθων πολυτελῶν, πᾶν δὲ τίμιον οὐκ ἄξιον αὐτῆς ἐστὶν (Παοοιμ. Η' 2)».

Τὸ 1815, σὲ ἡλικία 15 ἐτῶν, φθάνει στὸ Ἅγιον Ὄρος μὲ τὸν γέροντα τοῦ Δανιήλ, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε πανήγυρος παραστάτης τῶν παιδικῶν καὶ ἐφηβικῶν του χρόνων. Ἐδῶ ντύθηκε τὸ ἀγγελικὸ σχῆμα. Ἐγινε μοναχὸς παίρνοντας τὸ ὄνομα Ἄρσένιος. Ἀπὸ μικρὸς εἶχε ἔφεση γιὰ τὴ μοναχικὴ καὶ μοναστικὴ ζωὴ καὶ γιὰ τὰ «Ἱερὰ Γράμματα» «τὰ δυνάμενα σοφίσαι εἰς σωτηρίαν διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Β' Τιμόθ. γ' 15). Ζοῦσε πιά ἀπὸ τότε στὸν Ἱερό Ἄθωνα στὴν Αἰωνιότητα καὶ γιὰ τὴν Αἰωνιότητα. Καὶ γιὰ ὄλους μας ἔτσι πρέπει νὰ εἶναι. Ὅπως γράφει ὁ διαπρεπὴς Ρουμάνος ὀρθόδοξος ἱερεὺς Βιργιλ Γκεωργκίου³ «ἡ αἰωνιότης ἀρχίζει ἐδῶ κάτω, στὴ γῆ. Καὶ ὅταν βρισκόμαστε στὴν Ἐκκλησία, βρισκόμαστε κιόλας στὸν οὐρανό. Εἴμαστε κιόλας στὴν Αἰωνιότητα».

Μὲ τὴν ἐγκράτεια, μὲ τὴν ἀγάπη, μὲ τοὺς ὕμνους καὶ τὶς ὠδὲς τὶς πνευματικῆς καὶ μὲ τὴν προσευχὴ ὁ Ἄρσένιος «προσκαρτεροῦσε στὸν Θεὸ ὡς Ἄγγελος» (Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής). Αὐτὸ τονίζουν, ἄλλωστε, καὶ στίχοι ἀπὸ τὸ ἀπολυτικὸ του: «ὡς ἄγγελος γὰρ ὤφθη ἐπὶ τῆς γῆς, ἀσκήσει οὐρανίων ἀρετῶν».

Ἐξὶ χρόνια παρέμειναν στὸ Ἅγιον Ὄρος ὁ Ἄρσένιος καὶ ὁ Ἡλίας. Μετὰ «ἀναγκάστηκαν νὰ φύγουν καὶ αὐτοὶ λόγῳ τῶν ἐριδῶν γιὰ τὰ μνημόσυνα κι ἀκολούθησαν τὸ δρόμο τῶν Κολλυβάδων»⁴. Ἀρχίζουν πάλι οἱ περιπέτειές του. Ἐργεταὶ στὴν Ἀττικὴ, πάντα μὲ τὸν Δανιήλ, στὸ μοναστήρι τῆς Πεντέλης. Ὅταν ὁμως ξέσπασε ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1821, ζήτησε καταφύγιο στὶς Κυκλάδες, ὅπου δὲν ὑπῆρχαν ταραχὲς οὔτε συμπλοκὲς ἀνάμεσα σὲ Τούρκους καὶ Ἕλληνες, τέτοιες ποὺ νὰ κινδυνεύει ἄμεσα ἡ ζωὴ του. Ὁ πρῶτος σταθμὸς τῶν δυὸ κνηνημένων μοναχῶν ἦταν ἡ Μονὴ τῆς Ζωοῦ. Πηγῆς Λογγοβάρδας στὴν Πάρο, ὅπου ἠγοούμενος τὴν ἐποχὴ ἐκείνη διατελοῦσε ὁ Φιλόθεος Α' Γεωργίου. Ἀλλὰ ἐπειδὴ τὸ μοναστήρι ἀκόμα δὲν εἶχε ἀναδιοργανωθῆ καὶ βρισκόταν σὲ μεγάλη φτώχεια γιὰτὶ μόλις εἶχαν φτάσει ἀπ' τὴν πατρίδα τους, τὴν Πελοπόννησο, οἱ μοναχοὶ γιὰ νὰ γλυτώσουν ἀπ' τὴν ἐπιδρομὴ τοῦ Δράμαλη (1822), ὁ ἠγοούμενος τοὺς ἔστειλε στὸ ἄλλο γνωστὸ μοναστήρι τοῦ νησιοῦ, ποὺ ὑψώνεται στὴν κορυφὴ λόφου, στὰ νοτιοανατολικά τῆς Πάρου, στὸν Ἅγιο Ἀντόνιο Κεφάλου (Τσιπίδου), ὅπου ἔμεινε ἐκεῖ ἕνας διάσημος Ἱεροκήρυκας τῶν Κυκλάδων, ὁ ἱερομόναχος Κύριλλος Παπαδόπουλος ἀπὸ τὴ Μάρπησσα (Τσιπίδο) (1745 - 1833) ἠγοούμενος ἀργότερα τῆς Μονῆς Ἁγ. Γεωργίου Λαγκάδας.

Ἐδῶ θὰ παραμείνουν γιὰ λίγο γιὰ νὰ ἀναγορῆσουν ὕστερα σ' ἄλλα νησιά καὶ μάλιστα ἀπόμονα καὶ μακρινά, ὅπως εἶναι ἡ Σίκινος καὶ ἡ Φολέγανδρος, ποὺ βρισκονται στὰ νότια τῆς Πάρου.

Ἀρκετὰ χρόνια (ἀπὸ τὸ 1829 ὡς τὸ 1840) θὰ ἐγκαταβιώσουν ὁ πατὴρ Ἄρσένιος καὶ ὁ γέροντας Δανιήλ στὸ ἐρημικὸ καὶ ἄγονο νησι τῆς Φολεγάνδρου, ποὺ τότε τὸ ἔλεγαν καὶ τὸ ἔγραφαν Πολύκανδρο.

Μὲ τὴν ἐγκριση τοῦ Δανιήλ ἀργίζει τὸ διδακτικὸ ἔργο του. Μορφώνει τὰ παιδιὰ τῶν νησιωτῶν στὴν ἰδρυθεῖσα τότε Σκολή, μετὰ ἀπὸ θεοῦ παράκληση τῶν Φολεγανδοίων. Στὴ συνέχεια χειροτονεῖται διάκονος, ἡ δὲ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση τὸν διορίζει Ἑλληνοδιδάσκαλο.

Παράλληλα, λοιπόν, μὲ τὴ μοναχικὴ ἐμπειρία, τὴν προσευχὴ καὶ τὴν ἀσκησι τῶν ἀρετῶν, ὁ Ἄρσένιος συμβάλλει μὲ ζῆλο καὶ ἀφοσίωση στὸ παιδευτικὸ ἔργο. Ἐνα παρηγορητικὸ φῶς γνώσεων ἦταν ὁ Ἡπειρώτης κληρικὸς, διδάσκαλος τοῦ Γένους, στὸν περιορισμένον ἐκεῖνον μικρὸ γῶρο τοῦ Ἀρχιπελάγους. Ὡστόσο ὑπῆρξε ἱκανοποιητικὴ ἡ σπορὰ καὶ ὁ πνευματικὸς γεωργὸς ποὺ «ἐξῆλθε τοῦ στείραι τὸν σπόρον αὐτοῦ», κάτοχος πολλῶν γνώσεων ποὺ εἶχε λάβει στὶς Κυδωνίες, εὐχαριστημένος γιὰ τὴν προσφορὰ του καὶ τὴν ὄλη δράση του. Στὴ Φολέγανδρο θὰ γράφει καὶ τὸ βιβλίο: «Ἀπάνθισμα φιλολογικῶν συνερανοσθῆν ὑπὸ Ἄρσενίου ἱεροδια-

κόνου» πού τώρα φυλάγεται στη βιβλιοθήκη, πολύτιμο κειμήλιο, τῆς Μονῆς Λογγοβάρδας στὴν Πάρο. Γράφτηκε στὰ 1832 καὶ περιλαμβάνει 830 σελίδες.⁵

Ἀπὸ τὴ Φολέγανδρο, καὶ ἀφοῦ πιά «μετήλλαξε τὸν βίον» ὁ γέροντάς του Δανιήλ, ἀναχωρεῖ τὸ 1840 περίλυπος ὁ Ἀρσένιος. Ἀπαρηγόρητοι καὶ οἱ κάτοικοι. Γιατὶ ἔχαναν ἀπὸ κοντὰ τους ἕνα ὄσιο. Μιά ἀγγελόμορφη ψυχὴ, λειτουργὸ τοῦ Ἱψίστου, διδάσκαλο καὶ πνευματικὸ ἄνδρα, πού ζωντάνευε καὶ γεωργοῦσε ἀποδοτικὰ τὸν ἄγονο ψυχικὰ καὶ πνευματικὰ ἀγρό τῆς Φολεγάνδρου.

Κρατώντας ἕνα σακκούλι μὲ τὰ ὀστᾶ τοῦ Δανιήλ ὡς εὐλογία, ἔφυγε μὲ κατεύθυνση τὸ ἄλλο, βόρειο, ἄκρο τῆς ἐλληνικῆς πατρίδας: τὸ Ἅγιον Ὄρος. Θὰ περνοῦσε πρῶτα ἀπὸ τὰ νησιά τῶν Κυκλάδων κι ὕστερα, διὰ Ξηρᾶς ἢ θαλάσσης, θὰ ἔφθανε στὸ περιβόλι τῆς Παναγίας, ὅπου ἐκεῖ θὰ τελείωνε τὴν ἐπίγεια ζωὴ του, ὅπου ζέπιθυμοῦσε. Ὅμως, «θεῖα εὐδοκία» κάνει ἕνα σταθμὸ στὴν Πάρο γιὰ νὰ χαιρετήσῃ τοὺς γνωστοὺς του ἡγουμένους, τῆς Λογγοβάρδας Φιλόθεο Α' καὶ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Κύριλλο Παπαδόπουλο, ὁ ὁποῖος ὅμως εἶχε ἤδη ἀναπαυθῆ ἐν Κυρίῳ τὸ 1833, σὲ βαθὺ γῆρας.

Βρισκόμαστε στὰ 1840. Νέος ἡγούμενος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἶναι ὁ Ἡλίας Γεωργιάδης, τοῦ ὁποίου τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση του θὰ παρουσιάσουμε «παρακατιόντες». Ἦταν συμπατριώτης τοῦ Ἀρσενίου καὶ ἡ φωνὴ τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας τοὺς καλοῦσε νὰ συναντηθοῦν. Ὁ Ἡλίας ἦταν «ἄνθρωπος σοφὸς καὶ ἐνάρετος, ἐπιστήμων λόγιος καὶ ζηλωτὴς, ἱεροκῆρυξ Κυκλάδων».⁶ Ἡ φήμη του θὰ βγῆ ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Πάρου. Θὰ διοικήσῃ τὴ Μονὴ ὑποδειγματικὰ ὡς τὸ 1850 (ἢ 1861), ἔτος κοιμήσεώς του.

Ὁ φωτισμένος αὐτὸς πληρικός, μετὰ ἀπὸ πολλὰ καὶ ἐπίμονες παρακλήσεις ἔπεισε τὸν πατέρα Ἀρσένιο νὰ μείνῃ ὀριστικὰ στὸ νησί. Ἐγίνε μέλος τῆς Ἀδελφότητος τῆς Μονῆς, ὅπου τώρα, γέροντάς του καὶ πνευματικὸς ἦταν ὁ Ἡλίας, δέκα χρόνια μεγαλύτερός του, καὶ ὅπου ἐκλεκτοὶ μοναχοί, σοφοὶ ἀσκητές, δοκιμασμένοι «ἐν πυρὶ», ἐμόναζαν σ' αὐτὸ τὸ ὀνομαστὸ «μιονύδριον» (ὅπως καλεῖται σὲ κάποιον ἔγγραφο) τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.⁷ Εἶναι σφηνωμένο κάτω ἀπ' τὴ ράχη πρόβουνου τῶν Ἁγίων Πάντων (ὕψος 771 μ.), στὰ νοτιοανατολικά τοῦ νησιοῦ, καὶ βλέπει πρὸς τὴν πεδιάδα τῆς ἀνατολικῆς Πάρου καὶ πρὸς τὸ πανόραμα τῆς Νάξου.

Στὸ γραφικὸ τοῦτο τοπίο, τὸ λιτὸ καὶ δοξαστικὸ, ὁ Ἀρσένιος «συνασκούμενος — γράφει ὁ π. Φιλόθεος Ζερβάκος⁸ — συγκοπιῶν, συναγωνιζόμενος καὶ συγκοπαθῶν, πάντας ὑπερήλασε ταῖς ἀρεταῖς καὶ ταῖς ἀσκητικαῖς ἀγωγαῖς. Ἠγρύνει τὸ πλεῖστον τῆς νυκτός, 3 - 4 ὥρας ἐκοιμᾶτο μόνον τὸ ἡμερονύκτιον, πολλάκις δὲ ὄλην τὴν νύκτα ἠγρύνει προσευχόμενος μετὰ δακρῶν ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν πνευματικῶν τῶν τέκνων καὶ τῶν μαθητῶν, τοὺς ὁποῖους ἐγκατέλειπε εἰς τὴν Φολέγανδρο, ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν του συνασκητῶν καὶ ὑπὲρ τοῦ σύμπαντος κόσμου. Ἀπαξ τῆς ἡμέρας ἐσιτίζετο, ἡ δὲ τροφή του ἦτο λιτοτάτη. ἔτρωγε δὲ τόσον, ὅσον νὰ ζῆ, νὰ στηρίζεται, νὰ διακονῆ καὶ νὰ ὑπηρετῆ εἰς ὅλας τὰς διακονίας τῆς Μονῆς. Τροφήν εἶχε πνευματικὴν τὴν ἀνάγνωσιν τῶν θείων Γραφῶν καὶ τῶν συγγραμμάτων τῶν Ἁγίων Πατέρων, τὴν ὁποίαν ἔτρωγε μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν καὶ προθυμίαν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐθεώρει καὶ ὡς ἀναγκαιοτέραν καὶ ὠφελιμοτέραν τῆς σωματικῆς, ὕλικῆς τροφῆς, ἡ ὁποία μόνον τὸ σῶμα τρέφει, ἐνῶ ἡ πνευματικὴ τροφή πολλάκις τρέφει καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα...».

Δὲν πέρασε πολὺς καιρὸς ὅταν ὁ Μητροπολίτης Κυκλάδων Δανιήλ πληροφορήθηκε ὅτι ὁ Ἀρσένιος εἶχε καταστῆ πρότυπο πραότητος, συνέσεως, διακρίσεως, ταπεινώσεως, φιλαδελφείας, ἀγάπης καὶ ὅτι ἡ ζωὴ του ἦταν ἀγγελικὴ καὶ ἁγία. Τὸν κάλεσε στὴ Σύρο ὅπου τὸν χειροτόνησε, στὰ 1847, ἱερέα, παρὰ τὴ θέλησίν του. Ἀργότερα, ἔλαβε καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ πνευματικοῦ. Καὶ μετὰ τὴν κοίμησίν του

Νικηφόρου Ζερβουδάκη, διαδόχου του πατρός 'Ηλία Γεωργιάδη, ὁ 'Αρσένιος ἔγινε, παρὰ τὴ θέλησὶ του, ἡγούμενος τοῦ 'Αγίου Γεωργίου Λαγκάδας τὸ 1875, ἴσως καὶ ἀπὸ τὸ 1871, χρονολογία κοιμήσεως τοῦ ἱερομονάχου Νικηφόρου.

Ἦδη τὸ ὄνομα τοῦ 'Αρσενίου «πόρρω ἀφίκετο καὶ ἡγατήθη ἐν τῇ εἰρήνῃ του» (Σοφ. Σειράχ, ΜΖ' 16 - 17). Ἀνέβαινε δέ, μὲ τὴν ὅλη βιοτή του, σταθερὰ τὰ σκαλιὰ τῆς ἀγιότητος καὶ μὲ τὶς ἐνδόμυχες προσευχὰς του εἰσακουόταν στὸ Θεό, αὐτὸς ὁ «ἔνσαρκος ἄγγελος», καὶ ἐπιτελοῦσε «σημεῖα καὶ τέρατα» ('Ιωάν. Δ' 48), πὺ ὁ ἀπόηχός τους ἔχει φθάσει ὡς τὴν ἐποχὴ μας καὶ μεταφέρονται ἀπὸ στόμα σὲ στόμα ἢ εἶναι γραμμμένα σὲ σχετικὰ βιβλία.⁹ Ἀναφέρουμε ἐδῶ ἓνα πολὺ γνωστὸ στὸς σημερινούς Παριανούς θαῦμα του πὺ συνέβη τὸ 1876 ὅταν τὸ νησί ὑπέφερε ἀπὸ ἀνομβρία. Τὸ μεταφέρουμε ὅπως τὸ ἔγραψε στὴ Βιογραφία τοῦ πατρός 'Αρσενίου ὁ Παριανὸς λόγιος 'Ιωάννης Βιτζαρῶς, αὐτόπτης μάρτυς τοῦ γεγονότος καὶ πνευματικὸ τέκνο τοῦ ἁγίου:

«Ὅτε τὸ ἔτος 1876 ἔνεκα τῆς δεινῆς ἀνομβρίας ἡμεῖς ἐμάσχιζε τὴν νῆσον, ὁ λαὸς καὶ ὁ κλῆρος ἀπεφάσισαν ἵνα διὰ τῆς ἐκφορᾶς τῶν εἰκόνων καὶ πρὸς τὸν Θεὸν παρακλήσεων ἱκετεύωσιν αὐτὸν νὰ πέμψῃ τὸν ὕμβρον του, καὶ ἀφ' οὗ ἀπέτυχον τὸ πρῶτον, ἐδέησεν ἔπειτα νὰ καλέσωσι καὶ τὸν ἀείμνηστον καὶ πνευματέμφορον 'Αρσένιον, ὅστις κλίνας τὰ γόνατα καὶ μετὰ δακρῶν ἱκετεύσας τὸν Ὑψιστον, εἶπεν εἰς τοὺς παρισταμένους: «ἄγετε καὶ θαρρεῖτε» μετ' οὗ πολὺ ὁ διαφανέστατος ὄριζων, ὁ διάπυρος καὶ καυστικὸς ἥλιος τῆς ἡμέρας τῆς 24ης Μαρτίου 1876 μετεβλήθη εἰς νεφελώδη καὶ ἀστραπαὶ καὶ βρονταὶ καὶ συνεχῆς βροχὴ διήρκεσαν μέχρι τῆς 26ης τοῦ αὐτοῦ μηνός, τῶν ἀποξηραμένων γεννημάτων, φυτῶν καὶ δένδρων, ἀναλαβόντων καὶ ζωογονηθέντων».¹⁰

Ἄς μνημονεύσουμε ἐδῶ καὶ μερικὰ ἀκόμη πὺ τὰ δημοσιεῖει ὁ π. Νικόλαος Ἀρχᾶς στὸ βιβλίον του «Ἱερὰ Μονὴ Χριστοῦ Δάσους Πάρου» (σελ. 51 - 60):

1. Ἐπῆρε ἀπ' τὴ θέσῃ Λαγκάδα ἀπὸ ἓνα εὐσεβῆ χωρικό, τὸν Νικήτα Χανιώτη, λάδι γιὰ τὴν Ἱερὰ Μονὴ Χριστοῦ βάζοντάς το σὲ καλάθι, γιὰτὶ δὲν βρισκότανε ἄλλο δοχεῖο.

2. Θεράπευσε τὴν εἰκοσάχρονη κόρη Μαρία Δ. Σιφναίου ἀπ' αἰφνίδια, σκληρὴ καὶ ὀδύνηρὴ παραμόρφωση τῶν μελῶν τῆς.

3. Θεράπευσε νεαρὸ Ἠπειρώτη ἀπὸ θανατηφόρα καλπάζουσα φθίση.

4. Ἐνα κοριτσάκι, κόρη κάποιου Γαληνοῦ ἀπ' τὴν Παρκιά, ἦτανε στὰ τελευταῖα του. Ὁ πατέρας τοῦδωσε ἓνα χαρτάκι μὲ τὴν ὑπογραφή τοῦ ἁγίου. «Βάλ' το, παιδί μου, κάτω ἀπ' τὸ προσκεφαλάκι σου καὶ μὴ φοβᾶσαι!». Τὸ ἔκαμε τὸ παιδί καὶ ἔγινε τελείως καλά.

5. Παράλυσε συμμορία πειρατῶν πὺ ζητοῦσαν νὰ τοὺς παραδοθοῦν ὅλα τὰ τιμαλφῆ καὶ οἱ νεώτερες μοναχῆς, μὲ τὴν ἀπειλὴ νὰ κάμουν τὸ μοναστήρι. Γεμάτοι τρόμος τότε ζήτησαν συγγνώμη, μετανόησαν, λυτρώθηκαν ἀπ' τὴν παράλυση καὶ ἔδωκαν μιὰ σακούλα χρυσὰ νομίσματα καὶ ἄλλα πολύτιμα τιμαλφῆ στὴ Μονὴ (Χριστοῦ Δάσους). Ὁ ἀρχηγὸς ἔγινε κατόπιν μοναχὸς καὶ ὄσιος.

Ἄλλὰ καὶ προσωρτικὸ χάρισμα εἶχε ὁ ἅγιος 'Αρσένιος. Καὶ τὰ θαύματά του πὺ συνδυάζονταν ἀπὸ τὴν προσωρτικότητα ἦταν πολὺ μεγαλύτερης σημασίας. Ὁ π. Ἀρχᾶς στὸ μνημ. βιβλίον τοῦ ἀναφέρει μερικὰ.

Παρόμοια θαύματα ἐπιτελοῦσε τὴν ἴδια ἐποχὴ σὲ μιὰ ἄλλη πνευματικὴ καὶ σωτήρια φωλιά τῆς Πάρου, στὴ Μονὴ Λογγοβάρδας, καὶ ἄλλος ὄσιος πατέρας, ὁ ἡγούμενός τῆς Ἱερόθεος Α' Βοσνιώτης (1796 - 1887).¹¹

Στὸν πατέρα Ἀρσένιο ἐρχόταν πολὺς κόσμος καὶ ἀπὸ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος γιὰ νὰ ἐξομολογηθῆ καὶ νὰ βρῆ ἴαση ψυχῆς καὶ σώματος. Μετέβαινε στὴ γυναικεῖα Μονὴ Λριστοῦ, ὅπου ἦταν ὁ ννευματικὸς τῶν μοναζουσῶν καὶ ἡγούμενός τους, καὶ στὴ Μονὴ Λογγοβάρδας καὶ ἐξομολογοῦσε, ἄλλὰ καὶ ἐξομολογοῦνταν στὸν πατέρα Ἱερόθεο.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΕΥΘΥΜΙΟΥ

ΠΑΛΑΙΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

(ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ)

Πολλά και διάφορα παλαιά έγγραφα από τη συλλογή μας, καθώς και ιστορικές επιγραφές και ένθυμώσεις, έχουν ιδεί το φως δημοσιότητας από τις φιλόξενες σελίδες της «*Ηπειρωτικής Έστίας*» σὺ παρελθόν. Θὰ συνεχίσουμε δημοσιεύοντας και μιὰ νέα σειρά ἀπ' αὐτά, πὸν τὰ περισσότερα προέρχονται ἀπὸ τὸ Δαογραφικὸ Ἀρχεῖο καὶ Μουσεῖο τῆς Πυρσόγιαννης Κονίτσης καὶ πὸν μὲ πολλὴ εὐγένεια καὶ προθυμία μᾶς τὰ παρεχώρησε πρὸς ἀντιγραφή καὶ δημοσίευση ὁ πρόεδρος τοῦ Συλλόγου Πυρσόγιαννης, δικηγόρος κ. Βασίλης Παπαγεωργίου, τὸν ὁποῖο ιδιαίτερα εὐχαριστοῦμε.

ΣΥΜΒΙΒΑΣΤΙΚΟ ΕΓΓΡΑΦΟ ΜΑΣΤΟΡΩΝ. ΕΤΟΣ 1841*

δῆδωμεν τὸ παρὸν μας ἡμῆς οἱ κάτωθεν γεγραμμένοι εἰς χήρας τοῦ νάτζιου λάμπρου ὅτι διὰ τὸν μ

τοῦ αὐλακιοῦ ὅπου φκιάσαμεν εἰς τὸ καστρὶ μὲ διωρισμὸν τοῦ γηώργη γκωντῆ ὅπου μᾶς εἶχεν βάλλει μὲ παζάρι καὶ τὸν φκιάσαμεν ὅπου λωγωφέρουνταν μὲ τοὺς ἀγάδες ἀπὸ μαργαρίτη ἀντέμαγαν καὶ γιάκούπαγαν καὶ διὰ ὅσα γρόσια μᾶς ἔκαμναν νὰ λάβωμεν ἀπὸ τὰ δέκα τζοκάνια ὅπου εἶχεν ὁ γηωργάκι γκωντῆς σιντρόφους διὰ δύο τζοκάνια ὅπου ἦταν τοῦ νάτζιου λάμπρου ὁ νάτζιος μὲ τὸ παιδί του μᾶς ἐπλοίρωσαν ὅσα μᾶς ἔκαμνεν ἢ ἀναλογία τους τὰ ἐλάβαμεν ἕως τὸν παρὰν καὶ ἐξωφλοῖσαμεν δὲν ἔχωμεν νὰ τοὺς ζητήσωμεν τίποτες, καὶ διὰ τὰ ἐπίλοιπα ὅπου μᾶς λείπουν ἔχωμε ἔχωμε νὰ λογαριασθούμεν μὲ τὸ γηώργη γκωντῆ διὰ τούτο τοῦ ἐδώσαμεν τὸ παρὸν μας διὰ ἀσφάλειάν καὶ ὑποφαινόμεθα. 1841 ἀπριλίου 20

πρισόγιαννη.

γιάνι σκολόμπις ὑπόσχομε τάνοθεν.

νικολα λαμπρο σκολοπις ηπόσκομε τα ανοθεν.

γηανούλης γεωργίου σούρλα μρτυρῶ.

ΕΞΟΥΣΙΟΔΟΤΗΣΗ ΔΙΑΙΤΗΤΩΝ. ΕΤΟΣ 1864

»σημερον εὐχαριστως δημορζομεν τους Κ. τούλαν τατζη καὶ Κώταν ἀποστῶλην πρυσογιανήτες διὰ νὰ μας παρατηρησουν τον λογαριασμόν οπου ἔχωμεν μὲ φόβον θεοῦ καὶ τῆς ψυχῆς των, καὶ στη ἀποφασίσουν εἶναι δεκτὸν ης ἡμῶς καὶ ἀμετάτρεπτον.

1864 ὀκτομβρίου 30 πρυσόγιανη

Κωστας Κήντζος στρεγω καὶ μὴν ἠξεύρωντας γράματα μου υπογραψεν

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Διατηροῦμε πάντοτε τὴ σύνταξη καὶ τὴν ἀκριβῆ ἀντιγραφή τῶν ἐγγράφων.

ὁ (τζιούνης;) ὅστις καὶ μαρτυρεῖ
 1864 οκτοβρίου 30 ἐπαρατηρίσαμεν τὸν λογαριαζήμον του Κόστα Χριστου
 καὶ λαμπρου νατζου καὶ ἐξοφλισαμαν
 Τουλας τατζης
 Κοτα αποστολης

ΑΝΑΦΟΡΑ ΕΤΟΥΣ 1870

Ἐνδοξότατε Καϊμεκάμπεη ἐφέντη καὶ Σεβαστὸν
 μεντζηλήζι (Διοικ. Συμβούλιο)

Ἐλαβον τὴν ἐνδοξὴν σας προσταγὴν καὶ ἤδον νὰ μᾶς προστάζεται διὰ
 νὰ πηγαίνωμεν νὰ παρατηρίσωμεν διὰ τὸν μῆλον τοῦ λάμπρου ζκολόμπε
 διὰ τὴν φυλονικεῖαν ὅπου ἔχουν μὲ τὸν νικόλα νάτζιου σόμου ὅπου κλεί-
 νη τὸν δρόμον τοῦ μήλου. λοιπὸν ἐπήγαμαν καὶ ἐπαρατηρίσαμεν καὶ ὅτι αὐ-
 τὸς ὁ δρόμος ἦναι δημόσιος ὅπου εἴχωμεν ὅλοι τὴν ἀράδιον (διέλευση)
 τοῦ χωργιοῦ μας ἀπὸ ἐκεῖ καθὼς καὶ ἀπὸ ἄλλα χωργιά παρομοίως καὶ ἀπὸ
 λεσκοβίκον. αὐτὸς ὁ τόπος ὅπου θέλουν νὰ κλήσουν ἦνε ὅλος δρόμος καὶ
 ἀδούλευτος ὅπου ἦναι ὅλο πέτρας μεγάλας καὶ ἀσάλευταις ὅπου δὲν ἐδου-
 λεύτηκεν ἀφόντις ἐκτίστικε τὸ χωργίό μας καὶ τώρα τὸν κλείνει καὶ τὸν
 ρίχνει γιὰ ἄλλο μέρος καὶ μᾶς κλεινη καὶ τὸν δρόμον τοῦ μήλου ὅπου εἴ-
 χωμεν ὅλοι τὴν ἀνάγκην τοῦ μήλου καὶ παρακαλοῦμεν νὰ δοθῆ μία προστα-
 γὴ ὅπου νὰ μᾶς ἀνοιχθῆ ὁ δρόμος καὶ ὀρισμός σας.

1870 (Θ)ερτῆ; 12 πρισόγιανη
 οἱ ντουατζίδες (εὐχέτες) πρισόγιανης μουχταροδημογέροντες
 γηοργι λαμπρος μουχτάρης

.....
 Κοσταντης λαμπρου διμογερον

.....
 ζήσης τόλη διμογερον

ΕΓΓΡΑΦΟΝ ΣΥΜΒΙΒΑΣΜΟΥ

ὁ ἠποκατοθεν ἠποφενομενος Νηκολα νατζης σηομου κε ἀδελφος μου
 Τολις δηα νταβαν (ἀγωγή) ὅπου ἠχαμαν μὲ τὸν λαμπρον Γιανῆ σκολόμπε
 ὅπου μας ἠφερεν προσταγὴν ἀπὸ το Χουκμημέτη (Διοίκηση) δηα τὸν δρομον
 του μήλου πρὸς τοὺς μουχτάρηδες καὶ δημογεροντες ἐσιαστηκαμαν κε ἠναι
 ἐλεύτερος ὁ δρόμος του μήλου χωρις νὰ τὸν ἐνοχλισι κανενας ἀπὸ ἐμας καὶ
 ὑποφαινομεθα: 1870 ὀκτομβριου 9

.....
 πρισογιανι
 νηκολαος (νατζη;) κε αποστολης αδερφος
 μου βεβεονο τανοθεν
 »γιάνη λάμπρο νίτσου μαρτιρας
 »λαμπρος κητος σερπετης μαρτηρας

ΕΝΑ ΠΩΛΗΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1870

σήμερον εὐχαρίστως ἐπουλίσαμαν τὰ διὸ ἀδέλφια νικόλας καὶ τόλις νάτζου
 σόμου τὸν τόπον ὅπου ἦνε εἰς μέρος γκάλινα τὸ κάτω μέρος σηνορέβη μὲ
 τὸ διμόσιο δρόμο ἀπὸ το δόθε μέρος ἦνε τὸν ἰδίον ὅπου ἐβάλαν τοὺς σηνό-

ρους και από το άπανο μέρος ηνε άβλάκι το έπολισαμεν εύχαρίστος του λάμπρου και μήτρου γιάνη σκολόμπι διά γροσια έκατον πεντε νούμερον 105 διω του έδόσαμεν τὸ παρόν μας δια άσφαλιαν του λάμπρου και μητρου γιανη σκολόμπη και ύποφενομεν.

1870 Πρισόγιανη τη όκτωμβρίου 14
νηκόλαος και αποστολη νασιο σομο ποσκομε τανοθεν και εστρεξαμεν
γηανούλη νικολάου Περόνι μάρτηρας
λαμπρος μητρος σερπετης μαρτηρας
γιάνη λάμπρο νίτσου μάρτιρας

ΠΩΛΗΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1871 ΣΤΗΝ ΠΥΡΣΟΓΙΑΝΝΗ ΤΗΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ
Σφραγίδα τουρκική

Διά του παρόντος συμφωνητικού έγγραφου δηλοποιώ ό ύποφαινόμενος ότι εύχαρίστως έπώλησα, ένα κομάτι τόπον, όνομαζόμενον σελιό από τὸ σπίτι άποκάτω, μάκρος πήχεις 15. ήτοι δεκαπέντε, πλάτος 13. ήτοι δεκατρείς και συνορεύει από τὸ έν μέρος με Νάσιην караγεώργου, από τὸ πάνω μέρος με Κοσμάν, από τὸ δώθε μέρος με έμένα τὸν ίδιον, και από τὸ κάτω μέρος με τὸ άλωνι....., εις τὸν Κώσταν Νικολάου ματαρά δια γρόσια πεντακόσια εΐκοσι Άριθ. 520. και εις τὸ έξης θεωρεΐται και κηρύτεται ό ειρημένος Κώστας Ν. τέλειος νυκοκύρης χωρίς νά τὸν ένοχλήση κανεις τῶν συγγενῶν μου. προσέτι θέλουν πέφτει τὰ σταλάγματα εις τὸν τόπον μου και έγώ νά τὸν έξουσιάζω. τὰ σταλάγματα όμως ειναί άνεμπόδιστα και ύποφαινόμεναι. 871 όκτωμβρίου 30 Πυρσόγιανη.

δημο. νασιος ηποσκομε τα ανοθεν
Παπα Γιάννης με λόγον τῶν δύο έγγραφα
λαμπρο νητζου μαρτηρας
οτυλας τατζη μαρτηρας

ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΧΡΕΟΥΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1872
Σφραγίδα τουρκική

εξακοσασαραντα ασπρα εδανησθηκα εγο κοτας γηοργουλα μαζη με τα πεδη μου εδανησθηκα από τον τολη παγουνην οπη να τρεχουν με τον διαφορον τους...! τε τα εκατο τον χρονον δηο έδοσα το παρον εμπρος τον μαρτηρον κε ηποφενομε

1872 αβγουστος 15 (Πυρσόγιαννη;)
κοτας γηοργουλα μαζη με τα πεδη μου στρέγομε τα ανοθεν ηπροσηνη
εγο νοτης απο γκρεμενη μαρτιρο
...ας μενου μαρτιρο
.....οιλβος μαρτιρο

ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΧΡΕΟΥΣ ΕΤΟΣ 1874

γροσια 1650
ιτι κιλια εξακοσια πενιντα εδανιστικα ο υποφενομενος κατοθεν γεγραμενος παρα του κιριου λαμπρου ιοανου ζκολομπι τα οπη γροσια τα ελαβα σιμερον δια ενα χρονον ανεφ τοκου, και αν περασι ι προθεσμα να τρεχουν με τον διαφορον τους προς δεκα δωδεκα και μισο τον χρονον και ις καθε καλιν του

Ζητσιοι θελο του τα πλεροσι χορις λογον προφασεος και υποφονομε 1874 τεσε-
ρα μαι 4 πρισογιανι

Ζηκος λάμπρου μηλης ηποσχομε τανοθεν

Κοτζος παπαγεοργιου σοσιρι βουρμπιανιτις μαρτιρο

ΕΝΑ ΑΔΕΛΦΙΚΟ ΣΥΜΦΩΝΗΤΙΚΟ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1874

«οί υποφαινόμενοι δύο αδελφοί λάμπρος και διμήτριος υιοί του ποτέ Ί-
ωάννου ζγκολώμπη έχοντες ευχαρίστειν δια να συζήσωμεν ανεχώρηγη αδελ-
φοί επί πολλά έτη αφ' ένός αφ' έτέρου δε υποπτεούντες μη τυχόν φανή
σκοπος μεροληπτικός εις κανένα έξ υμών και ακολουθήση αδελφική διάλυ-
σις ακαίρως και ωφέλιμη δια τόν ένα βλαπτική δε δια τόν έτερον ίνα προ-
ληφθή πάν τδ ένδεχόμενον ευχαρίστως και όμογνωμόνως συνεφωνήσαμεν
ως ακόλουθως.

Έπειδή ο λάμπρος έχει ηλικιωμένα κοράσια τδ όποία βεβαίως θα ύπαν-
δρευθώσι ταχύτερα από τδ του διμητρίου ως μικρότερα αυτά την ηλικίαν και
έπειδή τδ έξοδα της ύπανδρείας αυτών θέλουν καταβληθή κοινώς παρά τών
δύο αδελφών υποχρεούται και ύπόσχεται ο λάμπρος να συζήση μετά του
διμητρίου έως ότου ύπανδρευθώσι και τδ του διμητρίου κοράσια με κοινά χρή-
ματα προικιζόμενα άκείως τδ του λάμπρου και διμητρίου έναν δε ποτέ ο λάμ-
προς δυστροπήση άκείως την αδελφικήν διάλυσιν υποχρεούται να πληρώ-
ση προς τόν διμήτριον τδ ήμισυ τών προικίων ύσα κοράσια ήθελαν εύρεθί
κατά την διάλυσιν άνύπανδρα έκτιμώμενα τδ προικία των από είδήμονας
πραγματογνώμονας, υποχρεούνται οί δύο αδελφοί να έρωτώνται και να σιν-
βουλεύωνται άμοιβαίως δια πάσαν κοινήν όσοπιτικήν υπόθεσιν και έπιχείρη-
σιν χωρίς να δύναται κανείς να ένεργήση και πράξη τι άνευ της καινονί-
σεος του έτέρου.

Με κοινήν όθεν γνώμη και άμοιβαίαν ευχαρίστειν συνεφωνήσαμε ως
άνοθεν οί υποφαινόμενοι και συνετάξαμεν τδ παρόν συμφωνητήριον έγγρα-
φον εις διπλούν και ύπογεγραμμένον πάρ' ήμών ιδιοχείρως και μαρτηρού-
μενον από άξιότιμους μάρτιρας να βαστά έκαστον μέρος άνα έν ισχίοντα
ως να έγίνωτο εις συνβουλεογραφείον και έν παντή καιρῶ και κριτιρίω και
εις ένδιξιν ύποφαινόμεθα.

1874 7βριου 20 πρισόγιαννη.

Δημήτριος Ίωανου ζγκολώμπης ήπόσχομε τδ άνοθεν

λαμπρος ιωαν. ζγκολομπης ηποσχομε

Ίωάννης Κ. ....

γηοργης νηκολαου μαρτηρας σκολοπη (Ζγκολόμη)

ρίζος λάμπρου ζγολόμη ηπόσχομε

ΣΥΜΦΩΝΗΤΙΚΟ ΜΑΣΤΟΡΩΝ (άχρονολόγητο)

διλοπιομε δια του παροτος ενγραφου ηποφονομενι ότι σίμερον μήνα-
μαν σιμφονι με τον κοσταντι μοραίητι δια να δουλέψομε ης χοριον Ξιρόβαλ-
το ης το οπίον εκι διο κοντράτα (συμφωνίες) δια μην άν ασβεσταριά κε ενα
οπίτι τα οπία πληροφορούμεστε σίμερον λιπον όσον κερδον δουλέψωμε μαζί
μας θέλομε πληροθί αδελφικά κε αναλόγος τις δουλιās Οσα πεδιά μας χρια-
στούν θα φροντίσομε να τα έβρομε κε τον διάφορον θέλομε τον μιράσι ησι-
μετρία τον δε νάσιον αδελφόν του κοσταντι κε πράμα (ζωο) του εκι να πάρι

μονον τα αργατικά του όμως θελι δόσι πέρας οσον τὸ ἐβρομεν εὐβλογον αναμεταξί μας κε τιν ερχομένιν τρίτι βράδι θελομε παρσιασθί ης τιν ἀνοθεν διορία κε ὅποιος.....*

ΠΩΛΗΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1877

δηα του παροντος πουλιτηριου γραμτος δηλοπη ἐγὸ ὁ ηποκατοθεν ἡποφενομενος ὅτι σήμερον μὲ ὄλιν τιν εὐχαριστισί(ν) μου) καὶ ἀπαρabaστος ἐπουλσια τὸ χοραφι μου ὅπου ἔχο πατρικον μου εἰς τον κόστα παπανικολαου με ὀλιγα κλιματα μεσα μὲ τα σινωρατά του ἀπκατο μερος δρόμιο ἄλο μερος ὁ ἴδιος κοστας πάπας ἀπανο μερος κοστα ζισι τολις καὶ ἀπὸ ἄλο μερος νήκολα γιάνη χοραφι τὸ ἐπουλσια δηα γρόσια πέντακοσια πενίτσα ἡτί 550 καὶ τὰ γροσια τὰ ἔλαβα ἐπη χιρας ἔος τὸν παρα καὶ ἀπο τορα και ἔος το ἔξις ἦνε τελιος ηκοκηρις ὁ κοστας εἰς αὐτο τὸ χοράφι χορις να τὸν ἐνοχληση κανενας ουτε ξενος ουτε σιγγενις καὶ ἡπόσχομε νὰ δοσο καὶ τὸ τακριρι (δήλωση) μου εἰς τὸ κουκημετι (Διοίκηση) καὶ ἦερων μέτζιλιζι (ιεροδικαστήριον) νὰ λάβι καὶ τὸ ταπη του (τίτλο ἰδιοκτησίας) καὶ τα ἔξοδα ὅπου θὰ γενουν δηα το ταπη ἦνε εἰς βαρος του ἀγορασι κοστα καὶ ἡποφενομε 1877 ὀκτομβρίου 19 πραιογιανι

λαμπρος Γιανη ντουκας επιβεβεονι τα ἀνοθεν καὶ ὅς ἀγραμτος μὲ ὑπόγραψεν ὁ λαμπρος ντουκα σημπλιρονο καὶ ἐγὸ κανο σημηον σταυρου + ἐγὸ λαμπρος Γιανι σκολομπι ἐγραψα παρακαλεστικος ὅστις καὶ μαρτιρο χαρίσιος Δ. ράπτης βουρμπιανίτης μαρτηρὸ

«ΣΥΜΒΙΒΑΣΤΙΚΟ ΕΓΓΡΑΦΟ, ΑΝΥΠΟΓΡΑΦΟ ΚΑΙ ΑΧΡΟΝΟΛΟΓΗΤΟ»

Οἱ ὑποφαινόμενοι δίδμεν τὸ παρὸν ἔγγραφον ἐπιδὴ ἔχομεν φιλονηκίαν εἰς τὸ ἀναμεταξί μας οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ λάμπρος καὶ γιάνης καὶ Νικόλας σήμερον εὐχαρίστως θέλομεν συμβιβαστῆ. πρότον ἀπὸ τὴν ἀγκωνιαν τοῦ νικόλα καὶ ἔως τὸν ὄντὰ τοῦ λάμπρου ὁ λάμπρος καὶ γιάνης εἶναι ὑπόχρεοι νὰ ἀφήσουν τὰ σταλάγματα μιὰ πηθαμὴ καὶ τέσερα δάχτυλα καθὼς καὶ ὁ νικόλας ἔχει ἀφημένο τόπον. καὶ τὸ μεσοτόχι τὸ κηνὸν ἂν θελήση κανένας νὰ τραβηχθῆ νὰ μένι πάλιν κηνὸν νὰ μὴ τὸ χαλοῦν. ὁ δὲ Νικόλας ἂν καμίαν φορὰν θελήση νὰ τραβήξῃ τὸ κίοςκι καὶ τὸ μπαλκόνι του δὲν ἔχη τὴν ἄδια νὰ ἀφήσι παράθιρα ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ λάμπρου ὅσον καὶ ὁ λάμπρος καὶ γιάνης δὲν ἔχουν τὴν ἄδια νὰ ἀφήσουν παράθιρα ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ νικόλα. ἀκόμη καὶ διὰ τὸ σοκάκι ἀπάνω ὅπου δὲν τοὺς ἀφήνι ὁ Νικόλας σήμερον εὐχαρίστως ὁ γιάνης καὶ λάμπρος ἔχουν τὴν ἄδιαν νὰ ἀπερνοῦν χωρὶς νὰ τοὺς ἐνοχλῆ κανένας τὸν λάμπρον καὶ γιάνην καὶ ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ σοκάκι εἶναι ὑπόχρεοι οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ νὰ στρόσουν καλὲς πλάκες νὰ μὴ μπένη νερὸν εἰς τὸ κατώγι τοῦ νικόλα καὶ τὸ σοκάκι θὰ τὸ ἔχουν παστροικὸν χωρὶς νὰ ρίξουν τίποτε. διὸ ἔγιναν δύο παρόμοια γράματα νὰ βαστῶ ὁ καθεὶς ὑπογραμμένα ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς τρεῖς καὶ μαρτυριμένα ἀπὸ ἡριμένους μαρτυρας.

* Ἐδῶ σταματάει διότι εἶναι κομμένο τὸ χαρτί καὶ λείπει τὸ τέλος.

Ἄρχιμ. ΦΙΛΑΡΕΤΟΥ ΑΠ. ΒΙΤΑΛΗ

Ἱεροκῆρυκος - Συγγραφέως

ΟΙ ΕΛΑΙΟΘΕΤΑΙ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ*

ΚΕΙΜΕΝΑ - ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΕΚ ΤΩΝ ΔΙΑΘΗΚΩΝ ΤΩΝ ΕΛΕΟΘΕΤΩΝ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

37. ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΣ ΙΩ. ΜΑΖΑΡΑΚΗ

Τὴν 28.9.1898 συνετάχθη ἡ διαθήκη, ἣτις διέταξεν:

«...Εἴς τι καὶ ἂν ἔχω σήμερον εἰς τὴν ἐξουσίαν μου ἀπὸ προικὸς καὶ ἀνδρός μου προσερχόμενα ἀφίνω εἰς αὐτὰ κύριον κληρονόμον τὴν ἀνδραδέλφην μου Μαρίαν χήραν ποτὲ Ἀπ. Ἀεινουῦ, δυναμένην νὰ νέμηται ἀνενοχλήτως τοὺς καρποὺς τῶν κημάτων μου ἐφ' ὅρου ζωῆς, μετὰ δὲ τὸν θάνατόν της ἢ προικῶν μου καὶ ἢ ἀπὸ συζύγου περιοσιᾶ τῆς μερίδος μου ἐπιθυμῶ νὰ γίνωσι κληρονόμοι μου ἀδιάσειστοι καὶ νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν κυριότητα τῶν τριῶν ἐνταῦθα ἁγίων Ναῶν Δημητρίου, Κωνσταντίνου καὶ Χαραλάμπου καὶ νὰ φροντίζωσι οἱ κατὰ καιροὺς ἐπιτροποὶ αὐτῶν νὰ μοιράζωνται τοὺς καρποὺς ἀπάσης τῆς μερίδος μου ἕξ ἴσου, λαμβάνοντες δι' ἕκαστον Ἰ. Ναὸν τὸ τρίτον ἀνάλογον μερίδιον...»

(Βλ. Κ ὦ δ ι ξ διαθηκῶν, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 100).

38. ΘΕΟΔΩΡΑΣ Δ. ΜΟΥΤΟΣΙΤΣΑ

Διαθήκη, συνταχθεῖσα τὴν 6.6.1902, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ τὰ ἐξῆς διέλαβε:

«Θον Εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τῆς ἐνταῦθα Ἱερῶς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Βασίλειου ἀφίνω ὡς ἀναφαίρετον κτῆμα τῆς Ἱερῶς Ἐκκλησίας ταύτης τὸ ἕτερον ἕμισον τῆς οἰκίας μου σπιτοκαλύβης μετὰ τοῦ ἡμίσεος τῆς τοποθεσίας αὐτῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ δένδρων, διατάσσω δὲ ἵνα ἐκ τοῦ ταμείου τῆς Ἐκκλησίας ἢ Ἐπιτροπῆ καταβάλλῃ τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὴν κηδείαν καὶ τὰ μνημόσυνά μου...»

(Βλ. Κ ὦ δ ι ξ διαθηκῶν, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 125).

39. ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ Κ. ΡΟΪΖΟΥ

Τοῦ μεγάλου τούτου Ἑλεοθέτου τῆς Πρεβέζης, Ἐμπόρου κατὰ τὸ ἐπάγγελμα, ἡ διαθήκη συνετάχθη τὴν 12.2.1903, ἣτις καὶ διαλαμβάνει τ' ἀκόλουθα:

«...Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς δὲν μοι ἐχάρισε κατὰ θάθος κληρονόμους ἦτοι τέκνα ἐγκαθιστῶ κληρονόμους ἀπάσης τῆς περιοσιᾶς μου κλητῆς καὶ ἀκινήτου τὴν προσφιλεῖ συζυγόν μου Εἰρήνην καὶ τὸν ἀδελφόν μου Δημ. Ροῖζον...»

Τὰ τῆς ὡς ἄνω κλητῆς καὶ ἀκινήτου περιοσιᾶς μου διατάτω λεπτομερέστερον ὡς ἐξῆς: Ἐκτελεσιᾶς τῆς παρούσης μου Διαθήκης διορίζω τὸν ἀδελφόν μου Ἀπ. Ροῖζον καὶ τοὺς φίλους μου Γ. Γερογιάννην ἱατρόν, Διον. Περδίκη καὶ Κων. Ζαλοκώσταν ὑπὸ τὴν προεδρίαν πάντοτε τοῦ κατὰ καιρὸν Μητροπολίτου Νικοπόλεως...

Τὴν βιβλιοθήκην μου εὐρισκομένην ἐν τῇ ἡ διαμένω οἰκίᾳ κληροδοτῶ εἰς

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τόμου, σελ. 347.

τὴν ἐνταῦθα Θεοφάνειον Σχολήν... Καὶ μετὰ ταῦτα ἐφ' ὅσον οἱ ἐγκαθιστάμενοι ὡς ἄνω κληρονόμοι μου ἦτοι ἡ σύζυγός μου Εἰρήνη καὶ ὁ ἀδελφός μου Δημήτριος εὐρίσκονται ἐν τῇ ζωῇ μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτῶν ὀρίζω καὶ ἐπιτέλλομαι τὴν χρησιμοποίησιν τῆς περιουσίας μου διὰ τὸν ἐξῆς ἱερὸν σκοπόν.

Ἐπειδὴ ἐν τῇ πόλει Πρεβέζης δὲν ὑπάρχει εὐπρεπὲς Νεκροταφεῖον, τὰ δὲ ὑπάρχοντα ἐν τοῖς περιθόλοις τῶν ἱερῶν Ἐκκλησιῶν τοιαῦτα καὶ ἀκατάλληλα σὺν τῷ χρόνῳ καθίστανται καὶ εἰς τὴν δημοσίαν ὑγείαν ἐπιβλαβῆ διὰ τοῦτο κληροδοτῶ τὸ εἰς τὴν θέσιν «Ματαριῶν» κείμενον ἐλαιοστάσιόν μου εἰς τὴν κοινότητα Πρεβέζης ὑπὸ τὸν ὄρον ἵνα χρησιμοποιηθῇ ὡς νεκροταφεῖον. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει καὶ μετὰ τὸν θάνατον τῶν κληρονόμων μου ἦτοι τῆς συζύγου μου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου Δημητρίου ἐπιτέλλομαι τοὺς ἐκτελεστές μου ἵνα χρησιμοποιήσωσι τὸ ἐκ τῆς περιουσίας μου, ἀνεκποιήτου ἕσασε διαμενουσῆς, ἀναγκαῖον εἰσόδημα εἰς τὸν καταρισμὸν τοῦ Νεκροταφείου κατὰ τὴν ὡς ἄνω θέσιν, οἰκοδομοῦντες δὲ καὶ καλλωπίζοντες συνάμα τὸν χώρον τοῦ Νεκροταφείου, ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ ὁποίου νὰ προσαριθῇ ἡ προσήκουσα ἀναθηματικὴ πλάξ, κατόπιν δὲ τοῦ καταρισμοῦ τοῦ Νεκροταφείου διὰ μὲν τὴν συντήρησιν αὐτοῦ οἱ ἐκτελεσταί μου νὰ ἐξοδεύωσιν ἕξ (6) λίρας εἰησίως ἐκ δὲ τοῦ ὑπολοίπου τῶν εἰσοδημάτων τῆς περιουσίας τὸ μὲν ἡμῖν νὰ διατίθεται πρὸς ὑπανδρεῖαν τριῶν ὄρφανῶν καὶ ἀπόρων κορασίων, δύο μὲν ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας μου πατρὶδος Συρράκου καὶ ἑνὸς ἐκ τῆς πόλεως Πρεβέζης, τοῦ κληροδοτήματος παρεχομένου διὰ κληρώσεως τῇ 30ῇ Ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους τὸ δὲ ἕτερον ἡμῖν νὰ διατίθεται ὑπὸ τῶν ἐκτελεστῶν μου ἕξ ἡμισείας πάντοτε μεταξὺ τῆς κοινότητος Πρεβέζης καὶ τῆς τοῦ Συρράκου εἰς ἐκπαιδευτικούς σκοποὺς καὶ δὴ εἰς διατήρησιν καὶ βοήθειαν πρὸς σπουδὴν ἐπιμελῶν ἀπόρων μαθητῶν πιστοποιουμένης ἀρμοδίως τῆς τε ἐπιμελείας καὶ ἐνδείας τῶν τοιούτων. Ἐν περιπτώσει δὲ καθ' ἣν δι' οἷον δῆποτε λόγον ἢ περὶ Νεκροταφείου ὡς ἄνω διάταξις μου δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῇ τότε τὸ εἰσόδημα τῆς περιουσίας μου νὰ χρησιμοποιηθῆται ἕξ ἡμισείας ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς ὑπανδρεῖαν ἀπόρων κορασίδων ἐκ τε τῆς πόλεως Πρεβέζης καὶ τῆς τοῦ Συρράκου, ἀφ' ἑτέρου δὲ δι' ἐκπαιδευτικούς σκοποὺς... »

(Βλ. Κ ὦ δ ι ξ διαθηκῶν, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 101 - 103).

40. ΧΡΙΣΤΟΥ Γ. ΤΣΟΚΟΥ

Τὴν 8.5.1904 συνετάχθη καὶ προσέβλεψε, σὺν τοῖς ἄλλοις:

«... Ἐπὶ πάσης τῆς κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας μου ἐγκαθιστῶ καθολικὸν κληρονόμον μου τὸν θετὸν τῆς νύμφης μου Παράσκευσούλας νιδὸν Λεωνίδαν Γ. Τσόκον ἐπιβάλλον αὐτῷ τὴν ὑποχρέωσιν... νὰ δίδῃ κατ' ἔτος... δέκα (ἀρ. 10) 20φραγκα χρυσῶ εἰς τὴν ἐνταῦθα Θεοφάνειον Σχολήν, κατὰ τὸν χρόνον τὸν δοριζόμενον ἐν τῇ ρηθείᾳ ἐπισήμῳ πράξει... »

(Βλ. Κ ὦ δ ι ξ διαθηκῶν, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 119 - 123).

41. ΚΟΣΜΑ ΣΠ. ΡΕΝΤΖΟΥ

Συνετάχθη τὴν 15.1.1905 καὶ διαλαμβάνει:

«... Τὸ εἰς τὴν θέσιν Ἁγίος Γεώργιος ἐλαιοστάσιόν μου συγκείμενον ἕξ ἐλαιοδένδρων 53 καὶ συνορευθὸν πρὸς Ἄν. μὲ ἐλαιόδενδρα Γ. Καπρίτσου, πρὸς Α. μὲ ἕτερα τῶν κληρονόμων Θ. Χατζάρα καὶ πρὸς Ν. μὲ ἐλαιόδενδρα τῶν κληρονόμων Β. Φραντζῆ, κληροδοτῶ εἰς τὰς Σχολὰς τῆς Ὁρθοδόξου Κοινότητος Πρεβέζης εἰς μνημόσυνον ἐμοῦ καὶ τοῦ μακαρίου πατρὸς μου Σπυρογιώργη. »

(Βλ. Κ ὦ δ ι ξ διαθηκῶν, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 127).

42. ΙΩΑΝΝΟΥ Α. ΦΟΥΡΝΙΩΤΗ

Ἀλιεύς τὸ ἐπάγγελμα, ἀναγράφαντος εἰς τὴν διαθήκην του, τὴν 23.2.1905:

«*2ον Ἡ περιουσία μου συνίσταται μόνον ἐκ τῆς μικρᾶς ταύτης οἰκίας ἐν τῇ ὁποίᾳ κατοικῶ μετὰ τοῦ περὶ μικροῦ προαυλίου... Τὴν οἰκίαν ταύτην κληροδοτῶ εἰς τὴν ἐνταῦθα Ἱερὸν Ἐκκλησίαν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ὅπως μνημονεύεται τὸ ὄνομα ἐμοῦ καὶ τῶν γονέων μου, ὑποχρεομένων τῶν ἐπιτρόπων αὐτῆς, ἵνα μετὰ τὸν θάνατόν μου, ἐκτελέσουν πάντα ὅσα αἱ θρησκευτικαὶ ἡμῶν διατάξεις προσβλέπουσι...*»

(Βλ. Κ ὦ δ ι ξ διαθηκῶν, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 128).

43. ΧΡΗΣΤΟΥ ΨΗΛΟΔΗΜΗΤΡΗ

Καφεπώλου τὸ ἐπάγγελμα, διαλαβόντος εἰς τὴν διαθήκην του, τὴν 23.1.1906 συνταχθεῖσαν:

«*...ἐγκαθιστῶ καὶ διορίζω κληρονόμον ἀπάσης τῆς περιουσίας μου τὴν σύζυγόν μου Μαρίαν τὸ γένος Κοσμᾶ Κλάπα, δυναμένην ἵνα καρποῦται ταύτην ἐφ' ὅρου ζωῆς τῆς, μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτῆς διατάσσω νὰ περιέροχηται αὕτη ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν κυριότητα καὶ κατοχὴν τῶν Σχολῶν τῆς Ὁρθοδόξου Κοινοτήτος Πρεβέζης εἰς μνημόσυνον ἡμῶν καὶ τῶν γονέων μου. Συνίσταται δὲ ἡ περιουσία μου αὕτη πρῶτον ἐκ τοῦ παρὰ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος κειμένου ἐξοχικοῦ καφενεῖου μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ ἐπίπλων καὶ λοιπῶν δένδρων, περικλεισμένου δὲ διὰ χάνδακος· δεύτερον ἐξ ἐνὸς ἐλαιοστασίου κειμένου εἰς θέσιν Παλιοῦρι καὶ συνισταμένου ἐκ 38 ἐλαιοδένδρων, τρίτον ἐκ μιᾶς οἰκίας κειμένης εἰς συνοικίαν («Ἁγίων Ἀποστόλων») τῆς πόλεως ταύτης καὶ ἐξ ἐτέρας οἰκίας κειμένης ἐν τῇ συνοικίᾳ Ἁγίας Παρασκευῆς τῆς πόλεως ταύτης. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ σύζυγός μου δὲν θὰ δύναται μετὰ θάνατόν μου ἵνα ἐνεργῇ ἐκάστοτε τὴν ἐνοικίασιν τοῦ ἐξοχικοῦ καφενεῖου καὶ εἰσπρατῆ τὰ ἐνοίκια αὐτοῦ παρακαλῶ τὴν Ἐφορείαν τῶν Σχολῶν ἵνα ἀμέσως ἀπὸ τοῦ θανάτου μου ἀναλάβῃ τὸ θῆρος τοῦτο, λαμβάνουσα ὑπὲρ τοῦ ταμείου τῶν Σχολῶν ἐκ τοῦ καθαροῦ ἐνοικίου τοῦ ἐν λόγῳ κτήματός μου 20%, τῶν λοιπῶν 80% παρεχομένων εἰς τὴν σύζυγόν μου μέχρι τοῦ θανάτου τῆς...*»

(Βλ. Κ ὦ δ ι ξ διαθηκῶν, ἔνθ' ἄνωτ., σσ. 117 - 118).

44. ΤΑΣΟΥΛΑΣ ΑΘ. ΣΤΑΪΚΟΥ

Διαθήκη ὑπὸ ἡμερομηνίαν 2.1.1906, καθ. ἦν διέταττε:

«*Κληροδοτῶ εἰς μὲν τὸν ἐνταῦθα Ἱερὸν Ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου τὴν ἐκ πατρικῆς μου περιουσίας προερχομένην οἰκίαν μου κειμένην ἐν τῇ συνοικίᾳ Ὁμῆρ Πασᾶ τῆς πόλεως ταύτης... Ὅρίζω δὲ καὶ ἐντέλλομαι ἵνα ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ ὡς ἄνω Ἱ. Ναοῦ κάμῃ μετὰ θάνατόν μου ὑπὲρ τῆς ψυχῆς ἐμοῦ καὶ τῶν γονέων μου, πᾶν ὅ,τι αἱ θρησκευτικαὶ ἡμῶν διατάξεις προσβλέπουσι...*»

(Βλ. Κ ὦ δ ι ξ διαθηκῶν, ἔνθ' ἄνωτ., σσ. 129 - 130).

45. ΛΑΜΠΡΙΝΗΣ Π. ΝΙΚΑΚΗ

Διὰ τῆς ἀπὸ 2.3.1907 διαθήκης τῆς, καὶ ταῦτα καθώρισεν:

«*...Δεύτερον, ἄπασαν τὴν μικρὰν περιουσίαν μου ἀφίνω μετὰ θάνατόν μου εἰς τὸν ἐνταῦθα Ἱ. Ναὸν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς εἰς μνημόσυνον καὶ ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς ἐμοῦ, τῆς θυγατρὸς μου, τοῦ συζύγου μου καὶ τῶν γο-*

νέων μου. Συνίσταται δὲ ἡ περιουσία μου ἐξ ἑνὸς μικροῦ ἐλαιοστασίου κειμένου εἰς θεῖον Παντοκάτορα συγκείμενον ἐξ ἐλαιοδένδρων 27 καὶ συνορθεύοντος πρὸς Α. μετ' ἐλαιόδενδρα Ἀσλάν ἐφένδη, πρὸς Β. μετ' δημόσιον δρόμον, πρὸς Δ μετ' χωράφια χέρσα καὶ πρὸς Ν. μετ' πέλαγος καὶ προσερχόμενον ἐκ προικῶς μου. . . »

(Βλ. Κ ὦ δ ι ξ διαθηκῶν, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 131).

46. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΣΤ. ΝΑΣΤΟΥΛΗ

Τὴν 11.4.1907 συνετάχθη ἡ διαθήκη, διὰ τῆς ὁποίας διευτυπώθη ἡ ἐπιθυμία:

« Ὁρίζω δὲ καὶ ἐντέλλομαι ἵνα ἐφ' ὅσον μετὰ θάνατόν μου εὐρίσκεται ἐν τῇ ζωῇ ἡ εἰρημένη σύζυγός μου Κωνσταντία κατοικεῖ ἀνενοχλήτως ἐν τῇ σπιτοκαλύβῃ ταύτῃ. . . μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτῆς ἐπιθυμῶ καὶ θέλω ἵνα ἡ ἐν λόγῳ σπιτοκαλύβῃ περιέλθῃ εἰς τὴν κυριότητα καὶ κατοχὴν τοῦ ἐνταῦθα Ἰ. Ναοῦ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἐμοῦ, τῆς συζύγου μου καὶ τῶν γονέων ἡμῶν. »

(Βλ. Κ ὦ δ ι ξ διαθηκῶν, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 132).

47. ΙΩΑΝΝΟΥ ΒΕΡΙΤΣΗ

Παντοπόλου τὸ ἐπάγγελμα, ἡ διαθήκη ἐγένετο τὴν 13.12.1907, ἔνθα:

« . . . Τὴν μικροτέραν ἐκ τῶν εἰς συνοικίαν «Σέξι Μποῦσα» οἰκιῶν μου τὴν χαμαίγεινον κληροδοτῶ εἰς τὰς Σχολὰς τῆς προσφιλοῦς μου πατρίδος εἰς μνημόσυνον ἐμοῦ καὶ τῶν γονέων μου. »

(Βλ. Κ ὦ δ ι ξ διαθηκῶν, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 134).

48. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΑΘ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΗ

Ἐμβαλοματοῦ τὸ ἐπάγγελμα, ἐκ Λιμποχόβου Ἀργυροκάστρου καταγομένου, ὄρισαντος διὰ τῆς ἀπὸ 14.1.1908 διαθήκης του:

« . . . Ἐὰν ἡ ἐν λόγῳ θετὴ θυγάτηρ μου ἀποθάνῃ ἄτεκνος, τότε ὀρίζω καὶ ἐντέλλομαι ἵνα ἡ περιουσία μου περιέλθῃ εἰς τὴν κυριότητα καὶ κατοχὴν τῶν ἐκπαιδευτικῶν Καταστημάτων τῆς πόλεως Πρεβέζης εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἐμοῦ καὶ τῶν γονέων μου, καθὼς ἐπίσης καὶ ἐν περιπτώσει θανάτου τῆς θετῆς θυγατρὸς μου πρὶν ἢ ἔλθῃ εἰς γάμον κοινωνίαν, ἐπιθυμῶ καὶ θέλω ἵνα ἡ περιουσία μου περιέρχεται εἰς τὴν κυριότητα τῶν ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων τῆς Ὁρθοδόξου Κοινότητος Πρεβέζης μετὰ θάνατον ἐμοῦ. . . »

(Βλ. Κ ὦ δ ι ξ διαθηκῶν, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 137).

49. ΒΑΡΒΑΡΑΣ ΣΠ. ΧΑΛΗΤΟΥΠΗ

Τὴν 3.4.1908 διὰ τῆς διαθήκης τς διέταξε:

« Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου μου Σπυρίδωνος Χαλιτούπη ὀρίζω καὶ ἐντέλλομαι ἵνα ἡ μὲν οἰκία περιέλθῃ εἰς τὴν κυριότητα καὶ κατοχὴν τοῦ ἐνταῦθα Ἰ. Ναοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου ὑποχρεωμένης τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ἐν λόγῳ Ἰ. Ναοῦ, ἵνα ἐὰν τυχὸν ὁ σύζυγός μου περιέλθῃ εἰς κατάστασιν νὰ μὴ δύναται νὰ ἐργάζεται λόγῳ ἀσθενείας ἢ λόγῳ ἄλλης τινὸς αἰτίας ἵνα δώσωσι ἀδιῶν κατὰ δόσεις γρ. χίλια, τὸ δὲ ἐλαιοστάσιον ὀρίζω καὶ ἐντέλλομαι ἵνα περιέλθῃ εἰς τὴν κυριότητα καὶ κατοχὴν τῆς Ἰ. Ἐκκλησίας τοῦ Προσφίτου Ἡλιοῦ εἰς μνημόσυνον ἐμοῦ καὶ τῶν γονέων μου. . . »

(Βλ. Κ ὦ δ ι ξ διαθηκῶν, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 138).

50. ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΚΑΙ ΔΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΜΠΟΥΡΟΥ

Συναμφοτέροι οὔτοι, τὴν 4.9.1908, ταῦτα διὰ τῆς διαθήκης των ἀπεφάσισαν:

«... Ἀφίνομεν εὐχαρίστως πᾶσαν τὴν περιουσίαν μας μετὰ θάνατον ἀμφοτέρων ἡμῶν εἰς τὸν ἐνιαῦθα Ἱ. Ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἡμῶν, τῶν τέκνων μας Μιχαήλ, Ἀρασιασίας καὶ Ὀλγας καὶ τῶν Εὐαγγέλου καὶ Γιαννούλας Πανταζῆ.

Συνίσταται δὲ ἡ περιουσία μας αὕτη α) ἐκ δύο σπιτοκαλυθῶν μετὰ τῆς περιοχῆς των κειμένων ἐν τῇ συνοικίᾳ Ἁγίου Νικολάου τῆς πόλεως ταύτης καὶ ἐκμισθόμενων ἐπὶ τόπον ἀνήκοντος εἰς τὸν ἰ. τοῦτον ναόν. β) ἐξ ἑνὸς ἐλαιοστασίου κειμένου εἰς θέσιν Κοιτοσουπιὰ τῆς περιοχῆς Πρεβέζης συγκειμένου δ' ἐξ ἐλαιόδένδρων 43... καὶ γ) ἐκ μιᾶς εἰκότος τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου μετὰ τῶν ἀνηρημένων αὐτῇ 50 ἀργυρῶν ἀφιερωμάτων ἀνερχομένων εἰς 160 δράμα βάρους. Ταῦτα πάντα εὐχαρίστως καὶ οἰκειοθελῶς ἀφίνομεν μετὰ θάνατον εἰς τὸν Ἱ. Ναὸν Ἁγίου Νικολάου ὑπὸ τὸν ὄρον ἵνα ὅστις τῶν δύο συζύγων ἐπιζήση νέμεται τὸ εἰσόδημα ἐφ' ὄρου ζωῆς του... »

(Βλ. Κ ὦ δ ι ξ διαθηκῶν, ἔνθ' ἀνωτ., σελ. 140).

51. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΡΟΙΖΟΥ

Πράκτορος, κατὰ τὸ ἐπάγγελμα, εἰς ἰταλικά ἀτμόπλοια, διαθέσαντος τὰ κατ' αὐτὸν διὰ τῆς διαθήκης του ἀπὸ 4.12.1909 οὕτως:

«... Ἀπασαν τὴν γεγραμμένην ταύτην περιουσίαν μου θὰ καρποῦται ἡ καλή μου σύζυγος (Δικατερίνη) ὡς θούλειται καὶ νὰ ἐκποιῇ αὐτὴν ἐν ἀνάγκῃ ἐκτὸς τῶν δύο οἰκιῶν, αἱ ὁποῖαι μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς παραγγέλλω νὰ μείνωσιν εἰς αἰωνίαν ἀμφοτέρων μνήμην ὑπὲρ μὲν τῶν Σχολείων Συρράκου τὰ 2/3 ἐκ τοῦ εἰσοδήματος αὐτῶν ὑπὲρ δὲ τῶν Σχολείων Πρεβέζης τὸ 1/3 ἐν τρίτον... »

(Βλ. Κ ὦ δ ι ξ διαθηκῶν, ἔνθ' ἀνωτ.).

(Σ υ ν ε χ ῖ ζ ε τ α ι)

ΣΤΥΛ. Κ. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ
Δικηγόρου

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΦΟΙΝΙΚΗΣ*

(Ἡπειρος - 250 π.Χ.)*

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ι Α'

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Οἱ μαρτυρίες

Στὸ χρόνο πού πέρασε ἀπὸ τὴ μάχη τῆς Πύδνας, ὁ Λ. Αἰμίλιος Παῦλος, μαζὺ μὲ τοὺς δέκα ἀντιπροσώπους πού τοῦ ἔστειλε ἡ Σύγκλητος, ὅπως ἦταν θεομοθετημένο, ὠργάνωσε τὸ μεταπολεμικὸ καθεστῶς στὴ Μακεδονία, κατὰ τρόπο παράξενα ἐπιεικῆ. Ὑστερα ἔκανε τὸ θριαμβικὸ του γύρο στὰ μεγάλα ἀστικὰ κέντρα τῆς Ἑλλάδας, στερεώνοντας καὶ τοὺς φιλομακεδονικοὺς στὴν ἐξουσία τῶν Συμπολιτειῶν καὶ τῶν ἀνεξαρτήτων πόλεων.

Τὸ φθινόπωρο τῆς ἴδιας χρονιᾶς (167 π.Χ.), πῆρε τὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς στὴν Ἰταλία, μὲ τὸ σύνολον τῆς στραπῆς του, ἀδειάζοντας ἔτσι τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ ρωμαϊκὸ στρατό. Στὸ δρόμο γιὰ τὴν παραλία τοῦ Ἰονίου, ἦταν ἡ Ἡπειρος...

Θὰ εἴμαστε πολὺ σύντομοι στὴν περιγραφή τοῦ τί ἔγινε στὴν Ἡπειρο, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὶς πηγές. Τὸ θέμα ξεπερνάει τὰ ὄρια τῆς μελέτης μας, θὰ ἐπιμείνουμε ὅμως στὰ σημεῖα πού ἔχουν, ἢ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ἔχουν, σχέση μὲ τὴ «συμμαχία» μας, τῆς ὁποίας ἤρθε ἡ ὥρα νὰ παιχθεῖ καὶ τὸ τελευταῖο χαρτί, ἀπὸ τὸν παῖκτη πού ἀπέμεινε μόνος.

Ὁ νικητὴς τοῦ Περσέα πού ἦταν πᾶ ἀνθύπατος, μετὰ τὴ λήξη τῆς ὑπατικῆς του θητείας, στρατοπέδωσε στὴν Πασσαρόνα, καὶ εἰδοποίησε τὸν Ἀνίκιο, πού ἦταν ἐκεῖ κοντὰ, μὲ νοήματα, νὰ νὰ μὴν ἐπιδέχεται ἢ πλοοφοοσία ἀνωισθήτησ: «*Senatum praedum Fieri civitatum, quae ad Persea defecissent exercitui dedisse suos*».¹²¹ ὅτι ἡ Σύγκλητος προσεχώρησε στὸ στοιατὸ του (τοῦ ἀνθύπατου) «τὴ λέγία τῶν Ἡπειρωτικῶν πόλεων πού ἀπεσκήρτησαν πρὸς τὸν Περσέα».¹²¹ Ὁ ὑποστοάτηνος εἰδοποιήθηκε ἐπίσης νὰ μὴν ἀνησυχῆσ γιὰ κείνα πού θὰ ἴδοῦν τὰ μάτια του.

Σὲ ἐκτέλεση αὐτῆς τῆς συνκλητικῆς ἐντολῆς, πού πιθανὸν νὰ τὴν εἰσνήθηκε ὁ ἴδιος, ὁ ἀοχιστράτηνος ἐξασέλυσε ἕνα ἔνκλημα γενοκτονίας, πρωτοσάνες γιὰ τὴν ἱστορία τῆς εὐρωπαϊκῆς Ἀσχαίτητας, τόσο γιὰ τὴν παρουσία τῆς μεθόδευσης, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἔκτασή του, καὶ κυρίως γιὰ τὶς συνέπειές του.

Κατέστρεψε 70 «πόλεις», τὶς περισσότερες Μολοσσικές, κατὰ τὸν Πολύ-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου (σελ. 151) καὶ τέλος.

121. TIT. LIV. XLV, XXXI, 2.

βιο, και μετέφερε στην Ίταλία ως δούλους 150.000 ανθρώπους, από τους οποίους δεν γύρισε κανένας.

Ἡ ἔννοια τῶν πόλεων πρέπει νὰ ληφθεῖ στὰ μέτρα τῆς Ἀρχαιότητος, τόσο τὰ οἰκιστικά καὶ πληθυσμακά, ὅσο καὶ τὰ πολιτειακά, καὶ νὰ ὑπαχθοῦν σ' αὐτὲς καὶ οἱ κωμοπόλεις. Θεωροῦμε ὀρθή τὴν ἄποψη, ὅτι πρέπει στὶς «πόλεις» νὰ ὑπαχθοῦν γενικὰ οἱ τειχισμένοι οἰκισμοί.¹²²

Ἄν ληφθεῖ ὑπόψη, ὅτι μιὰ ομάδα λίγων δεκάδων οἰκογενειῶν, δὲν μποροῦσε νὰ χτίσει τεῖχος, οὔτε ἂν τὸ βρῆκε χτισμένο νὰ τὸ συντηρήσει, ἀλλὰ οὔτε καὶ νὰ τὸ υπερασπισθεῖ, πρέπει νὰ δεχθοῦμε, ὅτι οἱ τειχισμένοι οἰκισμοὶ ἀντιστοιχοῦσαν τουλάχιστον στὶς σημερινὲς κωμοπόλεις. Ἄλλωστε, μόνον ἡ ὑπαρξὴ τοῦ τεύχους, στὴν ἐποχὴ πού ἀναφερόμαστε, ἔδινε ἐγγύηση γιὰ τὴν πολιτειακὴ αὐτοτέλεια καὶ φυσικὰ ἀνεξαρτησία, τοῦ χώρου πού περιέκλειε. Ἔτσι μόνον ἡ «πόλη» μπορούσε νὰ ἀποτελέσει κράτος.

Ἡ πληροφορία γιὰ τὴν καταστροφὴ καὶ τὴν ἔκτασή της ἔρχεται ἀπὸ τὴν Ἀρχαιότητα σχεδὸν ὁμόφωνη:

Οἱ ΠΟΛΥΒΙΟΣ (XXX, 15, 1), ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ: (Αἰμ. Παῦλος XXIX, 1-3), ΤΙΤ. ΛΙΒΙΟΥΣ (XLV, XXXIV, 1-6), καὶ ὁ Γεωγράφος ΣΤΡΑΒΩΝ: VII, 7, 3 (πού μᾶς μεταφέρει ἀσχολίαστη σὰν μόνη πηγὴ τὴν πληροφορία τοῦ Πολύβιου, πού φυσικὰ τὴν ἀποδέχεται), ἀναφέρονται ἀριθμητικὰ καὶ στοὺς ἀνθρώπους καὶ στὶς πόλεις: 150 000 καὶ 70 ἀντίστοιχα. Οἱ Αἰππιανὸς (De reb. Illyr. IX, 9), ΠΛΙΝΙΟΥΣ ὁ πρεσβύτερος (N.H.IV, 39) καὶ ΕΥΤΡΟΠΙΟΥΣ (IV, VII), ἀναφέρονται μόνον στὶς 70 πόλεις. (Ὁ Πλίνιος τὶς θέλει...72, καὶ ὁ Ἀππιανὸς 70 μὲν. ἀλλὰ Ἰλλυρικὲς). Τέλος, ὁ ΙΟΥΣΤΙΝΟΥΣ ("Ἐκδ. TEUBNERI MDCCCI X, 9, σελ. 230 — χωρὶς ἀρίθμηση παραγράφων), ἀναφέρει γιὰ γενικὴ καταστροφὴ τῆς Ἠπειροῦ («Carpo deleta est Epiri»).¹²³

Παρατηροῦμε, ὅτι δὲν ἔχουν ὅλοι τοὺς σὰν βάση τὸν Πολύβιο, μοναδικὸ σύγχρονο ἱστορικό, πού παρέχει τὴ θεμελιακὴ γιὰ ὅλους πληροφορία: «Τῶν γοῦν Ἠπειρωτῶν ἑβδομήκοντα πόλεις Πολύβιος φησὶν ἀνατρέψαι Παῦλον μετὰ τὴν Μακεδόνων κατάλυσιν· Μολοττῶν δ' ὑπάρξει τὰς πλείστας· πέντε δὲ καὶ δέκα μυριάδας ἀνθρώπων ἐξανδροποδίσασθαι». ¹²⁴

Πρέπει, παρενθετικά, νὰ ἐπιμεινουμε λίγο στὸν Τίτο Λίβιο. Ὁ ἱστορικός πού, ὅπως ἀναφέθηκε, συμπορεύεται μὲ τοὺς ἄλλους στοὺς ἀριθμούς, δίνει τὴν πρόσθετη πληροφορία, πού σύμφωνα μὲ τὰ παραπάνω, ἀνταποκρίνεται περισσότερο στὰ πράγματα. ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ «πολίχνες» καὶ ὅτι αὐτὲς ἦταν «περίπου ἑβδομήντα» («oppida circa septuaginta»). Ὁ ἴδιος διαφοροποιεῖται ἐντελῶς ἀπὸ τοὺς ἄλλους συγγραφεῖς, ἀναφέροντας ὅτι τὰ τεῖχη κατό-

122. ΣΩΤ. ΔΑΚΑΡΗ: «Τὸ Κάστρο τῶν Ρωγῶν». Ἰωάννινα 1977. Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν ΣΤ' τόμο Ἐπιστ. Ἐπετ. Φιλοσ. Σχολῆς Πανεπ. Ἰωαννίνων, σελ. 221. Μὲ τὴν ἑλληνικὴ πόλη ἀσχολήθηκε ὁ G. GLOTZ: «Ἡ Ἑλληνικὴ Πόλις». Μετάφρ. Ἀγν. Σακελλαρίου, Ἐκδ. Μορφωτ. Ἰδρύμ. Ἐθν. Τραπ., β' ἔκδ., Ἀθήνα 1981. Παρὰ τὴν ἐξαντλητικὴ ἔρευνα τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς ἀρχαίας πόλης, ὁ διάσημος ἱστορικός δὲν θίγει τὸ θέμα.

123. Οἱ ΔΙΟΔ. ΣΙΚΕΛΙΩΤΗΣ καὶ VILLEIUS, δὲν κάνουν καθόλου λόγο γιὰ τὴν τύχη τῆς Ἠπειροῦ.

124. Τὸ περιστάτικὸ αὐτὸ μᾶς ἀπασχόλησε σὰν τὸ κύριο θέμα τῆς μελέτης μας «Ἡ Καταστροφὴ τῆς Ἠπειροῦ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους». Ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν Ἠπειρωτ. Ἐστία 1973 - Ἰωάννινα.

πιν τῶν λεηλατημένων πόλεων κατεστράφηκαν « — (XLV, XXXII, 6 — «Muri demde direpta urbium diruti sunt.» Ἡ ἐναλλαγή ἐδῶ τῶν ὄρων «orrida» - πολίχνες καὶ «urbs» - πόλεις, εἶναι μᾶλλον τυχαία.

Ἡ πληροφορία, ὅτι κατεστράφηκαν μόνον τὰ τείχη καὶ ὄχι οἱ πόλεις, ποῦ ἔμειναν ἔτσι χωρὶς κατοίκους, πόλεις - φαντάσματα, τὴν ὁποία ἐξετάσαμε καὶ παλιότερα, ἀλλὰ εἶχαμε ἀπορρίψει, ἴσως ἀποδειχθεὶ κάτω ἀπὸ τὸ φῶς νεώτερων ἀρχαιολογικῶν παρατηρήσεων καὶ ἀληθινῆ καὶ πολύτιμῃ.

Σὲ ἐπιφανειακὴ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα σὲ ἀρχαῖο τειχιωμένο οἰκισμὸ στὸν Ἀμιότοπο τῆς Ἄρτας, ἐκεῖ ποῦ τοποθετεῖται μὲ βεβαιότητα πὰ τὸ Ὀρραϊον, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀνεύρεση τῆς συνθήκης καθορισμοῦ τῶν κτηματικῶν ὀρίων μεταξὺ Ἀμβρακιωτῶν καὶ Χαραδριτῶν (ὀρθότερα Ἀμβρακίας καὶ Χαράδρου), γιὰ τὴν ὁποία γράψαμε στὸ προηγούμενο κεφάλαιο, βρέθηκαν τὰ μὲν τείχη μὲ τὸ τεράστιο πάχος τῶν 3,60 μέτρων κατεστραμμένα μέχρι τὸ ἔδαφος, ἐνῶ οἱ λεπιτοὶ τοῖχοι τῶν οπιτιῶν πάχους 0,55 - 0,60 διατηρημένοι πολὺ καλά. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι ἡ καταστροφὴ τοῦ τείχους ἦταν «ἔργο ἀνθρώπων χειρῶν», ὅπως παρατηροῦν οἱ ἀνασκαφεῖς.¹²⁵ Σ' αὐτὸ μπορούμε νὰ προσθέσουμε, ὅτι ἡ καταστροφὴ τῶν τοίχων τῶν οπιτιῶν ἦταν ἔργο τοῦ χρόνου.

Ἄν αὐτὴ ἡ διαπίστωση ἐπαναληφθεῖ μερικὲς φορές, ἴσως δικαιωθεῖ ὁ Τ. Λίβιος, καὶ ἴσως ἰδωθεῖ ἀπὸ ἄλλη σκοπιὰ τὸ δράμα τῆς Ἠπείρου, χωρὶς φυσικὰ νὰ μεταβάλλονται τὰ ἀποτελέσματα.

Ἡ Καταστροφὴ ἦταν ὀλική ἢ σχεδὸν ὀλική, πληθυσμιακὰ (δημιονογραφικά), οἰκονομικά, οἰκιστικὰ καὶ φυσικὰ πολιτιστικά. Τὸ πλῆγμα ποῦ δέχθηκε ἡ Ἠπειρος ἦταν θανάσιμο¹²⁶ καὶ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴν ἐξαφάνισή της σὰν τμήματος τοῦ Ἑλληνικοῦ κορμοῦ, ἀπὸ τὸν χάρτη γιὰ πολλοὺς αἰῶνες.¹²⁷

Ὁ Στράβων, παραπλέοντας τὴν ἐποχὴ τοῦ Χριστοῦ, τίς ἀκτὲς τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τοῦ Ἰονίου, πληροφορεῖται τὴν οἰκιστικὴν κατάστασιν τῶν ἀπέναντί του περιοχῶν (Ἰλλυρίας καὶ Ἠπείρου), καὶ μᾶς τὴ μεταδίδει στὸ πολὺ γνωστὸ σχόλιό του: «... νῦν δὲ πολλὰ ἐρημιά κατέχει, τὰ δ' οἰκούμενα κωμηδὸν καὶ ἐν ἐρείψεισιν λείπεται». (Ζ. 327. 9). Ἄλλωστε μὴ γενιὰ νωρίτερα ἀπὸ τὸν Στράβωνα, ὁ Αὐγουστος ὅταν θέλησε νὰ βοεῖ οἰκήτορες γιὰ τὴν ἰδουμένη ἀπὸ τὸν ἴδιον Νικόπολη, ἀναγκάσθηκε νὰ μεταφέρει κατοίκους ἀπὸ τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Αἰτωλίαν (Παυσανίας: «Ἠλειακά» 23. 3), ἀφοῦ ἔξεπίτωσε πρῶτα, σὰν πρὸ πρόχειρους, τοὺς Ἀμβρακιῶτες καὶ τοὺς Ἀνακτόριους (ὁ ἴδιος Ἀχαϊκά 18. 8).

Τὴν ἔκτασιν τῆς συμφορᾶς ἀποδίδει λακωνικὰ ὁ Πλούταρχος: «φριτῆαι δὲ πάντας ἀνθρώπους ἔθλους ὄλου κατακερματισθέντος». (Στὸ βίον τοῦ Αἰμ. Παύλου XXIX. 3).

Ἐκτὸς ἀπὸ τῆς φιλολογικῆς μαρτυρίας, καὶ οἱ ἀρχαιολογικῆς ἀνασκαφῆς,

125. Βλ. συλλογικὴ ἐργασία: Σ. ΔΑΚΑΡΗ - W. HOEPENER - L. SCHWANDNER - NT. ΓΡΑΒΒΑΝΗ: «Ἀνασκαφὴ στὸν Ἀμιότοπο». Ἐπιστ. Ἐπετ. Φιλ. Σχ. Παν. Ἰωαννίνων ΔΩΔΩΝΗ, Ἰωάννινα 1976, σελ. 433, Ἀνάτοπο.

126. H. H. SCULLARD: «Charops and Roman policy in Epirus» J. R. S. 35, 1945, p. 59. («Epirus had been mortally wounded»).

127. Τὴν παραπάνω ἔκτασιν ἀντικρούει, εἰδικὰ ἀναφερόμενος στὴ μελέτη μας γιὰ τὴν καταστροφὴ τῆς Ἠπείρου, ὁ ΑΧ. ΛΑΖΑΡΟΥ «Ἡ Ἀρωμιουνικὴ καὶ αἱ μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς σχέσεις αὐτῆς», ἐν Ἀθήναις 1976, ὑποστηρίζοντας, ὅτι «πῶρρω ἀπέχουν τῆς πραγματικότητος τὰ περὶ ὀλοσχεοῦς καταστροφῆς τῆς Ἠπείρου (βιαία μετακινήσεως 150.000 ἀνθρώπων εἰς Ἰταλίαν καὶ τῆς καταστροφῆς 70 πόλεων».

δες έγιναν, και με όσα οικονομικά μέσα έγιναν, κατέδειξαν τη σὲ μεγάλο πλάτος καταστροφή του ήπειρωτικού χώρου, στὰ μέσα του Β' π.Χ. αἰώνα ἢ ἐπεσήμαναν ἔντονα σημάδια της.

Ἡ Καταστροφή περιέλαβε ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν πόλεων τῆς Μολοσίδας, μαζὺ μετὰ τὸ κτριάκτὸ συγκρότημα τοῦ μαντείου τῆς Δωδώνης, τοῦ θεάρου της κλπ. καὶ πόλεις, ὅσες τουλάχιστον ἐρευνήθηκαν, τῆς Ἀτιντανίας, τῆς Κασσωπαίας κοντὰ στὴν παραλία τοῦ Ἴονίου, ἀκόμα καὶ τῆς Θεοσπρωτίας, ὅπως τὴν Πανδοσία, καὶ τὸ Νεκρομαντεῖο τοῦ Ἀχέροντα.¹²⁸

Πρέπει νὰ δεχθοῦμε, ὅτι ἄθικτες ἔμειναν μερικὲς πόλεις τῆς βόρειας παραλίας τοῦ Ἴονίου, καὶ αὐτὲς γιὰ ἀνάγκες τῶν Ρωμαίων στρατηγικές, ἢ γιὰ πολιτικὴ σκοπιμότητα, ὅπως γράψαμε καὶ ἄλλοτε, ὅπως καὶ τῆς ἐνδοχώρας τῆς Θεοσπρωτίας καὶ ἡ Χαονία (π.χ. ἢ Φοινίκη). Τουλάχιστον αὐτὸ προκύπτει ἀπὸ τὴ συνέχεια τῆς ζωῆς ἐκεῖ, ὅπως ἐπισημαίνεται ἀπὸ τὴν πρώιμη ἀκόμα ρωμαιοκρατία.

Αὐτὸς ἦταν τὸ κόστος τῆς συμμαχίας τῶν Ἠπειρωτῶν, ὅχι μετὰ τὸν Περσέα, ἀλλὰ μετὰ τοὺς Ρωμαίους...

Πῶς ἐξηγεῖται

Τὸ ἔγκλημα αὐτῆς τῆς γενοκτονίας, μετὰ τὴ θηριωδία ποὺ τὸ συνόδεψε, συγκλόνισε τὸν ἀρχαῖο κόσμον, ἀλλὰ οἱ περισσότεροὶ συγγραφεῖς τὸ μνημονεύουν, γιὰ λόγους εὐνοήτους. ἀφοῦ ἔγραφαν σὲ καθεστῶς ρωμαιοκρατίας, στὸ περιθώριο τῶν μεγάλων γεγονότων τῆς ἐποχῆς ἀπλά, σὰν διηγηματικὸ περιστατικὸ. Ὁ Πλούταρχος εἶναι ἡ μοναδικὴ πηγὴ μας γιὰ μερικὲς λεπτομέρειες, ποὺ θὰ ἔμεναν ἄγνωστες (στὸ βίβιο τοῦ Λ. Αἰμίλιου Παύλου) καὶ στὶς ὁποῖες δὲν θὰ εἰσέλθουμε.

Ἡ αἰτιολογία - ἐξήγηση, ποὺ ἔδωσαν τότε οἱ Ρωμαῖοι, καὶ ποὺ «πέρασε» σὲ ὅλους τοὺς ἱστορικοὺς συγγραφεῖς, ἀρχαίους καὶ νεώτερους, ὅσους τουλάχιστον μπορέσαμε νὰ δοῦμε, εἶναι αὐτὴ ποὺ, ὅπως τὴ διασώζει ὁ Τίτος Λίβιος, ἔδωσε ὁ Λεύκιος Αἰμ. Παῦλος στὸν Ἀνίκιο, μετὰ τὴν ἐπιστολὴ ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω: Ἡ Σύγκλητος ἀνιέρωσε στὴ στρατιά του τὴ λεία τῶν Ἠπειρωτικῶν πόλεων ποὺ ἀπεσκίρτησαν πρὸς τὸν Περσέα (ΤΙΤ. LIV.: XLV, XXXIV, 1).

Κατὰ τὸν Πλούταρχο ὅμως, ἡ ἐντολὴ στὸν ἀρχιστράτηγο ἦταν γενικὴ καὶ ἀδιάσπυκτη: «ἀπὸ τῶν ἐκεῖ πόλεων» (Αἰμ. Παῦλ. XXIX, 1: «Ἀνέζευξεν ἐπὶ τὴν Ἠπειρον ἔχων δόγμα Συγκλήτου τοὺς συμπεμαχημένους αὐτῶν τὴν πρὸς Περσέα μάχην στρατιώτας ἀπὸ τῶν ἐκεῖ πόλεων ὠφελῆσαι».¹²⁹

Ἡ ἔννοια τῆς ἀποσκίρτησης ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, εἶναι ἔννοια καθαρὰ νομικὴ, καὶ σημαίνει ἀλλαγὴ στρατοπέδου (πολιτικῶς, στρατιωτικοῦ, ἰδεολογικοῦ κλπ.), καὶ γενικὰ τοποθέτησης. Εἶναι ἀνεξήγητο γιὰτὶ χρησιμοποιεῖ

128. Γιὰ τίς τελευταῖες περιοχὲς ὁρ. Σ. ΔΑΚΑΡΗ «Τὸ Κάστρο τῶν Ρωγῶν». Ἰωάννινα 1977, σελ. 211 (Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν ΣΤ' τόμο τῆς Ἐπιστ. Ἐπετ. Φιλολ. Σχολ. Ἰωαννίνων). Τοῦ ἴδιου ΠΑΕ 1963, σελ. 9, τοῦ ἴδιου «Κασσώπη», Ἰωάννινα 1984, σελ. 44 κλπ.

129. Τὸ «δόγμα», ὅπως ἀποκαλοῦσαν οἱ Ἕλληνες κάθε ἀπόφαση τῆς Συγκλήτου, πιθανὸν νὰ μὴ τὸ δημοσίευσε ποτὲ ἡ Σύγκλητος, ἀν ἦταν πραγματικὰ ἀπόρρητο, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Ἀπιανὸς («De rebus illyricis» — «τῆς βουλῆς ἐπιστελλάσης ἐν ἀπορρήτῳ» 9 - 14).

τὸν ὄρον αὐτὸν ὁ Τίτος Λίβιος, ἀφοῦ πρέπει νὰ τοῦ ἦταν γνωστὸν, ὅτι ἡ Ἕπειρος οὐδέποτε ἀνῆκε στὸ ρωμαϊκὸ πολεμικὸ στρατόπεδο καὶ εἰδικὰ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου αὐτοῦ.

Ἡ χρῆσις τοῦ ὄρου δείχνει, ὅτι ἀκολουθεῖ τὴ ρωμαϊκὴ ἀνταποδοτικὴ θεωρία, πὺ ἰκανοποιεῖ ἄλλωστε καὶ τὸ λαϊκὸ αἶσθημα, καὶ σὰν ἀπλή πέρασε στὴν ἱστορία.

Ἡ ἔννοια τῆς μεταστροφῆς («μετέρριψαν»), πὺ χρησιμοποιεῖ, ὅπως εἶδαμε, ὁ Πολύβιος, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι εἶναι εὐρύτερη, εἶναι πραγματικὴ καὶ ὄχι νομικὴ, καὶ σημαίνει ἀλλαγὴ συμπεριφορᾶς ἢ διάθεσης, καὶ ἀνταποκρίνεται πληρέστερα πρὸς τὰ ὅσα ὁ ἴδιος ἔγραψε γιὰ τὴν οὐδέτερη στάσι τῶν Ἕπειρωτῶν στὸν πόλεμο. Ὁ οὐδέτερος μεταστρέφεται, δὲν ἀποσκιρτᾷ.

Εἶναι φανερό, πὺς ὁ Πολύβιος χρυσώνει ἔτσι καὶ τὸ χᾶπι ἄναγκαστικῆς καὶ δικαιολογημένης, ὅπως τὴ χαρακτηρίζει, φυγῆς τῶν ἡγετῶν, καὶ κυρίως τοῦ Κέφαλου, τοῦ ὁποῖου ἡ συμπεριφορὰ, τοὺς δύσκολους ἐκείνους καιροὺς, εἶχε συγκεντρώσει τὴ γενικὴ προσοχή, καὶ ἴσως καὶ συμπάθεια.¹³⁰

Ὅπως κι ἂν ἔχουν οἱ λέξεις τῶν ἱστορικῶν, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι κατὰ τὴ γνώμη καὶ τῶν δύο, ὁ Κέφαλος τίναξε στὸν ἀέρα κάποια συνθήκη τῶν Ἕπειρωτῶν μὲ τοὺς Ρωμαίους. Ἀπὸ αὐτὸ καὶ μετὰ, ἡ ἀξιολόγησι τῆς πράξης ἦταν θέμα ἔρμηνείας τῆς.

Αὐτὰ ὡς πρὸς τὶς προθέσεις: Νὰ διαρπαγοῦν οἱ ἡπειρωτικὲς πόλεις πὺ ἀπεισάτησαν πρὸς τὸν Περσέα (Τίτος Λίβιος), ἢ νὰ διαρπαγοῦν «οἱ ἐκεῖ πόλεις» (Πλουτάρχος), γιὰ νὰ περιορισθοῦμε στοὺς δύο ἱστορικούς, πὺ διατυπώνουν τὶς δύο ἐκδοχὲς τοῦ «δόγματος», κατὰ τὸ γνωστὸ του τουλάχιστον περιεχόμενο. Καὶ κατὰ τὶς δύο ἀπόψεις, ὁ ἔξανδραποδισμὸς τῶν κατοίκων καὶ ἡ ἀρπαγὴ τοῦ δημόσιου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ πλοῦτου τους, ἔγινε «ἐπ' εὐκαιρία» καὶ χάρη τῆς πληρωμῆς τῆς στρατιᾶς πὺ νίκησε τὸ κράτος τῆς Μακεδονίας ἢ ἔστω ἦταν τὸ ἀναγκαῖο κακὸ συνακόλουθο.

Ἡ αἰτιολογία αὐτὴ, ἢ καθαρὰ ἀπολογητικὴ, πὺ φαίνεται καὶ φυσικὴ, — ἀνταποδοτικὴ τιμωρία τῶν προδοτῶν —, ἔχει ἢ μπορεῖ εὐκόλα νὰ τῆς ἀποδοθεῖ, ἄμεση σχέση μὲ τὴ συμμαχία μας καὶ τὴν παραβίασὴ τῆς ἀπὸ τοὺς Ἕπειρωτῆς.

Αὐτὸ ὅμως ἦταν ἓνα εὐκόλο πρόσχημα.¹³¹

Ἐμεῖς ἐρμηνεύομε ἐντελῶς ἀντίστροφα τὴ συγκλητικὴ βούλησι, ὅπως αὐτὴ περιέχεται στὴ σιθυλλικὴ ἢ ἔστω «οὐδέτερη» διατύπωσι τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀρχιστρατήγου: Ἡ καταστροφὴ καὶ ἡ ἐρήμωσι ἦταν τὸ κύριο ἐπιδιωκόμενο, καὶ «ἐπ' εὐκαιρία» αὐτῆς, ἡ πληρωμὴ τοῦ στρατοῦ μὲ «ὄ,τι βρεθεῖ». Καὶ δὲν ἄργησε νὰ ἀποδειχθεῖ ὅτι ὁ στρατὸς πληρώθηκε μόνον μὲ ὄ,τι βρέθηκε στὴν Ἕπειρο, καὶ ὄχι στὴν πλούσια χώρα τοῦ κυρίως ἐχθροῦ, τὴ Μακεδονία, πὺ ἔμεινε ἄθικτη. Μποροῦμε ἀκόμα νὰ σκεφθοῦμε ὅτι τὸ praedium - λεία του κάθε πεζικάρου, θὰ ἦταν ἀκόμα φτωχότερο, ἂν αὐτὸ συναγόταν

130. Ὁ H. H. SCULLARD, ὅπ. ἂν. σελ. 61, πιστεύει, ὅτι ὁ Πολύβιος γνώριζε πολὺ περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνα πὺ ἔγραφε.

131. Ἡ μαεστρία στὴ δημιουργία διπλωματικῶν προσχημάτων, ἀποτελοῦσε κιόλας πολιτικὴ παράδοσι τῶν Ρωμαίων, ἢ ὁποῖα ἐντυπωσίασε τὸν Πολύβιο, βαθθὺ γνώστη καὶ ἐπιτόπιο στὴ Ρώμη μελετητὴ ἐπὶ 10 χρόνια, τῆς λειτουργίας τοῦ ρωμαϊκοῦ πολιτεύματος. Ὁ Μεγαλοπολίτης ἱστορικὸς παρατηρεῖ ὡμά: «πάλαι καιρὸν ἐζήτουν ἐπιτήδειοι καὶ πρόφασιν εὐσχήμονα πρὸς τοὺς ἐκτός». (XXXVI, 2, I).

μόνον ἀπὸ τὶς πόλεις ποὺ «ἀπεσκίρτησαν» πρὸς τὸν Περσέα ὅπως ἐπιμένει ὁ Τίτος Λίβιος.

Ὅπως κι ἂν εἶχε τὸ πράγμα, οἱ στρατιῶτες τῆς Ρώμης εἶχαν τὴν τιμὴ νὰ μεταφέρουν στὴν πατρίδα τοὺς ἀρύθητους θησαυροὺς τοῦ Περσέα, καὶ τὴν ψυχικὴ ὀδύνη νὰ μεταφέρουν στὶς τοσέπες τους τὶς... 11 δραχμὲς τῆς ἡπειρωτικῆς λείας (τόσο «ἀνεβάζει» τὴν ἀμοιβὴ γιὰ κάθε πεζικάριο ὁ Πλούταρχος, ἐνῶ ὁ Τ. Λίβιος ἀντιφάσκει μεταξὺ 300 καὶ 100 δηναρίων, ποὺ ἀντιστοιχοῦσε στὸ ἰσόποσο σὲ δραχμὲς).

Γιὰ τοὺς σκοποὺς ποὺ ἐξυπηρετοῦσε ἡ καταστροφὴ, εἶχαμε γράψει ἀπὸ παλιά, ὅτι αὐτοὶ ἦταν καθαρὰ πολιτικοί, καὶ ὄχι ταμειακοί: Ἡ δημιουργία μιᾶς νεκρῆς ζώνης μεταξὺ τῆς διαιρεμένης σὲ 4 κρατίδια Μακεδονίας καὶ τῆς Ἰταλίας, γιὰ προστασία τῆς τελευταίας, ὄχι πὰ ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς ἰσχυροὺς καὶ πλούσιους βασιλιάδες τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς, ἔνας ἀπὸ τοὺς ὁποίους, ὁ Ἀντίοχος τῆς Συρίας, εἶχε ἀπειλήσει οσοβάρᾳ, μέσα στὴν ἴδια τούτη τῆ γενιά, εἰσβολὴ στὴν Ἰταλία. Δὲν ἀναφερόμαστε στὶς παλιότερες περιπτώσεις τῶν Μολοσσῶν βασιλιάδων Ἀλέξανδρου καὶ Πύρρου.

Ἀναφερθήκαμε μὲ πολλὴ συντομία στὸ τελευταῖο αὐτὸ κεφάλαιο στὸ ἐπεισόδιο τῆς Καταστροφῆς τῆς Ἡπείρου. Τὸ θέμα δὲν εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ ἀντικείμενο τῆς μελέτης.

Θεωρήσαμε ὑποχρέωση νὰ παρουσιάσαμε, ἔστω καὶ ἀδρά, καὶ τὶς πιὸ μακρινὲς ἀντανακλάσεις τῆς συνθήκης τῆς Φοινίκης, ἔστω καὶ πιθανὲς (ἀποτελοῦν κι αὐτὲς ἀντικείμενο ἱστορικῆς ἔρευνας, ἀν ἀπὸ κάποιο σπινθήρα πληροφορίας πάρουν κάποια ἀνταύγεια). Παρουσιάσαμε ἀκόμα καὶ τὶς ἀπίθανες καὶ προσχηματικὲς ἀντανακλάσεις.

Αὐτὲς ἦταν ἀνάγκη νὰ ἐρευνηθοῦν, γιὰτὶ προκαλοῦν ἀλλοίωση τῆς ἔννοιας τῶν ἱστορικῶν γεγονότων.

Μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὲς τελευταῖες ἀντανακλάσεις «φωτίζει» μέχρι τὶς μέρες μας τὴν Καταστροφὴ.

Ἡ «συμμαχία» τοῦ Πολύβιου, δημιούργημα προφανῶς τῆς ἐποχῆς τῆς Φοινίκης, ποὺ ἦταν ἢ λειτούργησε σὰν συνθήκη οὐδετερότητας, ποὺ παραβιάσθηκε τάχα ἀπὸ τὴν ἀποσκίρτηση τῶν Μολοσσῶν, ἐπέφερε σὰν πρελούδιο τὸ τερατῶδες ἀποτελέσμα. Αὐτὸ ἔπρεπε νὰ παρουσιασθεῖ σὲ ὅλες του τὶς ἐκδοχὲς γιὰ νὰ ἐρευνηθεῖ ἡ αἰτιολογία του.

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Ἡ συνθήκη τῆς Φοινίκης μὲ τὶς συνέπειές της, θελημένες καὶ ἀθέλητες, τὶς ἄμεσες καὶ τὶς ἀπώτερες, ἐπετάχυνε τὴν πορεία τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ πρὸς τὸ τέλος του, σφραγίζοντας ἢ ἴδια τὴν πολιτικὴ του Ἱστορία.

Ἀποτέλεσε, ἡ συνθήκη, ἕνα ὄροσημο στὶς ἐλεύθερες πολιτικὲς σχέσεις τῶν ἑλληνικῶν κρατῶν μεταξὺ τους, τὶς ὁποῖες ἔκανε «ἀπαγορευτικὲς», στὸ μέτρο ποὺ ἀντιστρατεύονταν τὴν τεχνητὴ foederatio, ποὺ ἐκεῖνη καθιέρωσε. Καὶ εἶδαμε πόσο...εὐρεῖα ἐρμηνεῖα ἐπεκράτησε τῶν δεσμῶν ποὺ χαλκεύθηκαν στὴ Φοινίκη.

Πέραν ἀπ' αὐτό, τὸ νομικὸ πλαίσιο τῆς συνθήκης ἐξασφάλιζε, μὲ τὶς εὐλογίες τῶν Ἑλλήνων, στοὺς δύο μονομάχους τῆς ἐποχῆς, τὴν ἐλευθερία τῶν χειρισμῶν, ὅταν θὰ τοὺς χρειάζονταν. Καὶ ἡ... χρεῖα δὲν ἄργησε. Ἡ συνθήκη ἔτσι ἔδωσε τὸ τελευταῖο πλήγμα στὴν ἰδέα τῆς ἔνωσης τῶν Ἑλλήνων, ὅσο ἀπίθανη κι ἂν ἦταν αὐτὴ ἡ ἔνωση, καὶ χωρὶς τὴ συνθήκη μας.

Στην Ελλάδα της εποχής έλειψαν οι ηγέτες ή οι ηγετικές ομάδες, που θα δημιουργούσαν και θα αξιοποιούσαν τη σχετική πολιτική βούληση. Η μόνη λύση ήταν ή ένωση με τη βία, πράγμα που δεν πέτυχε ούτε ο Μ. Αλέξανδρος, κι άς τὸ καυχήθηκε κάποτε. («πλὴν Λακεδαιμονίων»). Τέτοιες προϋποθέσεις όμως τώρα δὲν φαίνονταν στὸν ὀρίζοντα.

Ἀντίθετα, ἡ συνθήκη ἔθεσε σὲ λειτουργία, καὶ μάλιστα ἔντονη, ὅπως εἶδαμε, τὶς ὑπάρχουσες ἄλλωστε ἀπὸ πρὶν προϋποθέσεις που ὀδηγοῦσαν μὲ βεβαιότητα στὴν ὑποδούλωση. Ἡ εὐκολία μὲ τὴν ὁποία, ὕστερα ἀπὸ ἐλάχιστο χρόνο, λειτούργησαν αὐτὲς οἱ «δυναμικὲς» σ' ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα, οἱ καθαρὰ διαλυτικὲς, δὲν θὰ ἦταν ἴσως δυνατόν νὰ ἐξηγηθεῖ χωρὶς τὴ γνώση τῆς συνθήκης τῆς Φοινίκης.

Σὰν ἕνας ἄξονας τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας ἀξίζει νὰ μελετηθεῖ.

Ἡ μελέτη μας δὲν ἔλυσε τὰ προβλήματα που βάζει στὴν ἱστορικὴ ἔρευνα ἡ συνθήκη. Ἀπλῶς ἐπεχείρησε νὰ ἀνασύρει ἀπὸ τὸ σκοτάδι τῆς ἐρευνητικῆς ἀδιαφορίας αὐτὸ τὸ σοβαρό, ὅπως τὸ θεωρήσαμε, ἱστορικὸ γεγονός καὶ νὰ τὸ παρουσιάσει τόσο αὐτό, ὅσο καὶ τὶς συνθήκες που τὸ ἐδημιούργησαν, μὲ βάση τὰ στοιχεῖα τῶν πηγῶν τῆς Ἀρχαιότητος, τὰ ἐλάχιστα ἄλλωστε.

Ἡ προσπάθεια ἐρμηνείας τοῦ φαινομένου, τῶν πτυχῶν καὶ τῶν προεκτάσεων του, ἔστω καὶ τῶν πιθανῶν, ἔγινε χωρὶς τάση ἀπομάκρυνσης ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ στοιχεῖα, μὲ χρήση καὶ τῆς γνώμης νεώτερων συγγραφέων ὅπου αὐτὴ ἐκφράστηκε, καὶ ὅσων ἀπ' αὐτοὺς μπορέσαμε νὰ δοῦμε.

Ἐπίσης ἐπιχειρήσαμε κάποιους συσχετισμοὺς ὀρισμένων πραγμάτων καὶ καταστάσεων, που φαίνονται ἴσως ἀσύνδετες μεταξύ τους. Αὐτὸ ἔγινε μὲ σκοπὸ νὰ θέσουμε, ὅπως εἶχαμε ὑποχρέωση, προβλήματα γιὰ ἔρευνα.

Πιστεύουμε πὼς παρουσιάσαμε ἕνα ὑλικὸ ὑποδομῆς γιὰ τοὺς νεώτερους, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι παρέχομε κάποια συμβολὴ στὴν ἱστορικὴ προβληματικὴ τοῦ τόπου μας.

ΓΙΩΡΓΟΥ ΘΩΜΑ

ΟΙ ΑΡΒΑΝΙΤΟΒΛΑΧΟΙ ΤΗΣ ΟΘΡΗΣ

(Παράξενα έθιμά τους από τὸ 1851)

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΜΙΑ ἀναγκαστικὴ περιοδεία στὰ βουνὰ τῆς Ὀθρῆς ἑνὸς ἀποσπάσματος ἑλληνικοῦ στρατοῦ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1851 μὲ στόχο τὴν καταδίωξη τῶν ληστῶν, μᾶς ἔδωκε ἕναν πῖνακα ζωῆς τῶν Ἀρβανιτόβλαχων τῆς περιφέρειας. Μὲ τὸ ἀπόσπασμα ἐκεῖνο ἔτυχε νὰ κινεῖται κι ὁ ἔγγονός τοῦ Κολοκοτρώνη, ὁ Θόδωρος Γενναίου Κολοκοτρώνη, ἀνθυπολοχαγός, εἰκοσάχρονο παλικάρι τότε. Προχωροῦσε μαζί μὲ τοὺς ἄλλους, κι ἔβλεπε παντοῦ σχεδὸν Ἀρβανιτόβλαχους τοσπαναρέους, ξεκομμένους ἀπὸ τὸν κόσμον μὲ παράξενες συνήθειες, καὶ δὲν ἀδιαφόρησε. Βρῆκε κοντύλι καὶ χαρτὶ καὶ χάραξε ἐκεῖνες τὶς ἔθιμκὲς εἰκόνες τῆ ρζωῆς ἀπάνου στὰ βουνά. Πιὸ ὕστερα δημοσίεψε τὰ καθέκαστα στὸν «Τηλέγραφο», κι ἀπ' αὐτὸν πῆρε κι ἀναδημοσίεψε ὀρισμένες περιοκπὲς ἢ «Ἐστία» τῆς 3ης Μαΐου 1881, προσθέτοντας ἀρχικὰ τοῦτες τὶς γραμμές:

« Ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἦθη καὶ ἔθιμα Ἀρβανιτοβλάχων ποιμένων» ὁ κ. Θ. Γενναίου Κολοκοτρώνης ἐδημοσίευσεν ἐσχάτως ἐν ἐπιφυλλίδι τοῦ «Τηλεγράφου» περιεργὸν διατριβὴν, ἐξαχθεῖσαν ἐκ σημειώσεών του, ἃς ἐπῆρει, ὅτε κατ' Ἰούνιον τοῦ 1851 ἀνθυπολοχαγὸς ὦν συνώδευε τὸν ἀρχηγὸν τοῦ μεταβατικοῦ, περιοδεύοντα τοὺς ἀνατολικοὺς δῆμους τῶν ἐπαρχιῶν Φθιώτιδος, ἐνεκα τῆς λυμαιομένης κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὸν τόπον ληστείας. Ἐκ τῆς διατριβῆς ταύτης ἐσταχυολογήσαμεν τὴν ἐπομένην διήγησιν. »

Σ(ημείωση) τ(ῆς) Δ(ιεύθυνος)¹

Ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Κολοκοτρώνης μὲ τὸ ἀπόσπασμα ἔφτασε στὰ σύνορα τῆς Φθιώτιδος καὶ τῆς Θεσσαλίας, στὰ βουνὰ τῆς Ὀθρῆς. Στὸ δρόμον τοὺς συναντοῦσαν τσελιγκάτα καὶ τελικὰ ἔφτασαν στὸν Ἀρβανιτόβλαχον Πούλιο, ἀρχιπομπέον, κοντὰ στὴν πηγὴ Βομπόκα.² Ὁλόκληρη καλυβόπολη ὄριζε ὁ τσέλιγκας αὐτὸς ἀπάνου στὸ βουνό. Ὅριζε καὶ τοὺς ἄντρες του, κι ὁ λόγος του εἶταν αὐστηρὴ διαταγὴ. Σ' ὅλα τὰ τσελιγκάτα τὸ ἴδιο.

« Οἱ τσέλεγκαί — σημειώνει ὁ Κολοκοτρώνης — εἶναι ἀληθεῖς βασιλεῖς ἐπὶ

1. Διευθυντὲς καὶ ἐκδότες εἶταν τότε οἱ: Ν. Γ. Πολίτης καὶ Γεώργιος Δροσίνης.

2. Βρισκόταν ἀπάνου σὲ ὄροπέδιο καὶ κυλοῦσε τὰ ἀφθονα νερά της πρὸς τὰ μεθόρια τῆς Φθιώτιδας. Δυὸ ὥρες μὲ τὰ πόδια ἀποδῶ εἶταν τὸ κεφαλοχώρι Μεγάλον Γαρδίκον καὶ πέντε ἢ Στυλίδον.

Στὸ ὄροπέδιο ἔμεινε μόνιμον λόχος, ποὺ ἀποτελοῦσε τὸ κέντρο τῶν μεθοριακῶν σταθμῶν. Δὲν ἵππηχαν σπῖτια, καὶ οἱ στρατιῶτες εἶχαν φιασίαι χορτοκαλύβες ἀρκετὰ τεχνικὰς καὶ εὐρυχώρους ἐν αἷς κατώκουν λίαν ἀνέτως» (ὅπ. π.). Γαλακτερά καὶ κρέατα ἔπαιρναν ἀπ' τὸ ποιμνιοστάσιον τοῦ Πουλίου. Ἀλεύρια καὶ ἄλλα εἶδη ἀπ' τὴ Στυλίδον. Ζύμωναν οἱ στρατιῶτες τὸ ψωμὶ σὲ καλὸ φούρνον, ποὺ εἶχαν ὑψώσει μόνον τοὺς.

τῶν ἄλλων. Ὅσαίς μεταξύ τῶν λοιπῶν γεννηθῆ διαφορά, δικάζει ὁ τσέλεγκας, καὶ ἡ ἀπόφασις αὐτοῦ εἶναι ἀνέκκλητος. Θεωρεῖται δὲ ὡς Παρίας ὁ μὴ ὑπακούσας, καὶ διώκεται, μὴ ὦν δεκτὸς πλέον εἰς οὐδὲν τσελεγκάτον Ἀρβανιτοβλάχων. Εἶναι δὲ βασιλεῖς πατέρες καὶ δίκαιοι — ἴσως διότι δὲν ἔχουσι ποσῶς αὐλικούς, καὶ βλέπουσι διὰ τῶν ἰδίων ὀφθαλμῶν τῶν τὰ πάντα. »

Ὁ ἴδιος εἶπαν καὶ δικαστῆς καὶ ἱερέας ἀκόμα, γενικὸς ἀρχηγὸς μὲ τὰ ὄλα του, σύμφωνα μὲ τὸν ἄγραφο νόμο τῶν τσελιγκάτων. Ἀκόμα καὶ τοὺς γάμους μεταξύ τῶν ὑπηκόων του, αὐτὸς τοὺς κανόνιζε καὶ αὐτὸς τοὺς εὐλογοῦσε!

Ἀρχηγὸς κοὶ ὑπήκοοι ἔμειναν μέσα σὲ καλύβες. Γι' αὐτὲς τώρα θὰ ἀφιέρωσει ἀρκετὲς γραμμὲς ὁ νεαρὸς Κολοκοτρώνης.

« Κατασκευάζονται — μᾶς λέει ἀρχικὰ — παρὰ τῶν ἰδίων ἐκ χόρτου καὶ πασσάλων, εἰσι σχεδὸν κωνοειδεῖς. Ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν, πρὸς στήριξιν τῆς τε στέγης καὶ λοιποῦ σκελετοῦ τῆς καλύβης, τοποθετεῖται ἴστος, ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς κορυφῆς καὶ λήγων καθέτως πρὸς τὴν γῆν, ἐν ᾗ ἐμπήγγυται. Ἡ κυκλοτερὴς βάσις τῆς καλύβης στηρίζεται ἐπὶ πασσαλίσκων, ἐμπεμπηγμένων ἐπίσης καθέτως ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν τὰ μεταξύ κενὰ πληροῦνται διὰ χόρτου, καθὼς καὶ ἡ λοιπὴ περιφέρεια, ἔχουσα ἴνας, προσηρτημένας ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῶν πασσαλίσκων καὶ συγκεντρουμένας διὰ τοῦ ἐτέρου ἄκρου ἐπὶ τὴν κορυφὴν τῆς καλύβης καὶ πέριξ τοῦ ἴστου, ἐφ' οὗ τίθεται, οὕτως εἶπειν, σκοῦφος ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὑλικῶ τῶν χόρτων, κωλύων τὴν ἀνωθι εἰσοδὸν τῆς βροχῆς ἐντὸς τῆς καλύβης. »

Οἱ κατοικίαι αὐτὲς — συνεχίζει ὁ Κολοκοτρώνης — ἔχουν καὶ ἀνοίγματα τετραγωνικὰ γιὰ παράθυρα, δύο ἢ τρία ἢ τέσσερα ἀνάλογα μὲ τὸ μέγεθος τους. Γιὰ νὰ μὴν μπαίνει ὅμως τὸ νερὸ τῆς βροχῆς μέσα, κολλοῦν στὸ πάνω μέρος τοῦ ἀνοίγματος ἐπιμετώπι ὅπως στὸ στρατιωτικὸ πηλίκιο. Ἀκόμα καὶ παραθυρόφυλλα, κινητὰ ὅμως, χρησιμοποιοῦν ὅταν συγτρέχει λόγος, ἐνῶ τὴν εἰσοδὸ ἀνοίγουν πάντοτε κατὰ τὸ πρὸ ἀπαγγερὸ μέρος. Προσέχουν ὅμως πάντοτε οἱ καλύβες νὰ ὑψώνονται σὲ κατηφορικὸ τόπο γιὰ νὰ κυλοῦν τὰ νερά τῆς βροχῆς στὸ αὐλάκι ποῦ σκάβουν γύρω τους. Ἐσωτερικὰ στήνουν καὶ κρεβάτια καὶ οκαμινὰ νὰ κάθονται, μόνιμα ὄλα. Τὰ κατασκευάζουν προσεχτικὰ γύρω-γύρω, ὅπως πᾶνε τὰ τοιχώματα, μὲ ξύλα καὶ σανίδες.

Ἄλλο περιουσιακὸ στοιχεῖο, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ζῶτανά καὶ τὸ νοικοκυριὸ τους, δὲν ὄριζαν οἱ Ἀρβανιτόβλαχοι. Γίδια, πρόβατα (ράτσα «βούντα» μὲ μακριὰ μαλλιά καὶ πλατιὰ οὐρά), ἄλογα, μουλάρια. Μὲ μαλλιά προβάτων ἔκαναν τὴ «χοντρή» λεγόμενὴ ἐνδυμασίᾳ τους, «ἣν φέρουσι σχεδὸν ὁμοίαν ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες». Ἔρουν καὶ βάφουν βέβαια τὸ μαλλί, οἱ γυναῖκες, γι' αὐτὸ καὶ τὰ ρούχα τους «ἔχουσι χρωματισμοὺς καὶ ποικίλματα».

Ἀπ' αὐτὸ τὸ μαλλί φκιάνουν καὶ βελέντζες πολὺ μαλακὲς καὶ τάπητες μὲ πολλοὺς χρωματισμοὺς. Ἀπὸ τὶς γίδινες τρίχες σκαρώνουν ἐπενδύτες καὶ κάπες. Ποτὲ βροχὴ δὲν τὶς διαπερνάει. Κατασκευάζουν ἀκόμα ταγάρια, σακιά, μάλλινα μονόχρωμα καὶ πολύχρωμα.

Παρότι οἱ Ἀρβανιτόβλαχοι ζοῦν ἀπάνω στὰ βουνὰ τὸ χειμῶνα καὶ σὲ κάμπους τὰ καλοκαίρια (Ἡπειρο καὶ Θεσσαλία), γνωρίζουν νὰ ἀσκοῦν καὶ ἓνα εἶδος ἐμπορίου: Κατεβαίνουν στὶς πόλεις καὶ πουλοῦν στὰ παζάρια τους καὶ τὰ πανηγύρια τους ὅ,τι περισσεύει ἀπ' τὴν παραγωγὴ τους, στὶς τιμὲς ποῦ ὀρίζει ὁ τσέλιγκας. Ἀποκεῖ πάλι προμηθεύονται σιτᾶρι, βαμπάκι κλπ.

Ἀξιοπρόσεχτα εἶταν καὶ τὰ σκυλιά τους. Ἄγρια, μεγαλόσωμα καὶ ὀρμητικὰ. Τὰ φρόντιζαν καὶ ἐπιπλέον τὰ ἀρσενικὰ τὰ... ὅπλιζαν κατάλληλα γιὰ τοὺς λύκους. Ζῶνῃ πλατιὰ στὸ λαιμὸ καὶ τὸ στῆθος, καὶ στὴ μέση τῆς

στερέωναν δίκωπο μαχαίρι με λάμα πάνω από είκοσι πόντους. "Όταν όρμούσε, τώρα, ό σκύλος άπάνω στο λύκο, θα τον τρυπούσε με τó μαχαίρι στα σίγουρα. Στα...πολεμικά πεδία μόνο τὰ άρσεικά σκυλιὰ μπλέκονταν. Τὰ θηλυκó ξμεναν στις καλύβες, συντροφιά με τις γυναίκες και τούς γέροντες.

ΚΑΘΕ καλοκαίρι οί 'Αρβανιτοβλάχοι άπλώνονταν ό' όλόκληρη την όροθετική γραμμή,³ όπου ανακαίνιζαν τις καλύβες τους. Ζώντας εκεί, γίνονταν θέλοντας και μή, οί βασικοί τροφοδότες τών ληστών. 'Ακόμα περισσότερο: "Έκαναν τραγούδι στα χείλη τους τον μεγάλο-ληστή που σκοτωνόταν. Τέτοια τραγούδια κυκλοφορούσαν κάμποσα τότε — χρονιά του 1851. Μά και ληστές έβγαιναν άπ' τούς 'Αρβανιτόβλαχους. Πάντα όμως με τη συναίνεση του τσέλιγκα. Κάποιες φορές δρούσαν όμαδικά και προσωρινά: "Έβγαινε μιá όμάδα και τασόσταν σε ληστικό μπουλούκι, κι άφου προβαίνανε όλοι μαζί σε μιá ληστεία, ή όμάδα τών 'Αρβανιτόβλαχων επέστρεφε στο τσελιγκάτο. Τουτα τὰ ρεσάλτα τὰ γνώριζε πάντα ή Κυβέρνηση και τοποθετούσε κοντά στα τσελιγκάτα στρατιωτικούς σταθμούς.

Οί ίδιοι έλεγαν ότι είταν χριστιανοί. Ούτε παπάδες όμως είχαν ούτε εκκλησιάζονταν. Και τó πλέον άπίστευτο: Τους γάμους εύλογούσε ό ίδιος ό τσέλιγκας, χωρίς την παρουσία παπά! Στις κηδείες όμως; Μάλλον κι έδω — άπ' ό,τι άφήνει νά ύπονοείται ό συντάχτης του κειμένου — δέν παραβρισκόταν ίερέας.

« Εις τας κηδείας — γράφει — εάν ό θανών είναι γέρων, ακολουθούν άπαντες σιωπηλοί, εάν δε νέος, άδοντες αυτοσχέδιον διά τον θανόντα. »

Τὰ μοιρολόγια λοιπόν κι έδω έκαναν θαύση, άναπληρώνοντας τη νεκρώσιμη άκολουθία.

Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΟ ΤΣΕΛΙΓΚΑΤΟ

Οί γυναίκες δέν είχαν μεγάλη ύπόληψη στην κοινωνία τών 'Αρβανιτόβλαχων. Καμιά άπ' αυτές λογουχάρη δέν είχε τó δικαίωμα νά πάει καθάλα στις μετακινήσεις τους. Μόνο οί άντρες (και όλοι μάλιστα) καθαλίκευαν. Οί γυναίκες πεζοπορούσαν, άκόμα και οί γριές. Τó χειρότερο άκόμα: "Όλες περπατούσαν φορτωμένες με φορτίο άνάλογο της άντοχής τους. 'Αλλά και όλες είταν λεπτές (και ξανθιές), πιó λεπτές άπό τούς άντρες. 'Ακόμα είχαν έκφραση δειλή και θηλυπρεπή, αντίθετη με τούς άντρες. Αυτόι είχαν «έκφρασιν άρειμάνιον και άγρίαν». 'Η μειονεχτική θέση τών γυναικών κατοπτρίζονταν και διαφορετικά: Δέν επιτρεπόταν νά άντικρύσουν ξένον άντρα! "Αμα τυχόν άντιλαμβάνονταν κάποιον, έπρεπε νά έξαφανιστούν.

« Σκορπίζονται περίτρομοι — γράφει ό συντάχτης — εις τας περιοχάς και προς τὰ δασώδη μέρη, ως αί δορκάδες όταν καταδιώκονται. »

Σπάνια (ή μάλλον ποτέ) ακολουθούν τούς άντρες στις άγορές τών χωριών. Μόνο ή μητέρα, ή γυναίκα και ή άδερφή του τσέλιγκα έχουν κάποια δικαιώματα νά μιλήσουν με ξένον.

3. Τὰ σύνορα Έλλάδας - Τουρκίας τότε και ως τó 1881 είταν στα σημερινά περίπου σύνορα της Θεσσαλίας και της Ρούμελης.

Ὅσοο ἔβλεπε κανεῖς καὶ τσομπάνισσες γυναῖκες, ποὺ ἐλεύθερες περνοῦσαν ἀπὸ τὰ λιμέρια τους σὲ πόλεις καὶ σὲ χωριά. Αὐτὲς ὅμως — προβαίνει στὴ διάκριση ὁ συντάχτης ἀνθυπολοχαγὸς — δὲν ἀνήκαν στὴ γενιά τῶν Ἀρβανιτόβλαχων. Εἶταν Ἀρπλιανίτες βλάχοι, ποὺ ζοῦσαν συνέχεια στὸ ἑλληνικὸ ἔδαφος καὶ πήγαιναν στὶς πόλεις νὰ πουλήσουν γάλα, γιαούρτι, βούτυρο φρέσκο καὶ φωτόξυλα. Μονάχα στὴν Ἀθήνα ἀποφεύγανε οἱ γυναῖκες αὐτὲς νὰ μπαίνουν. Ἐκεῖ πήγαιναν πάντα ἄντρες. Τὶς γυναῖκες δὲν τις ἀφηναν, ἐπειδὴ φοβοῦνταν «τὴν φράγκικη διαφροθάν» στὴν Ἀθήνα.

ΣΤΟ ΤΣΕΛΙΓΚΑΤΟ ΤΟΥ ΠΟΥΛΙΟΥ

Ὁ τσέλιγκας Πούλιος — 80 χρονῶ ἀλλὰ φαινόταν πενήνταρης — σὸν ἔμαθε πὼς ζυγώνει ἀποσπασμα καταδιωχτικὸ τῶν ληστῶν, πῆρε τριάντα ἀρειμάνιους ποιμένες καὶ βγήκε ἓνα τέταρτο ἔξω ἀπὸ τὴν καλυθόπολή του. Ἐκεῖ προσκύνησε τὸν ἀρχηγὸ τοῦ ἀποσπάσματος κι ὕστερα πῆρε τὸ σῶμα καὶ τὸ ἔφερε λίγο μακριὰ ἀπ' τὴν «πολιτεία» του, σὲ τοποθεσία μὲ δέντρα νὰ καταλύσει προσωρινά.

Κάθησαν κι ἄρχισαν νὰ πίνουν τοῖπουρο μὲ κρύο νερό, ὅπως συνήθιζαν. Ζαλίστηκε ὅμως ἀπὸ τὸ πῶμα ὁ ἐπικεφαλῆς ἀξιωματικὸς καὶ κοιμήθηκε νωρίς. Οἱ ἄλλοι ἀργότερα. Τί ὕπνος ὅμως νὰ τοὺς κολλήσει σ' ἓναν τόπο πλημμυρισμένο στὰ μυρμήγκια; Μεγάλα μυρμήγκια, ποὺ περνοῦσαν καὶ μέσα στὰ κορμιά τους, κι ὁ νεαρὸς ἀνθυπολοχαγὸς δὲν ἔκλεισε μάτι. Σηκώθηκε πολὺ πρῶι, ὅταν ἔβρεξε κιόλα, καὶ τίναξε ἀπὸ πάνω του γιὰ μιὰν ἀκόμα φορὰ μυρμήγκια.

(Σ υ ν ε χ ῖ ζ ε τ α ι)

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΒΕΝΕΤΗ

ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ - ΕΙΚΟΝΙΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΥΛΟΙ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΔΕΙΑ ΦΙΔΙΑΤΩΝ

Ἐκκλησίες

«ΚΟΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ» Ἡ ΠΑΝΑΓΙΑ, νότια τοῦ χωριοῦ, στὸ ἄκρο τῆς Κάτω Χώρας. Πρέπει νὰ κτίστηκε τὸν 18ο αἰώνα. Εἶχε πολὺ καλὴ ἀγιογράφηση. Κάνκε ἀπὸ τοὺς Γερμανοτσάμπδες στὶς 20.4.1944. Τὴν ἴδια μέρα, οἱ Γερμανοὶ ἐξετέλεσαν τοὺς χωριανούς μας Γρηγόρη Λώλη, Γεώργιο Μπίλη, Βασίλη Σδούγκα καὶ ἔκαψαν ζωντανὴ τὴν Ἀναστασία Χαϊδῆ. Ἐχρησιμοποιοεῖτο καὶ ὡς ὄχολεῖο.

«ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ», στὸ συνοικισμό «Περιβόλι». Κτισμένη τὸν 18ο αἰώνα. Σῶζονται στὸ Ἱερὸ Βῆμα ἀγιογραφίες. Βλέπε καὶ «Θεσπρωτικά» Β. Κραψίτη, Β' ἔκδοσις 1973, σελ. 130: «...ιστορήθη ὁ θεῖος οὗτος καὶ πάνσεπτος ναὸς τοῦ Ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλαμάρτυρος Δημητρίου τοῦ Μυροβλήτου, δι' ἐξόδων τῶν Χριστιανῶν τῆς χώρας ὅλης, τοῦ Θεοφιλεστάτου κυρίου Διονυσίου, ἀρχιερατεύοντος, ἐφημερεύοντος Ρίζου Ἱερέως καὶ διὰ χειρὸς ἱστοριογράφου Ἀθανασίου μγραχοῦ, Γεωργίου υἱοῦ αὐτοῦ ἐξ ἐπαρχίας Ἰωαννίνων, ἐκ Ζαγορίου, ἐκ Κώμης Καπεσόβου κατὰ ἀψζς' κατὰ μῆνα Ἰούλιο 26» καὶ Ἐφημ. «Νεολόγος» Κωνσταντινουπόλεως 1839, σελ. 308-311.

«ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΔΑ», στὸ κέντρο τοῦ χωριοῦ. Καὶ αὐτὴ πρέπει νὰ κτίστηκε τὸν 18ο αἰώνα. Ἡ τωρινὴ κτίστηκε τὸ 1908. Ἔχει ἀξιόλογο ξυλόγλυπτο τέμπλο. Εἶναι ὁ ἔνορειακὸς ναὸς τῆς κοινότητος. Στὴν αὐλὴ τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τὸ 1982 ὑπάρχουν οἱ προτομὲς τοῦ μεγάλου εὐεργέτη τοῦ χωριοῦ μας Τζῶν Κώστα (1862-1932) καὶ τοῦ ὑπολοχαγοῦ Λάμπρου Βενέτη, ποὺ σκοτώθηκε στὴ Μικρὰ Ἀσία τὸ 1922.

«ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ», ἀνατολικά τῆς Ἁγίας Τριάδας. Ἡ ὑπάρχουσα κτίστηκε τὸ 1920 ἀπὸ τὴν οἰκογένεια Τσιλιβίδη. Ἡ παλιὰ ἦταν πιὸ κάτω. Ὑπάρχουν τρεῖς εἰκόνες τοῦ μεγάλου λαϊκοῦ ζωγράφου Θεόφιλου, προσφορά τῆς οἰκογένειας Τσιλιβίδη. Ἡ μία εἰκονίζει τὸν Ἅγιο Παντελεήμονα, ἡ ἄλλη τὸν Ἅγιο Βασίλειο καὶ ἡ τρίτη, φορητὴ, τὸν Ἅγιο Γεώργιο τὸν ἐξ Ἰωαννίνων. Δίπλα εἶναι καὶ ὁ παραδοσιακὸς ξενώνας τοῦ χωριοῦ μας, κτισμένος μὲ πρωτοβουλία καὶ ἐνέργειες τοῦ Νίκου Γκατζογιάννη, σὲ σχέδια τοῦ Ἡπειρώτη ἀρχιτέκτονα Γιώργου Ζέρβα.

«ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ». Ἐξωκκλήσι Ν.Α. τοῦ χωριοῦ, πρὸς Κωστάνα, στὴ θέση «Μαλέσιοβο». Παλαιότερα εἶχε καεῖ. Τὴν ἀνακατασκεύασε ὁ Χρῆστος Πούλος ἀπὸ Ἀμερικὴ στὴ δεκαετία τοῦ 1960.

«ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ», Ν.Α. τοῦ χωριοῦ, πιὸ πάνω ἀπὸ τὴ «Ζωοδόχου Πηγῆς». Ὑπάρχει ἀκόμα. Μὲ δαπάνη τοῦ Νάκου Τῶνη στὴ δεκαετία τοῦ 1970 τοποθετήθηκε σκεπὴ ἀπὸ λαμαρίνα.

«ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ», ἀνατολικά τοῦ χωριοῦ, ἀριστερὰ ἐρχόμενοι ἀπὸ Γλού-

στα πρὸς χωριὸν — πρὶν ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἀθανάσιο. Κατασκευάστηκε τὴ δεκαετία τοῦ 1970 ἀπὸ τὸν Γιάννη Παπακώστα, μετανάστη στὴ Ν. Ἀφρική.

«ΑΓΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ», ἀνατολικά τοῦ χωριοῦ, δεξιὰ ἐρχόμενοι ἀπὸ Γλοῦστα. Ἡ παλιὰ ἐκκλησία εἶχε καταπέσει. Ἡ καινούργια κατασκευάστηκε μὲ ἐνέργειες τοῦ ἱερέως Νικολάου Βενέτη, τὴ δεκαετία τοῦ 1960.

«ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΗΛΙΑΣ». Βρίσκεται στὴν κορυφὴ τοῦ ὁμώνυμου μικροῦ βουνοῦ. Ἡ καινούργια ἐκκλησία ἐγίνε μὲ δαπάνη τοῦ Νικολάου Σκέντου.

«ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ». Ἴσως ἢ πιδὸ παλιὰ ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ. Βρίσκεται βόρεια -ἀνατολικά τοῦ χωριοῦ, σὲ μιὰ μικρὴ κοιλάδα μεταξὺ Μουργκάνας καὶ Προφήτη Ἡλία. Ἐδῶ ὁ Δροβιανίτης φιλόλογος καὶ ἀρχαιολόγος Ἀθ. Πετρίδης (1830 - 1912) ὑπεστήριξε ὅτι εὕρισκετο τὸ Μαντεῖο τῆς Δωδώνης.

Εἰκονίσματα

Ὁ Ι. Λαμπρίδης, στὰ Ζαγοριακά, 1889, γράφει:

«Εἰκονίσματα λέγονται τετράγωνοι στυλοὶ τριῶν περίπου μέτρων, φέροντες εἰς τὴν κορυφὴν τετράγωνον ὀπὴν, ἔνθα τίθενται εἰκόνες». Συνήθως κτιζόνται σὲ δρόμους πρὶν ἀπὸ τὴν εἴσοδο στὰ χωριά.

Τὸ χωριὸν εἶχε τὰ ἐξῆς εἰκονίσματα:

— «Σταυρὸς τοῦ Μάρκα». Εἰκόνισμα δυτικὰ τοῦ χωριοῦ, ἐρχόμενοι ἀπὸ Βαβούρι. Τὸ κατασκεύασε ἡ εἰκογένεια Γκατζογιάννη.

— Εἰκόνισμα στὸν Ἅγιο Ἀθανάσιο στὴ θέση «Μπόρτζα», ἐρχόμενοι ἀπὸ Γλοῦστα. Τὸ ἀνακατασκεύασε ὁ Κώστας Κέλης τὸ 1955.

— Στὴ θέση «Τσιγκρέλη» ἐπίσης ὑπάρχει εἰκόνισμα. Ἀνατολικά ἀπὸ Τεμπλονάτες.

— Στὴ θέση «Λάλοβα», στὸν παλιὸ δρόμο ἀπὸ Φιλιάτες πρὸς χωριὸν.

Μύλοι

Τὸ χωριὸν εἶχε πολλοὺς μύλους.

Ὁ Τάσση Μῆτρος (Ἀναστάσιος Κολλιὸς) εἶχε δύο νερόμύλους. Ὁ πρῶτος ἦταν στὴ θέση «Γρέντζουλο» στὸ περιθώλι. Ὁ ἄλλος παρακάτω.

Ὁ μύλος λειτουργοῦσε ὡς ἐξῆς (ἀφήγησις Δήμου Κολλιῶ):

Ἐμπαινε τὸ νερὸ ἀπὸ τὸ κεφαλοκάνουλο στὴν κανάλη, κατέληγε στὸ μασούρι καὶ ἀπὸ μία μικρὴ τρύπα τοῦ μασουριοῦ, χτυποῦσε τὴ φτερωτῆ, ἡ ὁποία ἔδινε τὴν κίνηση στὴ μολόπετρα. Ἡ φτερωτῆ θρῖσκεται στὴ «φυλακὴ» τοῦ μύλου, σκεπασμένη μὲ πέτρινο θόλο. Ὁ μύλος τοῦ Τάσση Μῆτρου εἶχε καὶ μαντάνια καὶ νεροτρουδιά.

Τὰ μαντάνια λειτουργοῦσαν ὅπως ὁ μύλος, ἀλλὰ μὲ διαφορετικὸ μηχανισμό. Ἐνῶ ἡ κίνηση στὸν μύλο τῆς φτερωτῆς ἦταν περιστροφικὴ, στὰ μαντάνια ἦταν παλινδρομικὴ. Στὰ μαντάνια διεμόρφωναν τὰ «δίμματα», δηλ. τὰ μάλλινα ὑφάσματα, ὅπως ἐβγαίναν ἀπὸ τὸν ἀργαλειό, σὲ ἀραιὴ ὑφανση καὶ γινόνταν κρουστά, δηλ. δέναν.

Νεροτρουδιά εἶναι ξύλινος κάδος (σὰν βαρέλι), ὅπου μπαίνει τὸ νερὸ ἀπὸ μία κανάλη, μὲ μεγάλη πίεση, πλένει ἀλλὰ καὶ δυναμώνει τὰ ροῦχα

Στὸν «Ζωγράφειο Ἀγώνα» (Κωνσταντινούπολις 1891), ὁ Κ. Βαρτζώκας γράφει γιὰ τὰ μαντάνια: «Ἐξύλα μεγάλα κινούμενα ὑπὸ ὕδατος καὶ ἰσχυρῶς πίπτοντα κατὰ τῶν μαλλίνων ὑφασμάτων, ἅτινα οὕτω γίνονται κρουστά καὶ πυκνά».

Στὸ ἴδιο βιβλίον, ὁ Α. Γονιὸς σημειώνει γιὰ τὴν νεροτρουδιά: «Ἰνὴ ἐνθα διὰ τοῦ περιστρεφόμενου ὕδατος κατασκευάζουσι τὰ μάλλινα ὑφάσματα».

Στὸν Ε. Μπόγκα, «Τὰ γλωσσικά Ἰδιώματα τῆς Ἡπείρου», ἐκδόσεως 1964, διαβάζουμε: δῖμιτο (τὸ) «Τὸ καμωμένο ἀπὸ δῖμιτο, ἐγχώριο ὕφασμα, δις + μίτος = ὕφασμα».

Μύλος τοῦ Γιώρη Μήτρου, πιὸ κάτω ἀπὸ τοὺς μύλους τοῦ Τάσση Μήτρου.

Μύλος τοῦ Μπέσια. Ἐπίσης στὸ περιβόλι, πιὸ κάτω ἀπὸ τὸν μύλο τοῦ Γιώρη Μήτρου.

Μύλος τοῦ Στάμου, πιὸ κάτω ἀπὸ τὸν μύλο τοῦ Μπέσια. Εἶχε παύσει νὰ λειτουργεῖ, ἀλλὰ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς κατοχῆς λειτούργησε ἀπὸ τὸν Τάσση Μήτρο, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν κατασκεύασε.

Μύλος τοῦ Προκόπη Μπόκα, στὸν Λάκκο, στὴν τοποθεσία «Γάτσι», στὴν Κάτω Χώρα, ἀριστερὰ ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Γιώρη Βενέτη, ὅπως ἀνηφορίζουμε ἀπὸ Κούλα πρὸς ἀλώνια.

Μύλος Χαϊδῆ. Ἐπίσης στὸν Λάκκο, πιὸ κάτω ἀπὸ τοῦ Πρ. Μπόκα. Εἶχε καὶ μαντάνια καὶ νεροτρουδιά.

Μύλος τοῦ Πέτση.

Μύλος τοῦ Μπίλη, στὴ Λαμπίρα.

ΛΕΛΟΥΔΟΥ

Πῆραν τ' ἀπόσκια πήρανε, Λελούδου μ' στὴν αὐλή σου
καὶ σὺ Λελούδου μὴν ἀργεῖς, νὰ ὀρθεῖς ἀπὸ τὸ μύλο
γιατ' εἶναι Τοῦρκος μιλωνᾶς κι Ἀράτης πασπαλιάρης¹
παίρνει τὰ ξάι² φίλημα, στὰ φρούδια καὶ στὸ μάτια.

ΔΗΜΟΤΙΚΟ

1. Πασπαλιάρης = βοηθὸς τοῦ μιλωνᾶ.

2. Ξάι (ἀπ' τὸ ἐξάγω) = δέκατο, ἀμοιβὴ σὲ ἀλευρι.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Δρα ΚΩΝ/ΝΟΥ ΧΡ. ΔΗΜΑ, Παιδαγωγού

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ - ΠΑΛΙΝΜΟΣΤΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΕΠΑΝΕΝΤΑΞΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

4. Κοινωνική πρόνοια τῶν ἐπαναπατριζομένων

Εἶναι γνωστόν, ὅτι τὸ μεταναστευτικὸ ρεῦμα τοῦ '60 ἀποτέλεσαν κυρίως ἡγίεις, ποὺ κατάγονταν ἀπὸ ἀγροτικὲς καὶ ὄρεινὲς περιοχὲς τῆς Ἑλλάδας. Τόπος προορισμοῦ ἦταν οἱ βιομηχανικὲς περιοχὲς τῶν χωρῶν ὑποδομῆς. Οἱ δυσμενεῖς συνθῆκες ἐργασίας τῶν ἐργοστασίων, ἀφοῦ οἱ μετανάστες κατέλαβαν τὶς κατώτερες καὶ τὶς πρὸ ἀνθυγιεινὲς ἐργατικὲς θέσεις, ἀποτελώντας ἔτσι τὸ κατώτερο ἐργατικὸ στρῶμα στὴ χώρα τῆς ὑποδοχῆς, ἐπέδρασαν ἀρνητικὰ στὴν ὑγεία τους.

Ἄλλοι παράγοντες ποὺ δημιούργησαν προβλήματα στὴν ὑγεία τῶν μεταναστῶν, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐπιτρέψουν στὴν πατρίδα τους μὲ χρόνιες παθήσεις, εἶναι: Ἡ μὴ σωστὴ πληροφόρηση, γιὰ τὴ σωστὴ συμπεριφορὰ τους στὸ πῶρο ἐργασίας, ἡ ἀνθυγιεινὴ κατοικία, οἱ ἄσχημες καιρικὲς συνθῆκες, ἡ ἀπομόνωση καὶ τὸ ξένο περιβάλλον κλπ.

Ἔτσι, λοιπόν, τὸ 1/3 τῶν ἀνδρῶν τῶν ἐπαναπατριζομένων καὶ τὸ 28% περίπου τῶν γυναικῶν πάσχουν ἀπὸ χρόνιες παθήσεις. Θὰ μπορούσε νὰ ὑποστηρίξει κανεὶς, ὅτι τὸ ἀνε바σμένο ποσοστὸ τῶν ἀνδρῶν σὲ σχέση με τὸ ποσοστὸ τῶν γυναικῶν, ὀφείλεται στὶς πρὸ βαρῆς καὶ ἀνθυγιεινὲς ἐργασίες τους στὴ χώρα ὑποδοχῆς.

Σύμφωνα μὲ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἴδιας ἔρευνας, τὰ 4/5 τῶν ἐπαναπατρισθέντων, ποὺ εἶχαν ὑγειονομικὴ περίθαλψη, ἔκαναν χρῆση τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ. Ἡ πλειονότητα τῶν ἐπαναπατρισθέντων, ποὺ ἔκαναν χρῆση τῆς περίθαλψης, δὲν ἔμειναν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὸ εἶδος τῆς προσφορᾶς ὑπηρεσίας τοῦ ἀσφαλιστικοῦ τους ὀργανισμοῦ.

Τὸ 81,16% τῶν ἐπαναπατρισθέντων ποὺ ἔκαναν χρῆση τοῦ δικαιώματος τῆς περίθαλψης, ἀξιολογοῦν τὴ γερμανικὴ ἀσφάλεια πῶς εἶναι καλύτερη ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ. Ἡ δυσαρέσκεια ἐπιπλέον τῆς μὴ κάλυψης μὲ ἀσφάλεια ἀνεργίας, ὅπως καὶ στὴ χώρα ὑποδοχῆς, δημιούργει προβλήματα στους ἐπαναπατρισθέντες, ποὺ πιθανὸν νὰ ἐνισχύει τὴν ἐπιθυμία γιὰ μὴ καινούρια μετανάστευση.

5. Ἡ πολιτιστικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐπίδραση τῶν ἐπαναπατριζομένων

Ὁ Ἕλληνας μετανάστης, εὐρισκόμενος σὲ μὴ βιομηχανικὴ κοινωνία τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ὅπου κυριαρχοῦν ἄλλες κοινωνικὲς ἀξίες, ἴσως καὶ ἀντίθετες ἀπὸ αὐτὲς ποὺ δέσποζαν στὴ χώρα του, πρὶν μεταναστεῦσει (π.χ. τὸ καταναλωτικὸ ἰδεῶδες, ὁ τρόπος ζωῆς, ἡ οἰκογενειακὴ συνοχή, ἡ ἀντίλη-

πη περί ήθικης, ήθη καί έθιμα, παράδοση), είναι έκτεθειμένος σ' αυτές τις άξίες πού, ανάλογα με την ήλικία του καί την ικανότητα προσαρμογής του, άλλες θ' άπορρίψει, άλλες θα δεχτεί ή θα υίοθετήσει.

Άπό έρευνες πού έχουν γίνει στη χώρα ύποδοχής στους Έλληνες μετανάστες, διαπιστώνεται ότι «ή κοινωνικοπολιτιστική μεταβολή τους άποτελεί άναμφίβολα μιá πραγματικότητα. Η δύναμή της, σέ βάθος καί σέ διάρκεια, δέν έπηρέασε σέ όλους τούς τομείς ίσομερως» (π.χ. προσαρμογή στο ώρARIO έργασίας, άλλα όχι καί άλλαγή τών συνθηκών όπως κοινωνικές συναντήσεις τις βραδινές ώρες με φίλους καί συγγενείς). Η άυταρχικότητα στην οίκογένεια (γυναίκα - παιδιά) έχει έξασθενήσει. Η βοήθεια τού άντρα στις έσωτερικές δουλειές τού σπιτιού είναι για τούς νέους Έλληνες άυτόνομη.

Σύμφωνα με τά εύρήματα της ίδιας έρευνας, ή εξέλιξη στις σχέσεις μεταξύ τών μελών της οίκογένειας είναι πιό εύκολη, απ' ό,τι ή μεταβολή στις πολιτιστικές του αντίληψεις. Επίσης σημασία έχουν οι άλλαγές αυτές να παρατηρηθούν για μακρότερο χρόνο καί ειδικά μετά την έπιστροφή τους στην Ελλάδα.

Οί έπαναπατριζόμενοι, έπηρεασμένοι από τó ρυθμό ζωής καί τις άξίες της βιομηχανικής κοινωνίας της χώρας ύποδοχής, συμπεριφέρονται διαφορετικά σέ σχέση με την δική τους συμπεριφορά, πριν την μετανάστευση.

Τό ήμιοι σχεδόν τών έπαναπατρισθέντων της έκκλησιάζονται πολύ λιγότερο από πριν ή καί καθόλου. Η μη δυνατότητά τους στη χώρα ύποδοχής για έκκλησιασμό, έπηρέασε ίσως την συμπεριφορά τους. Η στάση αυτή τών έπαναπατρισθέντων εναντι της συνήθειας τού έκκλησιασμού, αξιολογείται από τούς συμπατριώτες τους ως άρνητική, πού πολλές φορές τούς άποκαλούν «Γερμανούς» ή «ξένους».

Άλλαγή στη συμπεριφορά τών έπαναπατρισθέντων (γονείς - παιδιά) έπισημαίνονται από συγγενείς, γνωστούς καί φίλους όπως:

Τό ήμιοι τών έπαναπατρισθέντων άκουσαν από «ντόπιους» έκφραση: «Δέν μπορεί έδώ να τά κάνεις όλα όπως στη Δυτ. Γερμανία». Ένα ποσοστό 23% περίπου άκουσε την έκφραση: «Έχεις γίνει πολύ διαφορετικός», ενώ ένα 16 66% άκουσε ότι «πρέπει να είσαι πιό άυστηρός στην κόρη σου» καί 7.27% ότι «τά παιδιά σου είναι άτίθασα». Ο βαθμός επίδρασης τών κοινωνικών άξιών της χώρας ύποδοχής έξαρτάται από τó χρόνο παραμονής τού μετανάστη στη χώρα αυτή. Όσο μεγαλύτερος είναι ó χρόνος παραμονής τού μετανάστη τόσο μεγαλύτερος είναι καί ó βαθμός υίοθέτησης τών άξιών της κοινωνίας της.

Γενικά ή παραμόνη τών έπαναπατρισθέντων στη Δυτ. Γερμανία αξιολογείται από τούς συμπατριώτες τους στην Ελλάδα σαν θετική. Ένα 60% τών έπαναπατρισθέντων διεπίστωσαν θετική γνώμη από τούς συμπατριώτες τους, ενώ τó 1/5 άκουσαν άρνητικά σχόλια για την παραμόνη τους στο έξωτερικό. Στόν τομέα τών κοινωνικών σχέσεων, με συγγενείς καί φίλους, μετά τόν έπαναπατρισμό ή συμπεριφορά τους δέν άλλαξε.

Τά 4/5 τών έπαναπατρισθέντων της έρευνας διατηρούν τις κοινωνικές έπαφές (έπισκέψεις καί συναντήσεις) όπως καί πριν μεταναστεύσουν.

Ένα αξιόλογο ποσοστό (γύρω στο 87%) έχουν καλές έπαφές με τούς γείτονές τους. Διαπιστώνεται λοιπόν, ότι οι έπαναπατριζόμενοι δέν έχουν πρόβλημα άποξένωσης στόν τομέα τών κοινωνικών σχέσεων. Συμπερασμα-

τικά θα λέγαμε, ότι η μεγαλύτερη πλειονότητα των επαναπατρισθέντων, στον ειδικό αυτό τομέα, διατηρεί την κοινωνική τους ταυτότητα.

6. Παράγοντες που επηρεάζουν την ευχάριστη παραμονή των επαναπατριζομένων στην πατρίδα τους

Η χρησιμοποίηση της έκφρασης «ευχάριστη παραμονή» στην παρούσα εργασία, έχει την έννοια της άνεσης, του ευχάριστου κλίματος που νιώθει ο επαναπατριζόμενος Έλληνας στην Πατρίδα του.

Η δημιουργία του ευχάριστου αισθήματος παραμονής στον επαναπατριζόμενο λαμβάνεται σαν βασική προϋπόθεση για την ομαλή επανένταξή του στην ελληνική κοινωνία. Έξαρτάται όμως από πολλούς παράγοντες που είναι δυνατόν να την επηρεάσουν θετικά ή αρνητικά.

Για την συσχέτιση της έκφρασης «ευχάριστη παραμονή» με τους παράγοντες που την επηρεάζουν κατά την διάρκεια της παραμονής του επαναπατριζόμενου στην πατρίδα του, θα χρησιμοποιηθούν τα εύρηματα της έρευσάς μας.

— Η πλειονότητα των επαναπατρισθέντων συνδέουν την «ευχάριστη παραμονή» στην Ελλάδα με την υλοποίηση των προσδοκιών τους που είχαν, πριν αποφασίσουν να επιστρέψουν οριστικά.

Τό 71,02% των επαναπατρισθέντων, που δηλώνουν ότι η παραμονή τους στην Ελλάδα είναι ευχάριστη δηλώνουν ταυτόχρονα ότι οι προσδοκίες τους εκπληρώθηκαν έναντι του γενικού συνόλου 47,88%, ενώ το ποσοστό 24%, που δεν δηλώνουν ευχάριστη παραμονή, δεν έχουν εκπληρώσει τις προσδοκίες τους.

— Από τις κοινωνικές σχέσεις μεταξύ γειτόνων, φίλων, συγγενών, γνωστών κλπ., όσο οι κοινωνικές σχέσεις είναι αυξημένες τόσο και ο βαθμός της ευχάριστης παραμονής αυξάνει.

— Οι επαναπατρισθέντες, που εγκαταστάθηκαν στην έπαρχία αλλά όχι στον τόπο καταγωγής τους, αισθάνονται εκεί περισσότεροι ξένοι (20,03%), ενώ το ποσοστό εκείνων που εγκαταστάθηκαν στον τόπο καταγωγής τους, που αισθάνονται «ξένοι», φτάνει μόνο στο 4,97%. Διαπιστώνεται λοιπόν, ότι η εγκατάσταση των επαναπατρισθέντων στο τόπο καταγωγής των δημιουργεί καλύτερο κλίμα και καλύτερες κοινωνικές σχέσεις.

— Μια όχι σημαντική σχέση υπάρχει μεταξύ του βαθμού της ευχάριστης παραμονής και των ασφαλισμένων κατά της ανεργίας - ασθένειας.

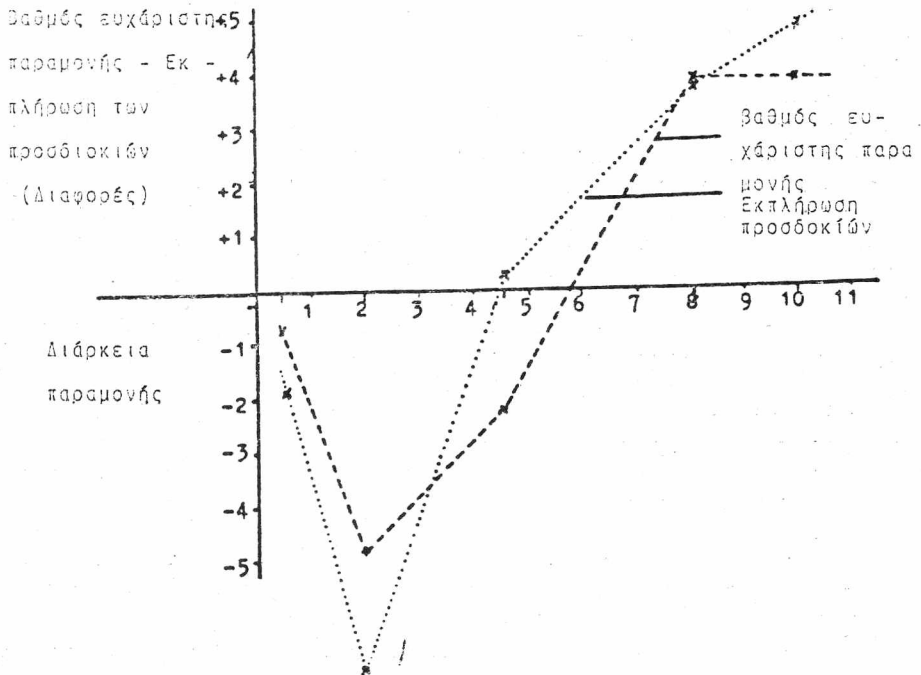
— Μεταξύ του βαθμού της ευχάριστης παραμονής και των ασφαλισμένων κατά της ανεργίας και σε όσους έχουν ύγειονομική περίθαλψη, δεν υπάρχει σημαντική σχέση. Τό 66,47% των επαναπατρισθέντων, που είχαν ύγειονομική περίθαλψη, και τό 22,72% που ήταν ασφαλισμένοι κατά της ανεργίας, αισθάνονται ευχάριστα στην Ελλάδα έναντι του 59,09% και 20,9% αντίστοιχα του γενικού συνόλου.

— Σημαντική σχέση υπάρχει μεταξύ της γραφειοκρατίας στην Ελλάδα και της ευχάριστης παραμονής. Τό 46,59% των επαναπατρισθέντων έχουν δυσκολίες με τις ελληνικές άρχές, στη διευθέτηση διαφόρων υποθέσεών τους.

— Ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει τό βαθμό της ευχάριστης παραμονής των επαναπατρισθέντων, είναι η διάρκεια παραμονής στην Ελλάδα. Ο βαθμός της ευχάριστης παραμονής του επαναπατρισθέντα αυξάνει κατά τό τέταρτο έτος παραμονής στην πατρίδα, με αποτέλεσμα όσο αυ-

ξάνεται ο χρόνος παραμονής, τόσο αυξάνεται και ο βαθμός του «ευχάριστου αίσθηματος» παραμονής. (Διάγραμμα ΙΙΙ).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΙΙΙ. Σχέση, μεταξύ του βαθμού ευχάριστης παραμονής (βλέπε πίνακα 1.6.6-5) — εκπλήρωση των προσδοκιών (βλέπε πίνακα 1.6.6.-8) και της διάρκειας παραμονής στην Ελλάδα.

ΠΗΓΗ: Dimas K. Dissertation

Κατά τον πρώτο χρόνο παραμονής των στην πατρίδα, οι επαναπατρισθέντες αισθάνονται ευχάριστα διότι η οικονομική τους κατάσταση είναι ακόμη καλή. Μετά από 1 - 3 χρόνια παραμονής αποκτούν τις πρώτες έμπειρίες από τα προβλήματα που συναντούν στον επαγγελματικό τομέα (άνεργια, περίθαλψη κλπ.) και έτσι ο βαθμός της ευχάριστης παραμονής φαίνεται να μειώνεται σημαντικά.

7. Για μια καινούρια νέα μετανάστευση

Με την πλήρη ένταξη της χώρας μας στην ΕΟΚ (ελεύθερη μετακίνηση των εργατών) είναι πιθανή ή δημιουργία νέας μεταναστευτικής κίνησης προς τις πιο αναπτυγμένες βιομηχανικές χώρες.

Από τις έρευνες που υπάρχουν σήμερα τα αποτελέσματα συγκλίνουν προς την κατεύθυνση αυτή. Το 55,15% των επαναπατρισθέντων (Ήπειρο, Μακεδονία) και το 52,6% των επαναπατρισθέντων (στην Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Σέρρες) θα προτιμούσαν να μεταναστεύσουν πάλι προς την Δυτική Γερμανία, εάν υπήρξουν οι κατάλληλες προϋποθέσεις.

Παράγοντες που ένισχύουν την επιθυμία των επαναπατρισθέντων για μια νέα μετανάστευση είναι:

— Ὁ μειωμένος βαθμὸς τῆς εὐχάριστης παραμονῆς τοῦ ἐπαναπατρισθέν-
τα στὴν Ἑλλάδα, ἐνισχύει τὴν ἐπιθυμία γιὰ μιὰ καινούρια μετακίνηση πρὸς
Δυτ. Γερμανία. Τὸ 54,1% τῶν ἐπαναπατρισθέντων ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ μετα-
ναστεύσουν πάλι, δὲν αἰσθάνονται ἄνετα ἢ εὐχάριστα στὴν Ἑλλάδα, ἔναντι
τοῦ 46,75% τοῦ γενικοῦ συνόλου.

— Ἡ μὴ ἐκπλήρωση τῶν προσδοκιῶν τῶν ἐπαναπατρισθέντων. Τὸ 58,2%
τῶν ἐπαναπατρισθέντων, ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ μεταναστεύσουν πάλι, δήλωσαν
ὅτι οἱ προσδοκίες τους δὲν ἐκπληρώθηκαν κατὰ τὴν παραμονή τους στὴν Ἑλ-
λάδα, ἔναντι 46,96% τοῦ γενικοῦ συνόλου. Ὅσο δηλ. λιγότερο οἱ προσδοκί-
ες τῶν ἐπαναπατρισθέντων ἐκπληρώνονται τόσο περισσότερο ὁ βαθμὸς τῆς
ἐπιθυμίας γιὰ μιὰ καινούρια μετανάστευση πρὸς Δυτ. Γερμανία αὐξάνεται.

Οἰκονομικοὶ καὶ ἐπαγγελματικοὶ παράγοντες δυσκολεύουν στὶς συναλλα-
γὲς μὲ τὶς ἑλληνικὲς ὑπηρεσίες (γραφειοκρατία). Π.χ. Τελωνεῖο, ἀναγνώ-
ριση πτυχίων κλπ. ἐνισχύουν τὴν ἐπιθυμία γιὰ νέα ἔξοδο ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

— Ὅρισμένες κατηγορίες ἡλικιῶν ἐνισχύουν καὶ ἄλλες μειώνουν τὴν
ἐπιθυμία τῶν ἐπαναπατρισθέντων γιὰ νέα μετανάστευση πρὸς Δυτ. Γερμανία.
Οἱ πρὸ νέοι στὴν ἡλικία ἐπαναπατρισθέντες τῆς κατηγορίας 19 ἕως 25 ἐτῶν
δείχνουν ἀπροθυμία γιὰ νέα μετακίνηση πρὸς τὸ ἔξωτερικό, ἐνῶ τὸ μεγαλύ-
τερο ποσοστὸ ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ μεταναστεύσει πάλι ἀνήκει στὴν κατηγορία
τῶν 35 ἕως 45 ἐτῶν.

Ὁ Unger διαπιστώνει στὴν ἔρευνά του, ὅτι τὸ ποσοστὸ 56,3% τῶν ἐπα-
ναπατρισθέντων ποὺ μπόρεσαν νὰ ἱκανοποιήσουν το-ς σκοποὺς γιὰ τοὺς ὁποί-
ους μετανάστευσαν, ἐπιθυμοῦν νὰ μείνουν στὴν Ἑλλάδα, ἐνῶ ἀπ' αὐτοὺς
ποὺ δὲν τοὺς ἱκανοποίησαν μόνο τὸ 34,5% θὰ ἔμενε στὴν Ἑλλάδα.

Κατὰ τὴν ἴδια ἔρευνα, οἱ δυσμενεῖς συνθήκες κατοικίας (κατοικία χωρὶς
κεντρικὴ θέρμανση, διαμονὴ μὲ ἐνοίκιο κλπ.) ἐπηρεάζουν σημαντικὰ μιὰ νέα
τάση γιὰ μετανάστευση.

Συμπερασματικά, σύμφωνα μὲ τὰ εὐρήματα τῆς ἔρευνας Unger, οἱ πα-
ράγοντες ποὺ ἐπηρεάζουν μιὰ καινούρια μετανάστευση τῶν ἐπαναπατρισθέν-
των εἶναι:

- Ἡ μὴ ἐπαρκὴς ἐπαγγελματικὴ ἀποκατάσταση.
- Οἱ δυσμενεῖς συνθήκες κατοικίας.
- Ἡ μὴ ἐκπλήρωση τῶν σκοπῶν, γιὰ τοὺς ὁποίους μετανάστευσαν.
- Ἡ ἀδυναμία ἀγορᾶς ἀκινήτων στὴν Ἑλλάδα (κατοικίας, οἰκοπέδων
κτημάτων κλπ.). Γενικά, κατὰ τὸν Unger, τὰ αἷτια τῆς ἐπιθυμίας γιὰ μιὰ και-
νούρια μετανάστευση εἶναι κυρίως οἰκονομικά.

Σημειώνεται ὅμως, ὅτι τὰ αἷτια αὐτὰ δὲν συσχετίζονται μὲ τὴν διάρκεια
παραμονῆς τῶν ἐπαναπατρισθέντων στὴν Ἑλλάδα.

Στὴν ἔρευνα ποὺ ἔγινε στὴν Ἠπειρο καὶ Μακεδονία, διαπιστώνεται ὅτι,
ἐκτὸς τῶν οἰκονομικῶν παραγόντων ποὺ ἐνισχύουν τὴν ἐπιθυμία τῶν ἐπα-
ναπατρισθέντων γιὰ μιὰ καινούρια μετανάστευση, ὑπάρχουν καὶ παράγοντες
ποὺ ἐπηρεάζουν σημαντικὰ τὴν ἐπιθυμία αὐτή, ὅπως: ὁ βαθμὸς τῆς εὐχάρι-
στης παραμονῆς στὴν Ἑλλάδα, ἡ ἐκπλήρωση τῶν προσδοκιῶν τους, ἡ ἡλι-
κία τῶν ἐπαναπατρισθέντων, καθὼς καὶ ἡ ἀγωγή τῶν παιδιῶν ποὺ εἶναι θέμα
διαπραγμάτευσης ἄλλης ἔρευνάς μας.

Μεταξὺ τῶν παραγόντων αὐτῶν καὶ τῆς διάρκειας παραμονῆς τῶν ἐπα-
ναπατρισθέντων στὴν Ἑλλάδα ὑπάρχει στενὴ σχέση. Διαπιστώνεται στὴν
ἴδια ἔρευνα ὅτι, μετὰ τὸ 4ο καὶ 6ο ἔτος τῆς παραμονῆς, ὅσο αὐξάνεται ἡ διάρ-
κεια παραμονῆς των στὴν Ἑλλάδα, αὐξάνεται καὶ ὁ βαθμὸς τῆς ἐκπλήρωσης

τῶν προσδοκιῶν καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς εὐχάριστης παραμονῆς, ἀντίστοιχα. Κατὰ συνέπεια, ἔτσι ἀρχίζει ἡ προσαρμογὴ τῶν ἐπαναπατριθέντων στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία. (Διάγραμμα III).

Συμπεράσματα — Προτάσεις

Γενικά, οἱ διαπιστώσεις τῶν προαναφερθέντων ἐρευνῶν ὀδηγοῦν στὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ ἐπαναπατριζόμενοι κατὰ τὴν διαδικασία τῆς ἐπανένταξής των στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία, συναντοῦν δυσκολίες καὶ προβλήματα, τόσο στὸν κοινωνικό, ἐπαγγελματικό καὶ οἰκονομικό τομέα ὅσο καὶ στὴν κοινωνική πρόνοια, στίς σχέσεις μὲ τίς ἀρχές κλπ.

Οἱ δυσκολίες τῶν ἐπαναπατριζόμενων κατὰ τὰ τέσσερα πρῶτα ἔτη τῆς παραμονῆς των στὴν πατρίδα, ἐξαιτίας τῆς μὴ ἐκπλήρωσης τῶν ἀναμενόμενων προσδοκιῶν τους, δημιουργοῦν δυσἀρέσκεια καὶ ἀπογοήτευση. Ἡ κατάσταση αὐτὴ ὀδηγεῖ στὴν ἐπιθυμία γιὰ μιὰ καινούρια μετανάστευση. Ἔτσι, μὲ τὴν δημιουργία τῶν προϋποθέσεων πλήρους ἔνταξής μας στὴν ΕΟΚ (ἐλεύθερη διακίνηση ἐργατικοῦ δυναμικοῦ), οἱ ἐπαναπατριζόμενοι εἶναι δυνατόν νὰ ἐπηρεάσουν συγγενεῖς, γνωστοὺς καὶ φίλους καὶ νὰ δημιουργηθεῖ ἔτσι ἓνα νέο κύμα μετανάστευσης, διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς δεκαετίας τοῦ '60, ὡς πρὸς τὴν ὀργάνωση, τὸν χαρακτήρα καὶ τοὺς σκοποὺς. Ἡ ἀνεργία τῶν νέων πτυχιούχων καὶ ἡ ἐπαγγελματικὴ ἀνασφάλεια, θὰ ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα τὴν ἀποδημία ἐνὸς δυναμικοῦ μὲ ὑψηλὸ κοινωνικὸ καὶ μορφωτικὸ ἐπίπεδο.

Τὰ ἀναλυτικότερα ἀποτελέσματα τῶν ἐν λόγω ἐρευνῶν, ὑπαγορεύουν προτάσεις ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ βοηθήσουν θετικὰ τοὺς ἐπαναπατριζόμενους μετανάστες στὴν προσπάθειά τους γιὰ πλήρη ἐπένταξη στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία:

1. Θεωρεῖται ἀπαραίτητη ἡ συνεργασία τῶν χωρῶν ὑποδοχῆς καὶ προέλευσης γιὰ τὴ δημιουργία φορέων ἐνημέρωσης, πληροφόρησης καὶ βοήθειας τῶν μεταναστῶν, τόσο στὴ χώρα ὑποδοχῆς (Δυτ. Γερμανία) γιὰ τὴν ἔνταξή τους στὴν κοινωνικὴ ζωὴ, ὅσο καὶ γιὰ μιὰ πιθανὴ παλιννόστηση στὴ χώρα ἀποστολῆς (Ἑλλάδα). Εἰδικότερα, ἡ παροχὴ πληροφοριῶν γιὰ τὴν ἐπαγγελματικὴ, οἰκονομικὴ, κοινωνικὴ ζωὴ στὴν πατρίδα καὶ γιὰ τίς προοπτικὲς ἔνταξης τῶν παιδιῶν στὸ ἑλληνικὸ ἐκπαιδευτικὸ σύστημα κλπ., θὰ συμβάλει σημαντικὰ στὸ σχηματισμὸ τῆς πραγματικῆς εἰκόνας καὶ θὰ ἐνισχύσει ἢ θὰ ἀποθαρρύνει τὴν ἀπόφασή τους γιὰ τὴν ὀριστικὴ ἐπιστροφή.

2. Ἀπαραίτητη θεωρεῖται καὶ ἡ σύσταση κέντρων συμπάρστασης καὶ ἐνημέρωσης σὲ νομαρχιακὸ ἐπίπεδο, πλασιοσημένων ἀπὸ εἰδικούς ποὺ θὰ γνωρίζουν τόσο τίς συνθηκὲς καὶ τὰ προβλήματα τῆς χώρας ὑποδοχῆς ὅσο καὶ τῆς χώρας ἀποστολῆς.

Ἡ σύσταση τῶν κέντρων αὐτῶν πρέπει νὰ ἔχει σὰν σκοπὸ τὰ ἑξῆς:

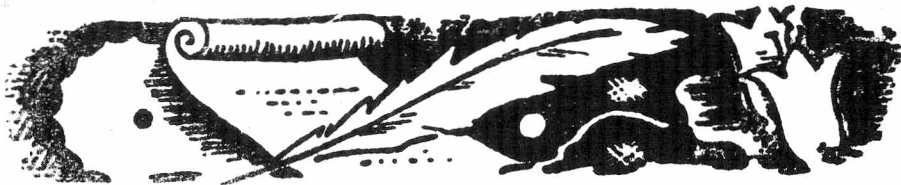
- Τὴν καταγραφή τῶν στατιστικῶν στοιχείων τῶν παλιννοστούντων, ποὺ θὰ παρουσιάζουν τὴν πραγματικὴ εἰκόνα. Ἔτσι, θὰ διευκολυνθεῖ ὁ προγραμματισμός, ἡ ἔρευνα καὶ ἡ ἄμεση βοήθειά τους.
- Βοηθᾶει στὴν ἀνέυρεση ἐργασίας ἰδιαίτερα γιὰ τίς γυναῖκες καὶ τοὺς ἄνδρες μεγάλης ἡλικίας, ποὺ πλήττονται περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀνεργία.
- Ἀξιοποίηση τῶν ἐπαγγελματικῶν γνώσεων καὶ δεξιοτήτων ποὺ ἀπέκτη-

- σαν στην χώρα υποδοχής εργαζόμενοι πολλά χρόνια σε διάφορες εργασίες.
- Άξιοποίηση της ξένης γλώσσας, ιδιαίτερα στους νεότερους, σε συνδυασμό με τουριστικά επαγγέλματα.
  - Έννημέρωση σχετική με την ασφαλή τοποθέτηση των οικονομικών, πάντα με κρατική εγγύηση, ώστε να αποφευχθεί ή εκμετάλλευση από ιδιωτικούς φορείς.
  - Βοήθεια στην διεκπεραίωση των υποθέσεων με τις ελληνικές -πηρεσίες, π.χ. τελωνεία, αναγνώριση πτυχίων, σχολικών και επαγγελματικών τίτλων κλπ. για γρήγορη και αποτελεσματική τακτοποίησή τους.
  - Συνεργασία με τις ξένες υπηρεσίες για ταχεία και σωστή διεκπεραίωση των υποθέσεων, π.χ. αλληλογραφία, μεταφράσεις κλπ., για να αποφεύγεται έστω ή εκμετάλλευσή τους.
  - Μέρηνα και βοήθεια για άνευρεση κατοικίας και συμπαράσταση στις σχέσεις με το καινούριο κοινωνικό περιβάλλον, ειδικότερα στις κοινωνικές σχέσεις των νέων με τους συνομήλικους συμπατριώτες τους, συμμετοχή των σε έκπολιτιστικούς και αθλητικούς συλλόγους, διάφορες εκδηλώσεις κλπ.
  - Συνεργασία με τις υπηρεσίες (έσωτερικού - έξωτερικού) για άμεση κάλυψη ύγειονομικής περίθαλψης και κοινωνικής ασφάλισης, άμέσως μετά την επίστροφή.
  - Συνεργασία με ειδικούς γιατρούς - ψυχολόγους και κοινωνικούς λειτουργούς για παρακολούθηση ατόμων που πάσχουν από χρόνιες παθήσεις ή αντιμετώπιζουν κοινωνικά και ψυχολογικά προβλήματα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Dimas K.: Remigration — Ein ubewältigtes soziales und pädagogisches Problem. Dissertation, Tübingen, 1987.
2. Max Frisch: In: Sandfuchs Uwe (Hrsg): Lehren und lernen mit Ausländerkindern. Grundlagen, Erfahrungen, Praxisanregungen. Bad Halbrunn, 1981.
3. Unger K.: Die Rückler der Arbeitsemigranten. Eine Studie zur Remigration nach Griechenland. Verlag Breitenbach, Saarbrücken, 1983.
4. Unger L.: Die Rückler der zweiten Generation. Eine empirische Untersuchung zur Remigration griechischer Jugendlicher. Forschungsbericht, Universität Bielefeld, 1982.
5. Ligouras S.: Familien zwischen zwei Kulturen. Eine Untersuchung zum soziokulturellen Wandel griechischer Familien in BRD. Frankfurt/M, 1981, σελ. 88.
6. Richter Helmut in: Hamburger F. u. a. (Hrsg): Sozialarbeit und Ausländerpolitik. Luchterhand Verlag, Neuwied und Darmstadt, 1983.
- *7. Κασμάτη Κούλα: Μετανάστευση - Παλιννόστηση. Η προβληματική της δεύτερης γενιάς. Έθνικό Κέντρο Κοινωνικών Έρευνών. Αθήνα, 1984; σελ. 108, 109.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΟΡ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ ΠΑΝΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ*

(Με ἀφορμὴ τὴν ἔκδοσι τῶν «Ἀπάντων» Δ. Στ. Σαλαμάγκα)

Τώρα, θὰ συμπληρώσωμε καὶ οἰκουμενικά — με μαρτυρίες ἀπὸ Ἄνατολὴ καὶ Δύσι — τὴν προβολὴν ἐδῶ αὐτοῦ τοῦ εἶδους τῆς ποιήσεως, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ ποιητής, ὡς μύστης καὶ μυσταγωγός, τὶς βαθύτερες νοσταλγίες του — τὶς ἐπιθυμίες του καὶ τὶς προσδοκίες του, τοὺς δραματισμοὺς του καὶ τοὺς ἐνθουσιασμοὺς του — συνδυάζει με τὴν βεβαιότητά του ὅτι αὐτὰ ὅλα θὰ πραγματοποιηθοῦν — καὶ πραγματοποιοῦνται — με τὴν ἐπὶ τῆς θείας δικαιοσύνης καὶ ἀγαθῶσυνης στηριζόμενη παρέμβασι καὶ ἐπέμβασι τοῦ Θεοῦ, με τὴν τελικὴν ἀπὸ Αὐτὸν στη θεία νομοτέλεια ἐπαναφορὰ καὶ ἀποκατάστασι τῆς διαταραγμένης τοῦ ἀνθρώπου ἢ καὶ τοῦ ὅλου κόσμου καταστάσεως. Γιὰ μιὰ τέτοια «οἰκουμενική», ὅπως τὴ χαρακτηρισίσαμε παραπάνω, συμπληρωματικὴ ἀναφορὰ, θυμούμαστε ἐδῶ πάλι τὸν Ἀρσένη Γεροντικό, τὸν ἔχοντα ἐστραμμένα τὰ ἐνδιαφέροντά του κατὰ ἓνα μεγάλο μέρος καὶ στὸ «δουτικὸ πνεῦμα», στὸ γενικότερο χρονικὸ καὶ τοπικὸ ἄλλωμα τοῦ πνεύματος τούτου. Με τὸν τρόπον αὐτὸν ἐκδηλώνεται ὁ Ἀρσένης Γεροντικός «συμπληρωματικά» στὶς οἰκουμενικὲς πνευματικὲς ἀναζητήσεις καὶ ἐπιτευξίεις τοῦ κόσμου τῆς « Ἡ π ε ι - ρ ω τ ι κ ῆ ς Ἑ σ τ ῖ α ς » — ἔχοντας καὶ τὸ προβάδισμα τῆς ἀρχαιότητος ἐκεῖ —, ὅπως καὶ σὲ προηγούμενά μας σχετικῶς με αὐτὸν ἔχομε γράψει. (Βλ. ἐδῶ προηγούμενως, Τεύχ. 420 - 421 - 422, Ἀπρίλ. - Μάϊος - Ἰούν. 1987, σελ. 251.) Στὴ γραμμὴ αὐτὴ μᾶς ἔχει παρουσιάσει ὁ Ἀρσένης Γεροντικός καὶ τὴν ποιητικὴν του συλλογὴ: Ἀ ν θ ο λ ό γ ι ο ξ έ ν η ς π ο ι ή σ ε ω ς, σὲ δική του ἀπόδοσι, Ἰωάννινα 1976. Μᾶς δίνει σ' αὐτὴ καὶ ποιήματα τοῦ διασήμου Γερμανοῦ φιλοσόφου, π ο ι η τ ο ῦ καὶ δραματικοῦ συγγραφέως Σίλλερ (1759 - 1805), συγκεκριμένα μερικὲς ἀπὸ τὶς περίφημες «μπαλλάντες» του, τὶς ὥριμες ἐκεῖνες λυρικὲς συνθέσεις του, ποῦ, παρουσιαζόμενες ἀπὸ τὸ 1797, ἀποτελοῦν ἓνα σημαντικὸ μέρος ἀπὸ τὰ τελειότερα ἔργα τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς ζωῆς τοῦ ἰδεαλιστοῦ ποιητοῦ. Σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ποιητικὲς αὐτὲς συνθέσεις, τὴν ἐπιγραφόμενη «Ἡ μάχη με τὸ δράκοντα» (σελ. 45 - 53 στη — σὲ μετάφρασι — συλλογὴ τοῦ Ἀ. Γεροντικοῦ), ὁ Σίλλερ τραγουδαίει τοὺς ἀγῶνες τῶν Ἰποτιτῶν τῆς Ρόδου γιὰ τὴν χριστιανικὴ πίστι καὶ τὴν μ' αὐτὴ συνυφαινόμενη πνευματικὴ πολιτιστικὴ κληρονομιά, ὡς σύνθετο — οἰκουμενικὸ — πατρογονικὸ ἀγαθὸ Δύσης καὶ Ἀνατολῆς στη χριστιανικὴ τους ὑπόστασι, κατὰ τοῦ «Δράκοντα», τοῦ βάρβαρου δηλαδὴ «Ἀγαρηνοῦ» καὶ τοῦ ἄγριου ὀρμητικοῦ «Μαμελούκου», ποῦ εἶχαν βάλεи σὲ θανάσιμο κίνδυνο τὴν πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ χριστιανικὴ κληρονομιά καὶ ἄνθησι τῆς Εὐρώπης. Τὰ ἐν προκειμένῳ, στὸ ποίημα τοῦ Σίλλερ, νικηφόρα καὶ θριαμβευτικά — γιὰ τὸ δίκαιο καὶ τὴν ἀλήθεια — διαδραματιζόμενα, ἀπὸ τοὺς προστάτες τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν ἀγαθῶν τούτων Ἰποτιτῶν κατορθούμενα καὶ γι' αὐτὸ, στὸ ποίημα, ὑψίφωνα προ-

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο σελ. 196.

βαλλόμενα, ὁ ποιητὴς τὰ παρεισάγει ἐπίσης μὲ ἓνα πρὸς τὸν Θεό, τὸν ἐφορευόντα ἐπὶ τοῦ Δικαίου καὶ τῆς Ἀλήθειας, ἀπευθυνόμενον ἱκατευτικά προσφωνητικῶς Κ Ὑ ρ ι ε . (Βλ. Ἄ. Γερωντικοῦ, Ἄ ν θ ο λ ὅ γ ι ο , σελ. 47, 48, 50, 53).

Ἔτσι καὶ ὁ Σίλλερ τὴν κατὰ θεΐα δίκαιη κρίσιν, ὅπως καὶ κατὰ ἀντίστοιχη θεΐαν εὐδοκίαν, εὐεργετικὴν ὑπὲρ τῶν ἀδικουμένων κατάληξιν τῶν ἀγωνιστικῶν ἐγχειρημάτων καὶ τῶν θριαμβευτικῶν ἐπιτευγμάτων τὴν ἀποδίδει εἰς τὸν Θεόν, ἀναθέτοντας συγχρόνως σ' Αὐτὸν καὶ τὶς ἐλπίδες καὶ προσδοκίαις γιὰ τὴν πρόπουσα, ἀρεστὴ στὸν ἴδιο καὶ βοηθητικὴ στοὺς ἀνθρώπους, τελικὴ ἔκβασί τους, μὲ ἀκατάλυτη καὶ ἐδῶ βάσιν τὸ ἀπὸ τὴν θεΐαν πάλιν δικαιοσύνην καὶ ἀγαθωσύνην ἐκπηγάζον — καὶ ἐφορευόμενον — Δίκαιον καὶ Ἀγαθόν.

Ἡ μπαλλάντα τοῦ Σίλλερ «Ἡ μάχη μὲ τὸν δράκοντα», ἀπὸ τὴν ὁποία — ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἀποδόσεώς της εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ ἀπὸ τὸν Ἄ. Γερωντικό — ξεκινήσαμε στὶς «συγκρίσεις» μας ἐδῶ, συσχετίζεται ἀπὸ τοὺς ἐρευνητὰς τοῦ ὅλου ἔργου τοῦ Σίλλερ καὶ μὲ τὴν ἀπὸ τὸν τελευταῖον τοῦτον ἀναληφθεῖσαν «ἐπέξεργασίαν» δύο ἐκτενεστέρων ποιητικῶν δραματικῶν ἔργων, τῆς «Πολιορκίας τῆς Ρόδου» καὶ τῆς «Ἱστορίας τοῦ Τάγματος τῆς Μάλτας τοῦ Vertot». Στὰ ἔργα του αὐτὰ εἶχε ἐπιδοθῆ ὁ Σίλλερ κατὰ τὸ ἔτος 1790, γιὰ τὸ πρῶτο, καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1792, γιὰ τὸ δεύτερο, ὄντας πάντοτε ἰσχυρὰ γοητευμένος ἀπὸ τὸ ἰδεαλιστικὸ χριστιανικὸ ἦθος τῶν Ἰπποτῶν.

Τὸν συσχετιζομένον αὐτὸν ἐπισημαίνων καὶ ἐπιβεβαιώνων ὁ Benno von Wiese, ἓνας ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ἐμβριθεῖς μελετητὰς καὶ σχολιαστὰς τοῦ Σίλλερ, γράφει (στὸ ἔργο του Friedrich Schiller, Στουττγάρδη 1959, στὴ σελίδα 427) τὰ ἐξῆς:

«Μὲ τὴν ἐργασία του στὸ θέμα τῶν «Μαλτέζων (ἱπποτῶν)» ἀρχίζει συγχρόνως καὶ ἡ διάβασις τοῦ Σίλλερ διὰ τῆς Καντιανῆς φιλοσοφίας. Ἡ ἠθικὴ τοῦ φιλοσοφικοῦ ἰδεαλισμοῦ προεκβάλλεται στὴ χριστιανικὴ κληρονομία τοῦ Μεσαίωνος. Αὐτοῦπέρασις, ἐλεύθερα ὑποταγὴ ὑπὸ τὸν «Νόμον», στέκουν ὑψηλότερα ἀπὸ κάθε ἐνοσικτώδη (vitale) γενναιότητα. Ἰσχυρότερος ἀπὸ τὸ σύνθημα εἶναι ἐδῶ ὁ «θηρσκευτικὸς καὶ πνευματικὰς ὑποδουλούμενος τόνος», γιὰ τὸν ὁποῖον ὁ Walter Rehm (ἓνας ἄλλος σχολιαστὴς τοῦ Σίλλερ, σὲ σχετικὸ μελέτημά του τοῦ ἔτους 1951, Ἰ. Καλ.) τονίζει ὅτι ὁ τόνος αὐτὸς εἶναι στὸ δραματικὸ ἔργο τοῦ Σίλλερ «ἀπαραγνώριστος (unverkennbar) καὶ ἀνεξάλειπτος (unauslöschbar)». Ὁ ἥρωας εἶναι «ἱπποτὴς τῆς πίστεως», ὁ ὁποῖος γνωρίζει τὸν κόσμον ὡς ἀντίστοιχο καὶ μὲ αὐτοκαταδασασμό, μὲ παραίτησιν (ἀπὸ ἀπολαύσεις καὶ ἄλλα ἐγκόσμια ἀγαθὰ, Ἰ. Καλ.) καὶ θυσίαν ἀπαντᾷ στὴν ἀναρχία τῆς Ἱστορίας (auf die Anarchie der Geschichte), ἔτσι ὅπως τὸ ὅμοιο συμβαίνει καὶ στὴν μπαλλάντα τοῦ Σίλλερ «Ἡ μάχη μὲ τὸν δράκοντα», ἐπιλέγει μὲ ἔμφασιν ὁ Benno von Wiese. Καὶ σὲ ἄλλη συνάφεια ἐξαιρεῖ ὁ ἴδιος συγγραφεὺς τὴν ἠθικὴν σημασίαν τῆς αὐτῆς μπαλλάντας («Ἡ μάχη μὲ τὸν δράκοντα»), γράφοντας, στὴ σελίδα 613: «Στὶς περισσότερες περιπτώσεις κυραρχεῖ (στὶς μπαλλάντες) τὸ παραβολικὸ στυλ, ἀλλὰ συγχωνευμένο μὲ τὸ τῆς δραματικῆς θρακεΐας ἱστορίας, τὸ ὁποῖο εἶναι χαρακτηριστικὸ γιὰ ὅλες τὶς μπαλλάντες τοῦ Σίλλερ, ἴσως τὰ μάλιστα ὀλίγο γιὰ τὴν σὲ πλάτος ἐκτεινόμενη, μυθιστορηματικὴ εἶδος, στὸ ἠθικὸ σημαντικό σημεῖο ἀπολήγουσαν διήγησιν «Ἡ μάχη μὲ τὸν δράκοντα».*

* Τὶς ἄλλες μπαλλάντες τοῦ Σίλλερ, ποὺ δημοσιεύει ἐλληνιστὶ στὴν ἴδια ποιητικὴν του συλλογὴν Ἄ ν θ ο λ ὅ γ ι ο . . . καὶ ὁ Ἄρσ. Γερωντικός, σχολιάζει ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς Benno von Wiese, καὶ ἀναλύει ἐπίσης σὲ βάθος καὶ πλάτος καὶ δὴ — κατὰ τὴν σειράν τους στὴ συλλογὴ τοῦ Ἄ. Γερωντικοῦ — τὴν, «Ὁ βουτηχτής», στὶς σελίδες

Τέλος, άλλος συγγραφέυς τῆς νεωτάτης ἐποχῆς, ὁ μὲ τὴν λεπτομερέστατη διερεύνησι καὶ ἔκθεσι τῆς ἐξελίξεως τῆς ζωῆς τοῦ Σίλλερ, σὲ συνδυασμὸ ἀκριβῶς μὲ τὴν παρουσίαι καὶ ἀνάλυσι τοῦ κατὰ τὰ ὅλα στάδια τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς ἐμφανιζομένου ἔργου του, ἀσχολούμενος Friedrich Burschell, εἰς τὸ ἔργον τοῦ Schiller, Ἐμβουῖορο 1968, πληροφορεῖ, σελ. 425 - 426, ὅτι κατὰ τὴν ἐμφάνισιν — τὸ ἔτος 1798 — τῆς μπαλλάντας «Ἡ μάχη μὲ τὸν δράκοντα» ὁ σύμβουλος τῆς διοικούσης ἐκκλησιαστικῆς Συνόδου τῆς Λειψίας (Konsistorialrat) προτεστάντης Christian Gottfried Körner,

ἀλληλογραφίαν μὲ αὐτὸν, πολλὰς φορὰς δὲ καὶ οἰκονομικῶς βοηθήσας αὐτὸν — ἀνωνύμως μάλιστα — γιὰ τὶς ἐκδόσεις ἔργων του, ἔγραψε ὅπως ἐξαιρετικὰ ἐπαινετικὴ ἐπιστολὴ στὸν Σίλλερ. Τὸν διεβεβαίωσε σ' αὐτὴ ὁ θαυμαστής του Körner, ὅτι αὐτὸ τὸ νέο προϊόν του τὸ κατέτασσε μεταξὺ τῶν πλέον ἐπιτυχημένων ἔργων του.*

613 - 616' τὴν, «Οἱ γερανοὶ τοῦ Ἰβύκου», στίς σελίδ. 622 - 624' τὴν, «Τὸ δαχτυλίδι τοῦ Πολυκράτη», στίς σελίδ. 616 - 617. Κάνει δὲ ὁ ἴδιος καὶ τοὺς ἐξῆς συντόμους χαρακτηρισμοὺς γιὰ τὴν κάθε μιὰ ἀπὸ αὐτές: «Ἡ μπαλλάντα "Ὁ βουτηχτής" εἶναι ἡ παραβολικὴ μπαλλάντα γιὰ τὸ κακό. Τὸ "Δαχτυλίδι τοῦ Πολυκράτη", ἡ περὶ τοῦ πάρα πολὺ εὐτυχισμένου (ἀνθρώπου)» — σελ. 619 —. Γιὰ τὴν μπαλλάντα «Οἱ γερανοὶ τοῦ Ἰβύκου» ὁ Bonno von Wiese, ὁ ὁποῖος εἶχε δημοσίευσῃ γι' αὐτὴ καὶ ἰδιαίτερον μελέτη — τὸ 1951 —, ἀρχίζει τὴν κρίσι του καὶ τὴν ἀνάλυσί του μὲ τὰ ἐξῆς — σελ. 622 — : «Στὴν περιοχὴ τῶν ἀριστουργηματικῶν αὐτῶν ἔργων (πρόκειται πάντοτε γιὰ τὶς μπαλλάντες, Ἰ. Καλ.) "Οἱ γερανοὶ τοῦ Ἰβύκου" παίρνουν σημαντικὴ θέσι. Δὲν εἶναι, ὅπως κατὰ τὸ πλεῖστον νομίζεται, μιὰ μπαλλάντα - ἰδεῶν (eine Idee - Ballade) περὶ ἀμαρτήματος (ἐνοχῆς) καὶ ἐξίλασμοῦ (von Schuld und Sühne), παρὰ πάλι μιὰ δραματικὴ βραχεία ἱστορία μὲ ἓνα κατακλειδὸν παραβολικὸ νόημα, στὸ ὁποῖον πρόκειται γιὰ τὴν μεταφορικὴν σημασίαν τῆς θεατρικῆς σκηνῆς».

Σπουδαία θεωρεῖται στὸν Σίλλερ καὶ ἡ θεμελιώσις τῆς τ ρ η α κ ε ν τ ι κ ῆ ς τ ρ α γ ω δ ί α ς ἃς ποῦμε λοιπὸν μερικὰ καὶ γι' αὐτὴ στὴ συνάφεια τούτη, μὲ τὴν ἀφορμὴ πού μᾶς δίνουν αἱ μεταφράσεις τοῦ Ἀρσένη Γερωντζοῦ σὲ «μπαλλάντες» τοῦ μεγάλου τούτου Γερμανοῦ ποιητοῦ, ὅπως καὶ μὲ τὴν ἀφορμὴ πού μοῦ ἔδωκε καὶ ὁ Δημοσθένης Κόκκινος στὰ ὅσα κι αὐτὸς γιὰ τὴν τ ρ α γ ω δ ί α γενικώτερα ἔγραψε, γιὰ τὰ ὁποῖα κάναμε καὶ ἡμεῖς λόγο στὰ προηγούμενά μας ἔδω (ε' Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» τεύχ. 444 - 445 - 446, Ἀπρίλ. - Μάϊος - Ἰούν. 1989, σελ. 208 - 210). Πρόκειται λοιπὸν γιὰ τὸ μεγαλειώδες «θεατρικὸ» δράμα τοῦ Σίλλερ (πού δὲν μπορεῖ, ὡς γνωστὸν, νὰ παρουσιασθῇ στὸ θέατρο) «Οἱ λησταί» (Die Räuber). Εἶναι ἔργο τῶν νεανικῶν του χρόνων, κατὰ τοὺς ὁποίους ὁ ποιητὴς ἦταν καὶ βαθύτατος ἰδεολογικός φιλόσοφος καὶ μυσταγωγός.

Ἡ ἐπικράτησις ἢ τοῦτ' αὐτὸ ὁ θρίαμβος τῆς μὲ τὴν θεϊαν παρουσίαν καὶ ἐνεργειαν ἐκδηλουμένης θείας δικαιοσύνης καὶ ἀγαθωσύνης, ὡς ὑπερτάτων ἐναρμονιστικῶν δυνάμεων τῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους — καὶ εἰς ὅλον τὸν κόσμον — μὲ τὴν «ἀνταρσίαν» τῶν κατὰ τοῦ Θεοῦ ἐπερχομένων ἀναταραχῶν, παρουσιάζεται ἀπὸ τὸ τέλος τῆς δευτέρας σκηνῆς τῆς δευτέρας πράξεως τοῦ δράματος. Ἐκεῖ ὁ Franz, ὁ νεώτερος γιὸς τοῦ «πρωταγωνιστοῦ» Μαξιμιλιανοῦ, κόμητος Moor, θραμβολογεῖ γιὰ τὸν θάνατο τοῦ «πατέρα». Μ' αὐτὸ δείχνει ὁ Franz — στὸν κατὰ τὸν Σίλλερ συμβολισμὸ τοῦ Θεοῦ μὲ τὸν πατέρα —, ὅτι ἀρνεῖται στὸν Θεὸ τὴν ὑπαρξί καὶ «ζει» σὲ ὑπέροστο βαθμὸ κατακτηθεισῆς ἔτσι ἀνεξαρτησίας τὴν «ἐλευθερία» του. Παράλληλα, στὴν ἐξέλιξι τῆς τρίτης σκηνῆς, τῆς δευτέρας πάντοτε πράξεως, ὁ μεγαλύτερος γιὸς τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, ὁ Κάρολος Μόορ, ἐπαναστάτης καὶ καταλυτὴς καὶ αὐτὸς τῆς «τάξεως», παίρνει ἀπὸ τὸν πατέρα - Θεὸν τὴν «σπάθη» τῆς παγκόσμιας κρίσεως, μέχρις ὅτου ὁ πατέρας

Δέν ξέρω πόσα και ποιὰ «τραγωδιακά» στοιχεῖα, προχριστιανικῆς - ἑλληνικῆς και θραδύτερης χριστιανικῆς — ἀνατολικῆς και δυτικῆς — προελεύσεως, θὰ ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιήσῃ ἕνας ποιητής, ἂν ἐπιχειροῦσε μιὰ δραματικὴ ἢ ἄλλη συναφῆ σύνθεσι και γιὰ τὴν Βόρειο Ἴηπειρο, στὸ «στῦλ» τῶν χορικῶν τῆς ἀρχαιοελληνικῆς τραγωδίας — ἢ και τῶν «βυζαντινιζόντων» σὲ πολλὰ τῆς ἐκφράσεως «διοδίων (ποιημάτων)» τοῦ Δημοσθ. Κόκκινου — και τῆς «μπαλλάντας» τοῦ Σίλλερ, χαρακτηριστικὰ «κομμάτια» ἀπὸ τὴν ὁποία μᾶς δίνει ὁ Ἄρσ. Γερροντικός με τὶς κατὰ τὸν τρόπο του θαυμαστὲς μεταφράσεις του.

Γιὰ νὰ «ἐπιαναφέρωμε» τὸν λόγο πρὸς τὴν κατεύθυνσι τῆς Βορείου Ἴηπειρου, κάναμε ἄλλωστε και τὴν μεγάλη παρέκβασι με τοὺς δυὸ αὐτοὺς παλαίμαχους, «ἐν ἐνεργείᾳ» δὲ πάντοτε ὄντας και ὄχι «ἐν ἀποστρατείᾳ» — ἄπαγε —, τοῦ κύκλου τῆς « Ἰ η π ε ρ ω τ ι κ ῆ ς Ἐ σ τ ῖ α ς », στὴ ζεστὴ ἀγκυλιὰ τῆς ὁποίας περιλαμβάνονται βέβαια πάντοτε και τὰ ἐνδιαφέροντα γιὰ τὴν Βόρειο Ἴηπειρο, με τὰ παθήματά της και τοὺς καῦμούς της.

Δέν μπορῶ λοιπὸν νὰ ὑπολογίσω πόσα και ποιὰ ἀπὸ τὰ δειγματοληπτικῶς παρουσιασθέντα και γιὰ τὸν ἀπώτερο ἐδῶ σκοπὸ μας — τὴν Βόρειο Ἴηπειρο — σὲ ὀρισμένα σημεῖα τους — στὶς κεντρικὲς ἰδίως ἰδέες τους — ἐκτενέστερον σχολιασθέντα προϊόντα τῶν ὡς ἀνωτέρω δ ὄ ο , με τὴν ἰδιότυπη ἀνατολικὴ - ὀρθόδοξη κατανυκτικὴτητα τοῦ πρώτου, και τὴν χαρακτηριστικὴ δυτικὴ devotio τοῦ δευτέρου, συνυφαινόμενα, θὰ ἔπρεπε — και θὰ μπορούσε — νὰ χρησιμοποιήσῃ ἕνας ποιητής, ἕνας βάρδος — ὅπως λέγονταν οἱ ραψῶδοι στοὺς ἀρχαίους Κέλτες και Γαλάτες — γιὰ τὴν Βόρειο Ἴηπειρο. Καὶ τί δέν θὰ πρωτόπειρνε ἀπὸ ὅλα αὐτά, ἕνας τέτοιος ποιητής, ἂν ἀναλάβαινε νὰ «διηγηθῇ» και νὰ «τραγουδήσῃ» γιὰ τοὺς «τόπους» και τοὺς «χρόνους» τῆς Βορείου Ἴηπειρου, γιὰ τὴν «ἰστορία» της, τὸν «θρῦλο» της και τὴν «παράδοσί» της, γιὰ τὰ «κλέη» της και τὰ μεγαλοεργήματα τῶν ἀνθρώπων της, με τὶς θυσίες τους και τὶς προσφορὲς τους στὸν ὄλον Ἑλληνισμό — παλαιότερες και νεώτερες —, ἀλλὰ και γιὰ τὴν «μοῖρα» τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, γιὰ τὶς συμφορὲς τῶν ἀνθρώπων της, γιὰ τὶς διὰ μέσου τῶν αἰῶνων — και

«ἐπιαναφανίζεται» στὴν ἀνάμνησι και στὴ συνείδησι τοῦ Κάρλ Μόορ (στὸν μονόλογό του στὴν ἀρχή: «τὸ ἀρχέγονό μου ἀμάρτημα — τὸ ἀρχέγονό μου ἀμάρτημα... Γιατὶ μόνος ἐγὼ νὰ ρουφῶ — saugen — τὴν κόλασι ἀντὶ τὶς χαρὲς τοῦ οὐρανοῦ;... ὁ ὄλος κόσμος μὲ τὴν οἰκογένεια και ἕνα ς πατέρας ἐκεῖ ἐπάνο...»). "Ἐτσι, με τὴν ἐπίδρασι και τὴν σζέφι τοῦ βιώματος τοῦ Π α τ ῆ ρ α , ἐπιαναφέρεται ὁ Κάρλ στὴ νοσταλγούμενη ἀρμονία και ὠραιότητα, ἀλλὰ αὐτὸ δέν διαρκεῖ, και τὸ τέλος τῶν δυὸ ἀδερφῶν — ἀποτελούντων και ἕνα ἄλλο «σύμπλεγμα»: Κάιν (Farnz) και Ἴηβελ (Karl) — εἶναι τραγικὸ κάτω ἀπὸ τὴν κρίσι τῆς θείας δικαιοσύνης και τὴν πραγματοποίησί της. Ἐτσι τὸ μεγαλοεργήματα αὐτὸ τοῦ Σίλλερ εἶναι και βαθύτατα θεολογικό, ὅπως δείχνουν τοῦτο ἰδιαίτερα αἱ δυὸ τελευταίες πράξεις του, ποὺ περιέχουν και θεολογικοὺς διαλόγους. Αὐτοὶ περιλαμβάνουν και ὀξεῖες ἀντιπαραθέσεις μεταξὺ ἀόψεως ὕλιστικῆς — ἀρνητικῆς, ἀφ' ἐνός, και ἰδεαλιστικῆς — πιστευσῆς, ἀφ' ἐτέρου, πρὸς τὴν τελευταίαν δὲ αὐτὴν πρόσκειται και ὁ νεαρός Σίλλερ, διακατεχόμενος πάντοτε και ἀπὸ ἕνα εὐδιάκριτο σκεπτικισμό. (Βλ. ἐκτενεστάτην πρὸς τὴν ὄλην ὡς ἀνωτέρω κατεύθυνσιν ἀνάλυσιν τοῦ ἔργου τούτου τοῦ Σίλλερ — τῶν «Ληστῶν» — στὸ και προηγουμένως ἐδῶ μνημονευθὲν ἔργο τοῦ Benno von Wiese, F r i e d r i c h S h i l l e r , στὸ 8ο κεφάλαιο, τὸ ἐπιγραφόμενο: 'Ο π ο ι η τ ῆ ς τ ὠ ν « Λ η σ τ ὶ ν » , σελ. 136 - 176.)

τῶν δεκαετιῶν, ἰδιαίτερος τώρα — περιπέτειές τους καὶ τὶς δυστυχίες τους... Πόσα «λντροτικά», ἀπὸ τὴν ἀρχαιοελληνικὴ τραγωδία, τὴν βυζαντινὴ ὕμνωδιὰ καὶ τὴν Σιλλερικὴ ραψωδιὰ στοιχεῖα δὲν θὰ μπορούσαν νὰ χρησιμοποιηθοῦν, ἂν ὁ συνθέτης μιᾶς «μπαλλάντας» καὶ γιὰ τὴν Βόρειο Ἠπειροῦ ἐπιχειροῦσε νὰ «ἐξυμνήσῃ» καὶ τοὺς τῶν ὄλων δεινῶν τῆς παρουσιαζόμενους — πάντοτε στὴν Ἱστορία, καὶ σήμερα — «ἐκδικητές», διεκδικητές καὶ προασπιστὲς τῶν δικαίων τῆς, τῶν, ὅπως τέλος πάντων τὰ λέμε τώρα, ἀ ν θ ρ ω π ί ν ω ν δ ι κ α ι ω μ ᾶ τ ω ν καὶ γιὰ τὴν χώραν αὐτὴ — τὴν Βόρειο Ἠπειροῦ —, ἔχοντας πάντοτε ἐμφυχωτὴ τους οἱ προασπιστὲς αὐτοὶ τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν πίστι στοῦ Δίκαιου, ἐνισχυτὴς τους δὲ τὴν προσφυγὴ καὶ τὴν καταφυγὴ στὸν ἐφορευόντα τοῦ Δικαίου Κύριον, στὸν Θεό!

Πλούσια ὅμως «συμπληρωματικά» ἀναλογικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν ἀποτελεῖωσι τῆς φανταστικῆς Ὡ δ ῆ ς γιὰ τὴν Βόρειο Ἠπειροῦ θὰ μπορούσαν νὰ ἀντληθοῦν καὶ ἀπὸ ἔργα τοῦ Δημητ. Σαλαμάγκα. Ἐτσι δὲν θὰ λησμονοῦμε καὶ αὐτὸν μὲ τὸ ἔργο του, γύρω ἀπὸ τὸ ὁποῖο, σὰν ἀπὸ κεντρικὸ ἄξονα, ὀφείλομε — καὶ προσπαθοῦμε — νὰ κινούμεστε πάντοτε σὲ ὅλα τοῦτα ἐδῶ τὰ «σύμμεικτά» μας, καὶ τὰ «πἀρεκβατικά» μας. Σὲ ὅλα προχωροῦμε μὲ ἀπὸ αὐτὸν — τὸν Δ. Σαλαμάγκα — λαμβανόμενες — ἄμεσα καὶ ἔμμεσα — ὠθήσεις καὶ ἀφορμές, ποὺ βέβαια γίνονται πολλὲς φορὲς καὶ «προφάσεις» μας γιὰ τὰ «ξανοίγματατά» μας. Ἀλλά, ἀλήθεια, γιὰ τὸ σημεῖο στοῦ ὁποῖο βρισκόμαστε τώρα ἐδῶ, πολὺ κατάλληλα γιὰ μνημόνευσι καὶ ἔξαρσι εἶναι καὶ ἔργα τοῦ Δ. Σαλαμάγκα. Πρόκειται γιὰ ἔργα, στὰ ὁποῖα ἐμπερικλείεται καὶ προβάλλεται ἀπὸ τὴν Ἱστορία προερχόμενος καὶ μὲ αὐτὴ «περιπλεκόμενος» ρωμαντισμὸς — καὶ ἱποτισμὸς — τοῦ εἶδους, θὰ λέγαμε, ποὺ συναντήσαμε στὶς μπαλλάντες τοῦ Σίλλερ, ἀλλὰ καὶ σὲ ὑψηλότερο βαθμὸ προσφορᾶς καὶ θυσίας ἐκδηλούμενος, ἔτσι δὲ καὶ διδακτικὸς καὶ φρονηματιστικὸς ἀποβαίνων ὡς πρὸς τὰ ζητήματα τῆς «καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς» καὶ τοῦ σ' αὐτὴ μεγαλουργήσαντος Ἑλληνισμοῦ στὸν σύνδεσμό του, ἰδιαίτερα, μὲ τὴν Ὀρθοδοξία. Πρόκειται γιὰ παρουσιάσεις — ἀπὸ τὸν Δ. Σαλαμάγκα ἀκριβῶς, σὲ πεζὸ δὲ βέβαια λόγο, σὲ στὴν «Φῶτη Κόντογλου», ἂν θέλετε — ἀρετῆς καὶ γενναιοφροσύνης κατὰ τοὺς βραδυτέρους μεσαιωνικοὺς καιροὺς τοῦ Ἑλληνισμοῦ, μὲ προέκτασι γι' αὐτὸν (τὸν βραδυτέρου Ἑλληνισμὸ) κατ' ἀνάγκην καὶ στοὺς χρόνους τῆς σκλαβιᾶς του. Πρόκειται γιὰ ἀπέλευθερωτικὲς ἐπεδιώξεις ἢ καὶ ἐπιτεύξεις γιὰ τὸ Δίκαιο καὶ τὴν ὄλην Ἀρετὴ, μὲ τὴν ἐμφύχωσι καὶ τῆς στὸν Ἑλληνισμὸ στοργικὰ καὶ θυσιαστικὰ πάντοτε ἐκδηλούμενης Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας του, ἰδιαίτερα δὲ τώρα — γιὰ τὰ ἐνδιαφέροντά μας ἐδῶ — στὴν Ἠπειροῦ γενικώτερα.*

Σ' αὐτὴ τῇ γραμμῇ κινοῦνται, ἀνοκύντως πειστικά, τρία ἐκτενῆ ἔργα τοῦ Δ. Σαλαμάγκα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρομεν ἀπλῶς ἐδῶ χωρὶς περαιτέρω σχολιασμοὺς μας.

* Βλ. Γιάννη Τσουτσίνου, «Τὸ Δεσποτᾶτο τῆς Ἠπειροῦ προδρόμος τοῦ νεοελληνικοῦ ἔθνομαι», στὴν ἐκδοσι: Ἡ π ε ι ρ ω τ ι κ ῆ Σ τ ῆ γ ῆ Γ ρ α μ μ ᾶ τ ω ν καὶ Τ ρ ε χ ν ῶ ν Θ ἑ ρ ο ς '81, ἐτήσια λογοτεχνικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἐκδοσι, τεύχος 20, Γιάννινα 1981, σελ. 185 - 186 (τὸ ὄλο, γιὰ τὸ ὁποῖο ὑποσημειώνεται ὅτι εἶναι εἰσαγωγὴ στὴν ἐργασία τοῦ συγγραφέως «Ἡ Μάχη τῆς Ἄρτας», σελ. 184 - 188). Τὴν ὥρα αὐτὴ ἐκδοσι μού τὴν εἶχαν στείλει τότε εὐγενικὰ οἱ φροντισταὶ τῆς καὶ τὴν χάρηκα πολὺ γιὰ τὸ βλο ὑψηλὸ καὶ πολῦτιμο περιεχόμενό τῆς. Τοὺς ἀπάντησα, εὐχαριστῶν καὶ συχαίρων. Ἀπὸ τότε δὲν ἔτυχε νὰ ξαναἰδῶ ἢ νὰ ξανακούσω κάτι γιὰ τὴν κίνησι αὐτὴ στὰ Γιάννινα.

Τὰ μνημονεύομε γιὰ τὸν λόγον ὅτι καὶ αὐτὰ περιέχουν ἀντιφραγίσματα αἰώνιων ἑλληνικῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν καὶ ρίχνουν ἔτσι ἀκτινοβολίες γιὰ κατανόησι τῶν ἀντιστοιχῶν καταστάσεων στὴ Βόρειο Ἡπειρο σήμερα, καὶ γιὰ ἐμβάθυνσι στὰ σύγχρονα ὀφειλόμενα νὰ συντελεστοῦν ἐκεῖ — εἰρηνικά καὶ πολιτισμένα, ὅπως τὸ ἀπαιτοῦν οἱ καιροὶ μας, τίμια ὅμως, εἰλικρινὰ καὶ γενναϊόφρονα, ὅπως τὸ ἀπαιτεῖ ἡ δεοντολογία ὅλων τῶν καιρῶν —, γιὰ νὰ ἐπικρατήσουν καὶ ἐκεῖ, στοὺς Ἑλληνας τὸ γένος, ὀρθοδόξους χριστιανούς τὸ θρήσκευμα, «μειονοτικούς», τὰ ἀ ν θ ρ ῶ - π ι ν α δ ι κ α ι ῶ μ α τ α . Τὰ τελευταῖα αὐτὰ ἀναφέρονται βέβαια στὸ σύνολο τῆς ἀνθρωπίνης ὄντοτητας καὶ προσωπικότητας, μὲ τὶς βιολογικῆς, ψυχικῆς, πνευματικῆς, θρησκευτικῆς ἀνάγκες τῆς καὶ μὲ τὶς δίκαιες γι' αὐτὸ ἀντίστοιχες ἀξιώσεις τῆς ἐκδηλουμένης καὶ ἀγωνιζομένης.

Τὰ ἔργα λοιπὸν τοῦ Δ. Σαλαμάγκα, πού θὰ μπορούσαμε νὰ μνημονεύσωμε στὴν συγφαια αὐτὴ εἶναι: Γ ι α ν ν ι ῶ τ ι κ ἆ Ἰ σ τ ο ρ ι ο δ ι φ ι κ ἆ Μ ε λ ε - τ ῆ μ α τ α (Τρεῖς Ἐνθυμήσεις τῶν ἐτῶν 1584, 1597 καὶ 1630). Πρωτοδημοσιεύτηκε, σὲ 140 σελίδες, τὸ 1958 στὰ Γιάννινα καὶ εἶναι τώρα ἀναδημοσιευμένο στὸ τέλος ἐντελῶς τοῦ 2ου Τόμου στὴ σειρά: Δ. Σαλαμάγκα "Α π α ν τ α . Ἐπειτα, τέτοια ἔργα εἶναι αἱ στὸν 4ο Τόμο τῆς ἴδιας σειρᾶς εὐρισκόμενες δυὸ πρώτες ἐμβριθέστατες «μελέτες», ἃς τὶς εἰποῦμε, μισοῖστορικῆς - μισομυθιστορηματικῆς, ὅπως τὸ ἀπαιτεῖ καὶ τὸ στοιχεῖο τοῦ «ρωμαντικοῦ» καὶ τοῦ «ἱπποτικοῦ», πού διακρίνονται εὐκόλα σ' αὐτές, τὶς ἀρκετὰ πάντως διερευνητικῆς καὶ κριτικῆς ἐργασίης,* μὲ τίτλο, ἡ πρώτη: Ἡ σ π η λ ι ἆ τ ο ῦ Σ κ υ λ ο σ ὄ φ ο υ , Ὁ Λαρίσης Τρίκκης Δ ι ο ν ὕ σ ι ο ς ὁ Φ ι λ ὄ σ ο φ ο ς καὶ τὸ Ἡπειρωτικὸ ἀπελευθερωτικὸ κίνημα 1611. (Τὸ γράφημο ἔκλεισε τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1949, ὕστερα ἐμφανίστηκε τὸ ἔργο ἀπὸ τὸν Ἐκδοτικὸ Οἶκο «Ἀστὴρ» Ἀλ. & Ε. Παπαδημητρίου στὴν Ἀθήνα — χωρὶς χρονολογία ἐκδόσεως — σὲ 143 ὠραῖα φιλοτεχνημένες σελίδες. Ἐτσι ἀκριβῶς εἶναι ἀνατυπωμένο τὸ ἔργο αὐτὸ στὴν ἀρχὴ τοῦ 4ου Τόμου στὰ Ἐ π α ν τ α , ὅπως εἶπαμε.) Δεύτερο στὴ συνέχεια στὸν ἴδιο Τόμο ἔρχεται τό, ἰδιαίτερα σὲ θρῦλο καὶ ρωμαντισμὸ πλούσιο, σχετικὸ μὲ τὰ ἐδῶ ἐνδιαφέροντάς μας ἔργο τοῦ Δ. Σαλαμάγκα: Ζ ο υ λ ἑ ῖ χ α (Δοκίμιο ἱστορικῆς ἀνασύνθεσης, 1388 - 1788). Πρωτοεκδόθηκε ἀπὸ τὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια» στὰ Γιάννινα τὸ 1968, σὲ 54 ὄμορφα πυκνοτυπωμένες σελίδες.

Γιὰ τὰ ἔργα αὐτὰ τοῦ Δ. Σαλαμάγκα ἰσχύουν ἰδιαίτερα ἐκεῖνα πού ἔγραψε γενικώτερα γιὰ τὸ ὅλο ἔργο του ὁ Ἀρσένης Γεροντικός στὰ Εἰσαγωγικά του («Τάκης Σαλαμάγκας, ὁ ἱστορικὸς τῶν Ἰωαννίνων») στὸ 2ο Τόμο τῆς σειρᾶς Ἐ π α ν τ α : « Τὸ ἔργο, πού ὑφαίνει ἐπὶ τόσα ὀλόκληρα χρόνια, εἶναι χρήσιμο καὶ ζωντανό. Χρήσιμο, γιὰτὶ στὸ πλούσιο πληροφοριακὸ ὑλικὸ του θὰ σπριχθῆ ἀσφαλῶς ἐκεῖνος πού θὰ γράψῃ μιὰ συνθετικὴ ἱστορία αὐτῆς τῆς πόλεως. Ζωντανό, γιὰτὶ φέρει τὴν σφραγίδα τῆς διάρκειας, γιὰτὶ μέσα στὸν τρομακτικὸν ὄγκο τῶν ἐφημέρων ἔργων, πού μπροστὰ τους ὁ χρόνος ἀδιάφορος θὰ ἀντιπαρέλθῃ, θὰ εἶναι ἀπὸ τὰ λίγα, πού γιὰ καιρὸ θὰ διαβάζονται εἴτε γιὰ ἀπλῆ τέρψη, εἴτε γιὰ οὐσιαστικώτερη κατατόπιση. »

Ἐς παραθέσωμεν ἐδῶ δυὸ χαρακτηριστικὰ πρὸς τὴν ὄλην ὡς ἀνωτέρω κατεύθυνσιν ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ τελευταῖο ἐδῶ μνημονευόμενον ἔργο τοῦ Δ. Σαλαμάγκα — Ζ ο υ λ ἑ ῖ χ α —, ἀρκετὰ ντοκουμενταρισμένα μὲ ἐπιμελῆ ἐπιστήριξι τους σὲ δοκιμασμένες στὴν ἀξία τους σχετικῆς ἐργασίης παλαιότερων γνωστῶν

* Ὁ ἴδιος ὁ Σαλαμάγκας κάνει λόγο γιὰ «ἱστορικὸ σκελετὸ» στὴν ἀρχὴ τῆς τρίτης ἀπὸ τὶς ἐργασίης αὐτές, πού θὰ τὴν ἀναφέρουμε ἐδῶ παρακάτω. Βλ. καὶ τὸ ἐκεῖ «Εἰσαγωγικὸ Σημεῖωμα» τοῦ συγγραφέως.

Ἡπειρωτῶν λογίων (Π. Ἀραβαντινοῦ, Ἰ. Λαμπρίδη, Κ. Μέκιου, Δ. Σάρρου κ.ἄ.):

«...Γενικά, στὸ 12' αἰῶνα, ἀπὸ τὸ 1611 καὶ πρὸς πολὺ ἀπὸ τὸ 1635 κι' ἐπειτα ξαπλώνεται πανίσχυρη καὶ φρικτὰ τυραννικὴ ἢ φυλὴ τῶν κατακτητῶν, ποὺ ἰσχυροποιήθηκε, κατὰ τρόπο ἐπικινδύνο γιὰ τὸ Γένος, ἀπὸ τὴν ἀνώτερη διανόηση καὶ ἐξυπνάδα καὶ τὸ φανατισμὸ τῶν νεοφωτίστων, ποὺ ἐξισλαμιζόταν κι' ἐμφανιζόταν ἀμέσως μὲ ἐξέχουσες θέσεις καὶ μεγάλο πλοῦτο.* Ἀπὸ τοὺς ἐξι-

* Ὁ ἀξέχαστος Γιαννιώτης συνάδελφος, καθηγητὴς στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Ἰωάννης Ἀναστασίου († 30 - 12 - 1987) μᾶς παρουσίασε σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα δημοσιεύματά του πολλὰ ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὸ φαινόμενο τοῦ ἐξισλαμισμοῦ γενικώτερα. Τὰ χαρακτηριστικώτερα ἀπὸ αὐτά, τὰ ὁποῖα συσχετίζονται καὶ μὲ αὐτὰ ποὺ γράφει στὴ συνάφειά μας ὁ Δ. Σαλαμάγκας, ἀναφερόμενος αὐτὸς εἰδικώτερα στοὺς ἐξισλαμισθέντας Ἀλβανούς, κρίνομε καλὸ νὰ τὰ μεταφέρουμε καὶ ἐδῶ, μὰ ποὺ καὶ ὁ Ἀναστασίου ἦταν ἐπιμελέστατος συνεργάτης καὶ τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας». Ἄς εἶναι αὐτὸ μιά πρώτη εὐλαβικὴ ἐκδήλωσις στὴ μνήμη του, ἀφοῦ ὁ Τιμητικὸς Τόμος, ποὺ εἶχε ἀποφασίσει καὶ ἄρχισε νὰ ἐτοιμάζη ἡ Θεολογικὴ Σχολή, δὲν τὸν πρόλαβε στὴ ζωὴ καὶ ἔτσι μεταγράφηκε τώρα σὲ τιμητικὸ τῆς μνήμης του ἀφιέρωμα, χωρὶς πάλι νὰ ἔχη παρουσιαστῆ καὶ τοῦτο ἀκόμα.

Γράφει λοιπὸν ὁ Ἀναστασίου: «... Πολλοὶ χριστιανοὶ ἔγιναν μουσουλμάνοι γιὰτὶ ἔτσι διατηροῦσαν τὴν περιουσίαν τους, περνοῦσαν στὴν τάξην τῶν κατακτητῶν ὅπου εἶχαν ὅλα τὰ προνόμια καὶ ξέφευγαν τὰ θάνατα καὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς σκλαβιάς (μὲ παραπομπὴν ἐδῶ σὲ, Δέσπ. Δ. Κωστούλα, Ἄ γ ά π ι ο ς Λ ά ν δ ο ς ὁ Κ ρ ῆ ς , Σ υ μ β ο λ ῆ σ τ ῆ μ ε λ ἑ τ ῆ τ οῦ ἔ ρ γ ο υ τ ο υ , Ἰωάννινα 1983, σελ. 331, ὑποσ. 101). Κατόπιν πρέπει νὰ ἔχομε ὑπόψην μας ὅτι τὰ προνόμια παραβιάζονταν καὶ ὅτι οἱ ἴδιοι οἱ Τούρκοι ὁμολογοῦσαν ὅτι ἐξισλάμιζαν χριστιανούς μὲ τὴ βία (...). Ἄν τὴν ἡμέραν αὐτὴ (ποὺ πανηγύριζαν οἱ Τούρκοι τὴν κατάκτησιν μιᾶς πόλεως, Π. Καλ.) κάποιος χριστιανὸς ἔβγαინε ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι του, τὸν ἔπιαναν καὶ τὸν ἐξισλάμιζαν, χωρὶς καμμιά διαδικασίαν (...). Ὅμως καὶ ἡ ἀπαίτησις γιὰ ἐξισλαμισμὸν δὲν ἦταν ἄμεση, ἀλλὰ ἡ ἀκολουθοῦσα ἕστερα ἀπὸ παγίδα ποὺ οἱ Τούρκοι ἔστηναν στὸ χριστιανό, ἢ παρουσίαζαν τὸν ἐξισλαμισμὸν ὡς ἀναγκαῖα συνέπεια μιᾶς πράξεως τοῦ χριστιανοῦ καὶ ἔτσι ἔχανε τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐξαναγκασμοῦ. Θὰ ἰδοῦμε πρὸς κάτω παραδείγματα. Γι' αὐτὸ καὶ αἱ μητροπολίτες καὶ τὸ πατριαρχεῖο δὲν ἐπενέβαιναν, γιὰτὶ δὲν θὰ μπορούσαν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὰ σοφιστικὰ ἐπιχειρήματα τῶν μουσουλμάνων. Ἀλλὰ καὶ οἱ Τούρκοι προσπαθοῦσαν νὰ ἐξισλαμίσουν χριστιανούς, γιὰτὶ πίστευαν ὅτι αὐτὸ εἶναι καλὸ γιὰ τὴν ψυχὴν τους. Ὁ ἐξισλαμισμὸς χριστιανῶν ἔδινε ἀφορμὴν νὰ γίνοντι πανηγυρικὰς ἐκδηλώσεις ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἐνῶ οἱ χριστιανοὶ ἔλεγαν' ὦ ἄ λ λ ο ἰ σ ε ἄ ν θ ρ ω π ε καὶ τ ρ ε ἰ ς ἄ λ λ ο ἰ , κ ἄ λ λ ι ο ν ἦ τ ο ν ν ἄ μ ῆ ε ἴ χ ε ς γ ε ν ν ῆ θ ε ἰ . Τί ἐ κ ἔ ρ δ ι σ ε ς τ α λ α ἰ π ω ρ ε ς καὶ ἔ χ α σ ε ς τ ῆ ν π ἰ ἰ σ τ ῆ σ ο υ καὶ ἐ κ ὀ λ α σ ε ς τ ῆ ν ψ υ χ ῆ σ ο υ (μὲ παραπομπὴν ἐδῶ σὲ, Π. Θ. Πέννα, Σ ε ρ ρ α ἰ κ ἄ Χ ρ ο ν ι κ ἄ τ ε ῦ χ . Ἀ' (1936), ἐν Ἀθήναις, σ. 36).» Ἰωάννου Ε. Ἀναστασίου «Εἰσαγωγικὰ γιὰ τὴ μελέτη τῶν Νεομαρτύρων», σελ. 29 - 30 στὸν Τόμο: Ἱερὰ Μητρόπολις Θεσσαλονίκης, Π ρ α κ τ ι κ ἄ Σ υ ν ε δ ρ ῖ ο υ ε ἰ ς τ ι μ ῆ ν καὶ μ ν ῆ μ ῆ ν τ ῶ ν Ν ε ο μ α ρ τ ῦ ρ ω ν (1 7 - 1 9 Ν ο ε μ β ρ ῖ ο υ 1 9 8 6), Προνοία καὶ Προεδρία τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κ.κ. Παντελεήμονος τοῦ Β', Θεσσαλονίκη 1988. Στὸν ἀπὸ 612 σελίδες Τόμον αὐτόν, τὸν ὅποιον δὲν ἐπρόλαβε νὰ ἰδῆ ὁ μακαρίτης Ἀναστασίου, ἢ μελέτη του καταλαμβάνει τίς σελίδες 29 - 38. Τὸ Συνέδριο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προῆλθεν ὁ Τόμος αὐτός, ἦταν ἀφιερωμένο στὴν διερεύνησιν καὶ προβολὴν

ολαμισμένους αυτούς βασανιστικούς και άγριους σπαήδες, συναντούμε ακόμα και στον 19ο αιώνα (σχετικά τής εποχής έγγραφα βρίσκονται και στην κατοχή μου).

» Όμαδικοί εξισλαμισμοί, βαθειά εισχώρηση και αύξανόμενη επίδραση του εξισλαμισμένου και δυναμικού Άλβανικού στοιχείου, έντατικό παιδομάζωμα, καταστροφές και άφανισμοί έκκλησιών, εκτελέσεις Ίεραρχών και (άλλων) Κληρικών, δημιουργία τεραστίων χωροδεσποτιών Όθωμανών μεγιστάνων και Ισχυρών τής ημέρας, μεταναστεύσεις όλοκλήρων χωριών, δώσεις και ληστείες. Άνταγωνισμοί Ένετών, Ίσπανών και Ίταλών (οί «Μεγάλοι», βλέπετε, τής εποχής εκείνης — όπως ύστερα, τὸ 1914, άλλοι —, Ί. Καλ.), πολεμικοί άγώνες (...) Πολύ συχνά, φαίνεται, τελευταία ή Πύλη έστελνε «Ζεταχτῆδες» (άνακριτές επιθεωρητές) στα Γιάννινα κι' όλα τὰ έξοδα τής φιλοξενίας τὰ πλήρωναν οί καυμένοι οί ραγιάδες. Και τὸν Δεκέμβρη τής ίδιας χρονιάς, ὁ ίδιος γράφει ὅτι «...ὁ πασιὰς πὸν άκαρτεροῦμεν, δέν ἤρθεν' ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ νὰ ξεχειμάσω σὸ σπίτι μας, μόνον νὰ ἤξέβρῃς ὅτι μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ τὸν περσιὸν πασιὰν τὸν ἔκαναν μαζίλι (παῦση) και ἔκαναν ἄλλον ὅπου εἶναι ἀπὸ τὰ Βελεγράδα (Μπεράτι) ὁ ὁποῖος λέν πὼς εἶναι καλὸς ἄνθρωπος». » (Ζ ο υ λ έ ῤ - λ α , σελ. 24.) Καί παρακάτω (στὸ ἴδιο ἔργο, σελ. 35 - 36) : « Στὸ Μοντενέγκρο, κάποιος Στέφανος Πίκολος, ἔλεγε στὰ βασανισμένα κι' ἀνήουκα πλήθη πὼς ἦταν τάχα ὁ σύζυγος τής Αἰκατερίνης τής Ρωσσίας Πέτρος ὁ Γ'. Ἐχοντας ἐπι-

ἄλων τῶν σχετικῶν μὲ τοὺς Νεομάρτυρας, ιδιαίτερα δὲ ἀπέβλεπε στὴν διαπίστωση και ἔξαρσι τής σημασίας αὐτῶν στὴν ἐπίσχεσι και τὴν καταστολή, σὲ πολλὰ μέρη, τοῦ φαινομένου τοῦ ἐξισλαμισμού. Ἐτσι περιλαμβάνει ὁ Τόμος ἐμβριθέστατες Εἰσηγήσεις και Ἐνακινώσεις ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου διακεκομμένον Θεολόγον καθὼς και ἐκροσώπων ἄλλων Ἐπιστημῶν, ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἐπεκτείνονται και γενικότερα και παρουσιάζουν τὴν σπουδαιότητα τοῦ χριστιανικοῦ μαρτυρίου ἀπὸ θεολογικῆς, ιστορικῆς και βιολογικῆς, ἀκόμα, πλευρᾶς εἰς τὴν ὄλην ζοὴν και ἀνάπτυξιν τής Ἐκκλησίας.

Ἰδιαίτερα μνημονεύομεν ἐδῶ ἀπὸ ὄλο αὐτὸ τὸ πλούσιο περιεχόμενο τοῦ Τόμου τὴν μὲ τὴν παρέκθεσίν μας αὐτὴν — ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἀειμνήστων Δ. Σαλαμάγκα και Ί. Ἀναστασίου — στενά, ὡς πρὸς τὸ θέμα συνδεομένην Εἰσηγήσιν τοῦ Προπομπροσφυτέρου Δημητρίου Κωνσταντέλου, Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου στὶς Ἠνωμένες Πολιτείες τής Ἀμερικῆς, «Οἱ βίοι τῶν Νεομαρτύρων ὡς πηγὴ μεθόδου ἰσλαμικοῦ προσηλυτισμοῦ και μαρτυρίου κατὰ τὴν ὀθωμανικὴν περίοδον» (σελίδ. 207 - 237).

Βέβαια στὸ φαινόμενο τοῦ ἐξισλαμισμού ἔχομε σὰν πολῆτιμο θετικὸ ἀντίκρουσμα τὸ μεγάλο θέμα τῶν Κρυπτοχριστιανῶν. Σχετικῶς ἔχουν γραφῆ πολλὰ σπουδαία πληροφοριακά και διαφωτιστικά ἀπὸ εἰδικούς ἐπιστήμονας, Ἱστορικούς, Κοινωνιολόγους κλπ. Ἡμεῖς θὰ περιοριστοῦμε στὸ νὰ ὑπενθυμίσωμεν ἐδῶ τὸ στὸ φαινόμενο τῶν Κρυπτοχριστιανῶν κατὰ βάσιν ἀναφερόμενο παραστατικώτατο ἀφήγημα τοῦ Κώστα Ί. Φωτόπουλου «Τὸ δεξί χέρι τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου», πὸν βρίσκεται στὸ νεώτερο συλλογικὸ βιβλίο του, Τὰ Γιάννινα. Οἱ Μαχαλάδες τὰ σοκάκια και τὰ τοπωνύμιά τους μὲ τὶς ιστορικῆς και λαογραφικῆς παραδόσεις και ἀνέκδοτα (ὑπ' ἀριθ. 57 στῆ σειρά: Βιβλιοθήκη Ἡπειρωτικῆς Ἐταιρείας Ἀθηνῶν) Ἀθήνα 1986, σελ. 21 - 23 (ἄπου, στῆ σελ. 23, και ἀναφορὰ στὸν ἄλλον μεγάλον ἄνθρωπον και λόγιον —κοινωνικὸν και ἔθνικὸν παράγοντα μεγάλης ἀκτινοβολίας — ἀπὸ τὰ Γιάννινα, τὸν Κώστα Καζαντζῆ, 1864 - 1927· βλ. γιὰ τὸν τελευταῖον αὐτόν, Βασίλη Κραφίτη, Λόγιοι τῆς Ἡπείρου (1430 - 1912) Τόμος Πρῶτος, σελ. 239-240).

τύχει νὰ ἐκτελεσθῆ ἀντὶ αὐτός, ἕνας πού τοῦμοιαζε, κατάφερε νὰ δραπετεύσῃ ἀπὸ τῆ φυλακῆ καὶ σήκωσε τὸ μπαράκι τῆς ἀνταρσίας. Στρατολογώντας Μαυροβουνίους καὶ χριστιανούς τῆς Ἀλβανίας, ἔταξε πὼς θ' ἀπελευθέρωνε τοὺς ραγιαδες ὅλης τῆς Αὐτοκρατορίας. Τὸ Δέλθινο καὶ ἡ Αὐλῶνα ἴσαμε τῆ Μουζακιά, εἶχαν γεμίσει ἀπὸ τοὺς φοβερούς του ἀντάρτες.

» Ἡ κατάσταση γινόταν σοβαρή. Ἡ Πύλη βρέθηκε στὴν ἀνάγκη νὰ κατάρτισῃ ἐναντίον του μεγάλο ἐκστρατευτικὸ σῶμα συγκροτημένο ἀπὸ στρατιῆς πολλῶν τοπαρχῶν κάτω ἀπὸ τῆ Στραταρχεία τοῦ Ἡγεμόνα τῆς Ρούμελης. Ὁ Ψευτο-Πέτρος νικήθηκε· οἱ δυστυχισμένοι ὅμως Χειμαρριώτες καὶ οἱ ἄλλοι, δὲν εἶχαν πιὰ ζωὴ στὸν τόπο τους· πολλές χιλιάδες τους, ἄφσαν πίσω τους τὰ πάντα καὶ κατέφυγαν στὴν Κέρκυρα καὶ τὴν Νότια Ἰταλία.

» Ὁ Ρούμελι Βαλεσσῆς, κατατομοῦσε στὰ Μπιτώλια τὸν Καπλὰν Πασιά τοῦ Δελθίνου, ὕστερα ἀπὸ συκοφαντία τοῦ Ἀλῆ Τεπελενλῆ· καὶ στὸν ἀντικαταστάτη του, Ἀλῆ κι' αὐτὸν Πασιά τὸν Ἀργυροκαστρίτη, ὁ πολυμήχανος καὶ πανούργος Τεπελενλῆς ἔδινε γιὰ γυναῖκα του τὴν ἀδελφὴ του Χαϊνίτσα, γιὰ νὰ τὸν ἐξαφανίσῃ κι' αὐτὸν μὲ τὴ σειρά του μὲ περισσότερη ἀσφάλεια...

» Κι' ἀπάνου σ' ὅλα αὐτὰ, ξέσπασε κι' ἡ ἐπανάσταση τοῦ Ὁρλώφ. Οἱ Τοῦρκοι κι' οἱ μισοφόροι Ἀλβανοί, ἦταν ἐπὶ ποδὸς πολέμου, κι' ἀπερίγραπτα εἶναι τὰ δεινὰ πού «ἐπέφερον οἱ Ἀλβανοὶ εἰς τὴν Χριστιανωσύνην» τῆς Πελοποννήσου (ὡς ἐκεῖ, βλέπετε, εἶγε φτάσει ἡ γὰρι τους, Ἰ. Καλ.) καὶ οἱς ἄλλες ἐλληνικὲς ἐπαρχίες. «Παντοῦ ἡ ἐρημία ἠκολούθει αὐτούς». Τὸ Μεσολόγγι καὶ ὀγδόντα κάραβια, πού ἦταν στὸ λιμάνι του, ἐπυρπολήθηκαν, τὸ Αἰτωλικὸ ἐρημώθηκε κι' ὅλοι οἱ κάτοικοι του ἐξανδραποδίστηκαν...» (Σ ο υ λ ῆ ῤ γ α , σελ. 35-36). Καὶ κατακλείουν τὴν σελίδα αὐτὴ (36) — καὶ τὴν ὅλη σχετικὴ συνάφεια — «ἐξιστορήσεις» καὶ ἄλλων δραματικῶν (καὶ λίγο «σομαντικῶν» σχετικὰ μὲ τὴν τύχη τῆς Χαϊδίτσας) περιπλοκῶν μεταξὺ τῶν ἀλληλοπολεμηθέντων καὶ ἀλληλοσπαργθέντων Τοπαογῶν ἐκεῖ, στὴ Βόρειο Ἡπειρο, ὅπου τὰ «σπασμένα» τὰ «πλήρωσαν» βέβαια οἱ ραγιαδες Χριστιανοί. Αὐτὲς τὲς «ἐξιστορήσεις» καὶ ἄλλες πολλές ἀνάλογες στὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ Δ. Σαλαμιάνκα ἄς τις διαβάσῃ ὅποιος θέλει, «εἴτε γιὰ ἀπλῆ τέχνη, εἴτε γιὰ οὐσιαστικώτερη κατατόπιση», ὅπως εἶδαμε ὅτι συμβουλεύει καὶ ὁ Ἀοσένης Γεροντικός· γιὰ «οὐσιαστικώτερη κατατόπιση ὡς πρὸς τὰ νεότερα καὶ τὰ σημεριὰ ἐκεῖ», συμπληρώνομεν ἡμεῖς (Ἰ. Καλ.).

Ἔτσι «πλέκοι» σινὰ-σινὰ, γωῖς καλὰ-καλὰ νὰ τὸ ἔχομε καταλάβει, τὸ «διόδιο (ποίημα)», κατὰ Δημοσθ. Κόννινο, ἢ τὴν «υπαλλάντα» — ὠδῆ — κατὰ Σίλλο - Γεροντικὸ, γιὰ τὴν Βόρειο Ἡπειρο, σὲ πεζὸ δὲ βέβαια ἡμεῖς ρυθιὸ καὶ λόγος, κατὰ Σαλαμιάνκα. Μιὰ ὅμως πού τὴν «ἀονίσαιμεν», ἄς τὴν συμπληρώσωμεν ἀναδρομικὰ — «ἐτεροχρονισμένα» — καὶ μὲ ἀρχαιοελληνικὰ τραγωδιακὰ στοιχεῖα.

Μπροστὰ στὰ ἱστορικὰ, ὄλων τῶν ἐποχῶν, παθήματα τῶν ἀνθρώπων στὴν Ἑλληνικὴ Ὀρθόδοξη Βόρειο Ἡπειρο, στὴν «ἐλληνικὴ μειονότητα» τῆς Ἀλβανίας. Ὅπως τὸ λένε σήμερα — γωῖς νὰ τονίζεται καὶ πολὺ τὸ «ἐλληνικὴ» γιὰ τὴν «μειονότητα» αὐτὴ — ἂν ἀνοιχθῆ, ἀλήθεια, τὸ περίφημο ὄραϊο πρῶτο «στάσιμον» στὴν τραγωδίᾳ τοῦ Σοφοκλέους «Φιλοκλήτης» (στιχ. 676-717).

Ὁ καταθραναζόμενος στὴν ἔξορία του καὶ στὴν ἐγκατάλειψί του, βαρεῖα ἀρρώστας, Φιλοκλήτης — στὴ Λῆϊνο, τὴν ὁποία ὁ ποιητὴς (ὁ Σοφοκλῆς) θεωρεῖ ἀκατοίκητη — οἰνιμένος καὶ ξερασμένος ἐκεῖ ἀπὸ τοὺς πολιορκητὲς τῆς Τροίας, δταν τοὺς φράνηκε ὅτι τοὺς ἦταν ἄχρηστος καὶ ἀποτελοῦσε βάρος γι' αὐτούς, δαγκωμέ-

νος και δηλητηριασμένος από έχιδνα, σύμφωνα με την πλοκή του Σοφόκλειου δράματος, δοκιμάζει ξαφνικά μια μεγάλη έκπληξη, νοιώθει μια ανεκλάλητη χαρά. Ξαφνιάζεται στην πρώτη θεά ανθρώπων, όταν τον πλησιάζουν εκεί, ξεκόβοντας από την διαρκούσαν ακόμα πολιορκία της Τροίας, ο Όδυσσέας και μερικοί άλλοι. Ο Όδυσσέας παρουσιάζεται «διπλωματικός», τα μάλα καιροσκοπικός αυτή την φορά και πανούργος. Έχει την πρόθεσι να πάρη από τον δυστυχή Φιλοκτήτη τα περίφημα και πολύτιμα, αναγκαία — κατά τους χρησμούς — για την εκτόρθωσι της Τροίας, δπλα του Ήρακλή, που κατείχε ο Φιλοκτήτης — μόνη του παρηγοριά, καμάρι και ελπίδα στην έρημιά του και την δυστυχία του —, αλλά και να τον εγκαταλείψη και πάλιν, ύστερα, στη μονάξια του και στην δλη του κακή του μοίρα. Μαζί με τον Όδυσσέα έρχεται εκεί και ο Νεοπτόλεμος, γυιός του Άχιλλέα, εύγενικός, έξισορροπήσεις στις περιπολκές των καταστάσεων επιδιώκων και προς την δίκαιη αντιμετώπισι του δράματος του Φιλοκτήτη προσκλίνων, όχι όμως και με άποφασιστικότητα, για τόν φρόδον πάντοτε του Όδυσσέα, όπως επίσης κάπως έτσι έρχονται και οι συνοδεύοντες αυτούς ναύτες του πλοίου τους, οι όποιοι αποτελούν και τόν «χορό» στο δράμα.

Χαίρεται χαράν μεγάλην ο Φιλοκτήτης μέσα στη δυστυχία του, όταν, από την ένδυμασία και από την όμιλία, κυρίως, των «ξένων», των επισκεπτών, διαπιστώνει ότι τούτοι είναι Έλληνες, οι όποιοι ξυπνούν έτσι σ' αυτόν και την μεγάλην ελπίδα ότι πλησιάζει ο λυτρωμός του.

Τόν «Φιλοκτήτη» μās τόν παρουσίασε πολύ ώραία — και επίκαιρα: — η ΕΡΤ 1 στην έκπομή της «Τό θέατρο της Δευτέρας», στις 13 Φεβρουαρίου 1989, δυό η τρεις ημέρες πριν από την συνάντησι των Έπουονών των Έξωτειονών της Άλβανίας και της Ελλάδος στα Γιάννινα. Έστερα δε από άλλες ημέρες επνωολούθησε και η άντεπίσκειψι των Έλλήνων επισήμων στο Άουνοόκαστρο. Και είδουε τότε στην Τηλεόραση, κατά την παρουσίασι σκηνών από την τελευταία αυτή επίσκεψι, πώς, με διακριτικά την γαρά στα πρόσωπα των Έλλήνων Άουνοόκαστοιτών λογοφοισμένη, εξέφραζαν οι άνθρωποι αυτοί τα αισθήματά τους. Έτσι ξεθάρασαν και αυτοί και άντήλλαξαν με τους ξένους τους μεριχές φιλοφρονησεις στα Έλληνικά — την άλλως έχει άκενόμενη παρογονητή τους και υποτική τους γλώσσα —. Και ήταν, πράγματι, ώραίος ο «καιρός» την ήλιόλουστη εκείνη ήμερα στο Άουνοόκαστρο, με τα διάφορα και τοίφορα παλαιά ελληνικά στίτια, που είδαμε στο φόντο της έκπομπής: ένα μακρονό άντισέγγραμμα κάπως της 8ης Λεκειβοίου του 1940, που είγεν απελευθερώσει η 8η Μεραρχία της Ήπειρου τó Άουνοόκαστρο από τους Ίταλούς!

Στό ποώτο «στάσιμο»* της τραγωδίας του Σοφοκλή «Φιλοκτήτης», στο σημείο ακριβώς που από την μέγους εκεί εξέλιξι της ύποθέσεως, φαίνεται ότι οι σκοποι των επισκεπτών του Φιλοκτήτη δέν ήταν και τόσο ξεκαθαρισμένοι, ο γοός διεχτραγωδεί παραστατικώτατα τα όλα παθήματα του ήρωα της τραγωδίας Φιλοκτήτη. Έπάρχει βέβαια και η τελική περιοκοπή στο ίδιο «στάσιμο» (στιγ. 718 ΕΕ.), στην όποία ο χορός εκφοράει και την αισιοδοξία, ότι τώρα πλέον σιγαντῶ ο Φιλοκτήτης άπόγονον εύγενών άνδρων (τόν στην τραγωδία αυτή ένδιαφερόντα ολόο — προς τó καλό και τó δίκαιο — διαδοραματίζοντα Νεοπτόλεμον), ο όποιος ελπίζε-

* «Στάσιμον» — με τó μέλος του η και χωρίς αυτό — λέγεται στην άρχαιοελληνική τραγωδία χορικό άσμα συνεχές μη διακοπτόμενο με τόν διάλογο η με άναπαιστικά μέτρα' όνομάστηκε έτσι — «στάσιμο» — ένεκα της κανονικής και όμαλης ύψης του η, κατ' άλλους, ένεκα του ότι «ήδετο, άψ' ού πλέον ο χορός ελάμβανε την θέσιν αυτού έν τη άρχήστρα μετά την πάροδον».

ται ότι θα τον βοηθήσει να ξεπεράσει τα παθήματά του και να γυρίσει στην πατρίδα του (στίχ. 724-729). Τον πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν δίκαιο συμβιβασμό, καὶ τὴν τελικὴν ἔτσι λύσιν καὶ κάθαρσι, δίνει ὁ ἤδη «ἀποθεωμένος» Ἡρακλῆς, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται — με ἐντολὴν τοῦ Δία — εἰς τὸ «θεολογεῖον» (τόπον ἐπάνω ἀπὸ τὴν πλατεῖαν τῆς σκηνῆς εἰς τὸ θέατρον, εἰς τὸ ὁποῖον «ἐπεφαινοντο» οἱ θεοί, ὁ «Θεός»).

Στὴν τελικὴ ἐπίσημη «Ἀνακοίνωση» γιὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὡς ἀνωτέρω ὑπουργικῆς συναντήσεως στὰ Γιάννινα αἱ δύο τελευταῖαι παράγραφοι ἔχουν ὡς ἐξῆς: «Αναγνωρίζοντας τὸ ρόλο τῆς ἐλληνικῆς μειονότητας ὡς γέφυρας φιλίας μεταξὺ τοῦ ἐλληνικοῦ καὶ τοῦ ἀλβανικοῦ λαοῦ, ἀντάλλαξαν ἀπόψεις γιὰ τὴν καλλίτερη ἐπικοινωνία προσώπων καὶ εἰδικώτερα υπερηλικῶν καὶ ἀσθενῶν.

» Πρὸς τὸν σκοπὸ αὐτὸ συμφώνησαν ὅπως συναντηθοῦν ἐμπειρογνώμονες τῶν δύο χωρῶν, προκειμένου νὰ ἐξετάσουν στὰ πλαίσια τοῦ ἀμοιβαίου συμφέροντος τὴ δυνατότητα συνάψεως προξενικῆς συμβάσεως μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας. »

Αὐτὰ λέγει ἡ «Ἀνακοίνωσις» στὸ ἰδιαίτερα ἡμᾶς ἐνδιαφέρον σημεῖο τῆς. Ἡ Ἐφημερὶς «Μακεδονία» ἐδῶ στὴ Θεσσαλονίκη, παραθέτοντας τὸ ὄλο κείμενο τῆς ὑπουργικῆς αὐτῆς Ἀνακοινώσεως (στὸ φύλλο τῆς 18ης Φεβρουαρίου 1989, ἀριθμ. 22929, σελ. 12), σχολιάζει τὶς δυὸ ὡς ἀνωτέρω περικοπὲς μετὰ τὰ ἐξῆς: «Οὔτε σε υπερήλικες καὶ ἀσθενεῖς δίνουν «βίζα» τὰ Τίρανα. Θα περιμένουν μία «ευρύτερου πλαισίου συμφωνία». » Ἰνσιαλάχ! (νὰ δώσῃ ὁ Θεός, ὅπως ἔλεγαν παλῆα — ἐπὶ Τουρκίας — στὰ Γιάννινα).

(Σ υ ν ε χ ῖ ζ ε τ α ι)

ΜΑΡΘΑΣ Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΩΤΣΗ

ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΨΙΔΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΝ 9ο αἰ.

Εἶναι γεγονός ὅτι κάθε τέχνη εἶναι δημιούργημα τῆς κοινωνίας της. Κανένα ἔργο τέχνης δὲν μπορούμε νὰ τὸ δοῦμε ἔξω ἀπ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο. Ἔτσι μόνο μπορούμε νὰ καταλάβουμε ποῖο εἶναι τὸ νόημά του καὶ τί ἀξίες ἀντιπροσωπεύει. Καὶ τῆς βυζαντινῆς λοιπὸν τέχνης θὰ πρέπει νὰ τὴ δοῦμε μέσα στὴν ἐποχὴ της, μέσα δηλ. ἀπὸ τὴ διαδικασία ἐκείνη πού λόγιοι πολιτικοί, θρησκευτικοί, οἰκονομικοὶ τὴν κα-
ταξίωσαν. Ἰδιαίτερα ἡ θρησκευτικὴ τέχνη στὸ Βυζάντιο εἶναι μιὰ τέχνη πού κα-
ταξιώθηκε μετὰ ἀπὸ χρόνιους ἀγῶνες καὶ συνδέεται στενὰ μὲ τὸ Χριστιανισμὸ.
Γιατὶ εἶναι γεγονός ὅτι κάθε θρησκεία ἔχει μιὰ δική της εἰκονογραφία, ἕνα δικό
της τρόπο λατρείας. Στὸ Μεσαίωνα ὁλόκληρη ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων καθορίζεται
ἀπ' αὐτή, σ' αὐτὴ θρῖσκουν γαλήνη, ἀπ' αὐτὴ ἀντλοῦν δυνάμεις γιὰ τὰ προβλήμα-
τά τους, ἔτσι ὥστε νὰ νιώσουν αὐτὴ τὴν ψυχικὴ εὐφορία, πού τίποτε ἄλλο δὲν
μπορεῖ νὰ τοὺς τὴ δώσει παρὰ μόνο ἡ δύναμη τῆς πίστεως.

Ἡ χριστιανικὴ τέχνη πέρασε ἀπ' ὅλα ἐκείνα τὰ στάδια μέχρις ὅτου μπόρε-
σε νὰ ἐκφραστῆ ἐλεύθερα. Μιὰ καὶ ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς ἀποτελεῖ μιὰ συνέχι-
ση τῆς ἀπέραντης Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, δέχτηκε τὶς πρώτες του ἐπιδράσεις
ἀπ' αὐτήν. Ὁ μικρὸς ἀρχικὰ ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν, πού σιγὰ - σιγὰ μεγάλωνε
καὶ ἔγινε μιὰ ἀπέραντη κοινωνικὴ δύναμη χάρις στὴ στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ φυ-
σιογνωμία τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, εἶχε τὴν ἀνάγκη νὰ λατρεύει κάπου τὸ Θεὸ του.
Κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνες οἱ πιστοὶ προσπαθοῦσαν νὰ ἐπικοινωνή-
σουν μὲ τὸ Θεὸ συγκεντρωμένοι μέσα στὰ σπίτια τους, δημιουργώντας τὶς λεγόμε-
νες «κατ' οἶκον ἐκκλησίες». Ἐνα τέτοιο σπίτι ἀνακαλύφθηκε στὴ Δούρα - Εὐρωπὸ,
πού εἶχε κτιστεῖ σὺς ἀρχὲς τοῦ 3ου αἰ. σὰν ἰδιωτικὸ σπίτι καὶ λίγο ἀργότερα με-
τατράπηκε σὲ ἐκκλησία. Ἀρχισαν ἐπίσης νὰ λατρεύουν θράχους, νὰ δημιουργοῦν
ὕψογεια κοιμητήρια, νὰ κατασκευάζουν κατακόμβες. Ὁ διάκροσμος αὐτῶν τῶν κα-
τακομῶν συνήθως ἦταν συμβολικὸς, ἴσως γιατί ὑπῆρχε ὁ κίνδυνος νὰ τοὺς συλλά-
βουν. Ἐκεῖ μέσα τελοῦσαν τὰ μυστήριά τους, ἐκεῖ λάτρευαν τὸ Θεὸ τους, ἐκεῖ ἔθα-
θαν τοὺς νεκροὺς τους. Καὶ καθὼς τὰ χρόνια περνοῦσαν ὁ ἀριθμὸς τῶν πιστῶν αὐ-
ξανόταν συνέχεια, λόγοι κυρίως πολιτικοὶ ὁδήγησαν στὸ διωγμὸ τῶν χριστιανῶν.
Καὶ φτάνοντας στὸν Κωνσταντῖνο στὸ 313 μὲ τὸ διάταγμα τῶν Μεδιολάνων οἱ χρι-
στιανοὶ κατοχυρώνονται νομικὰ καὶ ἡ Ἐκκλησία τους ἀποκτίνει προνόμια. Ἔτσι,
στὴν ἀρχὴ του καὶ στὰ χρόνια πού ἀκολουθοῦν, κτίζονται πολλὲς ἐκκλησίες, δη-
μιουργοῦνται οἱ διάφοροι ἀρχιεπισκοπικοὶ τύποι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ πιὸ διαδεδομέ-
νοι εἶναι τὰ περίκεντρα κτίρια¹ καὶ οἱ βασιλικές,² πού στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τῶν
βασιλικῶν διαμορφώνεται ἡ ἡμικυκλικὴ κόγχη τοῦ ἱεροῦ. Ὁ προσανατολισμὸς αὐτὸς
πρὸς τὴν ἀνατολὴ ἀποσκοποῦσε στὸ νὰ ἐπιτρέψει τοὺς πιστοὺς νὰ προσεύχονται
ὀλέποντας τὸ σημεῖο ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου καὶ συνδεόταν στενὰ μὲ διάφορες δοξασί-
ες σχετικὰ μὲ τὴν παρουσία τοῦ Χριστοῦ στὴν Ἀνατολὴ κατὰ τὴ Δευτέρα Παρου-
σία.³ Ἡ ἀψίδα διαμορφωνόταν κυκλικὴ διαγράφοντας ἕνα τεταρτοσφαίριο πού
συμβόλιζε τὸν οὐράνιο θόλο. Πρῶτον μὲν τὸ βλέμμα τῶν πιστῶν μόλις ἔμπαιναν στὸ
ναὸ καὶ κατεῖχε τὴν κύρια θέση μέσα στὸ ἐκκλησιαστικὸ οἰκοδόμημα. Μπροστὰ
ἀπὸ τὴν ἀψίδα ὑπῆρχε ὁ θρόνος τοῦ ἐπισκόπου, τὰ καθίσματα τῶν ἱερέων καὶ ἡ
Ἁγία Τράπεζα, γύρω ἀπὸ τὴν ὁποία τελοῦσαν τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστί-

ας. Ὁ χώρος αὐτὸς τοῦ ἱεροῦ ἔμοιαζε μ' ἓνα σκηνικό, ἔπou οἱ πιστοὶ ἀπὸ τὸ χαμηλὸ τέμπλο μποροῦσαν ἀνετα νὰ παρακολουθήσουν αὐτὴ τὴν τέλεση τῆς εὐχαριστιακῆς λειτουργίας.

Τὰ περικείμενα κτίρια, ὁ ἄλλος διαδεδομένος τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἀρχιτεκτονικὸς τύπος, δημιουργήθηκε ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῶν χριστιανῶν νὰ κάνουν ἀναμνηστικὲς τελετὲς, ἐκεῖ ἔπou εἶχε συμβεῖ κάποιο σημαντικὸ γεγονός τῆς ἱστορίας τους, ἢ πάνω ἀπὸ τοὺς τάφους καὶ τὰ λείψανα τῶν μαρτύρων. Γι' αὐτὸ ἐξήλλου ἐνομάστηκαν καὶ μαρτύρια. Μέσα ὅμως σ' αὐτὰ τὰ μαρτύρια τελοῦσαν ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀναμνηστικὴν τελετὴν τῶν μαρτύρων καὶ τὴν εὐχαριστιακὴν τους λειτουργίαν. Γι' αὐτὸ, ὅπως καὶ στὶς βασιλικὰς ἔτσι κι ἐδῶ, διαμορφώνουν τὴν ἀψίδα τοῦ Ἱεροῦ.

ΚΟΣΜΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ Ἀρχικὰ στὶς ἀψίδες παριστάνονταν κοσμικὰ θέματα, πουλιά, δένδρα, στοιχεῖα δηλ. ποὺ ἀπεικόνιζαν τὸν νοητὸ Παράδεισο. Ἡ τεχνοτροπία αὐτὴ ἀποτελεῖ μιὰ συνέχεια ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας καὶ τοὺς Ῥωμαίους.

Τὸ θεματικὸ αὐτὸ μοτίβο τὸ συναντᾶμε στὸ καὶ τοῦ Ἁγίου Σέργιου τῆς Γάζας στὴ θόρυα καὶ νότια ἀψίδα, σύμφωνα μὲ τὴν περιγραφή τοῦ ρήτορα Χαρίκιου τὸν 6ο αἰ.⁴ Παριστάνονται μηλιές, ἀχλαδιές, ροδιές, ἔπou πετοῦν διάφορα πουλιά. Τὸ εἶδος ὅμως αὐτοῦ τοῦ διάκοσμου ἄρχισε σιγὰ-σιγὰ νὰ δημιουργεῖ σὲ μερικὸς προβλήματα, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Ἁγίου Νείλου κατὰ τὰ τέλη τοῦ 4ου αἰ. πρὸς τὸν ἐπαρχο Ὀλυμπιόδωρο, ποὺ τὸν συμβούλεψε νὰ ζωγραφίσαι τὴν εἰκόνα τοῦ σταυροῦ μέσα στὴν ἀψίδα τοῦ ἱεροῦ. Καὶ συγκεκριμένα γράφει:

«... Ἐγὼ δὲ πρὸς τὰ γραφένια λέβαιμι, ὅτι περ νηπιῶδες ἂν εἴη καὶ θρογοροπέδς τὸ τοῖς προλεχθεῖσι περιπλανῆσαι τὸν ὀφθαλμὸν τῶν πιστῶν. Στεροροῦ δὲ καὶ ἀνδρωδους φρονήματος οἰκείον, τὸ ἐν ἱερατείῳ μὲν κατὰ ἀνατολὰς τοῦ θειοτάτου ιερένους ἓνα καὶ μόνο ιπιῶσαι σταυρόν. Δι' ἐνὸς γὰρ σωτηριῶδους σταυροῦ τὸ τῶν ἀνθρώπων διασώζεται γένος, καὶ τοῖς ἀπελιπισμένους ἐλπὶς πανταχοῦ κηρύσσεται. Ἱστοριῶν δὲ Παλαιᾶς ἁγίον, ὅπως ἂν οἱ μὴ εἰδότιες γράμματα, μηδὲ δυνάμενοι τὰς θείας ἀναγινώσκειν Γραφὰς τῆ θεωρία τῆς ζωγραφίας μῆμην τε λαμβάνουσι τῆς τῶν γνησίως τῷ ἀληθινῷ Θεῷ δεδολευκῶτων ἀνδραγαθείας...⁵»

ΧΡΙΣΤΟΣ Ἀπὸ τὸν 6ο αἰ. ἀπεικονίζον πιά ἐλεύθερα ἄλλοτε τὴν ἴδιο τὸ Χριστὸ καὶ ἄλλοτε μιὰ συμβολικὴ παράστασή του, μ' ἓνα δηλ. ἄμνὸ ἢ μ' ἓνα σταυρό. Παρατηροῦμε ὅτι σχετικὰ μὲ τὸν προσωπογραφικὸν τύπον τοῦ Χριστοῦ τὸ νεανικὸν τύπον, τὸν ἐξιδανικευμένο, ποὺ ἡ ἀρχικὴ του σύλληψη βρίσκεται στὶς παραστάσεις τοῦ Ἐρωτα, τοῦ Ἀπόλλωνα ἢ τοῦ νεαροῦ Βάκχου, παράλληλα ἐμφανίζονται καὶ ὁ γενειοφόρος τύπος. Συνήθως παριστάνεται μετὰ σ' ἓνα ὑπερφυσικὸν περιβάλλον, εἴτε στὴν ἐπουράνια Ἱερουσαλήμ εἴτε στὸν φανταστικὸν Παράδεισο, ἢ σὺν ἓνας αὐτοκράτορας ποὺ τὸν περιστοιχίζον οἱ σωματοφύλακες του. Ὁ Ῥωμαῖος αὐτοκράτορας, ποὺ τὴ θέση του τώρα τὴν ἔχει πάρει αὐτὸς ὁ εἰρηνικὸς ἡγέτης, ὁ Χριστός, εἶναι αὐτὸς ποὺ πάντα νικοῦσε, εἶναι αὐτὸς ποὺ οἱ Ῥωμαῖοι τὸν ἔκαναν Θεό. Κι ὅμως αὐτὸς τώρα μεταμορφώθηκε, ἔγινε ὁ εἰρηνικὸς Χριστός, ποὺ τὸν θρίαμβό του δὲν τὸν ἀκολουθοῦν τὰ λάφυρα, τὰ ἔπλα, ὁ θάνατος, ἀλλὰ οἱ λόγοι του, ἡ ἀγάπη του, ἡ φιλοσοφία του καὶ οἱ ἄγγελοι του.

Οἱ καλλιτέχνες ἐπίσης ἀπεικονίζουν τώρα τὴ Μεταμόρφωση τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν Ἀνάληψή του, θέματα δηλ. ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ ζωὴ του καὶ δείχνουν καθαρὰ τὸν ἐκχριστιανισμὸ τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Τὰ διάφορα αὐτὰ θέματα μποροῦμε νὰ τὰ ἐντάξουμε μέσα σ' ἓνα γενικότερον πλαίσιο, στὶς Θεοφάνειες.

ΧΡΙΣΤΟΣ Ή νεαρή, αγένεια προσωπογραφία του Χριστού μέσα σε μια κυκλική **ΣΕ ΔΟΞΑ** φωτεινή δόξα παριστάνεται αρχικά στην άψίδα του Όσιου Δαβίδ στη Θεσσαλονίκη ή Μονή Λατόμου και χρονολογείται τον 5ο αι.⁶ Παριστάνεται μετωπικός να κάθεται πάνω σε ούρανο τόξο ανάμεσα στα τέσσερα σύμβολα των Ευαγγελιστών, τον άγγελο, το λέοντα, το μύσχο και τον αστό.

Ο Χριστός με το δεξί του χέρι ύψωμένο, ενώ στο άριστερό του κρατάει ένα ζετολιγμένο ειλητό, παριστάνεται σ' ένα τοπίο ειδυλλιακό, Παραδεισιακό, που αποδίδεται μ' ένα λωρίσκο, απ' όπου ξεκινούν οι 4 ποταμοί του Παραδείσου και γύρω-γύρω περιβάλλεται από τον Ιορδάνη που αποδίδεται προσωποποιημένος μ' αυτή την ανδρική μορφή. Κάτω από αυτή την κεντρική παράσταση δυο ηλικιωμένα πρόσωπα πλαισιώνουν τη σκηνή: το άριστερό με την έντονη κάμψη του κορμιού του, ο Ίεζεκιήλ, δείχνει την έκπληξη του ύψωνοντας τα χέρια του. Η ταραχή δηλώνεται με τη συνύπαρξη του φωτός και της σκιάς, στον ποταμό και στον ούρανο που απεικονίζεται με τα σύννεφα που κατεβαίνουν μέχρι το έδαφος. Η ύπαρξη του βάθους ακριβώς και του ύψους και η συνύπαρξή τους συγχρόνως σ' ένα ενιαίο επίπεδο, τονίζουν την κεντρική παράσταση του Χριστού με την τόσο γαλήνια μορφή που αποδίδεται ελαφρά χωρίς περιγράμματα.

Η δεύτερη μορφή, που ταυτίζεται με τον Άβδακούμ, είναι καθισμένη πάνω σ' ένα βράχο και είναι πιο ήρεμη. Το ένα επίπεδο, που είναι καθισμένος ο Χριστός, συνυπάρχει μ' ένα δεύτερο, που αποδίδεται με τα ζώα πιο πίσω που υποβαστάζουν το θρόνο του Θεού. Τα πρόσωπα, καθώς και τα ζώα της παράστασης, δείχνουν καθαρά αυτό που αισθάνονται μπροστά σή μεγαλειότητα του Χριστού.

ΧΡΙΣΤΟΣ
ΑΝΑΜΕΣΑ
ΣΤΟΥΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΥΣ

Ο Χριστός καθισμένος πάνω στο θρόνο του, γενειοφόρος, ανάμεσα στους Άποστόλους, παριστάνεται στην άψίδα του Ιερού της Αγίας Πουδεντιανής στη Ρώμη.⁷ Χρονολογείται στις αρχές του 5ου αι. Δυο γυναικείες μορφές που συμβολίζουν τις δυο εκκλησίες, την έξ έθνων και την εκ περιτομής, κρατούν ή καθεμιά αντίστοιχα από ένα στεφάνι πάνω από τα κεφάλια του Πέτρου και του Παύλου. Ο διάλιθος σταυρός πάνω σ' ένα βράχο ύψώνεται πίσω από το κεφάλι του Χριστού και την καμπύλη στοά ενός οικοδομήματος που κάθονται τα πρόσωπα.

Σ' ένα άλλο επίπεδο ξεπροβάλλουν τ' αρχιτεκτονικά οικοδομήματα της Ίερουσαλήμ, που συμβολίζουν την έπουράνια Ίερουσαλήμ. Και ένας πολύχρωμος ούρανος του δειλινοϋ πλαισιώνει το σταυρό, όπου εικονίζονται τα τέσσερα συμβολικά ζώα. Βλέπουμε δηλ. ότι όλα τα θέματα είναι ένταξιμένα ακριβώς για το χώρο που τελείται το μυστήριο της Θείας Εύνοαιστίας. Έτσι ο βράχος με το Σταυρό αποδίδουν τον στημένο διάλιθο σταυρό του Γολγοθά, ενώ η κεντρική παράσταση με το Χριστό συμβολίζει τη νίκη του κατά του θανάτου. Οι άποστολοι πάλι με επικεφαλής τους κρυφαίους συμβολίζουν τη νίκη της Έκκλησίας. Ο άμνος τέλος από κάτω μās θυμίζει την επανάληψη της θυσίας του Χριστού κατά την τέλεση της Θείας Εύχαριστίας.

Και στην άψίδα επίσης του Άγιου Παύλου εκτός των τειχών εικονίζεται ο Χριστός ένθρονος ανάμεσα στους κορυφαίους Άποστόλους σ' ένα βάθος γεμάτο σύνεφα.⁸ Δεξιά του ό Άγιος Παύλος του παρουσιάζει τον Άγιο Δαμιανό, που τον ακολουθεί ό Φήλιξ ό Δ' κρατώντας το όμοίωμα της εκκλησίας. Άριστερά ό Άγιος Πέτρος όδηγεί τον Άγιο Κοσμά και τον Άγιο Θεόδωρο. Η σκηνή πλαισιώνεται από δυο φοινικόδενδρα. Κάτω από την παράσταση εικονίζεται ό Άμνος ανάμεσα σε δυο όμάδες από 6 πρόβατα, που συμβολίζουν τους Άποστόλους.

Τό επιβλητικό ψηφιδωτό της κόγχης της άψίδας της βασιλικής των Άγιων Κοσμά και Δαμιανού⁹ εικονίζει το Χριστό σε βασιλιά με χιτώνα και χρυσό έμά-

τιο να κατεβαίνει ανάμεσα στα σύννεφα του δειλινού προς τη γη. Οί απόστολοι Πέτρος και Παῦλος ἔρχονται να τὸν προϋπαντήσουν ντυμένοι στα λευκά και να τοῦ παρουσιάσουν τοὺς μάρτυρες Κοσμά και Δαμιανό. Ἡ γῆ δηλώνεται με τὸν Ἰορδάνη και τοὺς φοίνικες. Κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ κύριο θέμα ὑπάρχει μιὰ ζώνη με τὸ Ἄρνιο ανάμεσα ἀπὸ πρόβατα, πού συμβολίζουν τοὺς Ἀποστόλους.

Και στὸν Ἅγιο Ἀκυλίνο ἐπίσης ὁ Χριστὸς ἀγένειος κάθεται ανάμεσα στοὺς λευκοντυμένους Ἀποστόλους.¹⁰ Κρατάει στὸ ἓνα χέρι του ἓνα ἡμιανοιγμένο εἰλητάριο και με τὸ ἄλλο δηλώνει τὴν ὀμιλία. Κάτω δέ, μπροστὰ στα πόδια του, ἔχει μιὰ κύστη (scrinium) γεμάτη εἰλητάρια. Παριστάνεται σὰ δάσκαλος ἢ σὰν πρόεδρος ἐνὸς συνεδρίου φιλοσόφων, μέσα σ' ἓνα χρυσὸ θάθος. Μ' αὐτὴ δὲ μόνο τὴν πράσινη λωρίδα δηλώνεται τὸ ἔδαφος.

**ΧΡΙΣΤΟΣ
ΑΝΑΜΕΣΑ
ΣΕ ΑΓΓΕΛΟΥΣ,
ΑΓΙΟΥΣ, ΚΤΙΤΟΡΕΣ**

Στὸν Ἅγιο Βιτάλιο, πού τὰ ψηφιδωτά του ἄρχισαν να φιλοτεχνοῦνται τὸ 540, στὴν κόγχη τῆς ἀψίδας εἰκονίζεται ὁ Χριστὸς ἀγένειος, ντυμένος με πορφυρὰ ἐνδύματα, σὰν αὐτοκράτορας, καθισμένος στὴ σφαῖρα τοῦ κόσμου.¹¹ Δυὸ ἄγγελοι λευκοντυμένοι δίπλα του κρατοῦν τὸ μακρὸ κοντάρι τῶν σιλεντιαρίων. Ὁ Χριστὸς με τὸ δεξιὸ του χέρι προσφέρει τὸ στέφανο τοῦ μαρτυρίου στὸν Ἅγιο Βιτάλιο, πού εἶναι ντυμένος με τὴ φορεσιὰ ἐνὸς ἀνώτερου Βυζαντινοῦ ἀξιωματοῦχου. Στὸ ἀριστερὸ του χέρι κρατάει τὸ βιβλίον τῆς Ἀποκάλυψης, ἐνῶ ὁ ἐπίσκοπος Ἐκκλησίας τοῦ προσφέρει τὸ θρόνισμα τοῦ ναοῦ. Στὸ κάτω μέρος τῆς παράστασης οἱ τέσσερις ποταμοὶ τοῦ Παραδείσου πηγάζουν ἀπὸ ἓνα βραχῶδες λιθάδι κατάφυτο ἀπὸ κρίνα και ρόδα. Ἡ αἴσθησις τοῦ τοπίου συμπληρώνεται με τὴν ἀπεικόνισις στὸ πάνω μέρος τῆς σύνθεσης τῶν λεπτῶν κόκκινων και γαλάζιων σύννεφων.

Ὁ θαθὸς ἐκχριστιανισμὸς τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας φαίνεται καθαρὰ και στὴν ἀψίδα τοῦ Ἁγίου Μιχαήλ in Africisco.¹² Οἱ νίκες τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἦταν πιὰ σ' ὄλο τὸν κόσμιο γνωστές. Ὁ καλλιτέχνης ὅμως σ' αὐτὸ ἐδῶ τὸ ναὸ ἔφτιαξε ἓναν ἡγέτη ὄχι πολιτικὸ ἀλλὰ θρησκευτικὸ, ἓναν ἡγέτη πού δὲ πολεμᾷ τοὺς ἐχθροὺς με τὰ ὄπλα ἀλλὰ με τὰ λόγια, ἔφτιαξε ἓναν εἰρηνικὸ θρησκευτικὸ χριστιανικὸ ἡγέτη. Ἔτσι λοιπὸν ὁ Χριστὸς παριστάνεται ἀγένειος, νεαρός, μετωπικός σὰ θριαμβευτὴς κρατώντας στὸ δεξιὸ του χέρι τὸ διάλιθο σταυρὸ, ὅπως τὸ λάβαρο τῶν αὐτοκρατόρων, και στὸ ἀριστερὸ του χέρι ἓνα ἀνοικτὸ βιβλίον. Δεξιά και ἀριστερὰ του οἱ δυὸ ἀρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ τὸν ἐπευφημοῦν ἔχοντας ὑψωμένο τὸ δεξιὸ χέρι. Κι αὐτὴ ἡ παράστασις μᾶς θυμίζει ἓναν αὐτοκράτορα πού τώρα ἔχει ἀντικατασταθεῖ με τὸν εἰρηνικὸ Χριστὸ περιτριγυρισμένο ἀπὸ τοὺς δυὸ ἀγγέλους. Στὴν παράστασις αὐτὴ ὁ καλλιτέχνης δὲν ἀπεικονίζει ἄλλα πρόσωπα ἢ στοιχεῖα, γιατί θέλει να ρίξει ὄλο τὸ βάρος ἀποκλειστικὰ και μόνο στὶς μορφές τοῦ Χριστοῦ και τῶν ἀγγέλων.

**ΣΥΜΒΟΛΑ
ΧΡΙΣΤΟΥ (σταυρός)**

Μὲ τὸ θρίαμβο ὅμως τοῦ Χριστιανισμοῦ και με τὴν εὑρεσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἀπὸ τὴν Ἁγία Ἐλένη στα Ἱεροσόλυμα, καθὼς και τὴν κατασκευὴ τῆς «διάλιθης» σταυροθήκης πού στήθηκε στὸ λόφο τοῦ Γολγοθᾶ σὰν λειψανοθήκη, ἄλλαξε τὸ θεματολόγιο τῆς διακόσμησης. Ὁ σταυρὸς, τὸ σύμβολο τῆς Χριστιανοσύνης, τὸ σύμβολο τοῦ Χριστοῦ, εἶναι ἓνα θέμα πού κυριαρχεῖ στὴ διακόσμηση τῶν ἀψίδων και διαδηλώνει τὸ θρίαμβο τῆς Ἐκκλησίας. Ἔτσι, στὴν καμάρια τῆς ἀψίδας στὸ ἀρχιεπισκοπὸ παρεκκλήσι τῆς Ραθένας,¹³ πού τὸ ἔκτισε ὁ ἐπίσκοπος Πέτρος Β' σὰν ἐξομολογητῆρις, ὁ Σταυρὸς εἶναι ζωγραφισμένος μέσα σ' ἓναν οὐρανὸ πού ἀστράφτει ἀπὸ τὰ χρυσὰ λαμπερὰ ἀστέρια.

Τὸ ἴδιο θέμα ὑπάρχει καὶ στὴν ἀψίδα τοῦ Ἁγίου Στεφάνου Rotondo.¹⁴ Σ' ἓνα ἀνθισμένο λιβάδι ὑψώνεται ὁ διάλιθος σταυρὸς ἀνάμεσα στοὺς μάρτυρες Πρίμο καὶ Φηλικιανό. Στὴν κορυφή του φέρει τὸ ἐγκόλπιο τοῦ Χριστοῦ. Καὶ πιὸ πάνω, ἂν κοιτάξουμε, θὰ δοῦμε μιὰ οὐράνια ζώνη καὶ τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ ποὺ κρατᾶει ἓνα στεφάνι.

ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ Σὲ μιὰ ὅμως περίοδο ὅπου ὁ Χριστιανισμὸς ἔχει ἐξαπλωθεῖ τόσο πολὺ, σὲ μιὰ περίοδο ποὺ ὁ θρίαμβὸς του εἶναι διάχυτος, δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ἀπεικονισθοῦν γεγονότα ποὺ συνδέονται στενά μὲ τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, ὅπως ἡ Μεταμόρφωσή του καὶ ἡ Ἀνάληψή του.

Ἐνα πραγματικὸ ἀριστούργημα εἶναι ἡ ψηφιδωτὴ σύνθεσις, ποὺ ὑπάρχει στὴν κόγχη τοῦ ἱεροῦ τοῦ Σινᾶ μὲ τὸ θέμα αὐτὸ τῆς Μεταμόρφωσης. Καὶ ἂν σκεφτοῦμε γιὰ λίγο, θὰ δοῦμε ὅτι ἡ ἀπεικόνισις τοῦ συγκεκριμένου θέματος σ' αὐτὸ τὸν τόπο δὲν ἦταν τυχαία. Στὸ Σινᾶ ἦταν ποὺ ὁ Μωυσῆς ἄκουσε τὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ. Διαπιστώνουμε δηλ. γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ὅτι καμιά παράστασις δὲν εἶναι τυχαία, ἀλλὰ ὅτι ὅλες εἶναι τοποθετημένες στοὺς κατάλληλους τόπους. Ὁ Χριστὸς σ' αὐτὸ τὸ ψηφιδωτὸ ἐμφανίζεται μὲ μαύρα γένεια καὶ μαλλιά, ντυμένος μὲ ἀσημιόχρωμα ἐνδύματα, ποὺ διαρρέονται ἀπὸ πτυχές ρόδινης καὶ γαλάζιες, μὲ μιὰ φαρδιά ποικιλόχρωμη χρυσὴ ταινία, μέσα σὲ μιὰ ὠσειδῆ δόξα.

Ὁ Μωυσῆς ἀριστερὰ καὶ ὁ Ἡλίας δεξιὰ, ποὺ συμβολίζουν τὸ νόμο καὶ τοὺς προφῆτες, τὸν πλαισιώνουν. Ἐντονα ἀποδίδεται καὶ ὁ τρῆμος τῶν μαθητῶν. Τὸ τοπίο, χωρὶς νὰ εἰκονίζεται τὸ ὄρος Θαβώρ, δηλώνεται μὲ τοὺς τόνους τοῦ πράσινου καὶ χωρίζεται σὲ τέσσερες ζώνες: τὴ μαύρη, τὴν μπλέ, τὴ σκούρα καὶ ἀνοιχτόχρωμη πράσινη. Ἡ διαφορὰ στὴν ἐξαυλωμένη μορφή τοῦ Χριστοῦ καὶ στὴν ἀνθρώπινη ἔκφρασις τῶν προφητῶν ὀφείλεται στὸ γεγονός, ὅτι ὁ καλλιτέχνης θέλει ἐδῶ νὰ τονίσει ὅτι αὐτὸ ποὺ εἶδαν οἱ μαθητὲς καὶ οἱ προφῆτες στὸ ὄρος Θαβώρ ἦταν ἡ θεία φύσις τοῦ Χριστοῦ. Τὸ θέμα δηλ. αὐτῆς τῆς παράστασις περιστρέφεται γύρω ἀπὸ τὸ δόγμα τῶν φύσεων τοῦ Χριστοῦ, ποὺ ὅπως ξέρουμε ἀποκρυσταλλώθηκε τὸ 451 στὴ σύνοδο τῆς Χαλκηδόνος. Βλέπουμε λοιπὸν πόσο ἔντεχνα ὁ καλλιτέχνης παριστάνει αὐτὸ τὸ θέμα, ἀντιπαραθέτοντας τὸ ἀνθρώπινο στὸ θεῖο.

Ἐνα ἄλλο ἐπίσης ψηφιδωτὸ μὲ κοινὸ θέμα μὲ τὸ Σινᾶ εἶναι αὐτὸ ποὺ βρίσκεται στὴν κόγχη τῆς ἀψίδας τοῦ ἱεροῦ στὸν Ἅγιο Ἀπολλινάριο in Classe.¹⁶ Ἀγῆκει κι αὐτὸ στὸν 5ο αἰ. καὶ παριστάνεται ἐδῶ συμβολικὰ ἢ Μεταμόρφωσις. Στὸ κάτω μέρος τῆς κόγχης παριστάνεται ὁ Ἅγιος Ἀπολλινάριος σὲ στάση δέησης, φορᾶει φωτιστέφανο καὶ ἐπισκοπικὴ στολή μὲ τὸ palium κοσμημένο μὲ μέλισσες, τὸ σύμβολο τῆς εὐγλωττίας. Βρίσκεται σ' ἓνα τοπίο μὲ φόντο ἀπὸ πράσινες καὶ κίτρινες ψηφίδες, μέσα σ' ἓνα λιβάδι μὲ βραχάκια καστανά καὶ κίτρινογάλαζα, γεμάτο πεῦκα, ἐλιές, κυπαρίσσια, λουλούδια καὶ πουλιά. Εἶναι μιὰ μορφή κοντόχοντρη μὲ μεγάλα χέρια καὶ στὸ ἐκστατικὸ του πρόσωπο διακρίνουμε αὐτὴ τὴν ἀπόκοσμη ἔκφρασις. Οἱ πρῶτοι πιστοὶ τῆς ἐκκλησίας παριστάνονται μὲ τὰ ἔξι πρόβιατα ποὺ ἀπὸ κάθε πλευρὰ τὸν περιστοιχίζουν. Πιὸ πάνω ἀπὸ τὸν ἅγιο ποὺ βρίσκεται μέσα σ' αὐτὸ τὸ Παραδεισιακὸ τοπίο, ἐκτυλίσσεται τὸ θαῦμα τῆς Μεταμόρφωσης. Ψηλά, σ' ἓνα χρυσὸ οὐρανὸ ποὺ τὸν διαπερνοῦν μικρὰ κοκκινωπὰ συννεφάκια, τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ δείχνει σ' ἓνα μεγάλο δίσκο κατάπαρτο μὲ ἀστέρια. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ δίσκο ἓνας διάλιθος σταυρὸς ἐγγράφεται σ' ἓναν κάμπο γαλάζιο μ' ἄστρα, ποὺ συμβολίζει τὸν οὐρανὸ. Ἐνα μετάλλιο στὸ κέντρο μὲ τὴν προτομὴ τοῦ Χριστοῦ βρίσκεται στὸ σημεῖο ἀκριβῶς ποὺ διασταυρώνονται οἱ κεραίες. Δεξιὰ ἀπὸ τὸ δίσκο βρίσκονται ὁ Μωυσῆς καὶ ἀριστερὰ ὁ Ἡλίας, ποὺ ἀναδύονται μέσα ἀπὸ τὰ σύννεφα. Καὶ πιὸ κάτω οἱ τρεῖς ἀπόστολοι Πέτρος, Ἰωάννης καὶ Ἰάκωβος εἰκονίζονται μὲ τὰ τρία λευκὰ πρόβιατα.

ΑΝΑΛΗΨΗ Ἐνα ἄλλο γεγονός πού συνδέεται μέ τή ζωή τοῦ Χριστοῦ εἶναι τὸ θέμα τῆς Ἀνάληψης. Ἔτσι σέ Ἀνάληψη ὁ Χριστός ἀγένειος εἰκονίζεται στή μονή τοῦ Ἁγίου Ἀπολλῶ στόν Βαουίτ στήν Αἴγυπτο.¹⁷ Παριστάνεται ἔνθρονος μέσα σέ μιὰ κυκλική φωτεινὴ δόξα πού τή βαστάζουσαν τέσσαρις τροχοί. Δυὸ ἄγγελοι δεξιά καὶ ἀριστερά του τὸν προσκυνοῦν, ἐνῶ αὐτὸς εὐλογεῖ μέ τὸ δεξιὸ του χέρι, ἐνῶ στὸ ἀριστερό του κρατᾷ ἓνα ἀνοιχτὸ βιβλίον, ὅπου εἶναι γραμμένη τρεῖς φορές ἡ λέξις Ἁγιος. Ὁληὴ ἡ παράσταση εἰκονίζεται μέσα σ' ἓναν ἑναστρο οὐρανὸ, ὅπου ψηλά-ψηλά, πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια τῶν ἀγγέλων, μέσα σέ μετὰλλια διακρίνουμε τίς προτομὲς τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης. Στὸ κάτω μέρος τῆς παράστασης εἰκονίζονται ἡ Παναγία ἔνθρονη θρεφοκρατοῦσα ἀνάμεσα στοὺς μετωπικοὺς ἀποστόλους. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ τετραγωνισμένα σχήματα τῶν προσώπων τους καὶ εἶναι ὅλοι γενειοφόροι.

ΠΑΝΑΓΙΑ Ἡ μορφή τῆς Παναγίας στήν ἀψίδα τοῦ ἱεροῦ ἀντικατέστησε σιγὰ-σιγὰ τὴν ἀπεικόνιση τοῦ Χριστοῦ. Τὸ θέμα αὐτὸ ἐμφανίσθηκε μετὰ τὴ Σύνοδο τῆς Ἐφέσου τὸ 431, τὴν ἐποχὴ πού ἀναγνωρίστηκε ἡ Παναγία σὰ Θεοτόκος, μητέρα δηλ. τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι ἡ Παναγία γίνεται τὸ σύμβολο τῆς ἐνσάρκωσης τοῦ Χριστοῦ. Εἶναι ἐκεῖνη ἡ μορφή πού τὸν γέννησε, εἶναι αὐτὴ πού ἔφερε στόν κόσμον τὸ γιὸ τοῦ Θεοῦ. Λοιπόν, μέ τὴ νίκη τῆς Ὁρθοδοξίας δίνεται ἡ εὐκαιρία στοὺς καλλιτέχνες ν' ἀπεικονίσουν τὴν προσωπογραφία τῆς Θεοτόκου, πού κρατᾷ στὰ χέρια της τὸ νεογέννητο Χριστό, τὴν νύθουν μ' αὐτοκρατορικὰ ἐνδύματα καὶ τὴν παρουσιάζουν ἄλλοτε ἔνθρονη ἀνάμεσα σὲ ἄγγελους, κίτορες, αὐτοκράτορες, ἄλλοτε πάλι ὄρθια ἀνάμεσα σὲ ἄγγελους ἢ σὲ στάση δέησης. Παριστάνεται σὰ μιὰ γαλήνια, ὄρμη γυναικία, τυλιγμένη μ' ἓνα μανδύα καὶ πέπλο, τὸ «μαφόριον», καὶ φορᾷε συνήθως στὰ πόδια της τὰ πορφυρὰ ὑποδήματα τῆς αὐτοκράτειρας.

**ΕΝΘΡΟΝΗ
ΒΡΕΦΟΚΡΑΤΟΥΣΑ** Ἔτσι, στὸ παρεκκλήσι τοῦ πάπα Ἰωάννη Ζ', στήν ἄλλοτε βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου Πέτρου Βατικανοῦ, εἰκονίζονταν ἡ Θεοτόκος ἔνθρονη θρεφοκρατοῦσα καὶ οἱ μάγοι πού τὴν προσκυνοῦσαν.¹⁸ Μέρη αὐτῶν τῶν ψηφιδωτῶν σώζονται στήν ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου in Cosmedin.

**ΑΝΑΜΕΣΑ
ΣΕ ΑΓΓΕΛΟΥΣ** Ἐνθρονὴ ἐπίσης θρεφοκρατοῦσα παριστάνεται ἡ Παναγία στήν κόγχη τῆς ἀψίδας τῆς βασιλικῆς τοῦ Εὐφράσιου στὸ Παρέντιο, πού χρονολογεῖται στὰ μέσα τοῦ 6ου αἰ. Περιστοιχίζεται ἀπὸ δυὸ ἄγγελους κονταροφόρους πού εἶναι ντυμένοι σὰν αὐλικὸι ἀξιωματοῦχοι, ἀπὸ τὸν δωρητὴ καὶ μερικοὺς Ἁγίους.¹⁹ Ὁ Ἁγιος Μαῦρος δεξιά της, προστάτης τῆς πόλης, κρατᾷ στὰ καλυμμένα ἀπὸ τὸ ἱμάτιο χέρια του τὸ στέφανο τοῦ μαρτυρίου καὶ ὁ ἐπίσκοπος Εὐφράσιος προσφέρει τὴν ἐκκλησία στὴ Θεοτόκο, ἀκολουθεῖ ὁ νεαρὸς γιὸς τοῦ Κλαύδιου πού λεγόταν Εὐφράσιος καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κλαύδιος. Τρεῖς ἀνόνημοι ἅγιοι στ' ἀριστερά της προχωροῦν κρατώντας ὁ πρῶτος καὶ ὁ τρίτος τὸ στεφάνι τοῦ μάρτυρα, ἐνῶ ὁ μεσαῖος τὸ Εὐαγγέλιο. Ἐνα στεφάνι κρατᾷ τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ, πού βγαίνει ἀπὸ τὰ σύννεφα πάνω ἀπὸ τὴ Θεοτόκο.

Κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Χορίκιου²⁰ θέμα τοῦ ψηφιδωτοῦ τῆς ἀψίδας τοῦ Ἁγίου Σεργίου τῆς Γάζας ἦταν ἡ ἔνθρονη θρεφοκρατοῦσα Παναγία περιστοιχιμένη ἀπὸ ἄγγελους καὶ τὸν Ἁγιο Σέργιο. Αὐτὸς τῆς πρᾶουσιάζει τὸν αὐτοκράτορα, ἰδρυτὴ τοῦ ναοῦ, κι ἓναν ἐπίσκοπο. Περιτριγυρισμένη ἐπίσης ἀπὸ ἄγγελους εἰκονίζεται ἡ ἔνθρονη θρεφοκρατοῦσα Παναγία στήν ἀψίδα τοῦ ἱεροῦ τῆς Παναγίας Κανακαρίας στὴ Λυθράγκωμη τῆς Κύπρου.²¹ Εἰκονίζεται μέσα σέ μιὰ «δόξα» φωτὸς καθισμένη σ' ἓναν ἀδαμαντοποίκιλο θρόνον μέ ἐρεισίνωτο σὲ σχῆμα λύρας. Δεξιά της

και άριστερά της έχει δυο φοίνικες και δυο άρχαγγέλους με τή ράβδο των σιλενταριών, ενώ τα πόδια της πατούν στή σφαίρα του κόσμου. Ο μικρός Χριστός φέρει φωτιστέφανο και στα χέρια του κρατάει έναν κύλινδρο. Παρατηρούμε ότι δεν υπάρχει ποικιλία χρωμάτων, αλλά ό καλλιτέχνης αποδίδει τις αποχρώσεις με τήν ποικιλία των τόνων. Στην άκρυγα δε τής κόγχης με κέντρο τήν προτομή του Χριστού εικονίζονται και από τα δυο μέρη μέσα σε μετάλλια οι προτομές των αποστόλων.

ΚΤΙΤΟΡΕΣ Επίσης, σύμφωνα με τα κείμενα του 10ου αι.,²² στή Ραβέννα, στήν έκκλησία Santa - Maria - Maggiore, που χτίστηκε ανάμεσα στα 526 και 532, στήν άψίδα εικονίζοταν ό επίσκοπος Έκκλησίας, που πρόσφερε στήν ένθρονη βρεφοκρατούσα Θεοτόκο τό όμοίωμα του ναού.

ΑΝΑΜΕΣΣΑ Ένθρονη βρεφοκρατούσα ή Παναγία ανάμεσα στον αυτοκράτορα Λέοντα Α' και τή σύζυγό του Βηρίνη, που κρατούσε στα χέρια της τό έγγόνι τους Λέοντα και τήν κόρη τους Αριάδνη, εικονίζοταν σύμφωνα με τή μαρτυρία κειμένων του 10ου αι. στήν έκκλησία τής Παναγίας των Βλαχερνών στήν Κωνσταντινούπολη.²³

ΟΡΘΙΑ Όρθια ή Παναγία ανάμεσα στους δυο άρχαγγέλους Μιχαήλ και Γαβριήλ εικονίζεται στήν άψίδα τής κόγχης του Ιεροού τής Παναγίας Άγγελόκτιστης στο Κίτιο τής Κύπρου.²⁴ Πατάει πάνω σ' ένα ύποπόδιο και κρατάει τό Χριστό στο άριστερό της χέρι. Οι δυο άρχάγγελοι με τις πλατιές τους φτερούγες, που στο πάνω μέρος τους έχουν σχήμα φυλιδωτό, ενώ στο κάτω μέρος έχουν τό σχήμα του παγωνισού, κρατούν στα χέρια τους τό σκήπτρο και τή σφαίρα και κλίνουν έλαφρά για να δηλώσουν τό σεβασμό τους προς τήν Παναγία. Όλη ή σύνθεση εκτυλίσσεται μέσα σ' ένα ένιαίο κάμπο χρυσό, χωρίς τό παραμικρό στοιχείο για τή δήλωση του τοπίου.

Με τον ίδιο τρόπο ή Παναγία όρθια και βρεφοκρατούσα εικονίζεται και στήν άψίδα του Ιεροού του ναού τής Κοιμήσεως στή Νίκαια.²⁵ Γύρω - γύρω διακρίνεται μιá γραμμή που είναι τό περίγραμμα από τό καλύψηφιδωτό. Πάνω από τήν Παναγία βλέπουμε να στέλνονται από τον ούρανό ακτίνες φωτός.

ΟΡΘΙΑ ΔΕΟΜΕΝΗ Όρθια, δεομένη, περιστοιχιζόμενη από άγίους, εικονίζεται ή Παναγία στο ευκτήριο που προσαρτήθηκε στο βαπτιστήριο του Λατερανού.²⁶ Σε προτομή άπλως παριστάνονται ό Χριστός και οι άγγελοι που τον περιβάλλουν. Και κάτω ή Παναγία περιστοιχίζεται δεξιά από τον Άγιο Παύλο, τον Ίωάννη τον Εύαγγελιστή, τον Βενάντιο και τον πάπα Ίωάννη Δ' και άριστερά από τον Άγιο Πέτρο, τον Ίωάννη τον Πρόδρομο, τον Άγιο Δαμιανό και τον πάπα Θεόδωρο Α'.

ΑΓΙΟΙ (ΜΑΡΤΥΡΕΣ) Στις άψίδες όμως εκτός από τήν άπεικόνιση των μορφών του Χριστού και τής Παναγίας, εικονίζοταν επιπλέον και οι μάρτυρες, στους όποιους αφιερονόταν ό ναός.

Έτσι, στήν έκκλησία τής Άγίας Άγνης στή Ρώμη²⁷ εικονίζεται ή ίδια ή Άγία Άγνή ντυμένη σά μιá βυζαντινή αυτοκράτειρα με τό λώρο και τήν τραχηλέα γεμάτους από πολύτιμους λίθους. Στο άριστερό της χέρι έχει αναδιπλωμένο τό λευκό πέπλο των παρθένων. Στα πόδια της με δυσκολία διακρίνουμε τα όργανα του μαρτυρίου, τό ξίφος και κάτω δεξιά και άριστερά από μιá φλόγα. Τό χέρι του Θεού κρατώντας ένα στεφάνι βγαίνει μέσα από ένα στρο ούρανό με λευκά και

κόκκινα σύννεφα πάνω από το κεφάλι της. Περιστοιχίζεται δεξιά από τον πάπα Όνώριο που της προσφέρει τη βασιλική και αριστερά ο πάπας Σύμμαχος κρατάει ένα κλειστό Ευαγγέλιο. Οι μορφές βρίσκονται σ' ένα άτονο χρυσό βάθος που διακόπτεται πάνω από τον έναστρο ούρανο και κάτω από τις πράσινες ζώνες με τις όποιες αποδίδεται το έδαφος. Η μετωπική τους στάση διαπνέεται από την έπισημότητα και το ήρεμο μεγαλείο της Βυζαντινής αυτοκρατορίας.

EIKONOMAXIA Η περίοδος από το 720 - 843 είναι μιὰ περίοδος άναταραχής (720 - 843) και διαμάχης των Βυζαντινών για τὰ θέματα των εικόνων.

Η εικονοκλαστική κίνηση καταδίκασε ειδικά τη θρησκευτική εικονιστική τέχνη. Η αυτοκρατορική δύναμη άρχίζει ν' άτونهί, γιατί δημιουργείται μιὰ τάξη ίσχυρών που διεκδικεί τήν κεντρική εξουσία. Με τήν εικονομαχία έχουμε μιὰ διακοπή της παράδοσης της θρησκευτικής τέχνης. Και από τή μιὰ πολλά θρησκευτικά έργα εξαφανίζονται, από τήν άλλη όμως έχουμε και μιὰ άλλαγή στη διακόσμηση των εκκλησιών.

Τὰ κύρια θέματα των άψίδων που επικρατούν είναι τὰ διάφορα σύμβολα, οι σταυροί ή τὰ κοσμικά θέματα. Έκει όμως που το θρησκευτικό μοτίβο δέν άλλαξε και ή προσωπογραφία του Χριστού συνέχισε νά υπάρχει είναι στη Ρώμη. Γιατί όμως μόνο και ειδικά στη Ρώμη; Πιστεύω ότι ή άπάντηση βρίσκεται στη φάση των θρησκευτικών της ήγερτων. Αυτοί λοιπόν καταδίκασαν τήν εικονοκλαστική πολιτική και έπαυσαν νά έξαρτώνται από τους αυτοκράτορες της Κωνσταντινούπολης. Πήραν δηλ. μιὰ στάση ανεξάρτητη, που καταδίκασε και τήν καταστροφή και τή λατρεία των εικόνων. Νά, λοιπόν, ποιός ήταν ο λόγος που στη Ρώμη συνέχισαν νά διακοσμούν τους ναούς με τὰ θέματα της Παλαιохριστιανικής παράδοσης.

ΣΤΑΥΡΟΣ Στην Άγία Ειρήνη στην Κωνσταντινούπολη²⁸ διασώζεται ο σταυρός στην κόγχη της άψίδας. Και στην Άγία Σοφία²⁹ της Θεσσαλονίκης διακρίνονται τὰ άκρα των κεραιών στα δεξιά και αριστερά της Παναγίας. Η Παναγία άντικατέστησε το σταυρό στο β' μισό του 9ου αι. μετά τήν άναστήλωση των εικόνων.

Στη Νίκαια³⁰ έπίσης οι εικονομάχοι άντικατέστησαν μ' ένα σταυρό τήν Παναγία της άψίδας. Διακρίνονται άκριθώς τὰ ίχνη αυτών των κεραιών του σταυρού γύρω από τήν όρθια Παναγία.

Τρεις έπιπλέον σταυροί ανάμεσα σε φυλλώματα και άνηθ κοσμούν τήν άψίδα του Άγίου Βασιλείου στην Ελεντο στην Καππαδοκία.³¹ Άνάμεσα μάλιστα στις κεραιές του μεσαιού σταυρού υπάρχει μιὰ έπιγραφή που μής πληροφορεί ότι πρόκειται για το σταυρό του δράματος του Κωνσταντίνου. Τρία μετάλλια πιό ψηλά φέρουν έπιγραφές, που άναφέρουν τὰ όνόματα του Άθραάμ, του Ίσαάκ και του Ίακώβ και είναι συμβολικές παραστάσεις των Τριών Πατριαρχών.

Και στο ναό του Άγίου Νηρέως και Άχιλλείου³² το ψηφιδωτό της άψίδας παριστάνει το διόλιθο Σταυρό του Γολγοθά μέσα σ' ένα ούρανο με σύννεφα. Τρία πρόβατα από κάθε πλευρά προχωρούν προς τον Σταυρό.

ΣΥΜΒΟΛΑ - ΠΟΥΛΙΑ Μέσα στη διακοσμησηκή άλλαγή, που υπέστησαν οι ναοί κατά τήν περίοδο αυτή της εικονομαχίας, άνήκει και ο διάκοσμος με κοσμικά θέματα, που δείγματά του βρίσκονται στις τέσσερες εκκλησίες της Νάξου. Συγκεκριμένα, στο ναό της Άγίας Κυριακής,³³ στο ιερό Βήμα σώζεται μιὰ τοιχογραφία με πουλιά έχουν υπερβολικά τονισμένες τις άρθρώσεις των ποδιών τους και στο λαϊμό τους έχουν δεμένες κορδέλλες.

ΧΡΙΣΤΟΣ Ἡ Ρώμη, σύμφωνα με τὴν στάση πού πήραν οἱ πάπες τῆς, δὲν ἐπηρεά-
(Ρώμη) στηκε ἀπὸ αὐτὸ τὸ εἰκονομαχικὸ κίνημα. Ἔτσι τὰ θέματά τῆς δὲν πα-
ρουσιάζουν καμιά ἐπιρροή ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ οὔτε βλέ-
πουμε νὰ γίνονται ἀλλαγές στὸ θέμα τους. Μάλιστα μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ εἰκο-
νομαχία τὴν εὐνόησε, γιατί πάρα πολλοὶ Ἕλληνες μοναχοὶ καὶ καλλιτέχνες ἔφτα-
σαν ἐκεῖ διωγμένοι ἀπὸ τὴν πατρίδα τους καὶ συντέλεσαν στὸ νὰ δημιουργηθοῦν
τὴν περίοδο αὐτὴ στὴ Ρώμη τὰ καλύτερα ἔργα. Δείγματα ὑπάρχουν ἀρκετὰ στὴ
Santa - Maria - Antiqua.³⁴ Ἔτσι ὁ πάπας Παῦλος ὁ Α' ἀντικατέστησε τὴν Πανα-
γία τῆς ἀψίδας μετὰ τὸ Χριστό, πού εὐλογεῖ κατὰ τὸν ἑλληνικὸ τρόπο. Ἡ δὲ Θεο-
τόκος τοῦ παρουσιάζει τὸν ἀφιερωτὴ πάπα.

Στὴν Ἁγία Προξάιδη,³⁵ ἐπίσης, στὸ ψηφιδωτὸ εἰκονίζεται ὁ γενειοφόρος Χρι-
στός νὰ εὐλογεῖ, περιστοιχιζόμενος δεξιὰ ἀπὸ τὸν ἀπόστολο Παῦλο, τὴν Ἁγία Προ-
ξάιδη καὶ τὸν Πασχάλη Α', ἀριστερὰ δὲ ἀπὸ τὸν ἀπόστολο Πέτρο, τὴν Ἁγία Που-
δεντιανή καὶ τὸν Ἅγιο Ζήνονα. Στὰ ἄκρα τῆς παράστασης ἔχουμε δυὸ φοινικό-
δενδρά καὶ πάνω στὸ ἓνα θρῖσκαται ἓνας φοῖνικας. Ἡ ὅλη παράσταση εἰκονίζεται
σ' ἓνα κυανὸ βάθος, ὅπου μπορούμε νὰ ξεχωρίσουμε πορφυρὰ σύννεφα.

Ἡ ἀψίδα τῆς Ἁγίας Καικιλίας³⁶ εἰκονίζει τὸ ἴδιο θέμα, δηλ. τὸ Χριστὸ ὄρ-
θιο νὰ εὐλογεῖ καὶ νὰ περιστοιχίζεται δεξιὰ ἀπὸ τὸν ἀπόστολο Παῦλο, τὴν Ἁγία
Καικιλία καὶ τὸν ἀφιερωτὴ πάπα Πασχάλη ἀριστερὰ του θρῖσκονται ὁ ἀπόστολος
Πέτρος, ὁ Ἅγιος Βαλεριανὸς καὶ ἡ Ἁγία Ἀγάθη. Κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν παράσταση
εἰκονίζεται ὁ Ἄμνός στὴ μέση ἀπὸ δυὸ ἐξάδες προβάτων, πού συμβολίζουν τοὺς
ἀποστόλους.

Καὶ στὴν ἀψίδα τοῦ Ἁγίου Μάρκου³⁷, πού ἀνοικοδομήθηκε ἀπὸ τὸν Γρηγό-
ριο Δ' (828 - 844), εἰκονίζεται ὁ Χριστὸς ὄρθιος νὰ εὐλογεῖ. Περιστοιχίζεται δε-
ξιὰ ἀπὸ τοὺς Ἁγίους Felicissimus καὶ Μάρκο τὸν Εὐαγγελιστὴ, καθὼς καὶ ἀπὸ
τὸν πάπα Γρηγόριο Δ' ἀριστερὰ θρῖσκονται οἱ Ἁγιοὶ Μάρκος καὶ Ἀγαπητός, κα-
θὼς καὶ ἡ Ἁγία Ἀγνή. Ὅλες τίς μορφές παρατηροῦμε ὅτι τίς χαρακτηρίζει μιὰ
ἀκαμψία.

ΠΑΝΑΓΙΑ (9ος αἰ.) Μετὰ ὅμως ἀπὸ τὴν σύνοδο τοῦ 843, πού ἀποφάσισε τὴν
ἀναστήλωση τῶν εἰκόνων καὶ καταξίωσε πιὰ ὀριστικὰ τὴ
νίκη τῆς Ὀρθοδοξίας, ἡ βυζαντινὴ τέχνη θὰ γνωρίσει τὴν κλασσικὴ τῆς ἔκφραση.
Τὸ κύριο θέμα τῶν ἀψίδων εἶναι ἡ μορφή τῆς Παναγίας, πού θὰ ἐπικρατῆσει μέ-
χρι καὶ τὸν 9ο αἰ. Ἡ ἀτιμωσφαρὰ τῆς γαλήνης πού ἐπικρατεῖ παντοῦ καὶ μέσα
στὴν ψυχὴ τοῦ καλλιτέχνη, ὅπωςδήποτε θὰ ἐπιδράσει. Ἔτσι οἱ μορφές θὰ ἀποκτή-
σουν μιὰ γοητεία, μιὰ γαλήνια ἔκφραση, μιὰ φώτιση καὶ μιὰ λάμψη πού προέρχε-
ται ἀπὸ τὸ ὄραμα τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ τους γαλήνη. Τὸ κύριο στοι-
χεῖο εἶναι τὸ κεφάλι, ὅπου μπορεῖ κανεὶς νὰ διακρίνει τὰ μεγάλα μέτωπα, τὰ με-
γάλα ὀρθάνοιχτα μάτια, τὸ ὠσειδῆς σχῆμα τοῦ προσώπου καὶ τὰ μικρὰ χεῖλη.

Ἔτσι, στὴν Ἁγία Σοφία στὴν Κωνσταντινούπολη³⁸ ἀντικατέστησαν τὸ σταυ-
ρὸ τῆς ἀψίδας τοῦ ἱεροῦ μετὰ μιὰ Παναγία, πού στὰ γόνατά τῆς κρατᾷ τὸ χρυσο-
ντυμένο εὐλογοῦν θρέφος. Εἶναι μεγαλοπρεπῆς, κάθεται σὲ δυὸ μαξιλιάρια, σ' ἓνα
θρόνο καὶ πατάει σ' ἓνα ὑποπόδιο. Ἡ στάση τῆς τονίζεται μετὰ τὴν προβολὴ τοῦ δε-
ξιοῦ τῆς ποδιοῦ. Ἡ παράσταση αὐτὴ εἰκονίζεται μέσα σ' ἓνα χρυσὸ βάθος. Βλέπου-
με δηλ. καθαρά, ὅτι ὁ καλλιτέχνης ἀπέφυγε ν' ἀπεικονίσει λιθάδια, πουλιά, σύν-
νεφα καὶ δημιουργεῖ ἔτσι κατὰ ἀπλό, πού ἀφήνει ὅμως νὰ φεγγολοῦν σ' ὅλη τὴν
παράσταση τὸ θεῖο φῶς μέσα ἀπὸ τὸ χρυσὸ βάθος. Ἐνα βάθος πού δὲν ἀκτινοβολεῖ
τίποτε ἄλλο παρὰ αὐτὴ τὴν νίκη τῆς Ὀρθοδοξίας.

Τὰ ἴδια χαρακτηριστικὰ μπορούμε νὰ δοῦμε καὶ στὴν παράσταση τῆς ὄρθιας
βρεφοκρατούσας Παναγίας στὴν κόγχη τῆς ἀψίδας στὸ ναὸ τῆς Κοιμήσεως, στὴ

Νίκαια.³⁹ Κι ἐδῶ ὁ σταυρὸς ἀντικαταστάθηκε μετὴν παράσταση τῆς Παναγίας.

Καὶ στὴ Θεσσαλονίκη ἐπίσης, στὸ ναὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας⁴⁰, ὁ Σταυρὸς τῆς κόγχης τοῦ ἱεροῦ ἀντικαταστάθηκε μετὰ μιὰ παράσταση τῆς Θεοτόκου ποὺ κἀθεταὶ σ' ἓναν ἀπλὸ θρόνο· κραταίει τὸ βρέφος ποὺ εὐλογεῖ. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὸ ὑπερβολικὰ μεγάλο κεφάλι τῆς καὶ ἡ κοντόχονδρη μορφή τῆς.

Τέλος, στὴν Santa Maria in Domnica στὴ Ρώμη⁴¹ εἰκονίζεται ἡ ἔνθρονη βρεφοκρατοῦσα Παναγία περιτριγυρισμένη ἀπὸ συνωστισμένους ἄγγελους.

ΦΟΡΗΤΕΣ Οἱ Βυζαντινοὶ ἔτρεφαν μιὰ ἰδιαίτερη ἀδυναμία γιὰ τὶς θρησκευτικὲς **ΕΙΚΟΝΕΣ** κὲς ἀπεικονίσεις. Βρέθηκαν ὀρισμένες φορητὲς εἰκόνες μετὴν Παναγία βρεφοκρατοῦσα στὸ Σινᾶ⁴² καὶ ποὺ ἀνήκει πιθανὸν στίς ἀρχές τοῦ 7ου αἰ. Ὁ Θεόδωρος Στρατηλάτης ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ ἓνας νεαρὸς ἀγένειος, ὁ Ἅγιος Δημήτριος, μετὴν ἱερατικὴ τους ἐπισημότητα στέκουν δίπλα στὴν Παναγία. Στὸ πίσω μέρος οἱ δύο ἄγγελοι ἔχουν γυρισμένα τὰ κεφάλια τους μετὰ μιὰ ζωηρὴ κίνηση πρὸς τὸ σημεῖο ἀπ' ὅπου μέσα ἀπὸ μιὰ λευκὴ φωτεινὴ δέσμη βγαίνει τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ. Τὸ ἀρχιτεκτονικὸ βάθος δηλώνεται μ' ἓναν τοῖχο ἀνάμεσα σὲ δύο πεσσούς ποὺ ἔχουν τὸ σχῆμα τῆς ἀψίδας.

Τὸν 6ο αἰ. χρονολογεῖται καὶ ἡ τοιχογραφία τῆς ἔνθρονης βρεφοκρατοῦσας Παναγίας ἀνάμεσα στὸν Ἅγιο Φήλικα καὶ τὸν Ἅγιο Adauctus μετὰ τὸν Δωροτῆ Turtura.⁴³ Πρόκειται γιὰ τὴν τοιχογραφία στὴν κατακόμβη Κομοδίλλη τῆς Ρώμης. Ἡ Παναγία κἀθεταὶ σ' ἓνα θρόνο διακοσμημένο μετὰ πολυτίμες πέτρες πάνω σ' ἓνα κόκκινο μαξιλάρι. Οἱ δύο Ἅγιοι λευκοντυμένοι τονίζουν κυρίως τὶς μορφὲς τῆς Παναγίας καὶ Turtura.

ΙΔΙΟΜΟΡΦΙΕΣ: Πρόκειται γιὰ τὶς τοιχογραφίες ποὺ εἶναι διαταγμένες σὲ δύο **ΧΩΡΙΣΜΟΣ** ζώνες: στὴν ἀνατολικὴ ἀψίδα καὶ στὴν ἐσωτερικὴ ὄψη τοῦ **ΛΨΙΔΑΣ** τοῖχου ποὺ χωρίζει τὴν ἀψίδα ἀπὸ τὸν κυρίως ναὸ. Ἡ τοιχογραφία αὐτὴ ἀνήκει στὸν 7ο αἰ. καὶ θρίσκεται στὴ Santa Maria **ΣΕ ΖΩΝΕΣ** στὸ Καστελσέπριο. Εἰκονίζουν τὸν κύκλο τῆς παιδικῆς ἡλικίας τοῦ Χριστοῦ, δηλ. ἀπὸ τὸν Ἐθαγγελισμὸ μέχρι τὴ φυγὴ τῆς Ἐλισάβετ καὶ τὸ θάνατο τοῦ Ζαχαρία.

ΕΥΛΟΓΙΕΣ Τὰ ἴδια θεματικὰ μοτίβα τῶν ἀψίδων τὰ συναντᾶμε καὶ σὲ μερικὰ φιαλίδια ποὺ περιεῖχαν ἁγιασμένο ἔλαιο. Τὰ πιὸ γνωστὰ ἀπ' αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὴ Βηθλεὲμ καὶ εἶναι διακοσμημένα μετὰ μικρὰ ἔνθετα ἀνάγλυφα· παριστάνουν τὴ Σταύρωση καὶ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Ἀρκετὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ φιαλίδια διαφυλάσσονται σήμερα στὴ Monza καὶ στὸ Bobbio.⁴⁴ Ἐπίσης σὲ ἄλλα παριστάνονταν ἡ προτομὴ τοῦ Χριστοῦ⁴⁵ ἢ ἡ Ἀνάληψη⁴⁶ καὶ ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ⁴⁷ σὲ τὸ πίσω μέρος τῶν φιαλιδίων ἢ ἡ συγκέντρωση τῶν Ἀποστόλων⁴⁸ ποὺ ὑπάρχει σ' ἓνα ἀρτοφόριο.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΤΩΝ ΛΨΙΔΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΩΣ ΤΟΝ 9ο ΑΙ.

A. 1. Παλαιοχριστιανικὴ ἐποχὴ (4ος - 7ος αἰ.): κοσμικὰ θέματα.

→ Χριστὸς [Θεοφάνειες]

1) Χριστὸς σὲ δόξα: Ὁσῖος Δαβὶδ Θεσσαλονίκης ἢ μονὴ Λατόμου
» ἔνθρονος

» ἀνάμεσα σὲ ἀποστόλους: Ἁγία Πουδεντιανὴ στὴ Ρώμη, Ναὸς Ἁγίου Παύλου στὴ Ρώμη, Βασιλικὴ τῶν Ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, Ἅγιος Ἀκυλίνος.

» ανάμεσα σὲ ἀγγέλους, κτίτορες, αυτοκράτορες: "Άγιος Βιτάλιος, "Άγιος Μιχαήλ in Africisco.

2) Σύμβολα Χριστοῦ: ἀρχιερατικό παρεκκλήσι στή Βαβέννα, (σταυρός) "Άγιος Στέφανος Rotondo.

3) Μεταμόρφωση: Σινᾶ, "Άγιο Ἀπολλινάριο in Classe (συμβολικά ἢ μεταμόρφωση).

4) Ἀνάληψη: Ἀπολλῶ → Βαουίτ.

→ Παναγία

1) Ἐνθρονη βρεφοκρατοῦσα: Παρεκκλήσι Ἰωάννου Ζ' στὸν "Άγιο Πέτρο.

» » ἀνάμεσα σὲ ἀγγέλους: Βασιλικὴ Εὐφρασίου στὸ Παρέντιο, "Άγιος Σέργιος στήν Τάζα, Santa Maria Maggiore, Παναγία Κανακαριά.

» » ἀνάμεσα σὲ κτίτορες, αυτοκράτορες: Παναγία Βλαχερνῶν στήν Κωνσταντινούπολη (δὲν σώζεται).

2) Ὅρθια ἀνάμεσα σὲ ἀγγέλους: Παναγία Ἀγγελόχτιστη στὸ Κίτιο, Νίκαια.

» δεομένη: Βαπτιστήριο Λατερανοῦ.

→ "Άγιοι (μάρτυρες)

Ἅγία Ἀγνή στή Ρώμη.

2. Εἰκονομαχία <720 - 843>

1) Σταυρός: Ἅγία Εἰρήνη (Κωνσταντινούπολη), Ἅγία Σοφία (Θεσσαλονίκη, Νίκαια, "Άγιος Βασίλειος (Elevra), Ναοὶ Ἀγίου Νηρέως + Ἀχιλλεῖου.

σύμβολα - πουλιά: Νάξος.

2) Χριστὸς (Ρώμη): Santa Maria Antiqua, Ἅγία Πραξαΐδη, Ἅγία Καικιλία, "Άγιος Μάρκος.

3. Μετὸ τὸ 843

μόνο ἢ Παναγία (9ο αἰ.): Ναὸς Θεοτόκου (Μέγα Παλάτιο), Ἅγία Σοφία (Κωνσταντινούπολη), Ναὸς Κοιμήσεως (Νίκαια), Ἅγία Σοφία (Θεσσαλονίκης), Santa Maria in Domnina.

B. Φορητὲς εἰκόνες: Παναγία (Σινᾶ), Κομοδύλλη.

Γ. Ἰδιομορφίες

Χωρισμὸς ἀψίδας σὲ ζῶνες

θέμα: κύκλος παιδικῆς ἡλικίας τοῦ Χριστοῦ: Santa Maria (Καστελσέπριο).

Δ. Εὐλογίες.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1. Βαβέννα: "Άγιος Βιτάλιος.

2. Κωνσταντινούπολη: "Άγιος Ἰωάννης Στουδίου.

3. Ch. Delvoye «Βυζαντινὴ Τέχνη», τόμος Α', Ἀθήνα 1975, σ. 38.

4. Κ. Καλοκέρης «Πηγαὶ χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας», Θεσσαλονίκη 1967, § 32 σ. 215 - 216.

5. ὅπ. π. σ. 205.

6. Δ. Πάλλας «Ψηφιδωτά», Ἀθήνα 1968, σ. 1142, εἰκ. 101.

7. ὅπ. π. σ. 1098, εἰκ. 39 καὶ Α. Grabar «Byzantium from the death of Theodosius to the rise of Islām», σ. 135, εἰκ. 145 καὶ 149.

8. Ch. Delvoye «Βυζαντινὴ Τέχνη», τόμος Α', Ἀθήνα 1975, σ. 101.

9. Δ. Πάλλας «Ψηφιδωτά», 'Αθήνα 1968, σ. 1103 και Α. Grabar «Byzantium from the death of Theodosius to the rise of Islam», σ. 136, εικ. 145.
10. ὅπ. π. σ. 1114, εικ. 59.
11. Α. Grabar «Byzantium from the death of Theodosius to the rise of Islam», εικ. 187, σ. 137 και εικ. 150.
12. Δ. Πάλλας «Ψηφιδωτά», 'Αθήνα 1968, σ. 1132, εικ. 87.
13. Ch. Delvoye «Βυζαντινὴ Τέχνη», τόμος Α', 'Αθήνα 1975, εικ. 21.
14. Walter Oakeshott «Die Mosaiken Von Rom», εικ. 91.
15. Forsyth Weitzmann «The Monastery of Sain Katherin» Plate CIII at Mount Sinai.
16. Α. Grabar «Byzantium from the death of Theodosius to the rise of Islam», σ. 142 και 144, εικ. 154, 155.
17. ὅπ. π. σ. 174, εικ. 186.
18. Δ. Πάλλας «Ψηφιδωτά», 'Αθήνα 1968, σ. 1109, εικ. 52.
19. ὅπ. π. σ. 1136, εικ. 92, 93.
20. Χορίνιος, Πηγὲς Καλοκύρη.
21. Ch. Delvoye «Βυζαντινὴ Τέχνη», 'Αθήνα 1975, τόμ. Α', σ. 93 - 94.
22. Δ. Πάλλας «Ψηφιδωτά», 'Αθήνα 1968, σ. 1161, 1162, εικ. 120, 121, 122.
23. Ch Delvoye «Βυζαντινὴ Τέχνη», 'Αθήνα 1975, τόμ. Α', σ. 93 - 94.
24. ὅπ. π. εικ. 24.
25. Δ. Πάλλας «Ψηφιδωτά», 'Αθήνα 1968, σ. 1157, εικ. 115.
26. Walter Oakeshott «Die Mosaiken Von Rom», εικ. 99.
27. Δ. Πάλλας «Ψηφιδωτά», 'Αθήνα 1968, σ. 1105 - 1106, εικ. 49.
28. Ch. Delvoye «Βυζαντινὴ Τέχνη», 'Αθήνα 1975, σ. 198, εικ. 77, τόμ. Α'.
29. Κ. Ραπαϊοάννου «La Peinture byzantine et russe», εικ. 27.
30. Ch. Delvoye «Βυζαντινὴ Τέχνη», 'Αθήνα 1975, τόμ. Β', εικ. 109 (b).
31. Ch. Delvoye «Βυζαντινὴ Τέχνη», 'Αθήνα 1975, τόμ. Α', εικ. 79.
32. Guglielmo Matthiae «Mosaici medioevali delle chiese di Roma», εικ. 136.
33. Ch. Delvoye «Βυζαντινὴ Τέχνη», 'Αθήνα 1975, τόμ. Α', εικ. 80.
34. Santa Maria Antiqua.
35. Προξαΐδη.
36. 'Αγία Καικιλία.
37. 'Άγιος Μάρκος.
38. Δ. Πάλλας «Ψηφιδωτά», 'Αθήνα 1968, σ. 1169, εικ. 129.
39. Ναὸς Κοιμήσεως στὴ Νίκαια.
40. Δ. Πάλλας «Ψηφιδωτά», 'Αθήνα 1968, σ. 1183, εικ. 142.
41. Ch. Delvoye «Βυζαντινὴ Τέχνη», 'Αθήνα 1975, τόμ. Α', σ. 194.
42. ὅπ. π. εικ. 29, σ. 125.
43. Α. Grabar «Byzantium from the death of Theodosius to the rise of Islam», σ. 166, εικ. 176.
44. ὅπ. π. σ. 316.
45. ὅπ. π. σ. 316, εικ. 366 - 367.
- 46-47 ὅπ. π. σ. 314, εικ. 363 - 364.
48. ὅπ. π. σ. 314, εικ. 362.

Β Ι Β Λ Ι Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

1. Charles Delvoye «Βυζαντινὴ Τέχνη», τόμ. Α' και Β', 'Αθήνα 1975.
2. Δ. Πάλλας «Ψηφιδωτά», 'Αθήνα 1969.
3. Α. Grabar «Byzantium from the death of Theodosius to the rise of Islam», Thames and Hudson 1966.
4. Νικολάου Δρανδάκη «Παραδόσεις Βυζαντινῆς 'Αρχαιολογίας», Θεσσαλονίκη 1975, τεύχος 10 και τεύχος 20, Θεσσαλονίκη 1972.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΑΠΟΔΗΜΙΑ

Ἐκεῖνα ποῦ ἀγαπήσαμε
δὲ φεύγουν μόνα.
Παίρνουν μαζί
καὶ τὸν παλιό μας ἑαυτό.
Τὴ δική μας Ταυτότητα.
Μὲ τὸ λησμονημένο της ὄνομα
ποῦ οἱ ἄλλοι δὲ γνωρίζουν.
Κι ἂν τύχει νὰ τ' ἀκούσουν μειδιοῦν.
Μένεις σ' ἓνα καινούργιο σκηνικὸ
ἀσυντρόφευτος μπερδεύεσαι, παραπατάς.
Δὲν ξέρεις τί νὰ πεῖς καὶ πῶς...
Ποῦ ν' ἀκουμπήσεις τὰ «πιστεύω» σου
καὶ ποῦ νὰ ἐμπιστευθεῖς
ὅσα ἡ μνήμη ἀποθησαύρισε.
Ἦσα ὁ χρόνος δένει μὲ τὸ μῦθο.
Εἰκονοκλάστης ὁ καιρὸς ἀδίσταχτος.
Κι ἀπὸ τὸν ἑαυτό σου σ' ἀποξένωσε.
Μὴν ψάχνεις στὸ κενό.
Τίποτε μόνο του δὲν ἔφυγε.
Ἔχεις μαζί του ἀποδημήσει.

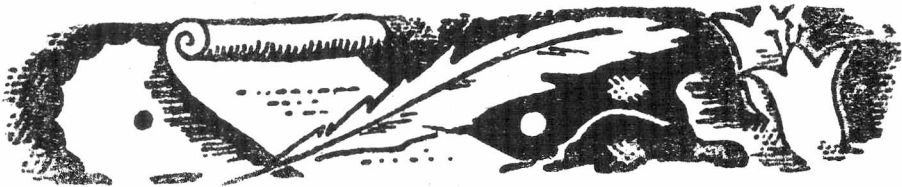
ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

ΠΑΛΙΝΔΡΟΜΗΣΗ

Σὲ κυνηγάει — στόχος βολῆς —
τῆς παλινδρόμησης τὸ παραπέτασμα.
Μὲ τὶς συχνὲς ἐπικονιάσεις
κοντεύει τοῖχος ἀδιαπραστος.
Τὸ γνωρίζουν καλὰ οἱ ἀτεγκτες ὄρες.
Παρελαύνουν λιτανεῖα σιωπηλή.
Σ' ἀτενίζουν εἰρωνικά
κι ὄλο στοιβάζονται
ἄχρηστο ἀμετακίνητο ὕλικὸ
πάνω στὸ δρόμο ποῦ ἐσὺ πάντα
κι ἀπὸ τάμα παλιό
— χωρὶς νὰ φτάνεις ποτὲ στὸ Νὰό —
ὀλοχρονὶς βαδίζεις ξυπόλητος.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

ΜΑΝ. ΠΡΑΤΣΙΚΑ

ΤΟ ΚΡΕΜΑΤΟΡΙΟ ΤΗΣ ΠΑΤΡΑΣ

(Διήγημα)

Πρὶν φθάσουμε στὸ τέλος αὐτῆς τῆς ἱστορίας γιὰ τὸν Κ. καὶ τὶς ἐμπνεύσεις του, ποῦ, ὅπως εἶναι γνωστό, συνετάραξαν — τὸ διαθεβαιώνουμε αὐτὸ — τὴν πόλη μας, τοὺς πνευματικοὺς καὶ ἰδιαίτερα τοὺς ἐκκλησιαστικὸς κύκλους καὶ ἀκόμα ἠλέκτρισε μ' ἀμφιβολίες ἐνοχῆς τὴν τόσο συμπαθῆ ἐπαγγελματικὴ τάξη τῶν ἐκδορέων, χρειάστηκε αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Κ. νὰ μεταβληθεῖ σ' ἓναν ἀνθρώπινο τύπο διαμαρτυρούμενου. Μιὰ παράξενη γι' αὐτὸν ιδιότητα καὶ ἀσχολία, ποῦ τὴ δέχθηκε καὶ τὴ χαιρέτησε μὲ κάθε ἐνδιαφέρον ἀλλὰ καὶ ὑπευθυνότητα.

Ἔτσι οἱ μικρὲς λεπτομέρειες ποῦ θὰ σᾶς παρουσιάσουμε τὴ μιὰ δίπλα στὴν ἄλλη, θὰ πρέπει ὅποσδήποτε νὰ σᾶς δώσουν τὸ φρικτὸ μέγεθος καὶ τὶς ἀνάλογες διαστάσεις σχετικὰ μὲ τὶς περιπτώσεις καὶ τὰ ἐπεισόδια, ποῦ τὸν ἐξανάγκασαν νὰ διαμαρτυρηθεῖ τόσο ἀπρόσμενα καὶ ἀπαράδεχτα γιὰ τὴν κοινωνικὴ τάξη, γιὰ νὰ φθάσει — νὰ καταλήξει — στὸ τρελὸ αὐτὸ ἐγχείρημα τῆς μεγάλης πράξης.

— Παππούλη, πόσων χρόνων εἶσαι;

Χαμὸγελο στὰ ὄρια τῆς θυμοσοφίας. Τράθηγμα στὰ χεῖλια μὲ ρυτίδα καὶ σκάψιμο ἱερωσύνης στὸ πρόσωπο.

Δὲν ἀπάντησε. Δὲν χρειάζεταν.

— Σὲ θέλω γιὰ ἓνα μνημόσυνο.

Παράξενο ὄμως. Τὸν ἔφαγχε γιὰ νὰ τὸν βρεῖ ὁ Κ. ἀρκετὸ καιρὸ. Ἐπαιρνε πληροφορίες δεξιὰ - ἀριστερά· ἀκόμα, πῆγε — τόλμησε — καὶ μελέτησε τ' ἀργεῖα τῶν συνταξιοῦχων κληρικῶν. Τὸ ἐπίσημο βιβλίον, ποῦ ἔθεσαν καλόπιστα στὴ διάθεσή του οἱ ἐντεταλμένοι τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, τὸν φώτισε. Διάβασε μὲ πάθος καὶ μὲ κάποια ἀνεξήγητη σχεδὸν σχολαστικὴτητα, γιὰ νὰ πετύχει τὸν ἀγαθὸ γέροντα, τὸν κατάλληλο παπά. Φυσικά, σᾶς τονίζουμε στὸ σημεῖο αὐτό, ὅτι θὰ ἔπρεπε καὶ νὰ εἶναι συνταξιοῦχος, ὁ καινούργιος φίλος τῆς μεγάλης πράξης.

Στὴ συνάντησή ποῦ ἀκολούθησε, ὁ Κ. τὸν ἐνημέρωσε καὶ τοῦ ἐξήγησε τὸ καθεστῶς καὶ μὲ ἀπόλυτη εὐλικροῖνεια.

Στὸ τέλος θὰ γίνουμε περὶ γελο. Θὰ μᾶς βγάλουν τρελοὺς. Ἄς εἶναι ὄμως εὐλογημένοι βλοῖ, ὅσοι ἐνδιαφεροῦν ἀκόμα καὶ ἔτσι γι' αὐτὴν τὴν παράξενη — ἀλήθεια — ποσεινή μας.

Κρίνουμε σκόπιμο ἐδῶ νὰ καταγράψουμε τὴν ἀπάντησή ποῦ ἔλαμψε ἀπὸ ἓνα ιουστριακὸ ἐκ θαθέων φῶς· ἔστιαξε τὸν παποπούλη νὰ μοιάζει μ' ἓναν ἅγιο — ποιόν: — καὶ τὸν Κ. νὰ βαπτίζεται σ' ἓνα καινούργιο χριστιανικὸ ὄνομα.

Ταξίδεψε στὸ προάστιο Β σχεδὸν κάθε μέρα. Χρόνια. Δέκα. Εἴκοσι· τριάντα. Ἡ διαδοικὴ ἔπιανε τὴ μισὴ ὥρα. Ὅταν πῆγαινε, τὸ θέαμα ἦταν στὸ δεξιὸ μέρος. Ὅταν γύριζε, ἦταν στὸ ἀριστερό. Ὅμως ἡ θέα, τὸ κτίριο καὶ ἡ μάντρα βρισκόνταν πάντα στὴν ἴδια θέσση καὶ στὸν ἴδιο τόπο καὶ γῆρο.

Μετρημένες οἱ διαστάσεις, τὸ ὕψος, τὸ οἰκόπεδο καὶ ἀμέτρητοι οἱ τελευταῖοι

σπασμοί τῆς ζωῆς, πού ξεκίναγαν ἀπό τὴν καθορισμένη μοῖρα καὶ τὴν ἀνθρώπινη προαίρεση, διάθεση καὶ μεταχείριση.

Εἴμαστε ὅμως ἀναγκασμένοι νὰ σᾶς μιλήσουμε γι' αὐτὲς τὶς πρῶτες φάσεις, πού σφράγισαν τὴ μεγάλη πράξη, πού τὴν ἀκολούθησαν τόσο συνταρακτικὰ καὶ πού τόσο μᾶς στενοχώρησαν, στὸ ὑστερόγραφο τῆς ἀφήγησης καὶ νὰ σᾶς ἐνημερώσουμε, ἀρκετὰ ἴσως προβληματισμένοι, καὶ γιὰ τὶς εἰκόνες πού ἐμφανίστηκαν ὄρνια, ἢ μία κατόπιν τῆς ἄλλης, σὲ ἐβδομαδιαῖες ταχτικὲς ἡμερομηνίες, καὶ πόσο ἀδιάφορα, φύχρασμα καὶ ἀμέριμνα ἔδειχναν, χρόνια τώρα, — μικρὴ κι ἀσήμαντη αἰωγιότητα τὸ λέμε ἐμεῖς — οἱ χιλιάδες, οἱ ἑκατοντάδες χιλιάδες τὰ ἀνθρώπινα μάτια, πού ἔδλεπαν, παρατηροῦσαν καὶ παρακολουθοῦσαν, ἀπὸ τὸ 1902, αὐτὸ τὸ φρικάλιο γέμισμα καὶ ἀδειασμα τῆς Μάντρας. Ὅμως ἐδῶ παραστέκεται ὁ Αὐξάνων Θεὸς καὶ εὐλογεῖ τὸν ἕνα, αὐτὸν τὸν Κ., πού ἀφουγκράστηκε, ἔστω καὶ καθυστερημένα, τὸν νεκρὸ ἄνεμο τοῦ θρήνου τῶν περιφρονημένων γιὰ κάποιο δικαίωμα τῆς ζωῆς, αὐτὸν τὸν ἕνα, πού ὀσφράνθηκε τὸ σφάγιο αἷμα τοῦ χώρου, αὐτὸν τὸν ἕνα, πού κοίταξε τὴν ἀπέναντι θάλασσα γαλάζια νὰ κοκκινίζει ἀπὸ τὴ σκοτωμένη μοῖρα κι ὕστερα νὰ ψηλώνει αὐτὸ τὸ χρῶμα καὶ νὰ περνᾷ στὸν ἥλιο σὲ κάποια φροντισμένη πορφυρένια δύση, ἐνῶ οἱ ἱριδισμοὶ τῆς σιωπῆς θρηγοῦσαν ἀπόκοσμα εὐλογημένα καὶ καταραμένα.

— Λοιπὸν, παππούλη, ἀκουσέ με.

Σᾶς μεταφέρουμε μερικὰ λόγια ἐδῶ τοῦ Κ. στὸν γέροντα, λόγια φυσικὰ πολὺ περίεργα καὶ μακριὰ ἀπὸ τὰ γνωστὰ εὐαγγέλια τῶν ψαλμῶν, πού παρακίνησαν — συνετέλεσαν — ἔντονα ἴσως καὶ πεισματικά, τὸν συνταξιούχο ἱερωμένο στὸ νὰ δεχθεῖ τὴν πρόταση τοῦ ἄλλου γιὰ μιὰ συμμετοχὴ καὶ κοινὴ καὶ δημόσια εὐθύνη στὴ μεγάλη πράξη, πού, ὅπως γνωρίζετε, συγκλόνισε — ἔστω σιωπηλὰ — τὴν πόλη μας. Ἔτσι, τοῦ μίλησε μὲ γαρισματικὴ περιγραφή γιὰ τὰ κοπάδια μὲ κατσίκια, πού περνοῦσαν τὴν ἀνοιχτὴ διάπλατα πελώρια πόρτα κι ἔμπαιναν μὲ τόση ἀθωότητα καὶ προχωροῦσαν γιὰ τὴ Μάντρα. Εἶχαν ἕνα μικρὸ καὶ χορευτικὸ θηματισμὸ.

Βιάζοταν μέσα στὴν ἐμπνευση τῆς εὐτυχισμένης ζωῆς τῶν ὄντων· εἶχαν χαρὰ· ὑγεία. Κι ἀκόμα ἔδειχναν τὴν ἐμπιστοσύνη καὶ τὴν πίστη σ' αὐτὸν πού τὰ ὀδηγοῦσε. Κι ὁ κόσμος — μυριάδες εἶναι αὐτοὶ — νὰ τὰ βλέπει, νὰ τὰ παρακολουθεῖ, νὰ τὰ μετράει καὶ νὰ φαντάζεται τὴν εὐχαρίστηση τῆς γεύσης μετὰ τὴ σφαγὴ, μετὰ τὸν θάρδαρο θάνατο.

— Τ' ἀκοῦς, παπά μου;

— Παιδί μου, νομίζω ὅτι προσεύγεσαι τώρα.

Ὁ Κ., στὸ σημεῖο αὐτὸ, μᾶς ἔδειξε μιὰ θαθεῖα σοφία· ἕνα εἶδος, ἕναν τύπο ἡρεμίας καὶ στοχασμοῦ. Ἴσως καὶ νὰ ἔδινε ἐντελῶς ἀπελευθερωμένα, τὴ μυστικὴ ὁμοιότητα μ' ἀποκληρωμένο ἅγιο τοῦ σύμπαντος κόσμου.

— Παππούλη, συγκινηθήκες; Κλαῖς;

Ἀφήγουν τὰ μεγάλα ζωὰ νὰ παραμένουν ἡσυχὰ· ἀνερόνγητα· μοναχὰ τους στὴ μεγάλη καὶ ρυτιδωμένη ἑμὼς Μάντρα. Τὰ στήνουν ἐκεῖ. Μέσα στὸν ἐλάνιστο καὶ ὑπολειπόμενο ζωϊκὸ κύκλο τῆς ἠθελπιμένης ἐγκατάλειψης. Γιὰ τὴ μοναξιά μιλάει. Καὶ πάλι. Γνωρίζουν, λοιπὸν, καλὰ, ὅλοι αὐτοὶ οἱ ὑπεύθυνοι — ἐδῶ, παπά, ἔνοιουμε μιὰ πρωτόγονη παράδοση στὴ μόνιμη κι ἐπαγγελματικὴ διαδικασία ἀπὸ τὴν ἀογὴ τῆς κοινῆς μοίρας —, ὅτι ἡ ἐπόμενη στιγμή καὶ ἡ συνέγεια δὲν περνοῦν καιμὰ ἀπολύτως λογικὴ πάνω στὰ ἐπιλεγμένα ὄντα. Ἔτσι, αὐτὴ ἡ ἐγκατάλειψη ἴσως καὶ νὰ ἀνακατῶνει τὴ στερνὴ βουκὴ μέσα σ' αὐτὸν τὸν περίγυρο μὲ πλαστικὰ ἀνθισμένα λουλούδια κι ἀπατηλὸ — πού βρέθηκε; — χορταράκι. Ὅστόσο, πάντα ἀποφεύγεται μὲ κάθε τρόπο — ἐπαγγελματικὴ συνήθεια — ἡ ἐπίδειξη κάποιας συμπόνιας· ἢ

κληρονομία και ἡ μεταβίβαση τῆς συμπεριφορᾶς ἀνήκει σ' ἓνα διαφορετικὸ ὄμιον και πολὺ γνήσιο «αἱ γενεαὶ αἱ πᾶσαι».

Και καταλήγουμε, παπὰ μου, στὴν τετράγωνη σοφία τῆς ἀστείρευτης συντροφικῆς αἰωνιότητης, πού μᾶς σημειώνει λεπτομερέστατα, ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ ζωντανὰ τετράποδα, πού περνᾶν τὸν ἑλλειπτικὸ — γιὰ σήμερα, γιὰ αὔριο — κύκλο τῆς τελευταίας στιγμῆς ὀδεύουν χωρὶς δάκρυα διαμαρτυρίες κι ὅτι ἄλλο κατασκευάζει ὁ ἐνδιαφερόμενος, ἰδίως συνάνθρωπος, γι' αὐτὲς τὶς ὁμοιες και δικές του καταστάσεις.

— Παπούλη, νὰ συνεχίζω νὰ προσεύχομαι;

Δὲν ἔχω ἀκούσει μεγαλύτερη σ' εὐλάβεια, σὲ χρόνο, προσευχή.

Εὐλόγησε ὁ γέροντας, φίλησε τὸ χέρι ὁ νεώτερος — ὕστερα κοιτάχθηκαν μὲ καθαρὰ μάτια· πρόσεξε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον ὁμοια μὲ ἐκεῖνο τὸ ἀτελεύτητο «ἐνώπιος ἐνωπίω». Ἀκόμα, γι' αὐτὴ τὴν προκειμένη στιγμή, κάποιος τοὺς παρεκίνησε, ἴσως θεόπνευστα· ἀγκαλιάστηκαν.

Και ἦρθε ἡ ἀναμενόμενη· ἡ εὐλογημένη ὥρα. Ὡστόσο, ἐδῶ ζητᾶμε νὰ μᾶς συγχωρήσετε, γιατί ἔχουμε χρεωθεῖ στὴν ἐπικοινωνία μας ἀρκετὰς φορὲς μὲ τὶς λέξεις «εὐλογία» και «εὐλογημένη». Ὑπάρχει ἔτσι μιὰ παρακίνηση, πού προέρχεται ἴσως ἀπὸ κάποια βαθύτατη και ἀνανάρτητη διαίσθηση, κι ἴσως πάλι νὰ εἶναι μιὰ ἐσώτατη ὁδηγία γιὰ νὰ βρεθοῦμε ὅλοι μας — κι αὐτοὶ κι ἐμεῖς — μέσα στὴ φοβερὴ πορεία, τὴν ὁποία εἴμαστε ἀναγκασμένοι νὰ παρακολουθήσουμε ἅπαντες λειτουργικὰ και θὰ πρέπει στὸ τέλος ἀκόμα και νὰ τὴν ὑμνήσουμε εἰς δόξαν Κυρίου. Ἀλλωστε, ὅλη αὐτὴ ἡ ἱστορία, θὰ μᾶς ὀδηγήσει τελικὰ μπροστὰ σὲ κάτι ἄλλο προσδοκώμενο. Αὐτὸ ἐλπίζουμε, ἀν και ἡ συγκεκριμένη διαδρομὴ γίνεται σὲ ἕναν ἀπίθανο και πολὺ διαφοροτικὸ δρόμο.

Ἡ κούρσα σταμάτησε· ἀθόρυβα· δίπλα ἀκριβῶς στὴν πόρτα. Παρασκευὴ 11 π.μ. Σύμφωνα μὲ τὶς σωστὲς πληροφορίες τοῦ Κ., ἡ συλλογικὴ ἐργασία ἐκεῖ μέσα εἶχε σκεδῶν τελειώσει. Πρόσθετα, αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ διαδικασία ἔχει τιμηθεῖ και ἐκτιμηθεῖ ἀρκετὰ γιὰ τὴν ἐπαγγελματικὴ της ἀπόδοσις σχετικὰ μ' αὐτὸ τὸ θέμα τῆς μεθοδικῆς σφαγῆς και μὲ ἐννοϊκὰ στατιστικὰς μ' ἀριθμοὺς ζωῶν και χρόνου. Ἐγούμε διάλειμμα, λοιπόν, ἐνῶ οἱ εἰδικὲς ὀμάδες τῶν ἀπασχολουμένων ἀρχισαν χωρὶς καθυστέρηση νὰ λογαριάζουν τώρα — συνήθεια — τὸ ὥραριο και βασικὰ τὸ ἐπίδομα τῆς ἀνθυγιεινῆς ἐργασίας.

Χρόνια μᾶς εἶχε πνίξει αὐτὸ τὸ αἶμα. Ἀγνίζει· μουίζει. Ἔτσι καθὼς ξεχύνεται ἀμέσως μετὰ τὸ σάξιμο, κυλάει δεξιὰ - ἀριστερά. Ἀκόμα θέλουμε και κατάλληλες ὑπόθεσις γιὰ νὰ μὴν τσαλαβουτᾶμε σ' αὐτὴν τὴν κοκκινισμένη πλημμύρα.

Τὰ λόγια αὐτά, πού σημειώσαμε λίγο πρὶν πάνω, εἶναι παρμένα ἀπὸ ἓνα ὑπόμνημα τοῦ συλλόγου ὑπαλλήλων, πού ἐργάζονται σ' αὐτὸ τὸ συγκρότημα. . . και φαίνεται πῶς ἔγουν δίκιο. . .

Παρασκευὴ, Πρωῖνό, 11 π.μ. Ἐπιτέλους. Θὰ πρέπει ὁμοια στὸ προκειμένο σημεῖο νὰ μελετήσουμε — ἦρθε ἡ κατάλληλη ὥρα — και τὸ δεύτερο μέρος αὐτῆς τῆς θερησκευτικῆς παράστασις — ἔτσι τὸ γασακητοῖσαμε — και γιὰ τὴν ὁποία κανένας ἀπ' ὅλους μας δὲν γνωρίζει λογικὰ ποιὸς θὰ εἶναι τὸ πῶτο, τὸ δεύτερο πρόσωπο και ποιὸς περνᾶ ἀπὸ τὸν ἓνα ὀλο στὴν ἄλλο, ἀπροεξοποῖνητα και χωρὶς και νὰ προσεῖ νὰ ἐλέγξει τὸν οὐθιό, κυρίως, αὐτῆς τῆς λογικῆς, πού ἔγινε μόνο μέσα σὲ λίγες στιγμῆς καιντασία, καινοῖθη, τοῖλα, ἀλήθεια, φέμα, και· νὰ καταλήξει μὲ τὴν προσηγιασμένη ἡμέρα. Πέρασαν τὴν πρώτη· τὴ δεύτερη πόρτα· κτήριό· βρέθησαν· ὕστερα στὸ ἐσωτερικὸ. Συνάντησαν ἔντονο φωτισιό. Ὁ γῶρος τεράστιος· μακρόστενος. Οἱ τοῖνοι· ψηλοί, λῆτοι, φρεσκοβαμμένοι. Στὴ μέση ἓνα μαριμάρινο τραπέζι· μόνιμη ἐξογκωμένη ἡ βάση. Δύο - τρία τσιγκέλια νὰ κρέμονται μὲ μιὰ

μηχανική κατασκευή από τὸ ταβάνι. Σκουρόχρωμα μὲ ἀποθαιμένη κίνηση στὸ σχῆμα· σιωπηλὰ στὸν διαφυγόντα ἦχο τῆς περιφορημένης ἀπόγνωσης.

Ὁ παπᾶς: Ὁ Κ.; Βάδισαν πρὸς τὸ τραπέζι. Ὅλα ἦταν προσχεδιασμένα. Ὁ γέροντας ἄνοιξε τὸ ράσο· φάνηκε ἓνα πετραχίλι. Ὁ Κ. ἔδραλε ἀπὸ τὸν κόρφο ἓνα σταυρό. Ἐμφανίστηκαν. Ἀπὸ τῆ μιὰ στιγμή στὴν ἄλλη παρέμειναν ἀκίνητοι· ἄφωνοι. Ἐργάτες, προϊστάμενοι, ὑπεύθυνοι.

— Αὐτὸς ὁ τόπος, αὐτὸς ὁ χώρος, αὐτὰ τὰ δεκάδες χρόνια, ἔχουν ἀγιάσει· χρειάζονται μιὰ προσευχή.

Ἦταν ὁ παπᾶς; Ὁ θεῖος λόγος; Ἴσως. Ἦταν μήπως ἡ ἰαχὴ τῶν σπλάχνων ἀπὸ τὴν ἱερότητα τοῦ θυσιαστηρίου; Ἴσως. Ἦταν τὸ σεπτὸ μῆνυμα τὸ ἐξ οὐρανοῦ, πού τόσο καθυστέρησε; Ἴσως. Ὅμως ἡ φωνὴ τοῦ παπποῦλη, ὁ ρυθμιζόμενος ἦχος τῆς ἀπρόσιμης προσευχῆς κι ἀκόμα ἡ χαρακτηριστικὴ κίνηση τῶν χερῶν τοῦ Κ. πού ἔσπειρε μὲ φόβο καὶ πάθος· δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὰ πρόσωπα τοῦ σταυροῦ κατακיעύσαν μὲ ἀρκετὴ σοφία τὴ μαγεία τῆς ἀνθρώπινης συμπίνας.

— Παπποῦλη, σῆμι γιὰ τὴ Μοῖρα μας.

Ὡστόσο, οἱ ἄλλοι συνέχισαν νὰ παραμένουν ἄφωνοι, ἀμήχανοι, ἐνεοί· ἀδέχαιοι μπροστὰ στὸ γεγονός πού τὸ ἔφερε ἡ πελώρια στιγμή, κοιμιατιάζοντας — συνήθεια τῆς σφαγῆς κι ἐδῶ — τὸ γρόνο τους. Πέρασαν καὶ στὴ Μάντρα. Μιὰ τεχνικὴ ἐρήμωσης· ἓνας προθάλαμος τυποποιημένου θανάτου· κάποια τακτοποίηση πάνω στὴν ἄμηση καὶ στὴν ἐπιβαλλόμενη ἐπαγγελματικὴ ἐπιλογή στὸ σχῆμα, στὸ χρῶμα τοῦ τετράποδου· στὴν ἀκριβῆ παρατήρηση καὶ γνώση στὸ νὰ κριθεῖ γιὰ νὰ φύγει — διάβαζε: νὰ σφαγεῖ — πρῶτο ἢ δεύτερο, γιὰ λόγους τῆς δημόσιας υγείας.

Πέρασαν. Στάθηκαν στὸ γῶρο· ὁ παπποῦλης μὲ τὸ πετραχίλι, ὁ Κ. μὲ τὸν ἀνυψούμενο σταυρό. ἦταν καὶ σ' αὐτὸν τὸν τόπο, ἡ δική τους ἱστορία.

Ἀξίζει καὶ γι' αὐτὴν τὴ δεύτερη παράσταση νὰ σᾶς τονίσουμε, ὅτι κανένας ἀπὸ τοὺς γνωστοὺς θεατῆς καὶ τόσο ὑπεύθυνοσ δὲν τὴν παρακολούθησε κι οὔτε, πάλι, κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους προσπάθησε νὰ κινήθει καὶ νὰ συνοδέψει μὲ σεβασμὸ τὸς δύο παράξενους λειτουργοὺς τοῦ Ὑψίστου πού βάδισαν καὶ ἱερούργησαν στὴ Μάντρα.

Φόβος; Ὑποκρισία; Ἀδιαφορία; Ἐπαγγελματικὴ ψυχραιμία; Γιὰ τίποτα δὲν μισοοῦσε νὰ χαρακτηρίσουμε — τουλάχιστον ἐμεῖς — αὐτὰ τὰ θεάρεστα ἴσως γεγονότα. Ὅμως βρισκόμασθε ἀκόμα στὴ Μάντρα. Ἐοσιμιά. Ὁ χώρος. Προθάλαμος.

Ἐπιλεγόμενη ἀνάπαυση. Ὡστόσο, τώρα ὁ σταυρὸς ρίξωσε κι ἔγινε — θὰ συνεχίσει καὶ μελλοντικὰ — τὸ στεγνὸ τρυφερὸ νορτασάκι καὶ ὁ ἦχος τῆς δέησης ἔγινε — θὰ συνεχίσει καὶ μελλοντικὰ — κάποια δροσοσταλίδα τοῦ πρωῒνου πρὶν ἀπὸ τὴν ταχτικὴ διαδικασίαν τῆς ἐπαγγελματικῆς ἀπασχόλησης.

Κι ἔτσι καὶ γιὰ μιὰ δεύτερη ὥσα ὁ παπποῦλης, ὁ Κ., κατόρθωσαν καὶ λειτουόγησαν ἄθωοι, ἀναμάρτητοι, πάναγγοι καὶ ἐπικαλέσθησαν μὲ εὐλοκίονεια τὸ θαῦμα καὶ τὴ μαγεία τῆς συμπίνας τοῦ σύμπαντος κόσμου, στὸ νὰ θρηγήσει τίς μυριάδες τῶν ὄντων πού ἔσφουγαν καὶ τίς μυριάδες τῶν ὄντων πού ἔλογονταν καὶ πού καταπληκνιούσαν αὐτὸ τὸ γῶμα μὲ τὴν νολασιμένη αἰωνιότητα τῆς σφαγῆς. Κατάρα. Θεῖνος. Ψαλιὸς τοῦ Δαυῒδ. Ὁ γῶνος τίποτα πληγωμένος ἀπὸ τὸν σπαρακτιδὸ τῆς σιωπῆς· ὁ ἥλιος νὰ ξεπετάγεται μὲ παραμιλητό. Ἴσως καὶ νὰ βλέπουμε ἐδῶ ἓνα δικαίωμα· κάποια διαμαρτυρία. Ἀλλὰ γιὰ τὸ πελώριο θέμα τῆς ζωῆς τῶν ὄντων πρόκειται καὶ πάλι. Τέλος, ὅμως, στὴν ἀγία εἰκόνα. Φυσικά, ἔπειτα, λοιδορήθηκαν σύμφωνα μὲ τὸν ἄγραφο κανονισμὸ τῆς κοινωνικῆς εὐπρέπειας τόσο ὁ παπποῦλης ὅσο καὶ ὁ Κ.

Στὸν πρῶτο ἀνθρώπῳ μας ἡ προϊσταμένη ἀρχὴ τοῦ ἔστειλε ἓνα αὐστηρότατο ὄπηρεσιακὸ ἔγγραφο.

«Προσβάλατε χωρίς σύνεση και δίχως κανένα νόημα και τὸ γῆρος τῆς ηλικίας και τὸ ἱερὸ σχῆμα» τοῦ σημείωναν. . .

Κρυφὸς σαρκασμὸς' ματιές νὰ περιγελάνε και ψεύτικη ἐγκαρδιότητα κομμάτισε — συνήθεια — τὸ ὑπόλοιπο ἀπὸ τῆ συνέχεια τῆς διαβίωσης γιὰ τὸν δεῦτερο ἄνθρωπό μας, τὸν Κ.

Ἡ Πάτρα, ἡ μεγάλη αὐτὴ πολιτεία, δέχθηκε κι αὐτὸ τὸ νέο μὲ πολλὰ πρόσωπα. . . Μερικοὶ βρέθηκαν και μᾶς δικαιολόγησαν, γιατί κατονομάσαμε μεγάλη πράξη αὐτὴν τὴν τολμηρότατη ἱερούργια. Ἦταν και ἔμοιαζε μὲ μιὰ παράξενη ἀπελευθερωμένη δέηση τῶν Ἁγίων Πάντων, τὴν δοξολόγησαν.

Ἄλλοι, πάλι, κυκλοφόρησαν, ἰδίως στὶς γειτονίες, πὼς εἶχαν ἀρχίσει νὰ πληθαίνουν τώρα τελευταία τ' αὐτοκινητιστικὰ δυστυχήματα στὴν περιοχὴ τῶν σφαγείων. Ἀκόμα, παρατηρήθηκε ἀπὸ τοὺς περαστικούς κι ἐντελῶς τυχαία, ὅτι τ' ἀγγελτήρια θανάτου γιὰ κάποιον ὑπάλληλο — δέλεπε σφαγέα — τοῦ συγκρητήματος δὲν κόλλαγαν ἀμέσως στὶς δύο ἐξωτερικὲς κολῶνες τῆς Μεγάλης Πόρτας.

Ἴσως εἶναι ἴσως πέρασε ὁ Αὐξάνων Θεὸς κι ἔγινε τὸ μυστήριό τῆς ἄρνησης. Ἡ σκέψη αὐτὴ εἶναι και ὁ προσωπικὸς μας διαλογισμὸς. Ἄλλωστε κι ἐμεῖς παρακολουθοῦμε και συμμετέχουμε στὴν προκείμενη ἀφήγηση. Ἀρκετοὶ Πατρινοί, πού περνοῦν ἀπ' ὀτὴ Μάντρα, προσπαθοῦν νὰ σταυροκοπηθοῦν. Μηχανικὰ αὐθόρμητα. Ὅμως τὰ χέρια διακόπτουν τὴ σεπτὴ κίνηση ἢ συλλογὴ ἀποβάλλει τὸ μέγεθος τῆς ἀναζητούμενης πνευματικότητας.

«Μὰ εἶναι γελοῖο», ψιθυρίζουν, παραμιλοῦν κι ἀπομακρύνονται. Ὅταν πέθανε ὁ παπάς, ὁ Κ. πῆγε στὴν κηδεῖα. Ζήτησε νὰ φάει τὸν ἀπόστολο, τὸν σταμάτησε ὁμοῦς ἐκεῖνος ἐπέμενε συνεχίσει. Ὁ ἦχος και ἰδιαίτερα οἱ καταλήψεις στὶς ἱερὲς λέξεις ἔμοιαζαν — τίς θυμᾶστε — μ' ἐκεῖνες τίς προσευχὰς πού ἀκούστηκαν και παλαιότερα στὴν καθαργιασμένη Μάντρα. Ὅταν πέθανε ὁ Κ., παρευρέθηκαν στὴν κηδεῖα του ἀνάμεσα στοὺς περιεργούς — εἶχε προσηγηθεῖ ἢ φήμη τῆς ἱστορίας — και πολλὰ μικρὰ παιδιὰ. Τὴν ὥρα πού περνοῦσαν τὸ φέρετρο ἀπὸ μπροστά τους, ἔνα ἀπ' αὐτὰ ἀκούστηκε νὰ φωνάζει «Μπέεε! . . . Μπέεε! . . . Μπέεε! . . .». Κανείς δὲν ξαφνιάστηκε. Ἄλλωστε, τὸ μικρὸ παιδί, τ' ἀνάγκια, ἀκόμα κι ὁ κάθε ἁγιασμένος ἄνθρωπος, μᾶς μπερδεύουν πάντα μὲ τὴ φωνὴ τῆς ἐπὶ κλήσης.

(Ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη συλλογὴ διηγημάτων «Ὁ αὐξάνων Θεός»)

ΤΟ ΑΓΕΡΑΚΙ

De sibi

Τ' ἀγεράκι π' ὄλο σφύραγε
και λεύτερο γυρνοῦσε
μέσα στὸν κάμπο τὸν πλατὺ
και ἄλαλο χοροπηδοῦσε,
περήφανα ἀγκάλιασε
τὴν ἀνθισμένη ἀμυγδαλιὰ
και ράγισ' ἡ καρδιά του. . .

Ἡ ἀμυγδαλιὰ ἡ ντροπαλὴ
πού ξεροκοκκινίζει. . .
Τὴ σφίγγει ὁ ἀγέρας δυνατὰ
κι αὐτὴ φουντώνει, ἀνθίζει. . .
Ἄφου τὰ χεῖλη του ζωγράφισε
στὸ μυρωδάτο τῆς τὸ στόμα.
παίρνει τὸ δρόμο τὸν πλατὺ
τὸ φτερωτὸ του σῶμα. . .

ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΕΛΛΑΣ

ΦΑΝΤΑΣΙΑ

”Ω! ὕπαρξη αἰθέρια, ἱερὴ
αἰώνιας ἀνοιξης ροδόπλαστο
παιδί, ποῦ στὴν ὀλόδροση μορφὴ
ἀνταύγειες κάλλους θεϊκοῦ
καὶ φέγγος ἀρετῆς λαμποκοποῦν
μαζὶ μὲ λάμπεις στοχασμοῦ
στ’ ἀνήσυχια κι ὠραῖα μάτια.

Ἐσού, ὅπου ἢ Ἄρτεμις, ἢ Ἀθηνᾶ
κι ἢ Ἀφροδίτη τῆς ὕπαρξής σου
πλαστοурγοί, γλυκὰ ὕμνολογοῦν
καὶ πῶς πολὺ λαμπρύνουν·
κι ἔτσι ὀλόχρυση στὸ φῶς
μὲς στὶς βροχὲς τῶν ἀστεριῶν
γελούμενη κι ἀτάραχη χωρεῖς.

”Ω! κόρη πλάσματα ὡσὰν ἐσὲ
(πνοὲς τῶν γιασεμιῶν καὶ ρόδων)
στέλνουν ποτὲ οἱ θεοὶ ἐδῶ στὴ γῆ
ἀεῖρροη πηγὴ οὐράνιας δροσιᾶς
στὰ κουρασμέν’ ἀπ’ τὴν ἀσχήμια μάτια.

ΚΩΝ. ΜΠΡΑΤΣΟΣ

ΙΗΣΟΥΣ ΚΑΙ ΠΙΛΑΤΟΣ

Χρισμένος μὲ πνεῦμα Ἅγιο καὶ δύναμη
Διερχόμενος τίς πόλεις τῆς Γαλιλαίας καὶ τίς κῶμες
Ἐπὶ καιρὸν καιροῦς καὶ ἡμῖσι καιροῦ
Ἰησοῦς ὁ ἀπὸ Ναζαρέτ ἐκήρυττε στὰ πλήθη:

— «Ἐγὼ εἰμὶ ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ.
Ἐγὼ εἰμὶ ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ ἐγὼ εἰμὶ.

Στητὸς καὶ ὑπερφίαλος ὁ Πιλάτος ἀντικρύζει τὸν
Γαλιλαῖο μὲ τὸ γαλήνιο βλεῖμμα. Σὲ λίγο σκέπτεται
τοῦτον τὸν «λαοπλάνο» τὸν ἀναμῆνει
ὁ ἀκάνθινος στέφανος
ὁ σταυρὸς τοῦ μαρτυρίου
ἡ ὀργὴ τῆς λαοθάλασσας καὶ
ὁ Γολγοθᾶς. (Ἐγὼ εἰμὶ ἡ ἐξουσία. Ἐγὼ ἡ δύναμη.
Ἐγὼ εἰμὶ ἡ Ρώμη).

Ἄνομος ἐκδικάζει τὸν ἀμῆμο...

— «Ἐγὼ εἰς τοῦτο γεγέννημαι
γιὰ νὰ μαρτυρήσω τὴν ἀλήθεια.

“Οποιος εἶναι ἀπ’ τὴν ἀλήθεια ἀκούει
τὴ φωνή μου» — ἀποκρίνεται στὸν Πιλάτο
ἀτάραχος ὁ βασιλιάς.
— Τί ἐστὶν ἀλήθεια; ρωτᾷ εἰρωνικά ὁ Procurator.

Κι ἀμέσως θγαίνει ἀπ’ τὸ Πραιτώριο
γιὰ νὰ μὴν πάρει καμιάν ἀπάντηση.

Θέλει νὰ νίψει τὰ χέρια του ἡσυχος.
Θέλει νὰ ἔχει ἀγαθὴ τὴ συνείδηση
ὅταν θὰ πεῖ: “Ἴδε ὁ ἄνθρωπος!

Προτιμᾷ νὰ παραμείνει: Caesaris amicus. . .

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Κ. ΤΣΙΝΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΘΑΛΑΣΣΙΝΕΣ ΠΑΙΔΙΚΕΣ ΜΝΗΜΕΣ

Κυριακάτικα πρωῒνὰ στὰ θαλασσινὰ ξωκκλήσια τῆς γῆς μου,
τῆς Ἀνάληψης, τῆς Πεντηκοστῆς, τοῦ Δεκαπενταύγουστου
μὲ τὴν ἀνταύγεια τῶν κυμάτων στὰ μάτια,
μὲ τὴν ἀγνότητα τῆς αἰθρίας στὴν παιδικὴ ψυχὴ,
μ’ ἓνα φυλαχτὸ ἀπὸ τίμιο ξύλο ραμιμένο στὸ ἐσώρουχο.
Ἐπιστροφή ἀπὸ τὴν Κυριακάτικη θεία λειτουργία
τὰ γλυκά, δακρυσιμένα μάτια τῆς Παρθένου,
ποῦ ἀκίνητοῦσαν μέσα τους
καθὼς μᾶς спаθθίζουν καὶ μᾶς διαπερνοῦν
τὰ δράματα τῶν ἐφηδικῶν ὑπνοβασίῶν.

Παιδιὰ τότε ἀνυποψίαστα κι’ ἀπορημένα,
μὲ τὴν εὐωδία τῆς θείας μετάληψης στὸ στόμα,
πετροβολοῦσαμε τὰ κύματα,
κυνηγώντας τὰ ξέγνοιαστα γλαροπούλια. . .
Μαζεύαμε τὰ φιλιὰ τοῦ ἡλίου ἀπὸ τὰ χαλίκια,
μαζεύαμε τὰ χάδια τῶν κυμάτων ἀπὸ τὴν ξανθὴ ἄμμο,
κεῖνα τ’ ἀξεθώριαστα Κυριακάτικα πρωῒνὰ,
ποῦ τ’ ἀπαρηγήχαμε κι’ ὅλο μᾶς πληγώνουν

Οἱ κόκκινες ψαρὸβαρκες σπαρταρᾶνε
στ’ ἀγκίστρι τῆς καρτερίας καὶ τῆς ρέμιθης.
Ὁ ἀτίθασος μαῖστρος παίζει κρυφτούλι
στὰ ξέπλεκα μαλλιά τῶν κοριτσιῶν.
Τὰ φρεσκοπλυμένα ρούχα τῆς ἀθωότητος
γνύνουν τίς ἀνάπηρες προσδοκίες ποῦ ριγοῦν.
Οἱ ξέγνοιαστες πλατιὲς φοῦστες τῶν μανάδιων
ἀπλώνουν τὴ ζεστασιά τῆς ἔγνοιας
πάνω ἀπὸ τ’ ἄγουρα παιδικὰ κορμιά. . .

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝΔΡΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΙΑΝΝΗ ΚΥΡΙΑΚΑΚΟΥ

Η ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

(Ματιές στον Χάιντεγκερ)

«ΕΙΝΑΙ, λέμε, τὸν τελευταῖο καπνὸ τῆς
ἐξατιμζόμενης πραγματικότητος».

Νίτσε (Τὸ Δυκόφως τῶν εἰδώλων)

«Ἡ Φιλοσοφία εἶναι τὸ μέτρο τῆς ἐποχῆς τῆς» λέει κάπου ὁ Χάιντεγκερ. Ἄν ὅμως κάθε ἐποχὴ μετριέται μὲ ἀνάλογη φιλοσοφία, τότε ἡ φιλοσοφία εἶναι κάτι ἐντελῶς σύγχρονο. Ἀλλὰ φιλοσοφία σύγχρονη δὲν σημαίνει πὼς ἔχει πολλὴ σχέση μὲ τὰ γεγονότα τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ἡ φιλοσοφία ἔχει σχέση μὲ τὸ παρόν, ἀλλὰ ὄχι μὲ τὰ γεγονότα τοῦ παρόντος. Ἡ σχέση τῆς ἀφορᾷ τὴν ἐκάστοτε ἠθικὴ διάσταση καὶ ψυχολογικὴ ποιότητα τοῦ παρόντος, ὅπως τὸ βλέπει καὶ τὸ αἰσθάνεται ὁ ἐκάστοτε σύγχρονος ἄνθρωπος.

Περίπου αὐτὲς τὶς διαστάσεις καὶ αὐτὸ τὸ περιεχόμενο ἔχει καὶ ἡ Π ο ί η - σ η , ὄχι ὅμως καὶ ἡ Θ ρ η σ κ ε ί α . Ἡ τελευταία ἀπευθύνεται καὶ αὐτὴ στὸ ψυχολογικὸ μέρος τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καθόλου στὸ στοχαστικὸ. Πληροφορεῖ δηλ. τὸν ἄνθρωπο γιὰ τὴν Ἄ λ ή θ ε ι α καὶ πληροφορώντας τον, προσπαθεῖ νὰ ἐπιδιώκει νὰ διακόψει τὴν πιθανὴ ἀγωνία του γιὰ τὴν ἀνεύρεση αὐτῆς τῆς ἀλήθειας. Γενικὰ ἡ Θρησκεία, ἡ χριστιανικὴ τουλάχιστον, θεωρεῖ τὴ Φιλοσοφία... Μ ω ρ ί α . Καὶ ἀπὸ μιὰ ἄποψη εἶναι μωρία, ἀφοῦ ἀναζητεῖ μιὰν ἀλήθεια ποὺ ἡ Θρησκεία τὴν προσφέρει σὲ ὅλους δωρεάν.

Παρὰ ταῦτα ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ μὴ στοχαστεῖ. Ἔτσι μέσα σὲ τόσοις αἰῶνες θρησκευτικῶν ὀλοκληρωτισμοῦ, ἀρκετοὶ ἱερωμένοι ποὺ εἶχαν τὸ τάλαντο τοῦ στοχασμοῦ, διετύπωσαν σειρὰ ἐρωτημάτων (γύρω ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ θέματα τῆς Θρησκείας) ποὺ ἦσαν πολὺ σημαντικὰ.

Παρ' ὅλα αὐτὰ, τὰ δύο-τρὶα φοβερότερα ἐρωτήματα, ποὺ πάντοτε συγκλονίζουν, ὑποτίθεται ὅτι θρῖσκουν ἀπάντηση στὶς γραφές. Ὅποτε, πρὸς τί ἡ Φιλοσοφία; Καὶ ἂν αὐτὴ δὲν εἶναι μωρία καὶ βλασφημία, εἶναι πάντως τὸ λιγώτερο... ματαιοπονία. Πολὺ περισσότερο ὅταν στοχαστὲς ὅπως ὁ Νίτσε, λένε ὅτι αὐτὴ ἡ πραγματικότης τοῦ Ε ἶ ν α ι , ποὺ μελετᾷ ἡ Φιλοσοφία, εἶναι ἓνα ὑπόλειμμα καπνοῦ ποὺ ἐξατιμζεται.

Φιλοσοφῶ σημαίνει ἐρωτῶ

Ὁ Χάιντεγκερ, πάντως, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ μετὰ τὸν Νίτσε στοχαστὲς, δὲν ἀποτολμᾷ ἀπαντήσεις σὲ ζητήματα Πρώτων Ἀρχῶν. Ἀπεναντίας, δηλώνει σαφῶς ὅτι: «Φιλοσοφῶ σημαίνει ἐρωτῶ. Τὸ νὰ θέτεις πρόγμαι ἐρωτῆματα σημαίνει νὰ ἀποτολμᾷς τὴν ἐξάντλησή του μέχρι τὰ ἔσχατα».

Ἀλλὰ στὴν οὐσία καὶ αὐτὸ ἡ Θρησκεία τὸ καταγγέλλει ὡς Μ ω ρ ί α .

Φαίνεται να υπάρχει, λοιπόν, ένα αγεφύρωτο χάσμα μεταξύ Θρησκείας και Φιλοσοφίας. Και όμως, η διαδικασία της θρησκευτικής λατρείας, εάν επιδράσει αποφασιστικά σε άνθρωπο με ανεπτυγμένη διάνοια, τον εδαισθητοποιεί αφάνταστα και τον οδηγεί σε σπαρακτική διερώτηση και αναζήτηση του Θεού. Οι απαντήσεις του Ευαγγελίου δεν επαρκούν. Έχουμε τότε κεκαλυμμένα, με θρησκευτικό μανδύα, πάλι φιλοσοφία.

Όταν, λοιπόν, μιλάμε για τόσο σημαντικές ψυχολογικές στιγμές του ανθρώπου, στιγμές δηλ. που σηματοδοτούν όριακές ψυχικές και διανοητικές του αλλαγές, τότε, καταλαβαίνουμε ποιά είναι η *ἐπικαιρότητα* της Φιλοσοφίας. Είναι μια επικαιρότητα που αφορά το χρόνο της ψυχής και όχι το χρόνο των γεγονότων. Γι' αυτό ο Χάιντεγκερ λέει στην «Είσαγωγή στη Μεταφυσική»:

«Η Φιλοσοφία είναι ουσιαστικά ανεπίκαιρη, επειδή ανήκει σ' εκείνα τα σπάνια πράγματα που ή μοίρα τους είναι να μην μπορούν οά βρουν άμεση απήχηση στο έκαστοτε σήμερα. Όταν πάλι φαίνεται να συμβαίνει κάτι τέτοιο, διαν δηλ. μιá φιλοσοφία γίνεται της μόδας, τότε, είτε δεν πρόκειται για πραγματική φιλοσοφία, είτε παρανοείται και χρησιμοποιείται οε ξένες προς τους σκοπούς της καθημερινές ανάγκες».

Τò ότι φυσικά ή Φιλοσοφία δεν είναι ή αντίχρηση της καθημερινότητας, δεν σημαίνει πώς είναι άσχετη με τὰ γνήσια συμβάντα της Ιστορίας. Τὰ γνήσια όμως συμβάντα, αποτελούν μιá τόσο φοβερή συμπίκνωση της καθημερινότητας, ώστε δείχνουν καθαρά τις ήθικες διαστάσεις της εποχής. Τότε βλέπουμε και τήν έστω άμυδρή σχέση της Ιστορίας με τή Φιλοσοφία, έπομένως και τήν ιδιότητα *ἐπικαιρότητα* της τελευταίας.

Όταν τελειώνει ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος και ή Εύρώπη όλόκληρη είναι ένας σωρός έρειπίων με έκατομμύρια νεκρούς και πεινώντες, ο Χάιντεγκερ, άν και ζει με μισό παξιμάδι τήν ήμέρα στον Μέλανα Δρυμό, έξακολουθεί να διερωτάται αυτό που έρωτούσε και προπολεμικά:

«Γιατί να υπάρχουν τα όντα και όχι τò τίποτα;».

Φιλοσοφία και πολιτισμός

Άφου βρήκαμε, λοιπόν, κάποια, έστω άμυδρή, σχέση της Φιλοσοφίας με τήν Ιστορία, τότε ή επικαιρότητά της είναι δεδομένη. Και όμως *όχι*. Η Φιλοσοφία δεν είναι τò βάθρο του έκαστοτε πολιτισμού και δεν δημιουργεί τὰ μέσα και τούς τρόπους της ιστορικής μεταβολής. Και αυτό διότι ένδιαφέρει έλάχιστους ανθρώπους. Άσχολούνται με τή Φιλοσοφία τò ένα δεκάκις χιλιοστό του πληθυσμού, ίσως και λιγώτερο. Έπειτα, τις ιστορικές μεταβολές τις καθιστούν αναγκαίες οί πιο άμεσες και άδηριτες υλικές ανάγκες.

Τπάρχουν πάντοτε μεγάλα έθνικά, θρησκευτικά και πολιτικά κινήματα, που μεταφέρουν μαζί με τις ιδεολογίες τους και φιλοσοφίες. Αυτό όμως είναι μιá έξωτερική, προπαγανδιστική επένδυση ιδεών και δεν συνδέει έποχρωτικά τή Φιλοσοφία με τις υλικές ανάγκες τών μαζών.

Λένε όμως πολλοί ότι: Και άν ή Φιλοσοφία δεν θέτει τὰ θεμέλια του πολιτισμού, όμως διευκολύνει τήν οικόδομησή του. Έτσι νομίζουν ότι βρήκαν στη Φιλοσοφία σκοπούς πρακτικά ώφέλιμους στην καθημερινή ζωή. Θα παραθέσουμε τήν απάντηση του Χάιντεγκερ σε ένα παρόμοιο έρώτημα που του έτέθη και ή όποια φαίνεται αρκετά άπογοητευτική για τους... πρακτικούς:

«Έγκειται στην οδία της Φιλοσοφίας να μην κάνει τὰ πράγματα εδχερόστερα αλλά δυσχερόστερα. Ο τρόπος που επικοινωνεί φαίνεται παράξενος. Πάν-

τως τὸ γνήσιο νόημα τῆς λειτουργίας τῆς Φιλοσοφίας, ἔγκειται πολὺ περισσότερο σὲ ὅτι καθιστᾷ δυσχερῆ τὴν ἱστορικὴ ἔπαρξη καὶ κατὰ βάθος τὸ ἴδιο τὸ ΕἶΝΑΙ. Ἡ δυσχέρεια αὐτὴ ἐπιστρέφει στὰ ὅτια τὸ βάθος τους (τὸ ΕἶΝΑΙ). Καὶ γιὰ τὸ κάνει τοῦτο; Διότι, ἡ δυσχέρεια ἀποτελεῖ ἕναν ἀπὸ τοὺς οὐσιώδεις θεμελιακοὺς ὅρους γιὰ τὴ γέννηση ὁποιοῦδήποτε μεγάλου.

Ἡ Φιλοσοφία εἶναι ποίηση τῶν ἰδεῶν

Τελικά, ἂν ἐπιμείνουμε νὰ ἀναζητοῦμε ἕναν πρακτικὸ σκοπὸ στὴ Φιλοσοφία, θὰ διαπιστώσουμε, ὅτι ἡ ἐπιστήμη αὐτὴ δὲν ὀδηγεῖ πουθενά. Τί πο τ α δ ἔ ν μ π ο ρ ο ὕ μ ε ν ἄ κ ἄ ν ο υ μ ε μ ἔ τ ῆ Φ ι λ ο σ ο φ ί α . Τότε, γιὰ αὐτὸ τό, ἔστω μικρὸ, ποσοστὸ ἀνθρώπων ἀσχολεῖται μ' αὐτήν;

Τὸ ἴδιο ἐρώτημα μορεῖ νὰ τεθεῖ καὶ γιὰ τὴν Ποίηση. Ποῖός εἶναι ὁ πρακτικὸς σκοπὸς τῆς Ποιήσεως; Ὁχι βέβαια ἡ ἀπλὴ εὐχαρίστηση τοῦ ἀναγνώστη. Ἡ σύγχρονη μάλιστα Ποίηση εἶναι ἰδιαίτερος δύσκολα προσπελάσιμη. Βέβαια, ἡ Ποίηση εἶναι τέχνη καὶ ὄχι ἐπιστήμη. Οὔτε ἡ Φιλοσοφία ὅμως μορεῖ νὰ καταταγεῖ στὴν κατηγορία τῶν ἐπιστημῶν. Ἐχει τόση ἐμπνευση καὶ συχνὰ τόσο πάθος, ὥστε ἡ σχετικὴ συστηματικότητά ποὺ διακρίνει τοὺς φιλοσόφους, ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ὡς τὸν Χέγκελ, δὲν ἀρκεῖ γιὰ νὰ τὴ θεωρήσουμε ἐπιστήμη.

Ὁ Νίτσε λέγει στὸ «Λυκόφως τῶν εἰδώλων»:

«Φιλόσοφος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποὺ συνεχῶς ζεῖ, βλέπει, ἀκούει, ὑποψιάζεται, ἐλπίζει, ὀνειρεύεται πράγματα ἀσυνήθιστα. (...) Φιλοσοφία εἶναι ἡ αὐτοθέλγη ἐλεύθερη ζωὴ σιὸς πάγους καὶ τὰ ψηλὰ βουνά».

Καταλήγουμε, λοιπόν, ὅτι ἡ Φιλοσοφία εἶναι τέχνη. Ἐπειτα, τὸ ἴδιο τὸ «ἀντικείμενόν» τῆς εἶναι οἱ Πρῶτες Ἀρχές, ἡ ἀπαρχὴ τῶν ὄντων καὶ τοῦ κόσμου. Πῶς θὰ θεωρηθεῖ, λοιπόν, ἐπιστήμη; Δὲν ἔχει «ἀντικειμενικὲς» πληροφορίες, δυνατότητες συγκρίσεων, δεδομένα ἐξωτερικά.

Ὅτι διατυπώνεται στὸ χῶρο τῆς Φιλοσοφίας, ἔχει πηγὴ τοῦ τὴ βαθύτερη οὐσία τῆς ἐμπνεύσεως καὶ τὴν εὐαισθησία τῆς διανοίας. Ποιὰ ἡ διαφορὰ μὲ τὴν Ποίηση; Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε πὸς ἡ Φιλοσοφία εἶναι ἡ ποίηση τῶν ἰδεῶν. Τί εἶδος ἐ π ι κ α ι ρ ὶ τ ῆ τ α μορεῖ νὰ ἔχει ἡ Φιλοσοφία ποῦ, κατὰ τὸν Νίτσε, εἶναι ὄνειρο ἀσυνήθιστων πραγμάτων, ποὺ τὸ βλέπουμε στὰ ψηλὰ βουνά καὶ σιὸς πάγους; Ἀκριβῶς δηλ. αὐτὸ ποὺ κάνουν καὶ οἱ ποιητές.

Ἡ δυσχέρεια στὴ Φιλοσοφία

«Ἡ δυσχέρεια ἀποτελεῖ ἕναν ἀπὸ τοὺς οὐσιώδεις θεμελιακοὺς ὅρους γιὰ τὴ γέννηση ὁποιοῦδήποτε μεγάλου».

Μ. Χαίντεγκερ

Ὁ μεγάλος λυρικός ποιητὴς τῆς Γερμανίας Χέντερλιν ἔχει ἐπιηρεάσει τὸν Χαίντεγκερ σὲ μεγάλο βαθμὸ. Συχνὰ ὁ τελευταῖος ἀναφέρει στίχους τοῦ Χέντερλιν, ὅπως αὐτοὺς:

«Ὁ βαθύνοος Θεὸς ἀπεχθάνεται τὸ παράκαιρο φανέρωμα».

Τὸ δύσκολο, λοιπόν, ἡ δυσχέρεια δηλ. εἶναι μπροστὰ ἀπὸ κάθε ἀποκάλυψη, ἀπὸ κάθε ἀλήθεια. Ἡ διαφορὰ ἄλλωστε τῆς Θρησκείας μὲ τὴ Φιλοσοφία ἐκεῖ ἐγκτεται. Ἐνῶ ἡ Θρησκεία προσκομίζει ἀποκαλυπτικά σὲ ὅλους τὴν ἀλήθεια, τυπωμένη σις σελίδες τῆς Βίβλου, ἡ Φιλοσοφία καλεῖ τὸν κάθε ἄνθρωπο ξεχωριστὰ νὰ ἀναζητήσει τὴ δική του ἀλήθεια.

Πάντως, στὴν Ποίηση ἀπευθύνεται καὶ ἡ Θρησκεία σὰν μέσο μεταδόσεως θρη-

σκευτικῆς συγκινήσεως. Τὸ βλέπουμε τόσο καθαρὰ στὴ διαδικασία τῆς Θείας Λειτουργίας, ὅπου ἡ Μουσικὴ καὶ ἡ Ποίησις ἀποτελοῦν τὸ Α καὶ τὸ Ω τῆς ἐκκλησιαστικῆς σκηνοθεσίας.

Ὁ Χάιντεγκερ ὑπογραμμίζει συχνὰ πὼς μόνη ἡ Σ κ έ ψ η συνιστᾷ τὴν οὐσία τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ Ποίησις, βέβαια, δὲν εἶναι μόνο σκέψη, ἀλλὰ κυρίως βαθύτερη ἔμπνευση. Εἶναι γνωστὸ, ἄλλωστε, πὼς ὁ φιλόσοφος τοῦ Μέλανος Δρυμοῦ πεθαίνει μὲ στίχους τοῦ Χέντερλιν στὰ χέρια του:

«Γεμάτος ἀρετῆς σὰν Ποιητῆς
κατοικεὶ ὁ ἄνθρωπος
πάνω σὲ τούτη τὴ γῆ».

Καί, πράγματι, ὁ Χάιντεγκερ νοιώθει μέσα του σὰν ἓνας Ποιητῆς καὶ ἡ σκέψη του δὲν εἶναι ξηρὴ νόηση, ἀλλὰ γεμάτη μουσικὴ καὶ εὐαισθησία. Ἐέρει πὼς ἡ μεγάλη Ποίησις εἶναι ἀποτέλεσμα ἔμπνευσης, ὅπως καὶ ἡ φιλοσοφικὴ Σ κ έ ψ η. Καὶ πὼς ἀπαιτοῦν καὶ οἱ δυὸ πολὺ μόχθο, χρόνο καὶ ἀγωνία γιὰ νὰ βγοῦν στὸ φῶς.

Ὁ εὐκόλος δρόμος δὲν ὀδηγεῖ παρὰ μόνο στὸ ἐπίκαιρο, τὸ τετριμμένο, τὸ ἐπιφανειακό. Ἡ δ υ σ κ ο λ ί α εἶναι τὸ ἐμπόδιο ποῦ ἡ μοῖρα βάζει μπροστά μας, γιὰ νὰ πετύχουμε, μὲ τὴν προσπάθεια, μίαν ὑπέρθαση τῆς ὑπάρξεως. Ἴσως γι' αὐτὸ καὶ ἡ γέννησις τοῦ βρέφους πραγματοποιεῖται μέσα στὴν ὀδύνη τοῦ τοκετοῦ, γιὰ νὰ ἀποκτήσει ἡ μητέρα μιὰ κάποια ἐμπειρία τῆς δημιουργίας.

LEOPOLD SEDAR SENGHOR

(Σενεγάλη, 1906 —)

ΕΦΥΓΕ, ΕΦΥΓΕ

Ἐφυγε, ἔφυγε καὶ ὦ μιὰ τέτοια,
ἀπουσία στὸν παγερὸν ἀέρα τῆς ἐρήμου,
στὸ σύντομο χιόνι τοῦ λευκοῦ
καὶ στὸ χρυσὸ ὄσπρο τῶν ἄμμων,
ὅπου μόνον ἡ φιλύρα ζεῖ.

Ἐφυγε, ἔφυγε καὶ μόνο τὰ μάτια σου
σὰν τόξα στοχεύουν τοὺς μεταλλικοὺς ὀρίζοντες
— ἐκείνους τοὺς πρασινωποὺς ὀρίζοντες —
τὰ μάτια σου τόσο γεμάτα ἀπὸ προγονικὴν
ἀπόστασι. Τὰ μαλλιά πλέον ἔχουν
τραθηχθεῖ σφιχτὰ στοὺς ὦμους σου
σὰ δόρυ μυτερὸ ποῦ προκαλεῖ θηρία,
ἢ γαλάζια κορυφή σου πλέον σπάζει
τῆς ἀγάπης μου τὰ ἀκόντια.

Ἄκου τὸ αἷμα σου ποῦ χτυπᾷ
στὸ ρυθμὸ τοῦ κονταριοῦ, ὦ ἄκου! Εἶσαι
πιὰ μακριὰ ἀνάμεσα στοὺς σωρούς τῆς ἄμμου
ποῦ ἔχει τὸ χρῶμα τοῦ σκούρου κρασιοῦ.
Ἄκου τὸν κυνηγετικὸ τρόμο καθῶς
ἡ λεοπάρδαλη τοῦ αἱματός σου χτυπᾷ, ἄκου

τ' άπλωμένα χέρια με τὰ βαθύοκιωτα
φαράγγια τὰ κύματα
πού σπάζουν άπάνω στις άκτές.
Δέν σε κρατᾶ στα μάτια μου ή άγάπη
πιό δυνατή κι άπ' τὸ τραγούδι τῶν οειρήνων;
Πιό πολὺ κι άπ' τὸ τραγούδι τοῦ Κυνηγοῦ;
Δέν εἶναι μιὰ φωτιά στα χαμόκλαδα
ή φωνή τοῦ έραστῆ;

Ἔφυγε, έφυγε, ὦ έφυγε διπλὰ — τὸ πρόσωπό σου
πού τώρα ίσκιώνει πυραμίδες μακρινές!

Μετάφρ. ΑΘΑΝ. Β. ΝΤΑΟΥΣΑΝΗΣ

LEOPOLD SEDAR SENGHOR: Ποιητής, δοκιμογράφος, φιλόσοφος και πολιτικός. Ἔνας από τους πρωτεργάτες και ιεραπόστολους της Negritude («Νεγροσύνης»). Σοβαρός υποψήφιος για τὸ Βραβείο Νόμπελ λογοτεχνίας κατά τὰ τελευταία χρόνια. Πρώτος Πρόεδρος της Δημοκρατίας της Σενεγάλης από τὸ 1960 (έτος ανεξαρτησίας της χώρας) ὡς τὸ τέλος τοῦ 1980.

A.B.N.

MBELLA SONNE DIPOKO
(Καμερούν, 1936 —)

ΣΤΗ ΜΑΝΑ ΜΟΥ

Ἄνάμεσα σε σένα και σε μένα
ύπάρχει μιὰ τρυφερότητα άκόμα
πιό δυνατή κι από μιὰ άπλή
ύπόθεση φιλιῶν
άφου από σένα έχω γεννηθεῖ
σαν τὸ λιοντάρι, αν και τώρα
μοιάζω πιό έλεεινός κι άπ' τῆ μικρῆ
άντιλόπη που έχει έπιζήσει
άπ' τὸ ὄπλο τοῦ κυνηγοῦ
και τὰ δηλητηριώδη χόρτα.

Λέαινά μου,
αν ποτὲ ξαναγυρίσω σπίτι
κάτω άπ' τὸ διπλό μας ἄστρο
θὰ κλάψεις στὴ θεά τῶν πληγῶν
πού βάσταξα
στην πάλη μου
για νὰ κρατήσω τὴν ψυχὴ μου, ὀλόκληρη.

Μετάφρ. ΑΘΑΝ. Β. ΝΤΑΟΥΣΑΝΗΣ

MBELLA SONNE DIPOKO: Ποιητής και πεζογράφος. Σπούδασε δημοσιογραφία και νομικά στὸ Παρίσι. Συνεργάτης έφημερίδων, περιοδικῶν και ραδιοφωνικῶν σταθμῶν της Ἄφρικής.

A.B.N.

JOHN PEPPER CLARK
(Νιγηρία, 1935 —)

Τ Ρ Α Γ Ο Υ Δ Ι

Μπορώ ν' άτενίζω κατάματα
τόν ήλιο, μά δέν τολμώ ν' άτενίζω
κανένα άπ' τούς φίλους πού 'χω χάσει.
'Ακόμα κι άν τούς κράτησα
στην άγκαλιά μου, κι άν μοιράστηκα
μαζί τους τό λουτρό και τό κρεβάτι,
συχνά καταβροχθίζοντας τό 'ίδιο πιάτο'
πιωμένοι γρήγορα, στό τσαί όσο και στό κρασί.
Στά χρόνια εκείνα, πού κακό μονάχα
δέν μπορούσε νά σκεφτεί κανείς, καμωμένο
άπό Θεό ή άνθρωπο, ήταν νά βρείς
αυτόν πού θεραπεύει, προφήτη και γιατρό,
πού δέν είχες. 'Ακόμα και τώρα
νά τούς άτενίσω δέν τολμώ, άν και
μπορώ ν' άτενίζω κατάματα τόν ήλιο.

Μετάφρ. ΑΘΑΝ. Β. ΝΤΑΟΥΣΑΝΗΣ

JOHN PEPPER CLARK: Ποιητής, πεζογράφος, δοκιμιογράφος και θεατρικός συγγραφέας. Καθηγητής στό Πανεπιστήμιο τού Λάγκος — πρωτεύουσας τής Νιγηρίας.

A.B.N.

Σ Ο Ν Ε Τ Τ Ο

Γιά τὰ ιερά «ΣΟΝΕΤΤΑ — ΑΝΕΜΩΝΕΣ»
του 'Αρχιμανδρίτη Λεοντίου Χατζηκώστα

"Υμνοι, δεήσεις, προσευχές, ψαλμοί...
άπ' τής ψυχής την Πύλη την 'Ωραία.
Νά τὰ δεχτοῦν άνοίγουν οί ούρανοι
τά πάνσεπτα «Σονέττα» σου 'Ιερέα.

Κάθε «ΑΝΕΜΩΝΑ» προσφορά χρυσή.
'Αμάραντη ιερή και πάντα νέα.
Τις σύναξες μ' εὐλάβεια περισσή
άπό τού Παραδείσου την άλέα.

Τις έπλεξες στεφάνια Ποιητή
γύρω άπό τών 'Αγίων τὰ κεφάλια.
Τις άναφες λαμπάδες ύμνητή,

άσθεστες σέ Ναών τὰ μανουάλια.
Μιάς Μούσας θρησκευόμενης πιστός.
Και σ' οδηγεί και σ' εύλογεί ό Χριστός.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

Γ. Δ. ΔΕΠΟΥ

ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗ ΚΑΙ... ΑΙΜΑ

... Τὸν ἰδεαλισμὸ δὲν θὰ τὸν βροῦμε ἀμιγῆ στὸν Πλάτωνα. Γιατὶ ὁ Πλάτωνας τοῦ ἔδωσε μόνο ἄλλο χρῶμα, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐφεῦρε αὐτός. Τὸν ἰδεαλισμὸ θὰ τὸν συλλάβουμε, στὸν πυρήνα του, περισσότερο στὶς προηγούμενες μορφές του καὶ κύρια στὸν Πυθαγόρα. Οὔτε στὸν Παρμενίδη εἶναι καθαρὸς. Αὐτὸς ὁ «σφαῖρος» τοῦ Παρμενίδη (ἢ ἀκίνητη ἐσωτερικὰ σφαῖρα τοῦ Σύμπαντος), εἶναι πάρα πολὺ σφιχτοδεμένος καὶ «δύσπεπτος», γιὰ νὰ μᾶς ἐπιτρέψει νὰ τὸν δοῦμε ἀτόφιον. Κυρίως λοιπὸν στὸν Πυθαγόρα! Ποῦ ἡ διδασκαλία του λεηλατήθηκε μὲν, ἀπ' τοὺς αἰῶνες, πλὴν ἡ ἀρχὴ της ἔμεινε μὲς στὴν παράδοση καθαρῇ. Ἡ «τάξη», οἱ «ἀριθμοὶ» κι ἓνα εἶδος Πρόνοιας. Μιὰ αὔρα σχεδίου κοσμικοῦ καὶ μιὰ λελογισμένη πορεία ποῦ ὑπονοεῖται. Πραγματικά, ἡ ἔννοια τῆς τάξης δὲν ψηλαφεῖται, οὔτε ὁ ἀριθμὸς. Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ πιάσει καὶ νὰ σπᾶσει, ἀνάμεσα στὰ δυὸ του χέρια, σὰν καρῦδι, ἓναν ἀριθμὸ. Κι ὅμως οἱ ἀριθμοὶ ὑπάρχουν. Καὶ μὴ μοῦ πεῖτε πὼς μποροῦσε νὰ θρῖσκεται ἐδῶ ὁ Κόσμος, ἔτσι ὅπως τὸν ξέρομε, χωρὶς αὐτούς. Ἴσχύουν γιὰ ὅλα τὰ μάρκρη τοῦ Σύμπαντος, αἰῶνις κι ἀπαράλλαχτοι, δίχως κορμί. Μάλιστα προϋπάρχουν τοῦ Σύμπαντος, ὅπως οἱ «ιδέες», οἱ ἔννοιες τῶν πραγμάτων, πῆγε νὰ προσθέσει ὁ Πλάτωνας. Ἄλλὰ σ' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ τὸν πιστέψουμε. Ἴσως τὸ λέει μόνο στὴν «ἀνοιχτή» του διδασκαλία, τῶν διαλόγων του, ποῦ προορίζονταν γιὰ τοὺς πολλοὺς καὶ γράφτηκαν γιὰ εἰδικὲς σκοπιμότητες... Τὸ λέει (τὸ ἀηδόνι αὐτὸ τῆς μεταφυσικῆς) μᾶλλον γιὰ νὰ δείξει πὼς καθαρὰ, τὴν αὐτοτέλεια τοῦ πνεύματος ἀπέναντι στὴν ὕλη... "Ἄν καὶ δὲν χρειάζότανε. Δυστυχῶς, ὀλόκληρη ἡ «ἐσωτερικὴ» διδασκαλία τοῦ Πλάτωνος, οἱ παραδόσεις του στὴν Ἀκαδημία, ἔχει χαθεῖ.

Οὔτε τὸν ὕλισμὸ θὰ τὸν βροῦμε ἀγνὸ κι ἀμόλυντο, στὶς μορφές μὲ τίς ὁποῖες διδάσκεται. Ὁ ἴδιος ὁ Δημόκριτος, στὴν περίφημη ὑπόθεσή του γιὰ τὰ ὑλικά «ἄτομα» (ποῦ ἡ σημερινὴ ἐπιστῆμη ὅλο τὰ ἐπιβεβαιώνει καὶ ὅλο τ' ἀφήνει ἀνεπιβεβαίωτα, κόποντάς τα στὰ τέσσερα κι ὕστερα ξανακόβοντας τὰ κομμάτια τους) μπάζει καὶ στοιχεῖα ἰδεαλιστικά. "Ὅπως τὸ ἀνάμεσά τους «κενὸ», τὴν πυρετώδη κι ἀνεξήγητη ταχύτητα καὶ κυκλοφορία τῶν ἀτόμων μεταξύ τους, ἔτσι ποῦ νὰ παθαίνουν συχνὰ «μπετυλιάρισμα» καὶ, τέλος, τὴν «εἰμαρμένη», τὴν αἰτιότητα. Τὴν παντοῦ καὶ πάντοτε ἀπαραίτητη κι ἀδιάσπαστη ἐκείνη σχέση αἵτιου κι ἀποτελέσματος! Ποῦ, ὅμως, εἶναι μιὰ ἀρχὴ καθαρὰ πνευματοκρατικὴ, μιὰ κι αὐτὴν ἐπίσης, κανένας δὲν μπορεῖ νὰ τὴ ζεστάνει μέσα στὴ χούφτα του καὶ νὰ τὴ μαλάξει, ὅπως ἓνα θῶλο κερὶ...

Ἡ διάκριση σὲ ὕλισμὸ καὶ ἰδεαλισμὸ ὀφείλεται σὲ μανία ἀπλοῦστευσης κι ἐρμηνείας. Χρειάζεται ὅπως ὅποτε ἓνας μίτος, μιὰ πολὺ ἀπλὴ καὶ καθαρὴ ἄκρη, ἀπ' ὅπου ξεκινώντας θὰ μποροῦμε νὰ ξεμπερδέψουμε ὀλόκληρη τὴν ἐξαιρετικὰ σύνθετη καὶ περιπλεγμένη πραγματικότητα -- νὰ βγοῦμε ἀπ' τὸ λαβύρινθό της. Αὐτὴ ἡ ἀνάγκη ὀδήγησε τοὺς φιλόσοφους στὶς ἀκραίες ὕλιστικὲς, ἢ ἰδεαλιστικὲς θέσεις... Θὰ μπορούσαμε νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι, ὁ ἐγκέφαλός μας, ἢ κατασκευὴ καὶ λειτουργία του, ἐξηγεῖ καταλεπτῶς τὴ σκέψη μας. Ἄλλὰ θὰ τὸ κάναμε μόνο διατηρώντας τὴν ἐλευθερία νὰ πιστεύουμε ταυτόχρονα, ὅτι καὶ ἡ σκέψη ἐξηγεῖ τὸν ἐγκέφαλο. "Ὅτι οἱ νόμοι της τὸν δημιουργοῦν: "Ἄν κάθε συνειρμὸς καὶ λογικὴ ἀρχὴ ἔλειπαν, ὁ ἐγκέφαλός μας, ἢ δὲν θὰ ὑπῆρχε διόλου, ἢ θᾶταν τελείως ἀπροσδιόριστης μορφῆς. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο τὸ Σύμ-

παν, πού βλέπουμε, παράγει τούς νόμους του, όμως κι αυτοί, οί φυσικοί νόμοι, διερμηνεύουν τὸ συγκεκριμένο δικό μας Σύμπαν. Ἐγκέφαλος καὶ ψυχὴ, Σύμπαν καὶ νόμοι, εἶναι οἱ δυὸ ὄψεις στὸ ἴδιο νόμισμα. Ὅψεις, πού ἡ κάθε μιὰ προϋποθέτει κι ἐξυπονοεῖ τὴν ἄλλη: Μιὰ ἄρρυθμη ὕλη εἶναι ἀδιανόητη, ὅπως κι ἕνας ρυθμὸς πρέπει κάπως νὰ πραγματώνεται γιὰ νὰ καθίσταται ἀντιληπτός. Ὅποτε ἡ διαπάλη ὕλισμου καὶ ἰδεαλισμοῦ, μὲ σκοπὸ τὴν ὁλοκληρωτικὴ τοῦ καθ' ἑνὸς ἐπικράτηση, σὲ θάρος τοῦ ἄλλου, μοιάζει μὲ μιὰ διαμάχη «περὶ ὄνου σκιᾶς». Ὅπως ἔλεγε ὁ Ἡράκλειος, ἕναν δρόμο, εἴτε τὸν πάρεις ἀπ' τὴν «ἀρχή» του, εἴτε τὸν πάρεις ἀπ' τὸ «ἔλος» του, ὁ ἴδιος εἶναι. Σ' αὐτὸν περπατᾶς. «Ὁδὸς ἄνω καὶ κάτω μιὰ καὶ ὡυτὴ». Ἀλλὰ κι ὁ Παρμενίδης τὸ ἴδιο πράμα δὲν ἐννοοῦσε μιλώντας γιὰ «ταυτότητα» σκέψης καὶ ὕλης; «Ταυτὸν ἔστιν νοεῖν τε καὶ οὔνεκεν ἔστω νόημα».

Κι ἔτσι ὁ ἰδεαλισμὸς κι ὁ ὕλισμὸς μποροῦν θαυμάσια νὰ ζήσουν ἀρμυρικό μεταξὺ τους, ὅπως τὸ κάνουν ὁ σκύλος κι ἡ γάτα, ὅταν συνηθίσουν τὴν ἐπαφή, μέσα στὴν ἴδια αὐλή. Πράμα εὐχάριστο. Ἐκεῖνο πού δὲν ἐπιτρέπεται εἶναι, ὅταν, οἱ μεταφυσικὲς ὑποθέσεις, περὶ μεναδικῆς ὕλης καὶ μοναδικοῦ πνεύματος, κατεβαίνουν στὸ πεζοδρόμιο. Κι ἀνταλλάσσονται μὲ μαχαριές, πρὸς ἀπόδειξη τῆς ὀρθότητος, ἢ μὴ ὀρθότητάς τους. Οἱ «ἰδεολογίες» αὐτές, στὶς ὁποῖες ἔχουν τώρα πιά μετατραπεῖ, εἶναι, στὴ μεταφυσικὴ τους βάση, τὸ ἴδιο αὐθαίρετες καὶ κατὰ συνθήκη, ὅπως τὰ διάφορα χρώματα πάνω στὶς σημαῖες τῶν κρατῶν: Ἐπιλέγονται γιὰ νὰ συμβολίσουν τὴν ἀντίθεση καὶ τὴν ἐχθρότητα μεταξὺ τους, χωρὶς νὰ τὴν ἐξηγοῦν. Φαίνεται, ὅτι, κατὰ τὴ μεταφορὰ τῆς μεταφυσικῆς στὸ ἔδαφος τῆς ἰδεολογίας, γίνεται τὸ λάθος. Ἐνα λάθος, πού θὰ μπορούσε νὰ λείπει. Ἄν ἡ μεταφυσικὴ ἔμενε ἀπροσγείωτη, στὰ μετέωρα, ἐκεῖ πού ἀνήκει.

ΩΔΗ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ

Τὰ πήραμε τὰ Γιάννενα. Κραυγὴ πού ἀντηχεῖ
μ' ἴδιο παλμὸ ὡς τὰ σήμερα, ἀπ' τῶν καιρῶν τὰ θάθη
Μᾶς λέει: πὼς μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου δὲν ἐχάθη
τρανῶν θριάμβων, ξέφρενη ἢ φλογερὴ ἰαχὴ

Ν' ἀγγίξῃ τὰ μεσοῦρανα... Τρισάγια προσευχὴ
στὴν ΤΟΛΜΗ καὶ τὴ ΛΕΒΕΝΤΙΑ πού ἄπαρτο κάστρο ἐχάθη
στὴ ΒΙΑ, ὅταν φοβέριζε μὲ γυμνωμένη σπάθη
αἰῶνων μαύρης συφορᾶς, τοῦ Γένους τὴν ψυχὴ...

Κι ὅμως, μιὰ μέρα ἀνοιξαν γαλάζιοι οὐρανοὶ
κι ἥλιος λαμπρὸς — ἡ Λευτεριά — ἄφησε νὰ φανῇ
πάνω σὲ τρόπαια νικῶν, ἐλόρθη ἢ Ρωμισούνη

Πού μὲ λαχτάρᾳ ἔσφιξε στοὺς κόλπους τῆς ξανὰ
τὴ δόξα τῆς, τὴν ἀφθαρτὴ, πού κρύβαν τὰ θουνὰ
κι ἡ λίμνη — τρανὸ σύμβολο — μὲ τὴν κυρα - Φροσύνη

1

Η ΜΑΝΝΑ

Τὴν ἄκουσα νᾶρχεται
καὶ στὸ τριμμένο τσεμπέρι τῆς
βαστοῦσε τοὺς καημοὺς
μύριων ἀνθρώπων.
Τὴν ἄκουσα νᾶρχεται
καὶ στὰ τρεμάμενα χέρια τῆς
κρατοῦσε ρόδα καὶ μέλι.
Τὴν εἶδα νᾶρχεται
γερτὴ καὶ θλιμμένη,
μὰ στὰ μάτια τῆς ἔκαιγε
ἡ ἄκαυτη βάτος.

2

ΓΚΟΥΕΡΝΙΚΑ

Γκουέρνικα πόλη ἀγαπημένη,
Γκουέρνικα σημεῖο νεκρό,
Γκουέρνικα ἔσχατο ὄριο μιᾶς εὐγένειας
ποῦ πεθαίνει,
Γκουέρνικα ἡ φωτιά καὶ τ' ἀτσάλι σου με παγώνουν.

3

Η ΑΓΑΠΗ ΜΟΥ

Ἦρθε ἡ ἀγάπη μου
σκοτεινὴ καὶ ἀπρόσιτη.
Τὸ βλέμμα τῆς ἔκαιγε
ἀπὸ πέτρα καὶ λάδι.
Στὰ χέρια τῆς κρατοῦσε μιὰν εἰκόνα
παλιὰ καὶ φθαρμένη.
"Ὅτι ἔνοιωσε μοιρομαζώχτρα
ἀπ' τὰ σημεῖα τοῦ αἰώνα
κι ἔστρεψε τὸ πρόσωπό τῆς στὴν Ἀνατολή.
Ἄργο καὶ ἀπέριττο τὸ πρόσωπο. ἔχάθη.
Στοὺς μανδαρίνους, στοὺς τυμβωρύχους,
στοὺς γραμματεῖς καὶ τοὺς ἐφόρους
σεργιανάει θλιμμένη
ρωτώντας πάντα κατὰ ποῦ
πέφτει ἡ πατρίδα τῆς.

ΔΗΜΗΤΡΗ Χ. ΚΡΑΝΗ

Ο ΜΑΡΑΘΩΝΟΔΡΟΜΟΣ *

(Διήγημα)

Ἡ ἐκκίνηση δόθηκε. Οἱ δρομεῖς ξεκίνησαν ἀπὸ τὸν Μαραθῶνα. Αὐτὸς ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα μπήκε μπροστά.

Ἦτανε νέος. Ψηλός. Ξερακιανός. Εἶχε ἴσια μαλλιά. Φοροῦσε μιὰ ἄσπρη φανέλα. "Ἐνα ἄσπρο ἀθλητικὸ παντελονάκι.

"Ἐτρεχε μαραθῶνιο, πρώτη φορά. Εἶχε δώσει ιδιαίτερη προσοχὴ στὴν ἐμφάνισή του. "Ἐτσι καθὼς ἔτρεχε, διάβαζες στὰ μάτια του τὸ πείσμα. Τὴν θέληση, τὸν ἐνθουσιασμό. Τὴν αὐτοπεποίθηση, πὼς θὰ τερμάτιζε πρῶτος.

"Ὅταν ἔφτασε στὴ Νέα Μάκρη, εἶχε ξεχωρίσει μαζί με ἄλλους τρεῖς. Ἄπο ὅπου περνάγανε, ὁ κόσμος τοὺς χειροκροτοῦσε. Τοὺς ἐνθάρρυνε.

Αὐτὸς συνέχιζε πλάι στοὺς ἄλλους τρεῖς τὸν σταθερὸ διασκελισμὸ του, με τὸ κεφάλι μπροστά. Με τὰ χέρια, στὸ ὕψος τοῦ στήθους.

Ὀλόγυρά του, ἀκολουθοῦσαν μοτοσυκλέτες με δημοσιογράφους. Αὐτοκίνητα με φωτορεπόρτες. Τὰ συνεργεῖα τῶν ἐξωτερικῶν μεταδόσεων τοῦ ραδιοφώνου καὶ τῆς τηλεόρασης.

Σιγὰ σιγὰ, ἄρχισε νὰ ξεχωρίζει ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους τρεῖς. Στὴν ἀρχὴ τοὺς ξέφυγε δυὸ τρία μέτρα. Ὑστερα πέντε. Δέκα. Σὲ λίγο, εἶχε πάψει νὰ ἀκούει τὰ βήματά τους.

Ἡ σκέψη του βρισκόταν στὴ στιγμή τοῦ τερματισμοῦ. Τὸ ὄνειρό του ἦταν νὰ τερματίσει πρῶτος στὸ στάδιο. Φανταζόταν τὸ στάδιο, γιομάτο κόσμο, νὰ περιμένει με ἀγωνία νὰ φτάσει ὁ νικητής. "Ὅταν λοιπὸν θὰ πάταγε τὸ πόδι του στὴν πύλη τοῦ σταδίου, θὰ γινόταν χαλασμός. Θὰ σηκωνόντουσαν ὅλοι ὄρθιοι στὶς κερκίδες. Θὰ χοροπηδάγανε ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμό τους. Θὰ τὸν χειροκροτάγανε. Θὰ τοῦ φωνάζανε μπράβο. Θὰ τοῦ πετάγανε λουλούδια. Θὰ τοῦ στέλνανε φιλιά.

Αὐτὸς θὰ σήκωνε τὰ χέρια του καὶ θὰ χαιρετοῦσε. Δὲν θὰ σταματοῦσε ὅμως, οὔτε ὅταν θὰ ἔσπαγε τὸ νῆμα. Θὰ ἔκανε μιὰ δυὸ βόλτες ἀκόμα τὸν γύρο τοῦ σταδίου. "Ὅχι γιὰ τίποτ' ἄλλο δηλαδή. Ἄλλὰ γιὰ νὰ τοὺς ἔδειχνε πὼς οἱ δυνάμεις του ἦταν μεγαλύτερες ἀπὸ ὅσο μπορούσαν νὰ φανταστοῦν.

Αὐτὲς οἱ σκέψεις δίνανε στὰ πόδια του φτερά. Ἡ ἀπόσταση ποὺ τὸν χώριζε ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀθλητές, ὄλο καὶ μεγάλωνε.

Μὲ τὸ βλέμμα καρφωμένο στὸ βᾶθος τοῦ δρόμου, ἔτρεχε καὶ σκεφτόταν. Σκεφτόταν τὴ στιγμή τῆς ἀπονομῆς τῶν ἐπάθλων. Ἄπο τὰ μεγάφωνα τοῦ σταδίου, θὰ φωνάζανε πρῶτο τὸ ὄνομά του. Αὐτὸς με τὴν ὀλοκαίνουργια φόρμα του, θὰ ἀνέβαινε τρέχοντας στὸ βᾶθρο. Θὰ σήκωνε τὰ χέρια του ψηλά. Θὰ χαιρετοῦσε τὸν κόσμο, ποὺ θὰ εἶχε σηκωθεῖ στὶς κερκίδες. Ποὺ θὰ κάνανε σὰν τρελοὶ ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμό τους. Ποὺ θὰ κλαίγανε ἀπὸ συγκίνηση. Ἄπο χαρά.

* Στὸν μαραθωνοδρόμο Ἀλέξη Κράνη.

“Υστερα, κάποιος επίσημος. Μπορεί κάποιος ύπουργός. Μπορεί ο πρωθυπουργός. Μπορεί ο πρόεδρος της Δημοκρατίας. Θα του κρεμούσε την κορδέλλα με τὸ χρυσὸ μετάλλιο, στὸν λαιμό.

Χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνει, ἔτρεχε πὶο γρήγορα. Ἡ βιασύνη. Ὁ ἐνθουσιασμός. Νὰ φτάσει πρῶτος. Νὰ τερματίσει πρῶτος.

“Ὅταν ἔφτασε στὸ Πικέρμι, οὔτε πού τὸ εἶχε καταλάβει. Οὔτε πού εἶχε κουραστεῖ. Σκέφτηκε, πὼς με τὸν ρυθμὸ πού ἀκολουθοῦσαν τὰ βήματά του, δὲν ἦταν διόλου ἀπίθανο, νὰ ἔσπαγε τὸ πανελλήνιο ρεκόρ. “Ἄν μάλιστα ἔκανε πὶο γρήγορο τὸν διασκελισμὸ του, μπορεῖ καὶ τὸ πανευρωπαϊκό. Μπορεῖ καὶ τὸ παγκόσμιο.

“Ἄρχισε νὰ τρέχει πὶο γρήγορα. Ἀκόμα πὶο δυνατὰ. Νὰ πετάει. Ὁ ἐνθουσιασμός του δὲν εἶχε συγκρατημὸ.

Λοιπόν. Τὸ μεγάλο κακὸ, θὰ γινόταν ἀπὸ τὴ στιγμή πού θὰ ἔφτανε στὸν Χολαργό. Μπροστὰ, θὰ πηγαίνανε οἱ μοτοσυκλετιστὲς τῆς τροχαίας. Θὰ ἀνοίγανε δρόμο. Θὰ σταματοῦσαν τὴν κίνηση τῶν αὐτοκινήτων, γιὰ νὰ περνάει αὐτός.

Κοντὰ στὸ «Χίλτον», ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ κόσμου θὰ γινόταν μεγαλύτερος. Ἡ εἶδηση πὼς πλησίαζε. Πὼς θὰ τερμάτιζε, θὰ ἔφτανε στὸ στάδιο, πὶο γρήγορα ἀπὸ αὐτόν. Ὁ κόσμος θὰ τὸν περιέμενε ὄρθιος στὶς κερκίδες. Θὰ κοιτάζανε τὴν πύλη, με κομμένη τὴν ἀναπνοή.

Πρὶν ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸ Πικέρμι, αἰσθάνθηκε μιὰ ἐνόχληση. “Ἐνα μικρὸ πόνος στὴ σπλήνα. Ἐκεῖ ἀνάμεσα στὰ πλευρὰ καὶ στὴν κοιλιά.

Δὲν ἔδωσε μεγάλη σημασία. Οὔτε πού κάθησε νὰ τὸ σκεφτεῖ. Σιγὰ σιγὰ ὅμως, ὁ πόνος ἄρχισε νὰ δυναμώνει. “Υστερα ἀπὸ κάμποση διαδρομὴ μάλιστα, ἔνοιωσε νὰ τοῦ κόβεται ἡ ἀναπνοή.

“Ἐκανε μιὰ προσπάθεια, νὰ τραβήξει τὴ σκέψη του ἀλλοῦ. Νὰ πάρει δύναμη. Νὰ πάρει κουράγιο.

Λοιπόν. “Υστερα ἀπὸ τὸ μετάλλιο, ὁ ἐθνικὸς ὕμνος. Οἱ δημοσιογράφοι. Οἱ φωτορεπόρτες. Τὰ χειροκροτήματα. Οἱ ζητωκραυγές.

Ὁ πόνος δὲν ἔλεγε νὰ σταματήσει. Τὸ πρόσωπό του ἄρχισε νὰ τὸ λούζει κρύος ἰδρώτας. Χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνει, εἶχε ἐλαττώσει πολὺ τὸν διασκελισμὸ του. Ἡ ἀνάσα του ἔβγαине ἀκανόνιστη. Λαχανιασμένη. Σφυριχτή.

Γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὴ στιγμή πού ξεκίνησε, ἔνοιωσε τὴν ἀνάγκη νὰ γυρίσει πίσω του καὶ νὰ δεῖ. Καμιὰ διακοσαριὰ βήματα πίσω του ἐρότανε κάποιος ἄλλος. Καὶ πίσω ἀπὸ αὐτόν, ἄλλος. Καὶ πὶο πίσω, ἄλλοι δρομεῖς.

Πῆρε μιὰ βαθιὰ ἀναπνοή. Γιὰ μιὰ στιγμή, ἐκεῖνος ὁ ἐφιαλτικὸς πόνος ἄρχισε νὰ ἐλαττώνεται. Μετὰ ἀπὸ λίγο μάλιστα, νὰ σταματᾷ.

Ἄνᾶσσε με ἀνακούφιση. “Ἐκανε «Ὄψ!». Καὶ εἶχε τομαῆξει τόσο. Τοῦ εἶχε κοπεῖ ἡ χολή. Ἡ καρδιά του πῆγε στὴ θέση της. Τὸ ἠθικὸ του ἀναπερῶθηκε. Κοίταξε πίσω του. “Ἐκανε ἕνα βιαστικὸ ὑπολογισμὸ.

“Ἐπρεπε νὰ προσέξει. “Ἐπρεπε νὰ ξανακερδίσει τὸν χαμένο χρόνο. Αὐτὸς πού τὸν ἀκολουθοῦσε, ἦταν ἐπικίνδυνος. Δὲν ἔπρεπε νὰ τοῦ ἀφήσει καθόλου περιθώρια. Δὲν ἔπρεπε νὰ τὸν ἀφήσει νὰ περάσει μπροστὰ, οὔτε γιὰ μιὰ στιγμή.

“Ἐπιασε πάλι τὸν προηγούμενο ρυθμὸ. Τὸν γρήγορο ρυθμὸ. Τὸν βιαστικὸ. Τὸν ἀσυγκράτητο.

“Ἐτρεξε γιὰ κάμποση ὥρα ἔτσι. Γέλασε. Εἶπε πὼς, τώρα πιά, δὲν θὰ τοῦ παίρνανε τὸ μετάλλιο με τίποτα. Δὲν θὰ τοῦ παίρνανε με τίποτα τὴν πρωτιά.

Δὲν πρόλαβε νὰ ἀποτελειώσῃ τὴ σκέψη του καὶ νὰ πάλι ἐκεῖνος ὁ καταραμένος ὁ πόνος.

Βλαστήμησε. Εἶπε «Φτοῦ! ποῦ νὰ ἔπαιρνε ὁ διάβολος. Τί κακὸ ἦταν πάλι κι αὐτό!».

Ἄθελά του, ἐλάττωσε πάλι τὸν διασκελισμὸ του. Αὐτὴ τὴ φορὰ, ὁ πόνος ἦταν πιὸ δυνατός. Τοῦ ἔκοβε τὴν ἀνάσα. Τὸ πρόσωπό του ἄρχισε νὰ ἰδρώνει. Ὀλόκληρος ἄρχισε νὰ ἰδρώνει.

Τώρα, ἔτρεχε τόσο σιγά, σὰν νὰ περπατοῦσε.

Σὲ λίγο ἄκουσε πίσω του νὰ τὸν πλησιάζει ἓνα ρυθμικὸ τρεχαλητό. Πάγωσε. Ἐκανε μιὰ ὑπεράνθρωπη προσπάθεια νὰ μὴ ἀφήσῃ τὸν δρομέα, ποῦ τὸν εἶχε πλησιάσει, νὰ περάσῃ μπροστά. Ὁ πόνος τὸν ἔκανε νὰ βογγήξῃ. Ὑστερα κοίταξε τὸν ἀθλητὴ ποῦ ἔτρεχε μπροστά του καὶ δὲν μποροῦσε νὰ τὸ πιστέψῃ. Καὶ ὅσο τὸν ἔβλεπε νὰ ἀπομακρύνεται, ἐνοιωθε νὰ ἀπομακρύνεται μαζί καὶ τὸ ὄνειρο τῆς νίκης. Τὸ ὄνειρο τῆς πρωτιάς.

Τοῦ ἦρθε νὰ κλάψῃ ἀπὸ τὸ κακὸ του. Σκεφτότανε, πὼς τώρα ὁ κόσμος δὲν θὰ ξεσηκωνόταν στὸ στάδιο γιὰ νὰ χειροκροτήσῃ αὐτόν.

Γιὰ νὰ μὴ χάσῃ τὸ κουράγιο του, εἶπε πὼς στὸ κάτω κάτω καὶ ἡ δευτεριά, δὲν ἦταν ἄσχημη. Ἄρκει νὰ σταματοῦσε αὐτὸς ὁ πόνος. Καλὸ βέβαια θὰ ἦταν νὰ τερμάτιζε πρῶτος. Ἐτσι ὅπως εἶχαν ἔρθῃ τὰ πράγματα ὅμως. Μὲ τὴν κακοτυχία ποῦ τὸν εἶχε θρεῖ, καλὴ ἦταν καὶ ἡ δευτεριά.

Κοίταξε μὲ ἀγωνία πίσω του. Ἐνας ἄλλος μαραθωνοδρόμος τὸν πλησίαζε ἐπικίνδυνα. Εἶπε ὄχι. Δὲν θὰ μποροῦσε νὰ τὸ ἀντέξῃ αὐτό. Ἄν τοῦ σταμάταγε ὁ πόνος!... Ἦταν βέβαιος πὼς ἂν γινότανε αὐτό, θὰ ξαναβρισκότανε μπροστά. Θὰ ξαναδοιοῦσε αὐτὸς τὴν κούρσα. Τὸν μαραθώνειο.

Ἄρχισε νὰ παρακαλάει μέσα του. Νὰ ἰκετεύῃ. Δοκίμασε νὰ ξανατρέξῃ. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως ἦταν τὸ ἴδιο. Νὰ βογγήξῃ ἀπὸ τὸν πόνο. Νὰ σαγκωθεῖ.

Τὰ ἴσια καστανὰ μαλλιά του τώρα, πέφτανε καὶ κολλάγανε στὸ καταϊδρωμένο πρόσωπό του. Ἡ μισητὴ φανέλα εἶχε βγεῖ ἀπὸ τὸ ἀθλητικὸ του παντελονάκι, ποῦ κοιμιόταν ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά. Τὸ πρόσωπό του ἔκανε διάφορους σπασμούς. Ἄνοιγόκλεινε τὰ μάτια του, γιὰ νὰ τὰ καθαρίσῃ ἀπὸ τὸν ἰδρώτα ποῦ τὰ θάμπωνε καὶ δὲν τὸν ἄφηνε νὰ δεῖ. Δάκουζε ἀπὸ ἀνανάχτηση. Ἐλεγε πὼς αὐτὸ ἦταν ἀδικο. Νὰ ἔνῃ ὅλες τίς δυνάμεις νὰ τερματίσῃ πρῶτος καὶ νὰ κινδυνεύῃ νὰ γάσῃ καὶ τὴ δευτεριά. Κοῦια! Κι αὐτὸς ποῦ εἶχε σκοπὸ νὰ σπάσῃ τὸ πανελλήνιο ρεκόρ. Κι αὐτὸς ποῦ εἶχε σκοπὸ νὰ σπάσῃ τὸ πανευρωπαϊκὸ ρεκόρ. Τὸ παγκόσμιον ρεκόρ.

Ἐνλῆψε τὰ χεῖλια του ποῦ εἶναι ξεσθεῖ ἀπὸ τὴ δίψα. Κοίταξε μπροστά τὸ θάθος τοῦ δρόμου. Ὁ δρόμος τοῦ φαίνότανε ἀτέλειωτος. Ἡ σκέψη τοῦ τερματισμοῦ δύσκολη. Ἀφάνταστα δύσκολη καὶ μακρινή. Ἦθελε νὰ γυρίσῃ καὶ νὰ κοιτάξῃ πίσω του. Δὲν τὸ ἀποφάσιζε. Φοβόταν. Ἦξερε τί θὰ δεῖ. Μερικὲς φορὲς, νόμιζε πὼς ἄκουγε βήματα. Τρεχαλητά. Ἦ καρδιά του χοροπήδανε. Περίμενε νὰ δεῖ νὰ τὸν προσπερνῶν. Πὼς θὰ τὸν ἄφηναν πίσω μόνο του. Ἄνατριγιάζε. Τὸ ἤξερε ὅμως. Τὸ ἤξερε πὼς ἔτσι καθὼς εἶχαν ἔρθῃ τὰ πράγματα, δὲν ἵποοοῖσε νὰ γίνῃ ἄλλιως. Μόνο ποῦ δὲν μποροῦσε νὰ τὸ πιστέψῃ. Μόνο ποῦ δὲν ἤθελε νὰ τὸ πιστέψῃ. Ὡς τὴ στιγμή ποῦ εἶδε τὸν δρομέα ποῦ ἐνοχόταν πίσω του, νὰ τὸν προσπερνᾷ. Ὡστε ἦτανε ἀλήθεια, λοιπόν; Ὡτε δεῦτερος; Ὡς τότε, λοιπόν; Ὡς ποῦ θὰ τραβοῦσε αὐτὸ τὸ κακὸ;

Τὰ χεῖλια του τρέμανε. Τὸ πρόσωπό του εἶχε χάσῃ τὸ χρῶμα του. Εἶπε. Δὲν βαριέσαι. Καὶ τρίτος νὰ τερμάτιζε, δὲν ἦταν ἄσχημα. Κάποιους ἄλλους νὰ ἔκλαιγε. Ποῦ θὰ φτάνανε τελευταῖοι. Ποῦ δὲν θὰ βρισκόταν κανένας στὸ

στάδιο νά τούς χειροκροτήσει. Πού δέν θά βρισκόταν κανένας στό στάδιο νά τούς ύποδεχτεί.

Τò αὐτοκίνητο τῶν πρώτων βοηθειῶν, πού ἀκολουθοῦσε, τὸν πλησίασε. "Ενας νοσοκόμος τὸν εἶδε στό χάλι πού βρισκόταν. Τὸν ρώτησε ἂν χρειαζόταν βοήθεια. "Ἄν ἐνοιῶθε καλά.

Γιὰ μιὰ στιγμή, τοῦ ἦρθε νά τὰ παρατήσῃ κι ἄς πηγαίνανε ὅλα στό διάολο. Αὐτὸ δέν ἦταν μαραθῶνιος. Αὐτὸ ἦταν κόλαση. Αὐτὸ ἦταν ἓνα σκέτο μαρτύριο πιά. Θά ἐμπαινε στό νοσοκομειακό. Θά ξάπλωνε στό φορεῖο. Θά ζητοῦσε νά τοῦ δώσουνε νερό. Πολύ νερό, καί θά γλύτωνε ἀπ' αὐτὸ τὸ κακό.

Κοίταξε τρομαγμένος τὸν νοσοκόμο. Ντράπηκε ἔτσι ὅπως εἶχε σκεφτεῖ. Τὸ πρόσωπό του ἔγινε ἄγριο. Σκληρό. Εἶπε ὄχι. Θά συνέχιζε τὸν μαραθῶνιο καί ἄς ἄφηνε στό δρόμο τὴν τελευταία του πνοή.

Τώρα πιά, δέν ἔτρεχε. Σερνόταν. Καί σὲ λίγο, μιὰ ομάδα ἀπὸ δρομεῖς ἄρχισε νά τὸν προσπερνᾶ.

"Ἀρχισε νά τοὺς μετράει. "Ενας. Δυό. Τρεῖς. Σταμάτησε. Πάει, σκέφτηκε. Αὐτὸ ἦταν. "Ὡς ἐδῶ!

Δέν ἔπαψε ὅμως νά περπατάει. Δέν ἔπαψε νά σέρνεται. Πονοῦσε. Βογγοῦσε. "Ετριζε τὰ δόντια του. Οὔτε σκέψη ὅμως νά ἐγκαταλείψῃ.

"Ὅταν ἔφτασε στό «Χίλτον», εἶχε χάσει τὴν αἴσθηση τοῦ τόπου καί τοῦ χρόνου. "Ενοιῶθε ρίγη σὲ ὅλο του τὸ κορμί. Τὸ μέτωπό του ἔκαιγε. Τὸ ἔψηνε ὁ πυρετός. Εἶχε καταντήσει σωστὸ ράκος.

Σὲ μιὰ στιγμή, ἄρχισε νά ἔχει παραισθήσεις. Τὸ πρόσωπό του φωτίστηκε. "Ἀρχισε νά χαμογελᾶ. Στ' αὐτιά του φτάνανε φωνές. Ζητωκραυγές. Χειροκροτήματα. "Ἀκουγε νά τοῦ φωνάζουν: «Κουράγιο! Κουράγιο! Ἐσὺ εἶσαι ὁ πρῶτος! Ἐσὺ εἶσαι ἰὸ νικητῆς!».

"Ὅταν, τέλος, ἔφτασε στό στάδιο, ἦταν ἀργά. Πολύ ἀργά. Εἶχε σχεδὸν νυχτώσει. Κοίταξε τίς κερκίδες. Αἰσθάνθηκε μιὰ ζαλάδα. Μιὰ σκοτοδίνη. Νόμιζε πὼς τὰ μαρμάρινα σκαλοπάτια ἀναποδογυρίζανε. Πὼς πέφτανε ἀπάνω του νά τὸν πλακώσουν. Δέν ἄντεξε ἄλλο. Δέν μπόρεσε νά ἀντέξῃ. Πρὶν πέσει, σήκωσε τὰ χέρια του ψηλά. Σάν νά χαιρετοῦσε. Ἀπὸ τὸ στήθος του βγήκε μιὰ δυνατὴ κραυγή. Μιὰ χαρούμενη κραυγή, πού ἀντιτάλησε στὶς κερκίδες τοῦ σταδίου καί ἀνακατεύτηκε μὲ τὸν ἀέρα τοῦ Ἄρδητου, πού τὴν πῆρε καί τὴν πῆγε μακριά. Πολύ μακριά...

ΔΥΟ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

1

"Ὅταν...

"Ὅταν δέν θᾶχει μείνει τίποτα ἀπὸ μένα
οὔτε χλόη μήτε κὰν ἄνεμος πού χαϊδεύει τὰ φύλλα
ὅταν δέν θᾶχει μείνει τίποτα ἀπὸ μένα
οὔτε φωνὴ ἢ ῥίγος ἢ καί σπαραγμὸς
μήτε ἕνας ἀναστεναγμὸς ἢ καί καπνὸς ἀπὸ μικρὸ κερὶ

ὅταν δέν θᾶχει μείνει τίποτα ἀπὸ σένα
πού κάποτε ἀπάφλαζες στὰ νερά μου
πού κάποτε μ' ἀγκάλιαζες μὲ τὰ δόντια σου
πού κάποτε ἦσουν ἢ καμπάνα τοῦ θανάτου μου
τότε κι οἱ δυὸ μας ὠραῖοι καί στρογγυλοὶ

σάν τέλειοι κύκλοι ἢ στρογγυλά μηδενικά
θὰ λάμπουμε στὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων
στὴ ραγισμένη αὐγή, στὴν ἀνυδρὴ σελήνη.

2

Κάθετη πτώση

ὦ, πῶς τὸ στόμα αὐτὸ σπαράζει σάν
φίδι κομμένο στὰ δυὸ
Πῶς τὸ χέρι ἤθελε νὰ γίνεи θέλος νὰ
τροπήσει
Πῶς τὸ πόδι ἤθελε νὰ κλειδωθεῖ σ' ἓνα
ἄλλο πόδι.
Κοιτάχτε τὸ στόμα πὸ ἐπῆξε σάν κρούστα
ψωμιοῦ πὸ ξεροψήθηκε
Τὸ χέρι πὸ τρέμει καὶ κάνει παρέα μὲ
τὸ πεινασμένο βλέμμα.
Βυθίζομαι σ' ἓνα πηγάδι.
Ἡ πτώση μου εἶναι κάθετη
κάθεται κ' ἐντούτοις ἀνεβαίνω διαρκῶς
στὴν ἐπιφάνεια.
Βλέπω στὸ πρόσωπό μου τὸ πρόσωπο ἑνὸς
ἄλλου στὸν καθρέφτη.

ΝΙΚΟΣ ΣΠΑΝΙΑΣ

ΔΕΚΑ ΧΑ'Ι' - ΚΑ'Ι'

1
Μέσα στὴ νύχτα
τὰ σκυλιὰ γαβγίζουνε
τὴν προσμονή μας

2
Θὰ ὑπάρχομε
ὅσο θὰ καρτεροῦμε
μιὰν ἀνάσταση

3
Τ' ἀγριόχορτα
χαϊδεύουν τὰ θήματα
τῆς νοσταλγίας

4
Μὲς στὰ χωράφια
νιώθω νὰ μ' ἐρεθίζει
τῆς γῆς ἡ γύμνια

5
Ἐδῶ στὸ Μέλλον
καμιά γιορτὴ δὲν ζοῦμε
ἔξω ἀπ' τὴ μνήμη

6
Χαμογελοῦσε:
Ἦταν νὰ μὲ χτυπήσει
ἀπὸ τὰ νῶτα

7
Ἔκοβε φέτες
τὸ φεγγάρι κ' ἔτρεφε
τὸν ἔρωτά του

8
Τ' ἀσθενοφόρα
οὐρλιάζουν τὴν ὁδὸν
τῆς πολιτείας

9
Ἀκροβάτισσες
στὰ λαξευτὰ κορμιά σας
ἔρπουν οὐρανό

10
Ὅνομα πὸ ναι
χαραγμένο στὴ σάρκα
τὸ τρώει ὁ χρόνος.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΒΙΔΑΣ

ΑΥΣΤΡΙΑ - ΟΥΓΓΑΡΙΑ

(όδοιπορικό)

Και ενώ το λεωφορείο μας κατευθύνεται προς την όμορφη Βιέννη, περνώντας σε ασφαλτοστρωμένους δρόμους ύψηλης κατασκευής και ανάμεσα σε κουκλίστικα σπίτια που όμορφαίνουν πιδ πολύ με την άρμονία του πράσινου τοπίου, που αλλάζει κάθε τόσο μοτίβο, και ενώ η διάθεσή μας έχει γίνει άνοιξιάντικος κορυδαλλός, αναθυμούμαστε παλιά και πρόσφατα διαβάσματα για την Αυστρία από επίσημες πηγές.

Η Αυστρία στάθηκε το σταυροδρόμι του λατινικού, γερμανικού και σλαβικού πολιτισμού. Από τα βουνίσια περάσματά της διακινήθηκαν πληθυσμοί, που ακολουθούσαν το μεταναστευτικό ρεύμα προς την Ίταλία, τη Γιουγκοσλαβία, τη Γερμανία και την Τσεχοσλοβακία.

Η ιστορία της αρχίζει από την εποχή που ο Καρολομάγνος κατατρόπωσε τους Αβάρους και τους άπώθησε πέρα από το Δούναβη, κατά το 796 μ.Χ.

Οθισαστικά η Αυστρία αποκτά φήμη και δόξα και ισχύ κατά την εποχή της δυναστείας των Αψβούργων, όποτε και αποτέλεσε την περίφημη δυναστεία της Αυστροουγγαρίας με διάρκεια ζωής και δράσης πενήντα και πλέον χρόνια, από το 1867 - 1919, που γίνεται η διάλυση της δυναστείας αυτής. Τη δυναστεία των Αψβούργων και την ένωμένη Αυστροουγγαρία αποτελούσαν, κατά κύριο λόγο, η Αυστρία και η Ουγγαρία, καθώς και η Τσεχοσλαβία, ως και τμήματα της Πολωνίας, Ρουμανίας, Γιουγκοσλαβίας και Ίταλίας. Τότε η Αυστροουγγαρία αποτελούσε τη μεγαλύτερη δύναμη της Ευρώπης και χαρακτηριστικό της δύναμής της ήταν η φράση που λεγόταν εκείνη την εποχή, πως «ο ήλιος στη δυναστεία της Αυστροουγγαρίας δεν έδυε ποτέ!». Βέβαια, και πρωτότερα είχε μεγάλη ισχύ και κανόνιζε την πολιτική της Ευρώπης. Όταν μάλιστα ύψωσε το ανάστημά του ο μέγας πολιτικός και φοβερός μισέλληνας Μέττερνιχ και έγινε καγκελάριος (δηλ. πρωθυπουργός) και ποαγματικός κυβερνήτης της Αυστρίας, κατόρθωσε να επιβληθεί σ' όλο τον ευρωπαϊκό χώρο για σαράντα περίπου έτη!

Πάντως, το γόητρο και η δύναμη της Αυστρίας έφτασε στο ζενιθ στην εποχή της δυναστείας των Αψβούργων.

Η ιστορία του «οίκου των Αψβούργων» και της δυναστείας ή μάλλον των δυναστειών των Αψβούργων, είναι στενάτατα συνδεδεμένη με την ιστορία της Ευρώπης, γιατί Αψβούργοι επεκράτησαν για γούνια και είχαν επεκτείνει την κυριαρχία τους από την Ολλανδία μέχρι τη Νεάπολη και τη Σικελία και μέχρι την Ίσπανία.

Κουτίδα των Αψβούργων υπήρξε ο πύργος Habichtsburg (Χαμπισβούργκ = πύργος του ήρακα), παραφθορά του όποιου είναι το Haburg (= Αψβούργοι). Ο πύργος αυτός, τμήμα του όποιου σώζεται μέχρι σήμερα, κτίστηκε περι το έτος 1028 από τον Επίσκοπο του Στρασבורγου, Βέρνερ.

Μετά τή λήξη του Α' παγκόσμιου πολέμου και συγκεκριμένα τὸ 1919, ἡ Αὐτοκρατορία τῶν Ἀψβουργῶν κατέρρευσε καὶ ἀνεξαρτητοποιήθηκαν τὰ κράτη ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν, ἀλλοῦ μὲ ἑδαφικὴ καὶ πληθυσμιακὴ συρρίκνωση καὶ ἀλλοῦ μὲ ἑδαφικὴς καὶ πληθυσμιακὴς ἐπεκτάσεις - προσαρτήσεις.

Θὰ πρέπει νὰ θυμηθοῦμε πὼς ἡ Αὐστρία εἶναι ἡ χώρα τῆς μουσικῆς. «Πραγματικά, ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια μέχρι σήμερα — ὅπως γράφει ὁ Φράνκ Ζασά — τὸ τραγούδι, ὁ χορὸς καὶ ἡ μουσικὴ ἦταν τὰ μέσα, ποὺ ἐκδήλωναν οἱ Αὐστριακοὶ τὴς χαρὲς καὶ τὴς λύπες τους. Τὸ θάλς δὲν εἶναι μοναχὰ ὁ χορὸς ἀπ' τὸ παρελθὸν ὄλο στροφὲς καὶ φιγούρες, μὰ ἕνας ζωντανὸς χορὸς, ποὺ τὸ τέμπο του κάνει τὴς καρδιὲς τῶν σύγχρονων Αὐστριακῶν νὰ χτυποῦν δυνατὰ». Εἶναι ἀποκαλυπτικὸ ν' ἀκούει κανεὶς τὴ δημοτικὴ μουσικὴ νὰ ἤχει καὶ στὰ πῶ μικρὰ χωριά. Ὁ ρυθμὸς κρατᾷ πάντα τὴν καθαρότητά του, τὴν ἀκρίβειά του, τὴ ζωηράδα του, χωρὶς ποτὲ νὰ χάνεται, ἐνῶ ἐμεῖς ἐδῶ... τὸ ρίξαμε στὸ μπουζούκι καὶ θεσοιοῦμε» τοὺς μπουζουκτσήδες!

Θὰ πρέπει νὰ θυμηθοῦμε τὸν περίφημο Μότσαρτ, ποὺ ἡ ζωὴ του ὑπῆρξε μικρὴ καὶ τραγικὴ. Νὰ φανταστοῦμε ὅτι συνέθεσε τὸ πρῶτο του μουσικὸ δημιούργημα στὴν ἡλικία τῶν τεσσάρων χρόνων! Ἡ μεγάλῃ του φτώχεια ἔφτασε σὲ τέτοιο σημεῖο, ὥστε πολλὲς φορές, μαζὶ μὲ τὴ σύζυγό του, νὰ τοῦ λείπει καὶ ἡ ἴδια ἡ τροφή. Ἐγκαταλειμμένος καὶ δυστυχισμένος αὐτὸς ὁ μουσουργός, «τὸ παιδί - θαῦμα», θὰ πεθάνει στὴ Βιέννη καὶ θὰ ταφεῖ στὸν κοινὸ τάφο τῶν ἀπόρων! Καὶ ἀργότερα, ὅταν ἡ παγκόσμια γνώμη θὰ παραδεχθεῖ τὴν ἀληθινὴ ἀξία τοῦ Μότσαρτ καὶ θὰ θελήσουν νὰ τοῦ ἀποδώσουν τὴς τιμὲς ποὺ τοῦ ἀνήκαν ὅσο ζῶσε, θὰ σταθεῖ ἀδύνατο νὰ ξαναδοῦν τὰ κόκκαλά του!

Θὰ ποέπει νὰ θυμηθοῦμε καὶ τὸν θαυμασιὸ Φράντς Σούμπερτ, ποὺ ἔσδησε στὰ τριάντα δυὸ του χρόνια, χωρὶς οἱ ἐφημερίδες τῆς Βιέννης ν' ἀναφέρουν τὸ θάνατό του! Ἔζησε μὲ ζωὴ μοναχικὴ, λιτὴ, συντηρούμενος ἀπὸ μὲνὰ χούφτα φίλους! Καὶ ὅμως, ποῖος δὲν θυμᾶται τὴ «Φλαμουριά» ποὺ εἶναι δική του;

Θὰ ποέπει νὰ θυμηθοῦμε τὸν Στράους μὲ τὸ ὑπέροχο μουσικὸ του ἔργο «Ὁ Γαλάζιος Δούναβης».

Θὰ ποέπει νὰ θυμηθοῦμε τὸν Μπετόβεν (ποὺ ἂν καὶ γεννήθηκε στὴ Βόννη, εἶναι, κατὰ θάθος, Βιεννέζος), γιατί δημιούργησε ἐδῶ, στὴ Βιέννη, τὸ μεγάλο καὶ ἀπροσπέλαστο μουσικὸ ἔργο καὶ ποὺ ὅταν πέθανε τὸν ἔκλαψε ὅλη ἡ Βιέννη καὶ ἡ εὐρωπαϊκὴ διανόηση!

Ἄλλὰ ποῖον νὰ πρωτοθυμηθοῦμε ἀπ' τοὺς μουσικοὺς τῆς Αὐστρίας;

Ἀπὸ τὸν γῶσο τῆς Λογοτεχνίας ἂς θυμηθοῦμε τὸν πολυγραφότατο Στέφαν Τσοβάν (1881 - 1942), ποὺ, πρὶν ἀπὸ 45 χρόνια, αὐτοκτόνησε, μὲ τὴ γυναῖκα του, στὴ Βραζιλία γιὰ νὰ ὑπερασπισθεῖ τὴν Ἐλευθερία, ὅταν ὄλα, σχεδόν, τὰ ἴσιαζε ἡ φοβερὰ τῆς χιτλερικῆς μπότας. Καὶ τί δὲν μᾶς ἔδωσε πρὶν φύγει! Δικά του εἶναι τὰ ἔργα: «Μαρία Στούαρτ», «Μαρία Ἀντουανέτα», «Βεράρεν», «Ντοστογιέφσκυ», «Οἱ μεγάλες ὄρες τῆς ἀνθρωπότητας», «Ἄμικ», «Καζανόδας», «Ρομαίν Ρολάν», «Τὸ ἡμερολόγιο μᾶς γυναίκας», «Μπαλζάν καὶ Ντίκενς», «Ὁ γθεσινὸς κόσμος» καὶ τόσα ἄλλα. Βιβλία ποὺ χάρισαν στὴν οἰκουμένη τὴν εὐρωπαϊκὴ αἴσθηση, αὐτὴ τὴ γεμάτῃ ἀνθρώπινη ἀθθενικότητα, τὴν οὐσία τῆς ζωῆς, ποὺ κλείνει στίς σελίδες

της τὴν ὠραία πνευματικὴ ἀγρύπνια, τὴ συνύφανση τῆς ψυχῆς μετὰ τὴ γνήσια κοινωνικὴ ὥρα καὶ πάνω ἀπ' ὅλα τὴ δραματικὴ ἐξιολόγησιν τοῦ ἀνθρώπου στὸν ἄνθρωπο!

Ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς Ἐπιστήμης νὰ θυμηθοῦμε τὸν διάσημο καὶ πολυγραφοτάτο Φρόυντ, πού στάθηκε ὁ πατέρας τῆς Ψυχανάλυσης καὶ ὁ μεγάλος ἐρευνητὴς τῆς Ψυχολογίας τοῦ βάθους.

Με αὐτὲς τίς σκέψεις, πού τίς προσφέραμε με ἀγάπη στὴν ἐκδρομικὴ μας ὁμήγυρη καὶ ἀνάμεσα σὲ ὧρες θαυμασμοῦ, συνεχίσαμε τὸ ὑπέροχο ταξίδι γιὰ τὴν ὀμορφὴ πρωτεύουσα τῆς Αὐστρίας, τὴ Βιέννη.

Στὴ Βιέννη

Ὁ χαμογελαστός κατάξανθος ἥλιος σὲ λίγο θ' ἀκουμποῦσε τὸ κάτω τόξο τοῦ στίβου Αὐστριακῆς Ἄλπεις, ἀποχαιρετώντας μας; ὅταν μπαίναμε στὴν πρωτεύουσα τῆς Αὐστρίας καὶ μεγαλύτερη πόλη τῆς χώρας, τὴ χαριτωμένη Βιέννη. Μᾶς ἐντυπωσιάζουν τὰ χαριτωμένα σπίτια μετὰ τίς ἐπικλινεῖς — σὲ ὀξεία γωνία — γυαλιστερές στέγες, φτιαγμένες μετὰ πολλὴ τέχνη καὶ μεγάλη μαστοριά, γιὰ νὰ μὴν κινδυνεύουν ἀπ' τὰ πολλὰ χιόνια. Οἱ δρόμοι ὑπόδειγμα καθαριότητος. Ἡ κυκλοφορία τῶν αὐτοκινήτων χωρὶς τὰ σφυρίγματα τῶν τροχονόμων. Ἡ κίνησις ἀνθρώπων καὶ ὄχι ἀγγῶδης. Ἄριστος οἱ πρῶτες μᾶς ἐντυπώσεις, μᾶς συνέχουν τίς καρδιές μας.

Στὸ καθορισμένο μέρος καὶ ὁ ξεναγός μας, πού μᾶς περιέμενε, γιὰτὶ ἀργήσαμε λιγάκι. Μεσοχωρὶτης ὁ ἴδιος, εὐγενέστατος, πρόθυμος, μετὰ πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα. Χρόνια ἐγκατεστημένος στὴ Βιέννη γιὰ σπουδές, κάτοχος τῆς γερμανικῆς γλώσσας, γνώστης ὄλων τῶν πτυχῶν τῆς Αὐστρίας καὶ ιδιαίτερα τῆς Βιέννης. Ἐτοιμάζει μάλιστα καὶ μιὰ πολυσέλιδη ἐργασία - ὁδηγὸς τουριστικὸς γιὰ τὴ Βιέννη. Ἀπὸ τὴν ξεναγήσῃ μας θὰ φανεῖ ἡ πλήρης γνώσις τοῦ θέματος. Συγχαρητήρια στοὺς Μεσοχωρῆτες πού μᾶς τὸν ἐπέλεξαν. Τὸ ὄνομά του: Γεῶργος Κονδρός.

Ἡ τακτοποίησίν μας σὲ δίκλινα δωμάτια, στὸ ξενοδοχεῖο, δὲν θ' ἀργήσει. Σὲ λίγο θὰ πάρομε ἐντυπωσιακῆς εἰκόνες ἀπὸ τὴ γνωριμία μας μετὰ τὴν ὀμορφὴ Βιέννη. Τίποτε τὸ ἐξεζητημένο καὶ ἀποκρουστικόν. Δὲν δέχθηκε πάνω της τὸ τσιμέντο καὶ τὸ σίδηρο. Δὲν παραμορφώθηκε καὶ οὔτε ἔγινε μιὰ ἄνοστη τσιμεντούπολη. Μᾶς κερδίζει ἀπὸ τὴν πρώτη ὥρα. Τὸ ἴδιο καὶ ὅταν τὴ γνωρίσουμε περισσότερον καὶ ἂς ἦταν περιορισμένος ὁ χρόνος μας (δύο μέρες σχεδὸν ὅλες κι ὅλες). Πῶς γὰρ τὴ γνωρίσεις σὲ λίγες ἡμέρες;

Ἡ ἐπίσκεψή μας στὸ Πράτερ, στὸ μεγαλύτερον πάρκο τῆς Βιέννης (ὅπου μικροὶ καὶ μεγάλοι θρῖσκουν τόσα ἐνδιαφέροντα), μᾶς προῖδεάζει γιὰ τὴν πόλη. Μιὰ ἑλληνικὴ νότα μᾶς χαρίζει καὶ ἡ ἑλληνικὴ ταβέρνα, πού θὰ μᾶς σερβίρει τὸ βραδυνὸ φαγητό μας, στὴν καρδιὰ τῆς Βιέννης, ἀπὸ μόνιμα ἐγκατεστημένους ἐκεῖ οἰκογενειακῶς μπροστὰ ἀπὸ πολλὰ χρόνια.

Μετὰ τὴν εὐκαιρία μαθαίνουμε, πῶς ὑπάρχουν στὴ Βιέννη κάπου δυὸ χιλιάδες Ἕλληνες! Θυμηθῆκαμε τότε, πῶς στὴ Βιέννη εἶχαν μεγάλους ἐμπορικοὺς καὶ τραπεζικοὺς οἴκους ὁ Γεώργιος Σίνας, καθὼς καὶ ὁ Σδάρτς ἀπὸ τὰ Ἀμπελάκια! Καὶ πῶς ἐκεῖ ἦταν πλεῖστα ἀπὸ τὰ μέλη τὰ ἐπιφανῆ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ὁ Νεόφυτος Δούκας, ὁ Ἄνθιμος Γαζής, ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης πού ἦταν καὶ Διδάσκαλος τοῦ Γένους καὶ ἐπαίξαν σπουδαῖο ρόλο γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ τὸν τουρικὸ ζυγόν. Θυμηθῆκαμε ἀκόμα, ὅτι ἐδῶ ἔδγαίναν ἑλληνικὰ δι-

θλία και τὰ περιοδικὰ τὰ ἑλληνικὰ «Τηλέγραφος», «Λόγιος Ἑρμῆς» και πὼς λειτουργοῦσε και ἑλληνικὴ σχολή. Ἐδῶ, ὁ μεγάλος θάρρος τῆς Ἐλευθερίας, ὁ Ρήγας Φεραίος - Βελεστινλής, τύπωσε και τὸν ἐπαναστατικὸ Θούριο, τὶς Προκηρύξεις, τὴ Μεγάλη Χάρτα τῆς Ἑλλάδας!

Ἀπὸ τοὺς πολλοὺς Ἕλληνες, ποὺ θρίζονται μόνιμα ἐγκατεστημένοι στὴ Βιέννη, οἱ πλείστοι συγχωνεύθηκαν μὲ τὸν ἄλλο πληθυσμὸ και μόνον ἕνα προελεύσεως των παρέμειναν οἱ ἑλληνικὲς καταλήξεις τῶν ὀνομάτων τους! Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ θυμίζουμε και τὸν Ἕλληνα καθηγητὴ Πανεπιστημίου τῆς Βιέννης Πολυχρόνη Ἐνεπεκίδη, οἱ ἱστορικὲς ἐρευνες τοῦ ὁποίου ἔφεραν ἀξιόλογα στοιχεῖα στὸ φῶς, ἀντλήθηκαν δὲ ἀπὸ τὰ Ἀρχεῖα τῆς Βιέννης.

Τὴν ἐπομένη ἡμέρα (Τετάρτη 22 - 4 - 87) ἡ ξενάγηση γίνεται ὅσο παίρνει πρὸς ἐνδιαφέροντα. Ἡ ἐκκλησία τοῦ Τάματος μᾶς μαγνητίζει. Τὸ ἐπιβλητικὸ τοῦτο ἐνδιαίτημα τοῦ Θεοῦ, γοθικοῦ ρυθμοῦ, εἶναι τὸ σημαντικότερο ἱστορικὸ μνημεῖο τῆς Βιέννης. Πρόκειται γιὰ τὸν καθεδρικὸ ναὸ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ποὺ θεωρεῖται ἀπὸ τὰ ἄριστα μνημεῖα τῆς γερμανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Χρειάστηκαν διακόσια δέκα χρόνια (ἀπὸ 1300 μέχρι 1510) γιὰ νὰ ἀνεγερθεῖ. Οἱ διαστάσεις του εἶναι: μῆκος 108 μέτρα, πλάτος 66 μέτρα, ὕψος 28 μέτρα και τὸ κωδωνοστάσιό του ἔχει ὕψος 136 μέτρα! Λειτουργοῦσε ὅταν τὸν ἐπισκεφθήκαμε. Προσκυνήσαμε κι ἐμεῖς ἀνάδοντας, ἀντὶ γιὰ κερί, ἕνα μικρὸ καντηλῆρι. Εἶναι στὸ κέντρο τῆς Βιέννης. Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ θυμίζουμε, ὅτι ὑπάρχουν και λειτουργοὺν στὴ Βιέννη δύο ἑλληνικοὶ ναοί.

Ἐδῶ, στὸ κέντρο τῆς Βιέννης, ἔχουν συγκεντρωθεῖ πολυτελέστατα καταστήματα και ἄλλες οἰκοδομὲς και ὁ ἀρχιτεκτονικὸς ρυθμὸς μπαρὸν εἶναι ὁ ἐπικρατέστερος.

Περνοδιαβαίνουμε ἀπὸ δρόμους τῆς Βιέννης μὲ τὸν ξεναγὸ μας και τὰ θήματά μας θὰ μᾶς φέρουν στὴν ὁδὸ Ἑλλήνων! (Γκρίχενκάσσε, τὴ λένε οἱ Αὐστριακοὶ — ἔτσι και τὴ σημείωσα στὸ καρνέ μου). Περιττὸν νὰ σᾶς γράψω γιὰ τὴ συγκίνησή μου! Σὲ λίγο ὄμως θρίζομαστε στὸ «Ξενοδοχεῖο τοῦ... Ρήγα»! Μᾶς τὸ ἐπιβεβαίωσε ἡ ἀνάγλυφη προσωπογραφία τοῦ ἑθνομάρτυρα θαλμένη στὸ ἄριστερὸ μέρος τῆς εἰσόδου, πάνω - πάνω. Τὸ ἀνάγλυφο αὐτὸ τὸ ἔστησαν, μὲ πολλὰς δυσκολίες, οἱ Ἕλληνες γιὰ νὰ θυμουνταὶ τὸν ἐμπνευσμένο πατριώτη, τὸ σέμνωμα και τὸ καύχημα τῆς Ἑλλάδας! Σ' αὐτὸ τὸ οἶκημα τὸν συνέλαβε ἡ αὐστριακὴ ἀστυνομία τοῦ Μέντερνιχ γιὰ νὰ τὸν παραδώσουν στὸν παστὸρ Βελιγρὰδιου, ὅπου και θὰ θανατωθεῖ μὲ τοὺς συντρόφους του. Προσατενίζουμε μὲ ἐθνικὴ ὑπερηφάνεια τὴν ἀθάνατη μορφή του και ἀναλογιζόμαστε τὴ Μεγάλη του Θυσία!

Ὁ καλὸς μας ξεναγὸς Γ. Χονδρὸς θὰ μᾶς φέρει στὸ μεγάλο και καλαισθητὸ πύργο τῆς Βιέννης, ὅπου θ' ἀνέδουμε σὲ μέγα ὕψος, γιὰ νὰ πάρουμε μιὰ συνολικὴ εἰκόνα τῆς Βιέννης. Κάπου ἐκεῖ κοντὰ κυλάει νοητικὰ τὰ νερά του ὁ χιλιετραγοῦδισμὸς Δούναβης και τὸ ἀνεπαίσθητο τραγοδι του φτάνει μέχρις ἐμᾶς, γιὰ νὰ μᾶς εὐαισθητοποιήσει πρὸς πολὺ! Πραγματικά, ἀπὸ τὸν Πύργο τοῦτο (στὴν κορυφὴ τοῦ ὁποίου μπορεῖς νὰ πάρεις ἕνα ἀναψυκτικὸ ἢ και νὰ φᾶς ἕνα σπεσιαλιτέ διεννέζικο) θὰ χαρεῖς ὅλη τὴ Βιέννη, ποὺ χάνεται στὸ πράσινο, στὴ μαγεῖα και στὴν ὁμορφιά, και πέρα στὸ θάθος, ὅπου σμίγει ὁ οὐρανὸς μὲ τὸν ὀρίζοντα, οἱ ἄλπεις πλέκουν ἕνα ἀπέραντο στεφάνι.

Ἡ περίφημη πολιτεία, ἡ Βιέννη, μὲ τὸν γαλάζιο Δούναβη, ἄλλοτε μεσουρανοῦσε στὸ στερέωμα τῆς Εὐρώπης, ὡς ἡ πρωτεύουσα τῆς Αὐστρουγγαρίας. Ἡ ἀλλοτινὴ αἴγλη τῶν Ἀφθούργων εἶχε σκορπίσει γιὰ πολὺν καιρὸ τὴν ἐκτυφλωτικὴ τῆς λάμψη στὸν παγκόσμιον ὁρίζοντα.

Ἡ ὁμορφὴ Βιέννη ἔγινε ξακουστὴ καὶ γιὰ τὰ περίφημα ἀνάκτορά της. Σὲ λίγη ἀπόσταση ἀπὸ τὸ κέντρο της θρῖσκουμε τὰ ἀνάκτορα τοῦ Σ ε ν μ π ρ ο ὄ ν , ποὺ ἦταν ἄλλοτε ἔδρα τῆς περιφημῆς αὐτοκράτειρας Μαρίας Θηρεσίας καὶ θερινὴ διαμονὴ τῶν Ἀφθούργων. Ἐνα διάπλατο προαύλιο, ὅμοιο μὲ πλατεία, ἀπλώνεται μπροστὰ ἀπὸ τὸ αὐτοκρατορικὸ μέγαρο. Δύο πολὺ ψηλὲς στήλες, ποὺ στὴν κορυφὴ τους στέκει ἐπιχρυσωμένοι ἀετὸς, συμβολίζουν τὴ δύναμη τῶν Ἀφθούργων. Τὸ ἐπισκεφτόμαστε μὲ τὸν ξεναγὸ μας, ποὺ περνοδιαβαίνει τίς ἀμέτρητες συνεχόμενες αἵθουσες καὶ μᾶς παρέχει ἀδιάκοπα πληροφορίες καὶ θαρρεῖς (καθὼς κινεῖται μὲ ἄνεση καὶ σιγουριά) ὡς νὰ ἦταν κι αὐτὸς στὸ στενὸ περιβάλλον των... Ἀφθούργων! Τοῦτο τὸ ἀνάκτορο εἶναι πολὺ ἱστορικὸ. Χτίστηκε ἀπὸ τὸν πατέρα τῆς Μαρίας Θηρεσίας, τὸν Κάρολο τὸν 6ο. Ἄρχισε μάλιστα νὰ τὸ χτίζει τὸ 1696 καὶ τὸ τελείωσε ἡ κόρη του, ἡ Μαρία Θηρεσία, ὕστερα ἀπὸ 53 χρόνια. Ἀπὸ τὰ μεγαλόπρεπα διαμερίσματά του ἔχουν περάσει κατὰ καιροὺς διάφοροι ἐστεμμένοι. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ἦταν ὁ Μέγας Ναπολέων. Οἱ ἄπειρες αἵθουσες τοῦ παλατιοῦ, καλὰ διατηρημένες συναγωνίζονται μεταξύ τους σὲ πλοῦτο καὶ ὁμορφιά. Ὁραιότατες παραστάσεις ζωγραφικῆς, χρυσὰ ἀνάγλυφα, περίφημοι τάπητες ἀπὸ γκοιμπελέν, σπουδαῖοι πίνακες, πολυτίμητα ἐπιπλα, ἀντικείμενα σπάνιας τέχνης, ἱστορικὰ πορτραῖτα, πελώριες καλοφτιαγμένες θερμάστρες πορσελάνης, ποὺ ὑπάρχουν σὲ κάθε αἴθουσα! Καὶ εἶναι ὅλες οἱ αἴθουσες 1400!! Νά, ἐδῶ εἶναι ἡ λεγόμενη «Χρυσὴ αἴθουσα τῶν ἑκατομμυρίων»!! Λέγεται, πὼς ἡ διακόσμηση τῆς ἔχει κοστίσει ἕνα ἑκατομμύριο φιορίνια!! Σὲ τούτη τὴ σάλα, ἐλόκληροι οἱ τοῖχοι ἔχουν ἐπένδυση ἀπὸ πανάκριβο ξύλο τριανταφυλλιάς ἀνάμικτο μὲ ἀτόφιο χρυσάφι!!! Καὶ τὰ ἐπιπλά της βαρύτιμα καὶ περίτεχνα, ἀποτελοῦν μαζί μ' αὐτὴ τὴν ἐπένδυση ἁρμονικὴ σύνθεση!

Σ' ἄλλη αἴθουσα, ἡ εὐτυχημένη αὐτοκράτειρα Μαρία Θηρεσία μὲ τὴ λαμπερὴ τῆς αὐτοκρατορικῆς φορεσιὰ καὶ τὸ ἀδαμαντοστόλιστο διάδημά της, θαρρεῖς πὼς δέχεται τοὺς προσκεκλημένους καὶ νομίζεις πὼς αὐτὴ τὴν ὥρα ὑπουργοί, στρατηγοί, αὐλικοί, πρίγκηπες, μεγιστάνες, κυρίες τῶν τιμῶν χαμηλώνουν σὲ βαθιὰ ὑπόκλιση ὑποταγῆς!

Νά, πάλι, σ' ἄλλη αἴθουσα, ἡ αὐτοκράτειρα Μαρία Θηρεσία ποζάρει σ' ἕνα θαυμάσιο πίνακα καὶ σ' ἄλλα μικρότερα πορτραῖτα τὰ δεκαεῖς παιδιὰ της, ποὺ ποζάρουν, κατὰ σειρὰ, σὲ διάφορες ἡλικίες καὶ δίπλα στὴ Μαρία Θηρεσία καὶ ὁ αὐτοκράτορας - σύζυγός της Φραγκίσκος Α' (πού, ἴσως, ν' ἀναρωτιέται ἂν ὄλα τὰ παιδιὰ... προέρχονται ἀπὸ τὸν ἴδιο πατέρα!)

Ἀπὸ τοὺς ἀλλοτινοὺς τρανοὺς κατοίκους τοῦ παλατιοῦ, κανεὶς δὲν ὑπάρχει πιά! Καὶ τὰ πολυτελῆ διαμερίσματα, ποὺ θυμίζουν τὸ πέρασμά τους, τώρα δὲν εἶναι παρὰ ἔρημοι καὶ σιωπηλοὶ χώροι, ἔπου πραινοέρχονται κάθε τόσο μόνον διάφοροι περιηγητὲς, ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς κι ἐμεῖς ἀπὸ τὰ Τροίκαλα.

Καὶ ἡ ξενάγηση συνεχίσθηκε μὲ τὴν ἐπίσκεψή μας στὴν τεράστια ὑπόγεια λίμνη τῆς Βιέννης, τοὺς εὐρεῖς χώρους, θαλάμους καὶ διαδρόμους, ποὺ ὁ Χίτλερ εἶχε μεταβάλει σ' ἕνα τεράστιο ἐργοστάσιο πολεμικὸ στὸ Β' Παγκόσμιον Πόλεμο. Μὲ βαρκάρη θὰ διασχίσουμε τὴν πολυδαίδαλη ἀπέραντη λίμνη, ποὺ φωτίζεται κατὰλληλα, ἐνῶ ὁ ξεναγός μας δὲν κουράζεται νὰ μᾶς κατατοπίζει.

Και τὴν ἄλλη ἡμέρα (Πέμπτη, 23 Ἀπριλίου) στὴς 11 τὸ πρωί, ἀποχαιρετοῦμε τὴν ὀμορφὴ Βιέννη, τὴς καλλιτέχνες ἀνάγλυφες παραστάσεις (μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴ δορυφοροῦσα Ἀθήνα), τὴς κομψὲς ἄμαξες, τὴς θαυμάσιες ἐκκλησίες (μεταξὺ αὐτῶν καὶ τὴς ἐλληνικὲς ἐκκλησίες τῶν Ταξιαρχῶν καὶ τοῦ Ἁίου Γεωργίου), ἓνα, ξεφάντωμα νυχτερινὸ στὴ γραφικὴ συνοικία Γκρίτσνιχ, ὅπου ὑπάρχουν πολλὲς γραφικὲς ταβέρνες (ποὺ θυμίζουν τὴ δικιά μας Πλάκα στὴν Ἀθήνα) καὶ προσφέρουν καλὸ κρασί καὶ μουσικὴ ἀπὸ λαϊκοὺς καλλιτέχνες.

(Σ υ ν ε χ ῖ ζ ε τ α ι)

ΑΝΝΑ ΑΧΜΑΤΟΒΑ

(Ἀπ' τὴ συλλογὴ «Ἄσπρο σμήνος» — 1914 —)

Β Λ Ε Π Ω

Βλέπω, βλέπω τῆς σελήνης τὸ τόξο
στὴν πυκνὴ τῶν δεντρῶν φυλλωσιά
καὶ τ' ἀλόγου ἀκούω ἀπ' ὄξω
νὰ χτυπᾶνε ὀπλὲς ρυθμικά.

Ἔνας χρόνος! Δὲ μ' ἔχεις ξεχάσει
καὶ νὰ κλείσεις μάτια δὲν μπορείς;
Δὲν ἀντέχεις στὸ διπλό μας κρεβάτι
τὴ δική μου τὴ θέση κενή;

Μήπως δὲν κουβεντιάζω μαζί σου
μὲ τῶν ἄγριων πουλιῶν τὴς κραυγές;
Τὰ δικά σου τὰ μάτια δὲ βλέπω
σπὴς σελίδες μου τὴς ἀδειανές;

Τί γυρίζεις οἶον κλέφτης τριγύρω
ἀπ' τὸ ἥρεμο πιά σπιτικό;
Νὰ θυμᾶσαι τὰ παλιὰ ραντεβοῦ μας
καὶ προσμένεις στ' ἀλήθεια νὰ βγῶ;

Νά! Κοιμᾶμαι. Στὸ μαῦρο σκοτάδι
οὐ σπαθὶ τῆς σελήνης τὸ φῶς.
Πάλι χτύπος. Τί νά 'ναι; Τί νά 'ναι;
Τῆς καρδιάς μου θὰ εἶν' ὁ ἀχός.

Μετάφραση ἀπ' τὰ ρωσικά: ΜΙΛΙΑ ΡΟΖΙΔΗ

ΟΥΓΚΟ ΓΚΟΥΤΙΕΡΡΕΣ ΒΕΓΑ

(Βιογραφικό)

Είναι ένας από τους αντιπροσωπευτικούς ποιητές των μετεπαναστατικών χρόνων του Μεξικού. Γεννήθηκε και μεγάλωσε τον καιρό που οι άποηχοι των αγώνων των πέσιτες, των ξεμάχων της μεξικανικής γής, με επικεφαλής τον Φρανσιόσκο Βίλλα, τον Αϊμιλιάνο Ζαπάτα και τους άλλους καταξιομένους λαϊκούς ήγέτες, έφταναν σάν μήνυμα ελπίδας στη γενιά του.

Οί άνθρωποι της τέχνης, καθένας με το δικό του τρόπο, κάνανε σάλπισμα τις μνήμες αυτής της προσπάθειας του μεξικανικού λαού με κατεύθυνση προς τον σύγχρονο από το συνάνθρωπό τους, αλλά και σ' εκείνον που θα ρθει αργότερα.

Ο Ούγκο Γκουτιέρρες Βέγα γεννήθηκε στην Γκουανταλαχάρα το 1934. Από πολύ νέος ασχολήθηκε με τὰ γράμματα και τις τέχνες. Μέχρι σήμερα έχει δημοσιεύσει δεκαπέντε ποιητικές συλλογές και επτά βιβλία με φιλοσοφικές μελέτες ή κοινωνικά θέματα.

Πλούσια ή επιστημονική δράση του: Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Πόλης του Μεξικού, πρότασης του Πανεπιστημίου του Καρέταρο. Φιλοξενούμενος καθηγητής στα Πανεπιστήμια της Σοβιετικής Ένωσης, των ΗΠΑ, Αγγλίας, Ισπανίας, Ιταλίας, Βραζιλίας. Ίδρυτής του Λατινοαμερικανικού Θεάτρου της Ρώμης και της «Ομάδας των Κωμικών της Λεύγας» του Μεξικού.

Λαμπρή κι ή διπλωματική καριέρα του. Μορφωτικός ακόλουθος στη Ρώμη, στο Λονδίνο και στη Μαδρίτη. Πληρεξούσιος Υπουργός του Μεξικού στη Μαδρίτη και στην Ουάσιγκτον. Εκπρόσωπος της Ονέσκο στο Ίράν και στην ΕΕΣΔ.

Τώρα πρεσβευτής της χώρας του στην Ελλάδα.

Το 1976 πήρε το Έθνικό Βραβείο Ποίησης του Μεξικού.

Λάτρης της χώρας μας και του λαού της, δέν ξμεινε αδιάφορος μπροστά στην ιστορία και στις δημοφιές της Ελλάδας. Άξιος τεχνίτης του σίχου, καταφέρνει να παρουσιάζει σέ ένιαίο σύνολο την κλασική γοητεία με τη σημερινή προσφορά της ελληνικής φύσης.

Αυτό φαίνεται κατακάθαρα στα πιο κάτω ποιήματά του, που διαλέξαμε από την «ύπό έκδοση» συλλογή του.

ΝΙΚΟΣ ΜΠΛΕΤΑΣ - ΔΟΥΚΑΡΗΣ

ΟΥΓΚΟ ΓΚΟΥΤΙΕΡΡΕΣ ΒΕΓΑ
«ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΛΙΑΚΑΔΕΣ»

ΧΕΙΜΩΝΙΑΤΙΚΑ ΦΕΓΓΑΡΙΑ

Ή νύχτα

κι οι μεστωμένες καρδιές
μ' αυτό το σκοτεινό φορτίο
όλόκληρης παράλειψης,
βαραίνουν πάνω στις ψυχές.

θιαίο

φεγγάρι
παίζει κρυφτό
ανάμεσα στα δέντρα.

Ένα

Αυτή ή επίσκεψη
μάς τρομάζει...

Δέν είναι έποχή φεγγαριού
καί τίποτα δέν έλπίζει
ή καρδιά
πού θλίβεται
καί δέν καλμάρει.

Ή Άθήνα
πλημμύρισε
φεγγάρι
αυτόν
τόν ήμερο
χειμώνα.

Άλλοίμονο, άλλα φεγγάρια
είσαν τά νεανικά μάτια,
άλλα βίαια φεγγάρια,
βυθισμένα
στά σύγνεφα τής φωτιάς.

Αυτό τόν φεγγάρι μās καταθλίβει
κι οί μεστωμένες καρδιές
ξαναμετρώνε
τ' άνεκπλήρωτα πάθη τους.

ΠΕΡΝΩΝΤΑΣ ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΤΕΩΡΑ

Πρόθυμα, πρόθυμα ή φρενίτιδα θά μās άφήσει, θά πάψει νά
τρέχει σ' αυτά τά κόκκινα κανάλια τής ζωής μας που σέ
τόση συχνότητα έχει ανατρέξει, κι άλλο είδος κάμπιας θά
τραγανίσει εκείνο τόν μεγάλο κλήμα πού τή θρέφει.

ΤΟΜΑΣ ΓΟΥΦ

Όπως όταν ξυπνήσαμε δέ γνωρίσαμε
τό κορμί πού μās συνδέει με τή γής'
όπως βαδίζοντας δέν άκούσαμε
πιά τά παλά μας θήματα'
όπως με τόν χαιρετισμό δέν άνταμώσαμε
πιά τή βεβαιότητα τής γνωριμίας'
όπως τόν σπίτι μας σά νά θρέθηκε αίφνίδια
έξω άπό μιά περιοχή έχτρική και σιωπηλή'
όπως όταν οί άνθρωποι μας με
ξαφνική μαεστρία μās λησιμόνησαν.

Έτσι μιά μέρα τού χρόνου
νιώσαμε ό ένας τόν άλλο
και χαμηλώσαμε τά μάτια
και τοακίσαμε τή μέση,
τά χέρια μας άρπάχτηκαν
άπό τούς τοίχους τού άγέρα.

Σ Ο Υ Ν Ι Ο

Όλη ή θάλασσα. Έδω θρίσκειται όλη ή θάλασσα.
Ψηλά άπό τόν ναό προαισθανθήκαμε
ότι έδω θρίσκειται όλη ή θάλασσα.

ΕΛΕΥΣΙΝΑ

Μιά κολώνα άκρωτηριασμένη, σπασμένη, μοναχή
φτάνει για να νιώσεις όλόκληρη πολιτεία.

ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗ ΤΟΥ ΕΙΝΑΙ

Δέν είμαστε παρά ένα μαντηλάκι
πού τὸ τaráζει ὁ άνεμος τοῦ μουράγιου.
Ὅ πόθος μας εἶναι νὰ ἐρχόμαστε,
ὅμως πάντοτε ἀναχωροῦμε...

Εἴμαστε

    ένα γέλιο
        πού ἔκοψε
            στά δυὸ
                ὁ χειμώνας'

ένα λιόλουστο πρωῖνὸ
πού τὸ κυρίεψαν ξαφνικά
στρατιές ἀπὸ σύγνεφα'

"Ένα ἤρεμο σούρουπο πού
τὸ θορύβησε ἡ βροχή'

μιὰ νύχτα μὲ φεγγάρι πού
τὸ σκέπασε στὰ γρήγορα ἡ καταιγίδα.

"Ὅμως... ὑπάρχουμε κι αὐτὸ
δὲ μᾶς τὸ ἀφαιρεῖ ὁ άνεμος.

    Δὲ θὰ ὑπάρξουμε,
ἀλλὰ ὑπήρξαμε.

Αὐτὸ μᾶς χρειάζεται για ν' ἀκολουθήσουμε βαδίζοντας
στὸ δρόμο πού πάντοτε διακόπηκε,
για νὰ ξέρουμε ὅτι τὰ μάτια μας
πάντα θὰ δύνονται νὰ ξεχωρίζουν

τις μορφές
πού ζοῦν
στὴν ἄλλην
ἄκρη
τῆς ἀθύσσου...

ΙΟΝ ΛΟΥΚΑ ΚΑΡΑΤΖΙΑΛΕ

ΡΕΠΟΡΤΑΖ

Τώρα και δεκαπέντε χρόνια, τότε που κυβερνούσε τη χώρα ο Μπρατιάνου,¹ ήμουν διευθυντής της εφημερίδας «Ἡ ἔθνικὴ ἐξέγερση». Ἦταν μιὰ εφημερίδα ἐπιθετικὴ, πού ἔκανε σκληρὴ ἀντιπολίτευση.

Ἡ δύναμὴ μας δὲ βασίζοταν τόσο στὰ κύρια ἄρθρα ἢ σὲ ἄρθρα κριτικῆς τῆς κυβέρνησης, ὅσο σὲ ἐντυπωσιακὲς πληροφορίες μὲ δηλητηριώδεις παρατηρήσεις. Τὸ κοινό, οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες καὶ οἱ συνάδελφοί μας εἶχαν ξετρελλαθεῖ μὲ τὶς ἀποκαλύψεις τῶν μυστικῶν τῶν πολιτικῶν παρασκηγιῶν, μὲ τὶς ἀποκαλύψεις γεγονότων πού ἀφοροῦσαν τὸ κοινωνικὸ περιβάλλον καὶ τοὺς οἰκογενειακοὺς κύκλους. Ἡ ἀστυνομία εἶχε κι αὐτὴ ξετρελλαθεῖ προσπαθώντας μὲ κάθε τρόπο νὰ βρεῖ τὴν πηγὴ τῶν εἰδήσεων τῆς «Ἐθνικῆς Ἐξέγερσης». Καὶ τί ἀπλὴ πού ἦταν ἡ ὑπόθεση! Ὅλα τὰ μαθαίναμε ἀπὸ μιὰ κυρία τῆς ὑψηλῆς κοινωνίας, πού τὶς ἔπαιρνε εἰδικὰ γιὰ μᾶς ἀπὸ ἓνα πολὺ ὑψηλὰ ἱστάμενο πρόσωπο. Αὐτὸ εἶχε τὴ δύναμη στὰ χέρια του. Καὶ τὰ τρία μέρη εἶχαν συμφέρον νὰ ἐργάζονται πολὺ διακριτικά: ὁ πολιτικὸς σκοποῦσε μὲσω τῶν καναλιῶν μας τὶς μικρὲς του κακίες καὶ τὶς φιλόδοξες προθέσεις του... ἡ κυρία κέρδιζε πολλὰ ἀπὸ μᾶς κι ἐμεῖς εἶχαμε τὸ ρεκόρ τῶν καλύτερα πληροφορημένων εφημερίδων. Ὅποιος διάβαζε ὁμῶς μὲ προσοχὴ τὸ φυλλάδιό μας, θὰ ἔπρεπε τουλάχιστο νὰ σκεφθεῖ πῶς, ἐνῶ τοὺς κακομεταχειριζόμαστε ὅλους ἐκείνους πού εἶχαν τὴ δύναμη στὰ χέρια τους, βρῖσκαμε τὰ πιὸ γλυκὰ λόγια γιὰ τὸν πολιτευόμενο ἄνδρα.

Μὰ ἡ κακιὰ τύχη ἔκαμε νὰ στερέψει μιὰ μέρα ἡ πηγὴ τῶν πληροφοριῶν μας. Ὁ πολιτευόμενος ἄνδρας διορίστηκε σ' ἓνα πόστο πού τὸ κινῆγαγε ἀπὸ καιρὸ κι ἐγκατέλειψε τὴν πρωτεύουσα. Ἐτὶ ἀπομείναμε, ἡ μαντάμ ἀπαρηγόρητη, στερημένη τὸν καλὸ της φίλο κι ἐμεῖς ἀκόμα πιὸ ἀπαρηγόρητοι δίχως πληροφορίες. Ἡ μαντάμ θέλησε νὰ μᾶς ἐξυπηρετήσῃ μὲ εἰδήσεις πού προέρχονταν ἀπὸ ἄλλες πηγές, ἀλλὰ ἄρχισαν βροχὴ οἱ διαψεύσεις καὶ οἱ συνάδελφοι ἄρχισαν τὴν ἐπίθεση ἐναντία στὴν «Ἐξέγερση», «πού χωρὶς κανέναν ἐνδοιασμό... οἱ ψευταράδες, οἱ ἄτιμοι... οἱ καραγκιόζηδες», τελικὰ ὅλες οἱ ἀδρότητες πού εἶναι σὲ θέση νὰ ποῦνε μερικοὶ ζηλιάρηδες συνάδελφοι γιὰ ἓνα μακροχρόνιο σουξέ.

Τότε πήραμε ἓναν εἰδικὸ ρεπόρτερ. Γιὰ μερικὲς μέρες γλυτώσαμε ἀπὸ τὶς διαψεύσεις καὶ τὶς βραιοῖες τῶν συναδέλφων... Ναι! Μὰ τί πληροφορίες, Θεέ μου! Κρίνετε μόνοι σας:

«Σήμερα ἔγινε ἓνα Ὑπουργικὸ Συμβούλιο, στὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν...»

«Ὁ πρωθυπουργὸς θ' ἀναχωρήσει τὸ Σάββατο γιὰ τὴ Φλορίκα.² Πιθανὸν νὰ ἐπιστρέψῃ τὴ Δευτέρα ἢ τὴν Τρίτη, ἂν δὲν ἀποφασίσει νὰ παραμείνει ἐκεῖ γιὰ περισσότερες μέρες.»

«Ὁ ὑπουργὸς τοῦ Πολιτισμοῦ ἐργάστηκε χθές, Τετάρτη, μὲ τὴν Α.Μ. τὸν Βασιλέα.»

«Πληροφοροῦμαστε μὲ εὐχαρίστηση τοὺς ἀρραβῶνες τοῦ κυρίου Ἀλεξάνδρου Ποπέ-

1. Πρωθυπουργὸς τῆς Ρουμανίας.

2. Φλορίκα, θερινὴ διαμονὴ τοῦ πρωθυπουργοῦ Ἰὸν Μπρατιάνου, στὸ νομὸ Ἄρτζες.

σκου, παλιού παλλήλου, με την κυρία Άλεξανδρίνα Ίονέσκου, υπάλληλο στο Γραφείο Σερβιτόρων, που εξαρτάται από τη Νομαρχία της πρωτεύουσας. Στο νεαρό ζευγάρι εύχασαν οτι πᾶσαν εὐτυχίαν.»

«Σύμφωνα με την αίτηση των κυριῶν Τουντορίτσα Στεφανέσκου και Φανή Τεοντορέσκου, μετατέθηκαν ἡ πρώτη σὲ θέση μίας στή Δεύτερη περιφέρεια, στή θέση που εἶχε ἡ δεύτερη, ἐνῶ ἡ δεύτερη μεταφέρθηκε με την ἴδια ιδιότητα στήν Περιφέρεια Χ, στή θέση τῆς πρώτης.»

“Όταν μπῆκε ὁ πρωῖνος ρεπόρτερ, τὸν ὑποδέχθηκα με τὰ ἀκόλουθα λόγια:

— Κύριε Καρακούδη, δὲν πάει ἔτσι! Μὲ τίς δικές σου εἰδήσεις σκοτώνουμε τὴν ἐφημερίδα. Πληροφορίες εἶν’ αὐτές; Φυσικὸ εἶναι νὰ πραγματοποιήθηκε σήμε-
ρα ἓνα Ὑπουργικὸ Συμβούλιο, γιατί ἐκεῖ κάθε Πέμπτη συνεδριάζει κι ἓνα Συμβού-
λιο!... Φυσικὸ εἶναι ὁ πρωθυπουργὸς νὰ πηγαίνει τὸ Σάββατο στή Φλορίκα, ὅπως ἐξᾶλλου κάθε Σάββατο καὶ σύμφωνα με τὸν κανὸνα νὰ ἐπιστρέφει εἴτε τὴ
Δευτέρα, εἴτε τὴν Τετάρτη, εἴτε οποιαδήποτε ἄλλη μέρα... Φυσικὸ εἶναι ὁ ὑπουρ-
γὸς τοῦ Πολιτισμοῦ νὰ ἐργάστηκε χθὲς στὸ Παλάτι, γιατί ἡ Τετάρτη εἶναι ἡ κα-
θιερωμένη ἡμέρα ἐργασίας αὐτοῦ τοῦ ὑπουργοῦ με τὸν Βασιλέα... Κι ἔπειτα τί
με ἐνδιαφέρει ἐμένα ὁ ἀρραβῶνας τῆς νεαρᾶς Ἀλεξάνδρας... Τί ἐνδιαφέρον ἔχει
γιὰ τοὺς ἀναγνώστες μας ἡ μετάθεση τῆς μᾶς καὶ τῆς ἄλλης μαμῆς; Τ; Μήπως
θέλεις νὰ σκοτώσεις τὴν «Ἐξέγερση»; Πές μας το!

— “Όχι.

— Τότε; Κύριε, ἐγὼ ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ εἰδήσεις που νὰ προκαλοῦν ἐκπληξῆ.

— Ἀφοῦ δὲν ὑπάρχουν, κύριε Διευθυντά... .

— Πρέπει νὰ ὑπάρχουν... Ἀλλιῶς, με τὸ συμπάθιο, φίλε μου, δὲν κάνεις
γιὰ μᾶς!

— Κατάλαβα, κύριε Διευθυντά!

— Φύγε! Τρέξε! Χώσου παντοῦ! Ἀνάμεσα στὸ πλῆθος, στὰ κέντρα, δημόσια
κι ἐπίσημα, μέσα στοὺς πολιτικοὺς κύκλους! Ψάξε, μύρισε, μάθε, πληροφορήσου!
Ὁ κύριος Καρακούδης ἔφυγε ἀποφασισμένος.

Ἦστερα ἀπὸ λίγες ὥρες, ἐπέστρεψε πολὺ ὑπερήφανος, κατὰ τὸ βραδάκι. Καὶ
δικαιολογημένα. Ἀπὸ ἓνα πολιτικὸ πρόσωπο, τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα δὲν θέλησε νὰ
τὸ πει, εἶχε μάθει πράγματα πολὺ ἐνδιαφέροντα. Ἀνάμεσα στὰ ἄλλα ἦταν:

1) Μεγάλῃ διαμάχῃ στὸ Ὑπουργικὸ Συμβούλιο.

2) Ἀναμένεται ὑπουργικὴ κρίση.

3) Πρόθεση τῆς κυβέρνησης γιὰ αὐξηση τοῦ χρόνου τῆς στρατιωτικῆς θη-
τείας.

4) Θόρυβος γύρω ἀπὸ ἓνα διπλωματικὸ ἐπεισόδιο.

5) Σκανδαλώδες διαζύγιο στήν ὑψηλὴ κοινωνία.

— Τὰ βλέπεις; Ποιὸς εἶναι ὁ φίλος σου που σοῦ τὰ εἶπε ὅλα αὐτὰ;

— Αὐτὸ εἶναι ἀδύνατο νὰ σοῦ τὸ πῶ, ἀπάντησε ὁ Καρακούδης. “Ἔδωσα λόγο
τιμῆς νὰ μὴν ἀναφέρω τὸ ὄνομά του. Ἐξᾶλλου, ἂν τὸ μάθει πὼς τὸν πρόδωσα, ἄλλη
φορὰ δὲν θὰ μοῦ πει τίποτε.

— Μπράβο, κύριε Καρακούδη! Ὡραία συγκαμιδὴ! Ἔτσι ναί! Προχώρα! Τοῦ
λόγου σου ἔχεις ἀμερικάνικα ἦθη. Θὰ ἔχεις ἓνα ἄμορφο μέλλον στή ρουμάνικη δη-
μοσιογραφία.

Καὶ πραγματικά, κάθε μέρα ὁ ρεπόρτερ προχωροῦσε προοδευτικά, ὥστε μέσα
σὲ λίγο χρόνο ἡ «Ἐξέγερση», που σὲ τίς δυὸ τελευταῖες ἑβδομάδες εἶχε ἐκτεθεῖ, ἀνε-
βαίνει στὸ παλιὸ ἐπίπεδο τῆς δημοσιότητάς της καὶ ἀκόμα πλεὺ πάνω. Τόση ἐπιτυ-
χία δὲν εἶχε καμιά φορὰ... Ὁ γενναῖος μου Καρακούδης. Γιὰ παράδειγμα:

«Μποροῦμε νὰ ποῦμε, βασιζόμενοι σὲ ὑπεύθινη πηγή, πὼς χθὲς διαδραματίστηκε στὸ

Παλάτι μιὰ σκηνή που δείχνει πώς ή κατάσταση δέν μπορεί νά συνεχισθεί. Οί μέρες τής κυβέρνησης είναι μετρημένες. Λεπτομέρειες στή βραδινή έκδοση.

»Είναι γνωστό, πώς ο βασιλέας γνωρίζει πρό πολλού τήν άθλια κατάσταση, όπου περιήλθε ή χώρα και δέν χάνει καμιά εύκαιρία για νά εκδηλώσει τή δυσαρέσκεία του για τήν κυβέρνηση του Βεζίρη.³

»Ο βασιλέας παραφύλαγε από καιρό τή στιγμή, για νά δηλώσει ξεκάθαρα στο άυνολο, τó τί πιστεύει αυτός γύρω άπ' ατή τήν άπερίσκεπτη πολιτική. Έτσι, χθές, όταν ο Βεζίρης έγινε δεκτός στή συνηθισμένη άκρόαση, ο Βασιλέας κλείστηκε μαζί του στο γραφείο του, παίρνοντας τά πιό άυστηρά μέτρα νά μήν τόν άκούσει κανένας και του έκανε ένα καταδίασμα πρωτάκουστο, άσκώντας άκριβή και πολύ άυστηρή κριτική ατής τής πολιτικής που άνεχόταν ληστείες, φόνους και σκανδαλώδεις δίκες, κατά τήν ίδια έκφραση του Βεζίρη. Καθ' όλο αυτό διάστημα, ο Βεζίρης σιωπούσε, έχοντας τά μάτια χαμηλωμένα, με άχρο πρόσωπο, σαν πτώμα. Τελικά, ο βασιλέας απέδεδε πώς ή κατάσταση είχε καταντήσει άνυπόφερτη για τή χώρα και τó στέμμα, δηλώνοντας κατηγορηματικά:

— »Δέν πάει πιά, κύριοι! Δέν πάει πιά!

»Άκόμα και οί ύπηρετες παρατήρησαν τή θλιμμένη όψη του Βεζίρη, όταν έβγαине από τó παλάτι.»

Είναι περιττό νά μιλήσουμε για τήν έπιτυχία τής βραδινής μας έφημερίδας. Η έκδοση τής πρωτεύουσας έξαντλήθηκε μέσα σε μερικά λεπτά και άναγκαστήκαμε νά βγάλουμε άλλα χίλια αντίτυπα. (Άκόμα τρεις χιλιάδες, είπαμε έμεις τή δεύτερη μέρα).

«Σωστός διάλογος ο Καρακούδης! σκέφτηκα έγώ. Άπό πού τά μαθαίνει; Πρέπει νά πληροφορηθώ άμέσως άπό πού τά μαθαίνει!». Μά όλες οί προσπάθειές μου μείνανε άκαρπες. Στάθηκε άδύνατο νά μάθω τήν πηγή, άπ' όπου άντλοΰσε τόσες ειδήσεις. Τό πείσμα του μ' έβγαλε από τά ρούγα. Άποφάσισα νά του ματαιώσω τήν αντίσταση, άποσπώντας του τó μυστικό με τρόπο άκόμα και άνάξιο.

Τήν επόμενη, μιὰ μέρα φθινοπωριάτικη, μαγευτική, ο ρεπόρτερ μου είπε τó πρωτ:

— Μου φαίνεται πώς για τή βραδινή έκδοση θά 'γω μιὰ πληροφορία σχετικά με τή γθεσινή σκηνή, άσπώντας τόν βασιλέα και τόν Βεζίρη. Πρό όλίγου, όταν εργόμουνα προς τά έδω, είδα τόν Βεζίρη νά μπαίνει ξανά στο παλάτι... Νά δούμε... Πηγαίνω... Έπιστρέφω με τήν πληροφορία μέσα σε μιὰ ώρα...

«Αυτή τή φορά πρέπει νά σε πιάσω!», είπα στο νοΰ μου και άμέσως πήρα τά χνάρια του, πιό διακριτικά και άπό έναν παλιό ντετέκτιβ.

Ο Καρακούδης, χωρίς καν νά τó ύποπτευεται, δγήκε από τή Λεωφόρο και περπάτησε προς τήν Κάλεα Βικτώρει.⁴ Για μιὰ στιγμή σταμάτησε στο παράθυρο ενός φιλακαντζίδικου. Έπειτα ποσώνησε με βήμα ήσυχο. Φθάνοντας στην όδó Νόνα, σταμάτησε στο καφενείο Καψά⁵ και κάθησε έξω σε ένα τραπέζι. Έγώ βρισκόμουνα στή γωνία του ξενοδοχείου «Μπουλθάρ». Με βάσταξε έτσι κάπου είκοσι λεπτά, αυτός καθισμένος και έγώ δοθιος. Σηκώθηκε και πήρε τó δρόμο για τó παλάτι. Έγώ από πίσω του... Μά δυστυχώς... μπροστά στο Ότετελεσεάνου.⁶ Εκεί που άνοίγει φαρδιά ή Πλατεία του Θεάτρου, γάθηκε μέσα στο πλήθος... Τόν ψάχω πάνω, τόν ψάχω κάτω, αυτός πευθεγά. Θα τρύπισε βέβαια σε κανένα ξενο-

3. Βεζίρης, παρατσούκλι του πρωθυπουργού Ίόν Μπρατιάνου.

4. Κεντρικός δρόμος του Βουκουρεστίου.

5. Περίφημο καφενείο.

6. Θερινό κέντρο του Βουκουρεστίου.

δοχείο, όπου θά ἔχει ραντεβού με τόν ἄνθρωπό του... Κανένα βουλευτή, κανένα γερουσιαστή, ἢ ξέρω κι ἐγώ με ποιόν;

Καθώς ξεκινούσα ἀπελπισμένος γιά τήν ἐφημερίδα, με σκοπό νά ξαναρχίσω τὸ παιχνίδι μόλις βρῶ τήν εὐκαιρία, νάτος κι ὁ ἄνθρωπός μου! Ἐβγαίνει ἀπὸ τὸ εἰδικὸ καπνοπωλεῖο, βαστώντας ἓνα δεματάκι στὸ χέρι. Ἀγόρασε καπνό!... Πηγαίνει πάντα πρὸς τὰ πάνω γιά τὸ Παλάτι... Ἐγὼ ἀπὸ πίσω του... Μὰ δταν περνοῦσα μπροστὰ ἀπὸ τὸ καπνοπωλεῖο, ξιζα μιὰ ματιὰ νά δῶ μήπως ἦταν ἐκεῖ τὸ πρόσωπο, με τὸ ὁποῖο ἐπικοινωνήσε... Μέσα στὸ μαγαζὶ κανέννας, ἐκτός ἀπὸ τήν πωλήτρια καὶ τὸν ὑπάλληλο. Περνώντας μπροστὰ στὸ Παλάτι, ὁ Καρακούδης κόβει τὸ δρόμο, χαιρετᾷ ἓνα πρόσωπο πού ἦταν στὸ παράθυρο κι ἀκολουθεῖ ἡσυχὰ τὸ δρόμο του. Ὅταν ἔφθασα κι ἐγὼ μπροστὰ στὸ Παλάτι, ξιζα μιὰ ματιὰ καὶ εἶδα στὸ παράθυρο ἓνα γεαρό ἀξιωματικὸ τοῦ ἱππικοῦ... Ὁ Καρακούδης, δταν φθάνει στήν «Ἐπισκοπή»,⁷ δὲν προχωρᾷ πιά. Γυρίζει, κοιτοστέκεται καὶ ξεκινᾷ πάλι... Κρύβομαι γρήγορα σὲ μιὰ στοά. Περνάει πρὸς τὰ κάτω... Τὸν ἀκολουθῶ σὲ κανονικὴ ἀπόσταση με τὰ μάτια προσηλωμένα στὸ ταχί του καπέλο, σάν τὸ ἀσήμι. Μπροστὰ στὸ Παλάτι, τὸ σταχτὶ καπέλο χαιρετᾷ ξανά... Πάλι ὁ ἀξιωματικός... «Μήπως...», σκέπτομαι ἐγώ.

Ὁ ρεπόρτερ στρίβει πρὸς τὰ δεξιὰ, πλάι στὸν μικρὸ κήπο τοῦ Παλατιοῦ... στήν ὁδὸ Ἁγίου Ἰονίκα... Τὸν ἀκολουθῶ... Στήν ὁδὸ Ρωσέττη... στὸ Τζισμιτζίου...⁸ Περνάει τὴ γέφυρα... Πᾶει κατευθεῖαν στὸ Μπουφέ.⁹ Ἐγὼ κρύβομαι κάτω ἀπὸ τὸν λοφίσκο καὶ τὸν παρακολουθῶ συνέχεια νά μὴν τὸν χάσω... Πίνει καφέ καὶ καπνίζει καπνὸ φρέσκο. Σίγουρα ἐδῶ θά ἔχει ραντεβού με τὸ πρόσωπο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀντλεῖ τίς πληροφορίες. Τὸ περιμένει... Τὸν περιμένω κι ἐγώ... Ὁ ρεπόρτερ βγάζει τὸ σημειωματάριό ἀπὸ τὴν τσέπη καὶ γράφει...

«Εἶναι ἓνας καιρὸς λαμπρὸς κι ὁ κήπος κάτω ἀπὸ τὸν καθάριο οὐρανὸ τοῦ φθινόπωρου εἶναι ὁμορφότερος ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά. Στὸν αἰθέρα ἡσυχία.

«Ἐδῶ κι ἐκεῖ πέφτουνε κίτρινα φύλλα, πού μέχρι νά πέσουνε στὴ γῆ σχηματίζουν μεγάλους κύκλους, ἐνῶ ἀπὸ μακριὰ ἀκούγεται ἡ φωνὴ τῶν κύκνων.»

Μὰ ὁ δικός μας ἄνθρωπος τέλειωσε τὸ γράψιμο. Πληρώνει, σηκώνεται καὶ κατευθύνεται πρὸς τὴν Ἐξοδο Ρωσέττη... Ἐγὼ ἀπὸ πίσω του... Βγαίνω στήν ὁδὸ Μπρεζοϊάνου. Αὐτὸς ἀνεβαίνει τὴ λεωφόρο... Τώρα περνᾷ γρηγορότερα... Ποῦ θά με πάει; Νά δοῦμε!

Στὴ «Σύνταξη» τῆς ἐφημερίδας. Μπαίνει. Τρέχω. Τὴ στιγμὴ πού μπαίνω, ὁ Καρακούδης βγάζει τὸ σημειωματάριό του.

— Λοιπὸν; ρωτᾷ ἐγώ.

— Περίμενε! Νά δεῖς! Ἀπαντᾷ με ἓνα θριαμβευτικὸ μειδίαμα καὶ μοῦ θάζει μπροστὰ στὰ μάτια τὴν ἀκόλουθη πληροφορία με τὴν ὑπόδειξη τῶν τυπογραφικῶν στοιχείων:

«Δώσαμε χθὲς τὸ βράδυ τὴν εἶδηση πού ἀφοροῦσε τὴ σκηνὴ πού ἐγινε χθὲς στὸ Παλάτι, ἀνάμεσα στὸν βασιλέα καὶ τὸν βεζῖρη. Σήμερα εἴμαστε σὲ θέση νά δώσουμε, ἀπὸ τὴν ἴδια ἐξουσιοδοτημένη πηγὴ, λεπτομέρειες πού ἀκολούθησαν μετὰ τὴ σκηνὴ καὶ πού συνδέονται με τοὺς θορύβους πού καταγράψαμε γύρω ἀπὸ μιὰ ἐπικείμενη ὑπουργικὴ κρίση. Σήμερα, ὁ βεζῖρης, μ' ἓνα ὕφος πολὺ καταβεβλημένο, ἀνέθηκε τίς σκᾶλες τῶν Ἀνακτόρων, κατὰ τίς ἐννέα τὸ πρωῆ. Ὁ βασιλέας τὸν ἄφησε νά περιμένει περισσότερο ἀπὸ μιᾶ ὥρα στὸν προθάλαμο. Σ' αὐτὸ τὸ χρονικὸ διάστημα, οἱ ὑπῆρτες καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς

7. Κήπος στὸ κέντρο τοῦ Βουκουρεστίου.

8. Κεντρικὸς κήπος στὸ Βουκουρεστί.

9. Γνωστὸ κέντρο στὸ Βουκουρεστί.

ὕπηρεσις παρατήρησαν πῶς ὁ βεζίρης ἀναστέναζε βαριά, σκεφτόμενος τίς ὁμορφες μέρες τοῦ Ἀρανζουέζ,¹⁰ ὅταν ἔκανε τοῦ κεφαλιοῦ του κι ὅταν ἔχαιρε τῆς ἄκρας ἐμπιστοσύνης τοῦ βασιλέα — *pieux vaut tard que jamais*¹¹ —, ὁ ὁποῖος τοῦ γυρίζει τὴν πλάτη σὰν νὰ ἔταν ἕνας λακές, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ὁ κύριος εἶναι πολὺ δυσαρεστημένος καὶ θέλει νὰ τὸν ἀπολύσει, ὅπως θὰ ἀπέλυε ὁποιονδήποτε παλιάνθρωπο.

Τελικά, ὁ βασιλέας, ἀφοῦ δέχθηκε τὸν βεζίρη στὸ γραφεῖο του, τοῦ ἐπανελάβε τοὺς ἴδιους καταλογισμοὺς γιὰ τὴν ἀνυπόφορη κατάσταση.

»Ὁ βεζίρης, τρέμοντας καὶ μὲ φωνὴ γεμάτη δάκρυα, εἶπε:

— »Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, Μεγαλειότατε, δὲν ἔχουμε ἄλλο νὰ κάνουμε... ἐκτός...

— »Ἐκτός...

»Καὶ μὴ μπορώντας νὰ προφέρει τίς λέξεις «νὰ παρουσιάσω τὴν παραίτησή μου καὶ νὰ ἰδιωτεύσω...», ἄρχισε τὰ κλάματα σὰν τὴ γριὰ πού τὴν πιάσανε τὰ παράπονα καὶ τὴν τσακίσανε.

»Ὅπως φαίνεται, οἱ μέρες τῆς πολιτικῆς τῶν ληστειῶν, τῶν δολοφονιῶν καὶ τῶν σκανδαλωδῶν δικῶν εἶναι μετρημένες. Αὐτὴ τὴ φορά δὲν πρόκειται γιὰ ἕνα μερικὸ κυβερνητικὸ μετασχηματισμὸ, ἀλλὰ γιὰ τὴν πλήρη κατάρπωση τοῦ κολεκτιβιστικοῦ σαράβαλου.»

— Μπράβο, ἀγαπητὲ Καρακούδη! φώναξα ἐγώ. Εἶσαι πιὸ δυνατὸς ἀπ' ὅ,τι φανταζόμουναι Εἶσαι ἢ τύχη τῆς «Ἐθνικῆς Ἐξέγερσης». Μόνο νὰ μοῦ ἐπιτρέψεις νὰ σοῦ πῶ ὅτι τώρα ξέρω...

— Τί;

— Τὴν πηγὴ ἀπ' ὅπου ἀντλεῖς τίς πληροφορίες...

— Δὲν τὸ πιστεύω!

— Σὲ τί βάζεις στοίχημα;

— Σ' ὅ,τι θέλεις.

— Ἐνα γεῦμα στὸ ρεστοράν «Ἰορδάνη». Δέχεσαι;

— Δέχομαι, ἀπάντησε ὁ Καρακούδης. βέβαιος πὼς θὰ κέρδιζε. Θέλεις νὰ σοῦ πῶ ἀπὸ ποῦ;

— Ἀπὸ ποῦ;

— Ἐλα δῶ!

Τὸν τράβηξα παράμερα στὸ γραφεῖο μου, στὸ γραφεῖο τοῦ διευθυντῆ, κι ἔκλεισα τὴν πόρτα μὲ πολλὴ ἐπιφυλακτικότητα, σὰν τὸν βασιλέα ὅταν θέλει νὰ μιλήσει μὲ τὸν βεζίρη καὶ τοῦ ψιθύρισα κατηγορηματικά, κιτάζοντάς τον διακοιμένα, μέχρι τὸ βάθος τῶν φατιῶν:

— Ἀπὸ τὸ Τσιτσιμιτζίου!¹²

Ὁ Καρακούδης ἔγινε ἀκόμα πιὸ ὠγρὸς ἀπὸ τὸν βεζίρη. Ἄλλ' a si augur augurum,¹³ τοῦ ἔσφιξα τὸ χέρι ἐγκάρδια καὶ διάσθηκα νὰ προσθέσω:

— Αὐτὰ δὲν εἶναι τίποτε! Εἶμαι πολὺ εὐχαριστημένος ἀπὸ τίς ὑπηρεσίες σου... Ἡ «Ἐξέγερση» χωρὶς αὐτὲς δὲν θὰ ἄξιζε οὔτε ἕναν παρά. Παρόλα τὰ ἄρθρα καὶ τίς ἐπιφυλλίδες μας. Ἐλα νὰ φᾶμε!

Φάγαμε περίφημα. Ὁ Καρακούδης ἀνοιγόκλεινε τὰ μάτια του, πολὺ εὐχαριστημένος.

— Σὲ παρακαλῶ, τὸν ρώτησα ἐγώ στὸν καφέ, ἀφοῦ τοῦ ἀνέφερα τὴν πρωϊνὴ

10. Τίς ὁμορφες μέρες τοῦ παρελθόντος.

11. Κάλιο ἀργὰ παρά ποτέ.

12. Γνωστὸς κῆπος στὸ Βουκουρέστι.

13. Παροιμία λατινικὴ, πού σημαίνει πὼς ὅταν ἕνας προφῆτης συναντᾷ ἄλλον προφῆτη, κι οἱ δυὸ βάζουν τὰ γέλια.

του διαδρομῆ με ὄλες τὶς λεπτομέρειες, πὲς μου, ἀγαπητέ μου, ὅταν κάνει καλὸ καιρὸ, ὅπως σήμερα, καταλαβαίνω. Μὰ ὅταν εἶναι κακοκαιρία;

— Ὅταν εἶναι κακοκαιρία; Μένω στὸ σπίτι.

— Θὰ πιοῦμε ἀκόμα ἓνα μπουκάλι;

— Αὐτὸ θὰ τὸ πληρώσω ἐγώ!

Καὶ τί γέλια ἔκανα!

Πληρώσαμε, αὐτὸς τὸ γεῦμα κι ἐγὼ τὰ ἔξτρα, καὶ ἐπιστρέψαμε χαρούμενοι στὴ Σύνταξη τῆς ἐφημερίδας.

— Τρεῖς ἢ ὄρα, Καρακούδη! φώναξα ἐγώ. Γρήγορα γιὰ εἰδήσεις! Φρόντισε νὰ εἶναι ὅσο καὶ πιὸ «ἐντυπωσιακές».

— Ἀμέσως! ἀπαντᾷ ὁ μπράβος μου ρεπόρτερ καὶ ξεκινᾷει διαστικὸς γιὰ τὸ Παλάτι.

Ἐγὼ μένω στὸ σκιερὸ δωματιάκι τῆς «Σύνταξης» τῆς ἐφημερίδας, γιὰ νὰ γράφω τὸ κύριο ἄρθρο μου. Τί ἄραγε νὰ σκέπτεται ὁ βασιλέας;... Ἄς δοῦμε τί μπορεῖ νὰ σκεφτεῖ ὁ βασιλέας;

Βουτῶ τὴν πέννα στὸ μελανοδοχεῖο καὶ νυστάζοντας, μετὰ τὸ κεφάλι πεσμένο στὸ τραπέζι, σκέπτομαι... σκέπτομαι... Τί καλὸς καιρὸς! Τί ὀμορφα πού θὰ ἴναι ὁ κῆπος πρὸς τὸ θρόνο μετὰ τὸν καθάριο φθινοπωριάτικο οὐρανὸ! Τί ἡσυχία στὸν αἰθέρα!... Σὰν νὰ βλέπω πῶς πέφτουνε σιγά, ἐδῶ κι ἐκεῖ, τὰ κίτρινα φύλλα, στριφογυρίζοντας μέχρι νὰ πέσουν στὴ γῆ, ξεκολλώντας ἀπὸ τοὺς μαραμένους μίσχους... καὶ σὰν νὰ μοῦ φαίνεται πῶς ἀπὸ μακριὰ ἀκούω φωνὴ κύνων.

Διαολεμένος ὁ Καρακούδης!

Γιὰ νὰ δοῦμε τώρα. Σὲ τί σκέφτεται ὁ βασιλέας;

(Ἀπόδοση ἀπὸ τὰ ρουμάνικα ΜΑΡΙΑΣ ΜΑΡΙΝΕΣΚΟΥ - ΧΥΜΟΥ)

ΩΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ

Ποῖος ξέρει ποῦ νὰ ἔχεις ὀρίσει τὸ ραντεβού μας καὶ πότε.

Νομίζω παντοῦ καὶ πουθενά.

Θαρρῶ πῶς περιφέρεσαι ἔξω ἀπ' τὴν πόρτα μου, ἀγωνιῶ καὶ περιμένω.

Ἀκούγεται κι ὁ θρὸς τοῦ Ἰματίου σου.

Στέκομαι μέσα κι ἀναμένω νὰ χτυπήσεις.

Μάτι δὲν κλείνω, μὴ σημάνεις καὶ κοιμᾶμαι.

Μετράω τὴν «εὐχὴ» στὰ δάχτυλά μου,

σὰν τὸ μικρὸ παιδί, τὸ μέτρημα μαθαίνω.

Μὰ ἐσύ ἴσαι αἰφνίδιος κι ἀπροσδόκητος,

καὶ διαισθάνομαι πῶς ἡ συνάντησή σου θρῖσκεται

στό: περιμένέ με, δὲ θ' ἀργήσω.

Δὸς μου τὴ δύναμη νὰ ξαγρυπνάω κι ἄς ἀργήσεις.

Ἐγὼ θὰ σ' ἀναμένω... ὡς τὸ τέλος θ' ἀναμένω!

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΤΟ Α' ΔΙΕΘΝΕΣ ΙΒΗΡΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

(Όργανώθηκε στη Λισσαβώνα τῆς Πορτογαλίας ἀπὸ
τὸ Ἑλληνικὸ Κέντρο Κουλτούρας καὶ Πολιτισμοῦ)

Ἀπὸ τὶς 3-5 Ἰουλίου 1989, πραγματοποιήθηκε τὸ ἀνωτέρω Συμπόσιο, ποῦ ἔλαβε χώραν στὴν Γεωγραφικὴ Ἑταιρία Λισσαβώνας, στὴν Πορτογαλία. Ἡ ὅλη πνευματικὴ ἐκδήλωση τελοῦσε ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ πορτογαλικοῦ ὑπουργείου Παιδείας καὶ Πολιτισμοῦ, ἔχοντας πρόεδρο τιμῆς τὴν Α. Αγιότιτὰ Του τὸν Πάπα καὶ Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας κ.κ. Παρθένου Γ'.

Ἡ ὁργάνωση τοῦ Συμποσίου ἐγίνε ἀπὸ τὸ CENTRO HELENICO DE CULTURA E CIVILIZACAO, ποῦ ἔδρευε πενήντα χιλιόμετρα ἔξω ἀπὸ τὴν Λισσαβώνα, σὲ μιὰ μικρὴ παραλιακὴ κοσμοπολίτικη κωμόπολη, ποῦ στὴν ἀρχαιότητα ὑπῆρξε λιμάνι φοινίκων, Ἑλλήνων, στοὺς ὁποίους ὀφείλει καὶ τὸ ὄνομά της, Ρωμαίων κτλ. Ὁ διευθυντὴς τοῦ Κέντρου, HON. ANDRE JEAN PARASCHI, συγγραφεὺς καὶ ἱστορικὸς ἐρευνητὴς, μὲ τὴν βοήθεια Πορτογάλων φιλελλήνων, κατόρθωσε (χωρὶς τὴν παραμικρὴ βοήθεια τῶν ἑλληνικῶν ἀρχῶν, εἴτε στὴν Πορτογαλία εἴτε στὴν Ἑλλάδα) νὰ ἐλύσει τὴν προσοχὴ τῶν ἀρμοδίων πορτογαλικῶν παραγόντων, σχετικὰ μὲ τὴν σπουδαιότητα τῶν βυζαντινῶν σπουδῶν, θέτοντας τὰ θεμέλια τῆς ἀναπτύξεως τῆς Βυζαντινολογίας στὴν χώρα τούτη, ποῦ κατὰ τὴν RECONQUISTA τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατελήφθη μέχρι τῆς πόλεως COIMBRA, παραμένοντας ὑπὸ βυζαντινὴ ἐξουσία, μέχρι τοῦ ἔτους 711 Α.Δ.

Ἡ τελετὴ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν ἐγίνε στὶς 11.30 τὸ πρωὶ τῆς 3ης Ἰουλίου ὑπὸ τῆς Α. Εξοχότητος τοῦ ὑφυπουργοῦ ἀναπληρωτοῦ τοῦ ὑπουργοῦ Παιδείας καὶ Πολιτισμοῦ, DR. JOSE AUGUSTO DE ALARCAO TRONI, παρουσιά ἐκατὸ περίπου ἐκλεκτῶν προσκεκλημένων καὶ συμμετόχων, μεταξὺ τῶν ὁποίων πρυτάνεις ἀνωτέρων ἰδρυμάτων τῆς χώρας, ἀνώτατοι δικαστικοί, στρατιωτικοί, ἐκπρόσωποι ξένων μορφωτικῶν ἰδρυμάτων, παράγοντες τοῦ ὑπουργείου Παιδείας, προσωπικότητες τοῦ πολιτικοῦ χώρου, δημοσιογράφοι κλπ., καθὼς καὶ μερικῶν Ἑλλήνων τῆς ὀλιγομελοῦς παροικίας.

Πρὸ τοῦ ὑφυπουργοῦ Παιδείας καὶ Πολιτισμοῦ, ὠμίλησε ὁ διευθυντὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Κέντρου, HON. ANDRE JEAN PARASCHI, ποῦ ἀναφέρθηκε στὶς πολλαπλὰς δυσκολίες, στὶς ἀτέλειωτες ὥρες δουλειᾶς καὶ θυσίας ποῦ χρειάστηκαν γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ Συμποσίου, εὐχαριστώντας ὅσους βοήθησαν στὴν ὑλοποίησίν του. Ἀκολούθως, ὁ ὑφυπουργὸς ἀναπληρωτὴς τοῦ ὑπουργοῦ, DR. J. ALARCAO TRONI, σὲ σύντομο μῆνυμά του, ἀνεγνώρισε τὴν σπουδαιότητα τῶν βυζαντινῶν σπουδῶν ποῦ ἀνοίγουν προοπτικὰς γιὰ τὴν διαφώτιση τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος τῆς χώρας, συνεχάρη τὸν διευθυντὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κέντρου γιὰ τὴν δουλειά του καὶ τὸν προσεκάλεσε νὰ συνεχίσει καὶ νὰ διευρύνει τὴν δράσιν τοῦ Κέντρου πρὸς τὴν αὐτὴ κατεύθυνση. Ἐν συνεχείᾳ, ὁ γραμματεὺς τοῦ Συμποσίου ἐδιάβασε τὰ μηνύματα τοῦ προέδρου τιμῆς, Πατριάρχου

κ.κ. Παρθενίου Γ', του Πατριαρχικού Έξάρχου τῆς νήσου Πάτμου, ἰθυόντων διαφόρων Κομιτέ Βυζαντινῶν Σπουδῶν, τοῦ δημάρχου Λισσαβῶνος, τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν Λισσαβῶνος κλπ.

Τὸ ἴδιο ἀπόγευμα, ἄρχισε ἡ ἀνάγνωση τῶν ἐργασιῶν. Ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Γ. Τουρλιδῆς ἀνοίξε τὸν κύκλο τῶν ἀνακοινώσεων, ἀναφερόμενος στὸν φιλόσοφο Πλήθωνα Γεμιστό: «LA SITUATION SCIENTIFIQUE EN ESPAGNE PENDANT L' EPOQUE DE GEORGES GEMISTE- PLETHON (1356 - 1452)». Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον προκάλεσε ἡ δουλειὰ τοῦ Δρος κ. Τηλ. Λουγγῆ: «SUR LES PREMISSES THEORIQUES DA LA RACONQUISTA BYZANTINE DANS LA PENINSULE IBERIQUE AU VIE SIECLE». Τὶς ἀνακοινώσεις ἀκολούθουσε συζήτηση.

Ἄλλες ἀνακοινώσεις ἔγιναν τὶς ἐπόμενες ἡμέρες 4 καὶ 5 τοῦ μηνός: «TAMER LANE, BYZANTIUM AND SPAIN» τοῦ Δρος Α. Σαβθίδη, «SPAIN'S XVI CENTURY WARS IN THE MEDITERANEAN AS ECHOED BY SHORT CHRONICLES» τοῦ Δρος κ. Ρ. Ράντις, «BYZANTINE ARCHAEOLOGICAL REMAINS IN PORTUGAL: PROBLEMS AND PERSPECTIVES» τῆς καθηγήτριας κ. Τερέζα Ζούντις Γκαμίτου. Ὁ καθηγητὴς κ. Ἴω. Ἰρμσχερ, τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς RDD, πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνακοίνωσή του, ἐδιέβασε σημαντικό μήνυμα τῆς ἐν λόγῳ Ἀκαδημίας πρὸς τὸ Συμπόσιο. Πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἡ δουλειὰ του μὲ τίτλο: «THE BEGINNING OF BYZANTINE STUDIES IN THE IBERIAN PENINSULA». Ὁ καθηγητὴς κ. Αὐ. Καρίλε μίλησε σχετικὰ με τὸν βυζαντινὸ στρατό: «THE BYZANTINE ARMY DURING THE VIth CENTURY». Οἱ βυζαντινὲς σπουδὲς στὴν Πορτογαλία ἀπέτελεσαν τὸ θέμα τῆς δουλειᾶς τοῦ στορκοῦ ἐρευνητοῦ Α. J. PARASCHI: «THE BAZANTINE STUDIES IN PORTUGAL: THE WORK OF JOAO DA CUNHA NEVES E CARVALHO PORTUGAL (1854)».

Τὰ κείμενα τῶν ἀνακοινώσεων εὐρίσκονται ὑπὸ ἐκδοσὴ. Εἰδικὴ ἐκδοσὴ ἐνὸς ἐγχειριδίου στὰ πορτογαλικά, θὰ περιλάβει μερικὰ ἀπὸ τὰ κείμενα καὶ ἄλλα μὲ σκοπὸ νὰ διατεθοῦν στὴ μέση ἐκπαίδευση γιὰ τὴν εἰσαγωγή τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας στὰ πορτογαλικά σχολεῖα, ὑλοποιώντας σχετικὴ ἀπόφαση τοῦ κ. Ὑφυπουργοῦ ἀναπληρωτοῦ ὑπουργοῦ, ποῦ ὑπογράφηκε στὶς 7 Νοεμβρίου τοῦ 1988, κατόπιν εἰσηγήσεως τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κέντρου Πολιτισμοῦ.

Τὸ βράδυ τῆς Τρίτης (4-7-89) ἐδόθη δεῖπνο πρὸς τιμὴν τῶν SPONSORS καὶ τῶν ἐπισήμων, στὸ ὁποῖο παρεκάθησαν προσκεκλημένοι καὶ συμμετέχοντες. Κατὰ τὴν διάρκειά του, ὁ ὑφυπουργὸς ἀναπληρωτῆς ὑπουργοῦ ἀνεκκηρύχθη ἐπίτιμο μέλος τοῦ Ἑλληνικοῦ Κέντρου Κουλτούρας καὶ Πολιτισμοῦ, εἰς τὸ ὁποῖο ἐπεδόθη τὸ Μέγα Κολλάρο (GRAND COLLAR). Τὸ αὐτὸ ἐπράχθη μὲ τὸν ἐφοπλιστὴ κ. Γ. Ποταμιάνο, εἰς ἀναγνώριση τῆς προσφορᾶς του στὸ Κέντρο.

Τὸ Συμπόσιο ἔκλεισε μὲ σεμνὴ τελετῇ, τῇ ρόποιας προήδρευσε ὁ ναύαρχος κ. Σῶζα Λεϊτάο, πρόεδρος τῆς Γεωγραφικῆς Ἐταιρίας τῆς Λισσαβῶνας. Ἐπαίνεσε ὁ ναύαρχος τὴν ἐργασία τοῦ Κέντρου καὶ τοῦ διευθυντοῦ του, τονίζοντας τὴν ἐπιτυχία τοῦ Συμποσίου, ποῦ ἀνοίξε νέους ὀρίζοντες στὴν ἱστοριογραφικὴ ἐρευνα τῆς χώρας. Τελείωσε προσκαλώντας τὸ Κέντρο νὰ πραγματοποιήσει καὶ τὸ II Συμπόσιο στὴν Γ.Ε.Α.

Ὁ Τύπος, τὸ Πορτογαλικὸ Πρακτορεῖο Εἰδήσεων, τὸ Ράδιο καὶ ἡ TV τῆς χώρας ἔδωσαν μεγάλη βοήθεια στὸ Συμπόσιο. Εἰδήσεις, σχόλια, συνεντεύξεις ἄρχισαν νὰ διαδίδονται στὸ κοινὸ ἀπὸ τὶς ἀρχὲς Ἰουλίου, γιὰ νὰ κορυφωθοῦν τὴν ἡμέρα τῆς ἐνάριξως μὲ ἐντυπωσιακὸ τρόπο: ἡ μεγαλύτερη πρῶτὴ ἔφημερίδα τῆς χώρας, σὲ διεσέλιδη συνέντευξη τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κέντρου, ἀνέλυσε σὲ βάθος τὸ θέμα τῶν βυζαντινῶν σπουδῶν στὴν Πορτογαλία,

καθώς και την χρησιμότητά τους στην σημερινή πραγματικότητα. Στην πρώτη σελίδα, κάτω από τον τίτλο, άνηγγέλη στους αναγνώστες: «400 ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΙΝ ΝΑ ΓΙΝΟΥΜΕ ΠΟΡΤΟΓΑΛΟΙ ΥΠΗΡΞΑΜΕ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ!».

Το Συμπόσιο δημιούργησε ρίζες. Οι βυζαντινές σπουδές στην Πορτογαλία άποτελούν μια πραγματικότητα από τώρα και στο εξής. Το Έλληνικό Κέντρο συνέστησε μια διαρκή επιτροπή για την ανάπτυξή τους, καθώς και για την οργάνωση των Συμποσίων (το ΙΙ θα πραγματοποιηθεί τον Σεπτέμβριο του 1990). Το Κομιτέ Βυζαντινών Σπουδών Πορτογαλίας άποτελείται από τους κάτωθι:

Πρόεδρος HON. ANDRE J. PARASCHI, αντιπρόεδρος DRA LIDIA REIS και γραμματεὺς DR BATALHA LOPES.

Φυσικά, εκτός των άλλων, το Κέντρο προγραμμάτισε κύκλο μαθημάτων, διαλέξεων και εκδηλώσεων για την διάδοση τῆς βυζαντινῆς ιστορίας, φιλολογίας και φιλοσοφίας, χωρίς να παραμελεί την διάδοση των νέων γραμμάτων, ιστορίας κλπ. Για την πραγματοποίηση των σχεδίων του Κέντρου, μελετάται ἡ ἔκδοσις ἑνὸς περιοδικοῦ τετραδίου μελετῶν, πού θά πρέπει νά κυκλοφορήσει ἐντὸς τοῦ 1990. "Όλοι ὅσοι δουλεύουν, ἀνιδιοτελῶς, γιὰ τὴν ἐκπλήρωσις τῶν σκοπῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κέντρου, πιστεύουν πῶς ἡ διατήρησις τῆς ιστορικῆς θεβαιότητας τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι ἱερὸ καθῆκον πού τρέφει τὸν Οἰκουμενικὸ Ἑλληνισμό (τί σημασία ἔχει ὁ ἑλληνισμὸς μόνο γιὰ Ἑλληνες; ἱστορικὰ ποτὲ δὲν συναντοῦμε τὴν ἑλληνικὴ Ἰδέα ἀπομονωμένη ἢ ξεκομμένη ἀπὸ τὸν παγκόσμιον χῶρον!). "Όσο ὁ οἰκουμενικὸς μας ρόλος διατηρεῖται ζωντανός, ὁ ἑλληνισμὸς μᾶς ἐνώνει καὶ μᾶς κατευθύνει. "Αν τὸν ἀφήσουμε νά πεθάνει, τότε ἄξιον τῆς τύχης μας, τῆς κακόμοιρης, θά ἴμαστε.

Τὸ Ἑλληνικὸ Κέντρο ἐτοιμάζει ἀντιπροσωπεῖες σὲ διάφορα εὐρωπαϊκὰ κράτη καὶ ἐπιθυμεῖ νά συνεργαστεῖ μὲ ὅλους ὅσους πιστεύουν στὴν ἱστορικὴ ἀναγκαιότητα τῆς ἐπιβίωσης τοῦ Οἰκουμενικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἄπευθύνουμε ἐκκλησιῶν - πρόσκλησις πρὸς τοὺς φορεῖς κάθε εἶδους: πολιτικούς, κοινωνικούς, ἐπιστημονικούς, συλλογικούς, σωματειακούς, καθώς καὶ σὲ μεμονωμένα πρόσωπα, γιὰ νά ἔλθουν σ' ἐπαφὴ μαζί μας, νά μᾶς βοηθήσουν (ὕλικά καὶ ἠθικά), νά μᾶς ὑποδείξουν, νά συζητήσουν τὴν πιθανότητα μιᾶς κοινῆς πορείας, μὲ σκοπὸ τὴν ἀποκατάστασις τῆς παγκοσμιότητας τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο θά ἐκπληρώσουμε τὴν ὑποχρέωσις πού ἀπορρέει ἀπὸ τὴν τιμητικὴ κληρονομιά τοῦ νά εἴμαστε ΕΛΛΗΝΕΣ. Καὶ γιὰ τοὺς ὑπευθύνους κρατικούς φορεῖς, μιὰ ὑπόδειξις: μὴν κλείνετε τὰ αὐτιά καὶ τὰ μάτια στὴ δράσις τῶν ἀποδημῶν. Τὴν ἡμέρα πού θά χαθεῖ ὁ ἀπόδημος ἑλληνισμὸς, ἡ Ἑλλάδα θά μπεῖ στὸ δρόμον τοῦ τελειωτικοῦ τῆς μαρσαμοῦ.

Ἡ διεύθυνσις τοῦ Ἑλληνικοῦ Κέντρου εἶναι:
CENTRO HELENICO DE CULTURA E CIVILIZACAO
APT. 49 - 2655 ERICEIRA
PORTUGAL

ANDRE JEAN PARASCHI

ΣΥΝΑΞΙΣ ΕΥΓΕΝΙΟΣ Ο ΑΙΤΩΛΟΣ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ (Πρακτικὰ Συνεδρίου 12 - 14/10/1984 εἰς Καρπενήσιον)

Μὲ πρωτοβουλιαν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Καρπενησίου καὶ τοῦ ἐκεῖ λιαν ἐπαινετῶς δρῶντος Συνδέσμου «Εὐγένιος ὁ Αἰτωλός» ἐξεδόθησαν εἰς ὀγκῶδη καὶ καλαισθητὸν

τόμον τὰ πρακτικά τοῦ Συνεδρίου: «Σύναξις Εὐγένιος ὁ Αἰτωλὸς καὶ ἡ ἐποχὴ του», ποὺ ἐπραγματοποιήθη εἰς Καρπενήσιον τὸ 1984 (12-14 Ὀκτωβρίου).

Ὅπως μνημονεύει εἰς τὸ χρονικὸν τοῦ συνεδρίου ὁ ἐγκρυντος πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου κ. Παναγιώτης Βλάχος, φιλόλογος - τ. γενικός ἐπιθεωρητὴς Μέσης Ἐκπαίδευσως, εὐρύτητα γνωστός εἰς τὸν ἡπειρωτικὸν χώρον ἀπὸ τὴν ἐπιτυχῆ καὶ γόνιμον θητείαν του εἰς τὰ Ἰωάννινα, τὸ συνέδριον ὠργανώθη ἀπὸ τὸν ἀνωτέρω Σύνδεσμον, ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὴν Ἱερὰν Μητρόπολιν Καρπενησίου καὶ μὲ τὴν θερμὴν προσωπικὴν συμπράσασιν τοῦ σεμνοῦ καὶ ἀθορύβως ἐργαζομένου εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐκείνην ἐπαλεῖν ποιμενάρχου Σεβασμιωτάτου κ.κ. Νικολάου. Ἀπεκλήθη δὲ τὸ συνέδριον «Σύναξις Εὐγένιος ὁ Αἰτωλὸς καὶ ἡ ἐποχὴ του», «ἵνα ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑποδηλοῦται ἡ συνοχὴ του πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, μητέρα καὶ τροφὸν τοῦ Γένους μας κατὰ τὴν Ζοφεράν τῆς δουλείας περιόδου, καὶ τὴν Ζώσαν καὶ μέχρις ἡμῶν διήκουσαν παράδοσιν τῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ περιγράφεται ὁ χώρος ἀναφορᾶς τῶν ἀνακοινώσεων τῶν συνέδρων καὶ τῶν γενικωτέρων συζητήσεων».

Εἰς τὰ πρακτικά τοῦ συνεδρίου ἔχουν περιληφθῆ εἴκοσι ἐπτὰ (27) ἀνακοινώσεις, αἱ ὁποῖαι κατανέμονται «ὡς ἐκ τοῦ περιεχομένου των» εἰς τμήματα ὡς ἐξῆς: Α' Εὐγένιος ὁ Αἰτωλὸς - Β' Διδάσκαλοι Εὐγενίου τοῦ Αἰτωλοῦ, Γ' Μαθηταὶ Εὐγενίου τοῦ Αἰτωλοῦ - Δ' Κοσμάς ὁ Αἰτωλός. Ἐκ τῆς ἐπισταμένης μελέτης τῶν εἰσηγήσεων - ἀνακοινώσεων αὐτῶν διαπιστοῦται, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ μεγίστη σημασία τοῦ πραγματοποιηθέντος ἐπιστημονικοῦ συνεδρίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον τῶν ἀνακοινώσεων. Ἐπιστήμονες κύριους καὶ καταξιωμένους εἰς τὸν χώρον τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ πνεύματος γενικώτερον, ἔφεραν εἰς φῶς ἀνέκδοτον ἐπιστημονικὸν ὕλικόν καὶ διετύπωσαν ἐπιστημονικὰς θέσεις, αἱ ὁποῖαι δημιουργοῦν εἰς τὸν ἀναγνώστην τῶν πρακτικῶν ἀνησυχίας καὶ προβληματισμοὺς διὰ περαιτέρω μελέτην καὶ ἔρευναν.

Κέντρον λοιπόν, πέριξ τοῦ ὁποίου κυρίως περιστράφη τὸ συνέδριον, ἦτο ὁ Ἅγιος Εὐγένιος ὁ Αἰτωλός, τοῦ ὁποίου ὁ βίος «ἠναλώθη χάριν τῆς παιδείας τῶν ὑποδούλων Αἰτωλῶν καὶ ὄλων τῶν Ἑλλήνων, ὅσον καὶ χάριν καταρτίσεως τῶν ὑπὸ δουλείαν χριστιανῶν». Διὰ τοῦτο καὶ κεντρικὴν θέσιν εἶχεν ἡ εἰσήγησις τοῦ κ. Γριτσοπούλου μὲ θέμα: «Ἀναζήτησις τῆς προσωπικότητος τοῦ Εὐγενίου τοῦ Αἰτωλοῦ ὡς διδασκάλου», εἰς τὴν ὁποίαν, ἀφοῦ ἐν ἀρχῇ ἀναφέρεται εἰς τὰ τῶν σπουδῶν του, τῆς διδασκαλικῆς του δραστηριότητος, τῆς πολιτείας του ὡς μοναχοῦ, ἔρχεται νὰ ἐνδιατριψῇ ἰδιαίτερος εἰς τὰς «Ἐπιστολάς» του, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀντλεῖ ὁ μελετητὴς «πολύτιμα στοιχεῖα καὶ συμπεράσματα διὰ τὴν στάσιν του πρὸς τὸν κόσμον, τὸν συνάνθρωπον, τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Γένος».

Οὐδεμίαν τῶν ἐπομένων εἰσηγήσεων ὑστερεῖ εἰς ἐνδιαφέρον καὶ σημασίαν διὰ τὴν προβολὴν τῆς προσωπικότητος Εὐγενίου τοῦ Αἰτωλοῦ. Ἦσαν θέματα ποῦ διδοῦν ἀνάγλυφον τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον τοποθετοῦν εἰς τὰς πραγματικὰς τους διαστάσεις. Θέματα, ὅπως «μερικὲς πολιτικὲς καὶ κοινωνικὲς σκέψεις Εὐγενίου τοῦ Αἰτωλοῦ», «Θεῖα Πρόνοια καὶ ἐν Χριστῷ σωτηρία (κατὰ τὰς ἐπιστολάς τοῦ Εὐγενίου)», «οἱ ὄροι Ἑλλάδος, Ἕλλην, Ἑλληνιστὴς κλπ. στίς ἐπιστολάς τοῦ Ὁσίου Εὐγενίου τοῦ Αἰτωλοῦ», «Θεόφιλος Κορυθαλλεύς - Εὐγένιος ὁ Αἰτωλός: Παραδόσεις ἀλληλοσυμπληρούμεναι ἢ ἀλληλοαποκλειόμεναι;», εἶναι ἐλάχιστα δείγματα τοῦ μεγάλου ἐνδιαφέροντος τοῦ συνεδρίου, ἀλλὰ καὶ τῆς σπουδαιότητος τῶν ὄσων ἀνεκοινώθησαν. Βαθυτάτην ἀνατομίαν εἰς τὴν προσωπικότητα καὶ τὸ ἔργον τοῦ Εὐγενίου ἐπεχείρησαν ὅλοι οἱ εἰσηγηταὶ καὶ ἔδωσαν σαφῆ καὶ ζωντανήν εἰκόνα τοῦ ἠθικοπλαστικοῦ τοῦ ἔργου, τῶν θεολογικῶν του σκέψεων διὰ τὸν ἄνθρωπον, τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἄλλη παράλληλος μορφή ποῦ προσβλήθη ἦτο τοῦ συντονίτου καὶ πνευματικοῦ ἐκγόνου τοῦ Εὐγενίου, τοῦ Ἐθναποστόλου Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ. Καὶ ἐδῶ ἐδόθη ἐμφασίς ὄχι μόνον εἰς τὰς θεολογικάς του ιδέας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν περιφανῆ δρᾶσιν του, ἡ ὁποία εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ διατηρήσῃ ἄσβεστον τὴν φλόγα τοῦ ὑποδούλου χριστιανικοῦ λαοῦ

πρός την Ὀρθοδοξίαν καὶ τὴν Παράδοσιν, πρὸς τὰ ὑψηλὰ ἰδανικά τοῦ Γένους. Εἶναι ἄξια ἰδιαίτερας προσοχῆς καὶ μεγάλου ἐνδιαφέροντος αἱ εἰσηγήσεις: α) «Ἀγιολογικὴ ἀνάγνωσις τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ» τοῦ καθηγητοῦ κ. Π. Β. Πάσχου, ὅπου μὲ γλαφυρότητα «θεωρεῖ καὶ ἀναλύει τὰς ἰδέας τούτου διὰ τὴν Ἁγίαν Τριάδα, τὴν πηγὴν τῆς ἀγιότητος, τὴν Παναγίαν καὶ τοὺς Ἁγίους, τὰ ἅγια μυστήρια καὶ τοὺς οἰκονόμους τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀγάπην, τὴν ταπεινῶσιν καὶ τοὺς ἄλλους πνευματικούς τρόπους, οἱ ὅποιοι ὁδηγοῦν εἰς τὴν ἀγιότητα καὶ τὴν σωτηρίαν», β) «Ὁ Ἅγιος Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς κατὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον (1768 - 1774) καὶ ἡ δεκαεπταετής παραμονὴ αὐτοῦ εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος» τοῦ κ. Γ. Εὐθυμίου, ὅπου δίδει ἀπάντησιν διὰ τὸν τόπον διαμονῆς καὶ τὸ ἀντικείμενον τῶν ἐνασχολήσεών του κατὰ τὸν πόλεμον αὐτόν, γ) «τὸ Μοναστήρι Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ στὸ Καλικόντασι» τοῦ κ. Π. Χριστοπούλου, ὅπου ἀνεφέρθη «εἰς τὰς συνθήκας τοῦ μαρτυρίου εἰς τὸ Καλικόντασι τῆς Βορ. Ἠπείρου καὶ τὴν ἐκεῖ ἀνίδρυσιν ναοῦ εἰς μνήμην του» καὶ δ) «ὁ βιβλικὸς χαρακτήρας τῶν προφητειῶν τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ» τοῦ καθηγητοῦ κ. Σ. Σάκκου, ὅπου «ἐξέθηκε καὶ ἠρμήνευσε προφητείας τοῦ Ἁγίου Κοσμᾶ σφωζομένας καὶ διὰ τῆς στοματικῆς παραδόσεως καὶ ὑπεγράμμισε τὴν ἐπίδρασιν ποὺ ἤσκησεν εἰς τὸν ὀρθόδοξον ἑλληνικὸν λαὸν ἢ διαμνημόνευσις των μέχρι σήμερον».

Ἐν συμπεράσματι, κρίνομεν, ὅτι ἡ πραγματοποιήσις τοῦ συνεδρίου αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀληθῆς ἄθλος καὶ ἡ ἐπιτυχία του μεγίστη. Τοῦτο βεβαιῶνουν ἀπεριφράστως τὰ ὀγκώδη πρακτικά του, ὅπου αἱ εἰσηγήσεις μὲ ἀρίστην ἐπιστημονικὴν τεκμηρίωσιν, μὲ ὑλικόν, τὸ ὅποιον διὰ πρώτην φοράν βλέπει τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος καὶ πρὸ πάντων μὲ ὑπευθυνότητα ποὺ ὁμολογουμένως καταπλήσσει καὶ συγκινεῖ, ἐσυγκράφησαν τὴν προσωπικότητα τοῦ Εὐγενίου τοῦ Αἰτωλοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ του τέκνου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ καὶ προσέφερον οὕτως εἰς τὰ Γράμματα καὶ τὴν ἱστορικὴν ἐπιστήμην μίαν ἀνεκτιμήτου ἀξίας προσφοράν, τὴν ὅποιαν οἱ ἐπιγιγνόμενοι θὰ ἐκτιμήσουν καὶ θὰ ἀξιολογήσουν δεόντως, ὥστε εἰς τὸ μέλλον νὰ ὀλοκληρωθῇ ἡ ἐργασία ποὺ ἀπαιτεῖται, «διὰ νὰ δοθῇ ἀνάγλυφος ἡ μορφή τοῦ Ὁσίου Εὐγενίου, νὰ καταδειχθῇ ἡ ἐπίδρασις καὶ νὰ ἀξιολογηθῇ ἡ ἀκτινοβολία του». Καὶ τὴν συνέχισιν αὐτοῦ τοῦ ἔργου μᾶς τὴν ἐγγυᾶται ἀναμφιβόλως τὸ δαιμόνιον τοῦ ρέκτου προέδρου τοῦ Συνδέσμου κ. Παν. Βλάχου, τοῦ ὁποίου ἡ προσφορά μέχρι σήμερον εἰς τὰ Γράμματα καὶ τὴν ἐπιστήμην ὑπῆρξεν ἀξιοζήλευτος, διὰ τοῦτο καὶ δικαίως κατέχει ἐπίζηλον θέσιν εἰς τὸν κόσμον τοῦ πνεύματος. Ἄφου ἐκφράσωμεν τὴν χαρὰν καὶ τὸν θαυμασμόν μας διὰ τὸ τεράστιον ἔργον, ποὺ ἐπετέλεσε, ἐπιτελεῖ καὶ θὰ ἐπιτελεῖ εἰς τὸ μέλλον μὲ τὴν βοήθειαν πολυτίμων συνεργατῶν του, διότι εἶναι ἀεκίνητος καὶ μὲ ἐφόδια γνησίου καὶ ἀληθοῦς ἀνθρώπου, πιστεύομεν ὅτι, μὲ τὴν βοήθειαν καὶ τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ σεμνοῦ ποιμενάρχου Καρπενησίου Σεβασμιωτάτου κ.κ. Νικολάου, θὰ φέρῃ εἰς τελικὸν καὶ αἰσιον πέρασ τὸ τεράστιον ἔργον του. Ἄς βεβαιωθῇ ὅτι θὰ λάβῃ παρὰ τοῦ ἀγωνοθέτου «τὸν τῆς δικαιοσύνης στέφανον». Τὸ εὐχόμεθα ἐκ βάθους καρδίας. Ὁ Θεὸς ἅς ἐνισχύῃ τὸ ἔργον τοῦ Συνδέσμου.

ΘΕΜ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΟΙ ΠΙΚΡΕΣ ΜΝΗΜΕΣ ΜΙΑΣ ΓΕΝΕΑΣ

Ξαναγυρίζουμε μὲ τὴ σκέψη μας, μὲ τὴ μνήμη μας, μὲ τὸν ὀλάκερο ἑαυτό μας, ἐκεῖ ὅπου λημεριάζαμε παιδιά. Ἐκεῖ ὅπου ἡ ζωὴ ἔγραφε τὸ θλιβερό της διήγημα. Ἐκεῖ ὅπου ὁ πατέρας τῆς θλίψης δίνει τὸ παιδί του στὴ γειτονιά...γιατί ἡ γυναίκα του πέθανε. Ἔχει κρηυχτεῖ ἐπιστράτευση κι ἔπρεπε νὰ πάει... Νὰ πολεμήσει γιὰ τὴν Πατρίδα! Πῆγε. Πολέμησε. Νίκησε. Κι ὕστερα τί ἔγινε ποὺ νίκησε;

Ὅταν Ξαναγυρίζει στὴν πατρίδα τροπαιοῦχος, τὸ παιδί, ἂν καὶ ζωντανό, τὸ κρατοῦν

οι γείτονες. Κι εκείνο δὲν τὸν ἀναγνωρίζει γιὰ πατέρα... Ἐκεῖνος φεύγει γιὰ τὴν Ξενη-
τειά... Τὸ γκρίζο σπῆτι του κλεισμένο, ἐρειπωμένο, μένει βορᾶ τῆς λήθης· καὶ τῶν πο-
τικῶν καὶ ἐρπετῶν κατοικητήριο.

Κι ἐμεῖς, ποῦ τὰ ζήσαμε πολὺ σιμὰ ὅλα αὐτὰ, σάν γυρίζουμε σ' αὐτὰ τὰ χῶματα μᾶς
συγκλονίζει ἡ πικρὴ ἀνάμνηση. Ὅλα Ξαναζωντανεύουν. Βλέπουμε, ἀκόμα, σάν δέντρα ρι-
ζιμιά, στῆ γραμμὴ, στὶς ράχες τῆς λευτεριάς, τοὺς σκοτωμένους: Ψυχές, ποῦ δὲν φύγα-
νε. Μείναν στὴν πατρίδα. Δὲν Ξενιτεύτηκαν. Μείναν ὄρθια δέντρα! Οἱ σκοτωμένοι, ἀλίμο-
νο, ἀγρυπνοῦν γιὰ πάντα, στὴ Βίγλες τοῦ Θανάτου!

Καθόμαστε στὰ ξάγναντα κι ἐμεῖς, ὅλο θύμηση, πικρὴ καὶ γλυκιά... Φορὲς γυρίζει
μέσα μας ἐκείνη ἡ παλιὰ ὠραία ἀνοιξη τῶν παιδικῶν μας χρόνων. Εἴμαστε πιά στὴν πα-
τρίδα Ἐανά. Δὲν μᾶς διώχνει τίποτα πιά, μήτε ὁ νικητής, μήτε ὁ νικημένος, μήτε τὸ χα-
μένο παιδί, μήτε ὁ ἄγριος πόλεμος.

Εἶναι κι αὐτὸ τὸ ἐλάχιστο μιὰ παρηγοριά, μιὰ παραμυθία στῆ φρυγμένη ψυχὴ μας.
Προχθὲς πήγαμε πάλι ἐκεῖ ποῦ λημεριάζαμε παιδιά. Νιώσαμε, ναί, πὼς ἀκόμα δὲν γέρασε
ἡ χαρούμενη παιδικὴ μας καρδιά. Πὼς ἀκόμα τρέχει ἀπὸ τὰ μάτια μας τὸ θάλασμο τῆς
μελαγχολίας, τῆς θλίψης καὶ τῆς συντριβῆς.

Ἄκόμα Ζεῖ μέσα μας ἡ χαρὰ καὶ ὁ πόνος τῆς ἐλπίδας.

Καὶ συνομιλήσαμε μὲ τίς γνώριμὲς μας ψυχές, τίς παλιές, μ' ἐκείνες ποῦ ἦρθαν, ποῦ
φύγαν. Κι ἀκοῦμε:

— Ἄκόμα μ' εὐφραίνει μιὰ χαρούμενη ματιά, ἡ ματιά σου.

— Ναί φίλη, ναί συντρόφισσα ψυχὴ, ναί ἀγαπημένη...

— Βλέπεις, μοῦ λέει, βλέπεις... ἀκόμα μᾶς χαμογελάει τὸ λιβάδι. Ἔννοια σου. Ἡ
Ζωὴ ἀεῖζει τὰ δάκρυα. Ἀεῖζει...

— Ναί, λέω κι ἐγὼ ὅλο μὲ κατάφαση. Ἀεῖζει ὅσο φέγγει γιὰ μᾶς τοὺς ὀδοιπόρους,
ὁ ἥλιος τοῦ Ἀπόλλωνα, κι ὅσο σαλεύουν γύρω ἀπ' τὴν ψυχὴ μας κύκλοι καλύτερων ἡμερῶν.

— Κοίτα, μοῦ λέει μετὰ ἕνας ἄλλος παλιός μας γνώριμος. Κοίτα... ὁ κόσμος ὁ δικός
μας ἀκόμα δὲν χάθηκε. Ζεῖ ἀκόμα. Χορεύει τὸν λυρικό του πυρρίχιο. Ἀφροσταλάζει λου-
σμένους στὰ σμαράγδινα κύματα. Σταματᾷ στὶς τρυφερὲς λεπτομέρειες. Ὁραματίζεται «...
σεμνὴ ναυαγοσώστρα τῆ Ναυσικά, ποῦ καρτερεῖ τὸν Ὀδυσσεά της... Κι ἐκεῖνος φτάνει
τόσο ἄδικα λησμονημένος...».

Γυρίσαμε, λοιπόν, ἐδῶ! Ποιός; Ὁ Αἰμίλιος τοῦ κυρίου Ρουσσώ, ποῦ μᾶς ἐσπρωξε
... νὰ ἐπιστρέψουμε. Ἡρθαμε γυμνοὶ κάτω ἀπ' τὸν ἥλιο ἕναν ἥλιο ἀνθρώπινο... Ἄλλὰ
δὲν εἶναι ὁ ἥλιος τῶν μέσων τοῦ αἰῶνα, ποῦ τὸν βλέπαμε μὲ τὰ μάτια τοῦ παιδιοῦ — ἀγνό,
φωτεινό, ἀνιδιοτελεῖ, ἐντιμο...

Τώρα καὶ ὁ ἥλιος μᾶς γυρεύει πολλὰ καὶ μᾶς γλέφει θλιμμένα. Τὰ ξάγναντα τὰ πιά-
σανε τὰ σύννεφα. Εἶναι κι αὐτὸς ὁ ἥλιος σάν ἕνα νόμισμα ποῦ καίγεται· πλὴν δούναι - λα-
βεῖν δὲν ξέρει... ὅπως τὸ ξέρουσε ἐμεῖς. Εἶναι κάποιος ἄλλος αὐτὸς ὁ νέος ἡμερήσιος
ὄργυραμοιβός...

Τώρα καὶ ὁ ἥλιος μᾶς γυρεύει πολλὰ καὶ μᾶς γνέφει θλιμμένα. Τὰ ξάγναντα τὰ πιά-
πολλοὺς ἀπὸ μᾶς ἄργά... Κανένας, μάθαμε τώρα, δὲν χάρηκε τὴν λεπτότητα τῆς φύσης,
ὅταν εἶδε σ' αὐτὴ τὸν ἀντίπαλο τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἱστορίας. Ὅσο πιὸ κοντὰ στῆ
φύση, τόσο πιὸ μικρὲς πόλεις καὶ μεγάλα τὰ συναισθήματα.

Γι' αὐτὰ τὰ μεγάλα συναισθήματα, λίγοι ἴσως σήμερα, νοιάζονται. Ποιός ἔχει φυ-
λαγμένο κάτι ἀνέγγιχτο, κι ὅ,τι δώσεις ἀπ' αὐτὸ θὰ μείνει;

Ποιός ἔχει τώρα ἕναν ἴσκιό στῆς καρδιάς του τὰ τρισβαθα, γιὰ τῶν λευκῶν χειρῶν
... τὴν καλοσύνη.

Κι ὅλα αὐτὰ τὰ μεγάλα συναισθήματα θέλει πολλὴν ὀδύνη νὰ τὰ κρατήσεις ἀγνά, ἀλώ-
θητα, καθαρὰ. Γιατί τὸ νὰ εἶσαι « ἄ ν θ ρ ω π ο ς » πληρώνεται συνήθως πολὺ ἀκριβὰ.

Πρέπει να πονέσεις, να υποφέρεις πολύ σιωπηλά, για να γίνεις άξιος της ανθρωπιάς...

Κι αυτός ο πόνος είναι άπληγος και άδυσώπητος. Σε κάποιες περιπτώσεις, ίσως να υπάρχει ανταπόδοση της μοίρας για τα μεγάλα βάσανα της ζωής. Και τα πιο μεγάλα βάσανα τα υπέφεραν, άλιμονο, οι άνθρωποι μιας γενεάς που έζησε τον πόλεμο.

— Σας συμβαίνει καμιά φορά να ξαναγυρίζει ή σκέψη σας στη φρίκη του πολέμου. Και μου λέγει ο συνομιλητής μου.

— Συνήθως προσπαθούμε να τον ξεχάσουμε, αλλά δεν ξέρω αν οι νεώτεροι, που δεν τον έζησαν, είναι πιο τυχεροί από μας.

Τέτοιες έμπειρίες εύχομαστε βέβαια να μην ξαναυπάρξουν. 'Αλλά οι τελευταίοι που θα τις έχουμε ζήσει δεν είμαστε, εκ των υστέρων τουλάχιστον, οι λιγότερο κερδισμένοι.

Παράδειγμα: 'Ο Ντοστογιέφσκυ τὸ μέγα κέρδος του ήταν ή βαθιά, ή τρομακτική έμπειρία της οδύνης... Τὸν περασμένο αἰώνα, ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἀντίκρουσε τόσο σιμὰ τὸν θάνατο, τὸν ψηλάφησε. Εἶδε, ὅπως θὰ 'λεγε ὁ λαός, τὸ Χάρο μὲ τὰ μάτια του. 'Ὡς γνωστόν, τὸν ἔδεσαν στὸν πάσσαλο γιὰ νὰ τουφεκιστεῖ. Καὶ τὴν κρίσιμη ἐκείνη στιγμή ἔφτασε φερμάνι ἀπὸ τὸν τάρο, πὸ τοῦ... χάριζε τὴ ζωή... Αὐτὸ τὸ συγκλονιστικὸ περιστατικὸ ἔδωσε τὸ ματωμένο τόνο σ' ὅλη του τὴν μετέπειτα ζωὴ σὰν συγγραφέα...

'Ο Ντοστογιέφσκυ εἶναι ἓνα συγκλονιστικὸ παράδειγμα οδύνης — ἐνὸς τεράστιου πόνου, ἐνὸς πελώριου συναισθήματος πὸ τὸ βίωσε βαθιά κι αὐτὸ τὸν ἔκανε ἀθάνατο. Δὲν ξέρουμε ἂν θὰ ἦταν τόσο μεγάλος. Χωρὶς αὐτὴ τὴν πρωτόγνωρη, τὴ φοβερή, τὴν τρομακτική, θὰ λέγαμε, π ε ρ ι π ε τ ε ι α , ὅπου σημάδεψε ὄχι μόνο ὅλη του τὴ ζωή, ἀλλὰ καὶ τὴν τέχνη του.

'Εξ ἂν' τὴν τρομακτικὴ περιπέτεια ἐνὸς μεγάλου, πὸ παραδειγματιστήκαμε τῶρα δὲ ἂν' τὴ ζωὴ του κι ὅλοι ἔμεις μποροῦμε νὰ κατανοήσουμε τί εἶναι ὁ θάνατος... 'Ο θάνατος, πὸ τὸν διώσαμε σὲ παρόμοια περιστατικὰ καὶ τὸν ζούσαμε συνεχῶς καὶ κάθε τόσο κατὰ τὴ διάρκεια τῶν σκοτεινῶν χρόνων τῆς Ξενικῆς κατοχῆς.

'Ὡστόσο, ὅσοι ζήσαμε ἐκείνες τίς τρομερὲς μέρες τοῦ πολέμου, ἔχουμε, θαρρῶ, ἓνα πλεονέκτημα. Π λ ε ο ν ἔ κ τ η μ α ; Καὶ βέβαια! Κι εἶναι τόσο πὸ μεγάλο καὶ τόσο πὸ σημαντικό — τὸ πλεονέκτημα — τοῦτο ὅσο πὸ βαθύτερα, πὸ ἐντονότερα κι ἐνεργητικότερα ζήσαμε τὰ περιστατικὰ ἐκείνου τοῦ τρομεροῦ πολέμου, πὸ αἰματοκύλησε τὴν ἀνθρωπότητα, ἐπὶ μισὴ δεκαετία.

'Ὅσοι ζήσανε τὰ φοβερὰ ἐκείνα γεγονότα, ἀνήκουν σὲ μιὰ τυραγνισμένη γενιά, πὸ πολλές φορές σήμερα βρίσκεται ὑπὸ κατηγορία, γιατί δὲν ἄφησε ἓναν καλύτερο κόσμο γιὰ τοὺς ἐπιγόνους της — τὰ παιδιὰ της καὶ τὰ ἐγγόνια της.

Καὶ κάποτε μάλιστα τῆς «δύστυχης» αὐτῆς γενιᾶς, τῆς ἄρᾶσει ν' αὐτοκατηγορεῖται ἡ ἴδια, νὰ λοιδορεῖ τὸν ἑαυτὸ της γιὰ πολλά... 'Εμεῖς οἱ κάπως νεώτεροι, οἱ πολὺ σιμὰ σ' αὐτὴ τὴ μεγάλη γενιά τῆς Ἀντίστασης, θὰ π ρ ο τ ι μ ο ὕ σ α μ ε νὰ τὸ κάνει ἀπὸ σ ε μ ν ὀ τ η τ α , ἀπὸ κάποια συναίσθηση κρυφοῦ μ ε γ α λ ε ἰ ο υ , παρὰ γιὰ νὰ εὐχαριστεῖ τοὺς νέους.

Καὶ δὲν ἐννοοῦμε στὴν περίπτωση αὐτὴ μόνον τοὺς μαχητὲς τοῦ πολέμου, πὸ σκότωναν καὶ σκοτώνονταν ἀπὸ μιὰν ἀδυσώπητη ἀνάγκη χωρὶς ἀκριβῆ συνείδηση τοῦ τί ἔκαναν. 'Εννοοῦμε καὶ τὸν ἄμαχο πληθυσμὸ, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἐκείνους τοὺς ἄγνωστους, τοὺς ἀφανεῖς καὶ ἀνώνυμους, πὸ πέθαναν στὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως, πὸ ἐκτελέστηκαν σὲ τάφους ὁμαδικούς, πὸ βασανίστηκαν ἀνελέητα μὲ βασανιστήρια χειρότερα ἂν' τὸ φόνο.

'Ἡ συντροφιά κοίταζε μακριὰ ἐκεῖ στὴν πατρίδα, ὅπου ἔζησε τὸν πόλεμο, τὰ ὄρθια δέντρα... Οἱ σκοτωμένοι, ἄλιμονο, ἀγρυπνοῦν, στίς Βίγλες τοῦ Θανάτου κι ὁ ποιητὴς τῆς συντροφιάς ψιθύριζε κάποιους παλιούς του στίχους:

... "Ἐχουμε μέσα μας τὴν Κατοχὴ
 Αποσπάσματα θανάτου λὲς μὰς στήνουν

άραδα στή γραμμή' και πίνουν
 τὸ αἷμα μας τὰ χόρτα ἀπ' τὴν πληγή,
 πού γράφει στὴν ἀρίφνητη αἰγή
 τὴν ἀνέκφραστη τοῦ ἄθωου φρίκη,
 γιὰ τὸ τίποτα φοβερὴ μιὰ καταδίκη
 στὴν κολασμένη αἱματόβρεχτη Καισαριανή...

Αὐτὴ ἡ κραυγὴ τῆς γενιᾶς, πού ἤδη πέρασε... Τὴν σκυτάλη της ματωμένη, τὴν πῆ-
 ραν οἱ συγκαρινεὲς γενεές. Αὐτὲς καλοῦνται νὰ ὀδηγήσουν τὴν εἰρηνικὴ πιά Ἑλλάδα τους
 πέρα ἀπ' τὶς παλιότερες ἐναγώνιες ἀναζητήσεις της. Τὶς πολιτικὲς διεξόδους της μὲ τὰ
 ἀσχεδιάστα, μὰ ἀποφασιστικά, βήματα ἀνάπτυξης. Τὶς τολμηρὲς ἢ ἄτολμες προσπάθειες
 γιὰ τὸ σχηματισμὸ μιᾶς νέας ἰδεολογικῆς καὶ πολιτισμικῆς φυσιογνωμίας.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΣ

ΤΑ ΠΕΝΗΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΩΝ ΙΔΙΟΚΤΗΤΩΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ

Στὴν ἐποχὴ τούτῃ, πού ἡ λεηλασία ἀπ' τὴν ταχύτητα τῆς διευρυμένης καθημερινότη-
 τας καὶ ἡ ὑποχρεωτικὴ αἰχμαλωσία τῆς ζωῆς ἀπ' τὴν κατασπατάληση τοῦ χρόνου, βγάζουν
 τὸν ἄνθρωπο ἔξω ἀπ' τὶς διαστάσεις καὶ τὰ μέτρα του, ἡ προσφορὰ τοῦ σοβαροῦ ἐντύπου
 (αὐτοῦ πού δὲν ὑπόκειται στὴν χοάνη τῆς ἄμεσης κατανάλωσης) ἀποτελεῖ μιὰ ὑπερψω-
 μένη θέση στήριξης. Γιατί, ἐκτός ἀπ' τὴν δυνατότητα τῆς διῶλισης καὶ τὴν ἄνεση γιὰ κά-
 ποια θεώρηση κριτικῆς ἀξιολόγησης τῆς ὕλης πού ἔχει αὐτὴ ἡ δημοσιογραφία, ἡ περιοδικὴ
 ἐκδοση εἶναι πάντα μιὰ ρέουσα, κινούμενη καθημερινότητα, σὲ εὐρύτερη κλίμακα, πού δι-
 νει τὶς ἀναγκαῖες προσβάσεις γιὰ τὴν οὐσιαστικὴ ἐπαφὴ μὲ τὸν κόσμο. Μάλιστα, μὲ τὰ
 σημερινὰ ἐκπληκτικὰ μέσα ἐνημέρωσης καὶ αὐτοψίας, πού παγιδεύεται ὁ ἄνθρωπος καὶ
 ἀδρανοποσιεῖται ἀπ' τὶς εἰκόνας καὶ τὶς ἐτοιμὲς ἰδέες, τὰ περιοδικὰ προσφέρουν κι ἕνα
 χῶρο ἀναπεπταμένης προοπτικῆς, γιὰ τὴν πνευματικὴ καλλιέργεια καὶ γιὰ τὴν ὑπαρξιακὴ
 ὀχύρωση τοῦ ἀτόμου. Γι' αὐτό, μπορούμε νὰ ὑποστηρίξουμε, ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε κα-
 τανοηθεῖ, αὐτὴ ἡ ἀνάγκη καὶ νὰ γίνετο, ἀπ' τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο ἀκόμα, εἰδικὴ προσπάθεια
 γιὰ τὴν ἀνάγνωση τῶν περιοδικῶν ἐκδόσεων, πρᾶγμα πού θὰ ὀδηγοῦσε, ταυτόχρονα, τόσο
 στὴν πλατύτερη μόρφωση τῆς βάσης, ὅσο καὶ στὴν ἄνθηση αὐτῶν τῶν ἐντύπων, πρὸς γε-
 νικὸν ὄφελος τῆς πατρίδας μας. Ἰδιαίτερα, στὸν τόπο μας, πού ἡ γλώσσα μας δὲν ὀμι-
 λεῖται ἔξω ἀπ' τὰ ἔθνη καὶ γεωγραφικὰ σύνορα καί, μέσα στὸν λήγοντα τοῦτον αἰῶνα,
 ἔχουν συμβεῖ συνταρακτικὰ γεγονότα πού ἔβαλαν σύνορα στὸ χρόνο, στὴν ἱστορία καὶ στὸν
 ὀρίζοντα τοῦ ἔθνους μας, πιστεύουμε πὼς ὁ σοβαρὸς περιοδικὸς Τύπος ἔχει ἕναν πρω-
 τ αγωνιστικὸ ρόλο. Διότι εἶναι συνδεδεμένος μὲ τὰ γεγονότα, τὰ περιστατικὰ καὶ τὰ πρό-
 σωπα κι ἔχει ἀποθησαυρίσει τὶς μνήμες καὶ τὴν θερμὴ διάσπρωση τῆς σύγχρονης ιστορι-
 κῆς, πνευματικῆς, πολιτιστικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, δίνοντας ἕνα ταμεῖο κι ἕνα πάνθεο,
 πού προοριάζει τὴν ὄντοτητα καὶ τὴν παρουσία μας στὸν διεθνεῖ χῶρο. Καί, σὲ συσχετι-
 σμὸ μὲ τὸν οἰκουμενικὸν ἄνθρωπο, πού ἐκκολάπτει τοῦτος ὁ αἰῶνας μὲ τὴν ἀπειλὴ καὶ
 τὰ νέφη τῶν μεγάλων μεγεθῶν, ἡ καλύτερη ἐγγύηση γιὰ τὴν ἐπιβίωση καὶ γιὰ τὴν ἀνάδει-
 ξή μας ἀναμέσον τῶν συγχρόνων λαῶν, ὅπου ἀφεύκτως θὰ ζήσουμε, πιστεύουμε ὅτι εἶναι
 αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ ἀπαγκίστωση ἀπ' τὶς παντοειδεῖς ἐξαρτήσεις πού φέρνει ὁ θρίαμβος τῆς
 τεχνολογίας. Ἄλλωστε, ἡ ἀπόσταση ἀπ' τὸν Ζέοντα πυρήνα καὶ ἡ καθαρὴ ὄραση μὲ τὴν
 νηφαλιότητα πού παρέχει ὁ χρόνος στὸν περιοδικὸ Τύπο, συνηθιστὸν μιὰ σοβαρὴ ἀφετη-
 ρία γιὰ τὴν προσπέλαση καὶ τὴν ἐκτίμηση τῶν πραγμάτων, πέρ' ἀπ' τὶς δεδομένες τροχιᾶς
 ἔξω ἀπ' τὴν δική μας (τὴν ἀτομικὴ) ἀνίχνευση.

Κάτω ἀπ' τὸ πρίσμα τῶν παραπάνω ἀπόψεων, πρέπει νὰ σημειώσουμε τὴν ἐπέτειο
 τῶν Πενήντα Χρόνων τῆς Ἐνώσεως Δημοσιογράφων Ἰδιοκτητῶν Περιοδικοῦ Τύπου, πού

γιορτάστηκε ἐφέτος (τὸν περασμένο Μάρτιο) στὶς αἰθουσες τῆς «Μεγάλης Βρετάνιας» καὶ ποῦ ἀποτέλεσε πολυσήμαντο γεγονός γιὰ τὸν πολιτικό, τὸν πνευματικό καὶ τὸν δημοσιογραφικό κόσμο. Στὴν ἐκδήλωση αὐτή, μάλιστα, ὁ Πρόεδρος τῆς "Ἐνωσης καὶ πνευματικός ἄνθρωπος κ. Βλάσης Σωκρατείδης, ποῦ εἶναι καὶ Ἀντιπρόεδρος τῆς "Ἐνωσης τῶν Δημοσιογράφων Ἐκδοτῶν Περιοδικοῦ Τύπου τῆς Ε.Ο.Κ. — ἀλήθεια, πόσο εὐκολύνεται ἀπ' τὴν ἀρμόδια Ἱγηρεσία τῆς Γενικῆς Γραμματείας Τύπου, γιὰ νὰ κινεῖται, κατὰ τὸν ἐπιωφελέστερο τρόπο γιὰ τὴν χώρα μας, μέσα σὸ καθεστῶς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κοινότητος; —, ἐκφώνησε τὸν πανηγυρικό λόγο μὲ τὸ τόσο ἐνδιαφέρον θέμα: «Ἡ κοινωμία τῶν πολιτῶν καὶ ὁ ρόλος τοῦ περιοδικοῦ Τύπου». Ἀκόμα, ἡ ΕΔΙΠΤ, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς Πεντηκονταετίας ἀπ' τὴν ἰδρυσὴ τῆς, ἀπένειμε ἀναμνηστικές πλακέττες μὲ διπλώματα στὴ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων, στοὺς Κυπρίους καὶ στοὺς Βορειοηπειρώτες Ἕλληνες, στὸν Ἀκρίτα Δάσκαλο, στὸν Ἑλληνα Ναυτικό καὶ στὶς Ἀδελφές Νοσοκόμους. Ἐπίσης, ἐνίσχυσε οικονομικά (ὡς διάκριση ἐθνικῆς ἀξίας) τὴν Σαμοθράκη, τὰ Αὐτιστικά Παιδιά, τὴν Ἐθνικὴ Ἐνωση κατὰ τῆς Ἐπιληψίας, στὴν Ἱερά Μονὴ Ἀγίας Αἰκατερίνης τοῦ Σινᾶ καὶ ἰδρυσε τρεῖς Βιβλιοθηκὲς σὲ ἰσάριθμα ὄρεινὰ χωριά τῆς Ἑλλάδος.

Ἐεκινώντας ἀπ' τὴν γιορτῆ, θὰ εἶχαμε νὰ προθέσουμε, πῶς ἡ ΕΔΙΠΤ, ἐκτὸς ἀπ' τὴν δημοσιογραφικὴ ἀντίληψη, ἔχει καὶ μιὰν ἄλλη ἄποψη γιὰ τὴν προσφορά, στοὺς ἐπιστήμονες, τοὺς συγγραφεῖς, τοὺς λογοτέχνες καὶ τοὺς καλλιτέχνες, ἐνὸς θήματος καὶ μιᾶς τρέχουσας δυνατότητας, γιὰ τὴν ἐκφρασὴ τους μὲς' ἀπ' τὰ ἐντυπῶ τῆς. Κι αὐτό, ποῦ δὲν εἶναι εὐκόλο καὶ ποῦ ἀντιστρατεύεται τὰ ἐπιχειρησιακὰ κριτήρια, τὸ ἐπιμίζονται τὰ μέλη τῆς, πολλὰ ἀπ' τὰ ὁποῖα προχωροῦν, ἀβοήθητα καὶ μοναχά, σ' ἓναν πολύμοχθον ἀγώνα γιὰ νὰ μὴ χαθοῦν οἱ γέφυρες τῶν γενεῶν σὲ τούτῃ τὴν πατρίδα.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΤΙΜΗΤΙΚΕΣ ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἐστία», μὲ συγκίνηση, δέχεται τίς τιμητικὲς συνδρομές, ποῦ ἐνέχουν, πέρ' ἀπ' τὴν βοήθεια γιὰ τὴν ἐκδόσὴ τῆς, ἓνα μήνυμα στήριξης καὶ καταξίωσης. Γι' αὐτό, θέλει νὰ εὐχαριστήσῃ, ἰδιαίτερα, τοὺς καλοὺς αὐτοὺς φίλους, συνεργάτες καὶ συνδρομητὲς τῆς, ποῦ προσφέρουν, μὲ αὐτὴν τὴν θυσία τους, τὴν καλύτερη δυνατὴ δικαίωση τῆς προσπάθειάς μας νὰ κρατήσουμε τούτῃ τὴν ἐπαλξή. Καί, στοὺς καιροὺς μας, μιὰ τέτοια πράξη παίρνει τὴν ἀξία τῆς ἠθικῆς συμπαράστασης καὶ συνιστᾷ τὴν ὠριανότερη ἐνθάρρυνση.

Ὑπὸ τὸ παραπάνω πνεῦμα, γιὰ λόγους ἱστορικῆς ἀναφορᾶς, καταχωροῦμε παρακάτω τίς ἐν λόγῳ συνδρομές.

1.— Σωτήρης Τσιλιγιάννης	δρχ.	4.000
2.— Οὐρανία Κουρτίδου	»	10.000
3.— Μάνθος Οἰκονόμου	»	3.500
4.— Οἰκογένειες Γκοδόσδη - Λούβαρη εἰς μνήμην Θάνου Πιπιπῆ	»	10.000
5.— Ἐξωραϊστικός Σύλλογος Μετσόβου	»	10.000
6.— Ἀρχιεπίσκοπος Ἀμερικῆς Ἰάκωβος	»	40.000
7.— Σπῦρος Κοκκινάκης	»	3.000
8.— Γιάννης Μπενέκος	»	5.000
9.— Φερενίκη Καλούδη	»	5.000
10.— Εὐγενία Μακρῆ	»	3.000
11.— Ἰωάννης Συγγούνας	»	3.000
12.— Βασίλης Λαζανᾶς	»	5.000
13.— Διονύσης Μιτάκης	»	4.000
14.— Ἀπόστολος Πάσχος	»	3.000
15.— Οἰκογένεια Νικ. Τζερμισιάνου εἰς μνήμην Νικ. Τζερμισιάνου	»	8.000

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ**Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΜΑΣ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ**

Portugal 9.8.89

'Αξιότιμε κύριε Δημ. Κόκκινε,

Διάβασα με άνπσυχία και θλίψη τὸ δημοσίευμα «Μιά προσπάθεια πὸ μὲνει χωρὶς ἀνταπόκριση» στὸ τεύχος 444 - 446, σελ. 252 - 254, τῆς «Η.Ε.». Δὲν εἶχα τὴν εὐχαρίστηση ὡς τὰ σήμερα νὰ γνωρίσω τὸν καθ. Α. Ράδο, ἀλλὰ ἔχω τὴν δυσάρεστη ἐμπειρία νὰ γνωρίζω τὰ προβλήματα πὸ ἀντιμετωπίζει.

Φυσικά, δὲν νομίζω πὼς τὰ λάθη τῶν ὑπευθύνων στὴν πολιτιστικὴ πολιτικὴ εἶνε τοῦ παρόντος, ἀλλὰ δυστυχῶς ἂν και γύρω μας ὅλα μεταβάλλονται, μερικὲς νοοτροπιὲς παραμένουν, ἀνεξιχνίαστες, ἴδιες. Ἡ ἀδιαφορία πὸ ἀφιερῶνουν οἱ κρατικοὶ παράγοντες τοῦ τόπου μας, εἴτε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα εἴτε στὸ ἐξωτερικό, σὲ σχέση μὲ ὀργανωμένες πολιτιστικὲς προσπάθειες τῶν Ἑλλήνων τοῦ Ἐξωτερικοῦ, εἶνε ἀκατανόητη σὲ σύγκριση μὲ τὰ ὅσα λέγονται γιὰ κακόβουλες προπαγάνδες «αἰωνίων ἐχθρῶν μας».

Καὶ γιὰ νὰ θάλουμε στὴν θέση τους τὰ πράγματα. Κακόβουλες προπαγάνδες ὑπάρχουν, ἀλλὰ και ἡ βοήθεια και ἡ συμπαράσταση γιὰ νὰ σιωπηθοῦν τὶς περισσότερες φορὲς περιορίζεται σὲ κουβέντες ἀπὸ μέρους τῶν ὑπευθύνων. Θάλεγε κανεὶς πὼς εἶνε ἐπίσημη ἀπόφαση ἡ συστηματικὴ ἀγνοία τῆς δουλειᾶς μας στὸ ἐξωτερικό, ἀφοῦ δὲν συμβαίνει μόνο στὸν κ. Α. Ράδο νὰ περιμένει τοὺς πρεσβευτικὸς ὑπευθύνους ἀπὸ τὰ 1973 - 74. Λιγώτερο, περιμένουμε ἐμεῖς ἀπάντηση στὶς συγκεκριμένες προτάσεις μας, ἀλλὰ ὅπως και νάχει τὸ θέμα ΠΕΡΙΜΕΝΟΥΜΕ.

'Αρμόδιος πρὸ καιροῦ σὲ συνέντευξη πὸ μοῦ παραχώρησε (και μοῦ πρόφερε και καφέ!) μοῦ εἶπε:

«Προτιμῶ νὰ βλέπω τοὺς ξένους νὰ μιλοῦν γιὰ τὴν κουλτούρα μας. Γιατὶ ἂν ἐμεῖς χρηματοδοτήσουμε ἢ συμπαρασταθοῦμε φανερά και ἐνεργὰ σὲ ὅποιες ἐκδηλώσεις, τότε μποροῦν νὰ μᾶς καταγγορήσουν και νὰ ποῦν πὼς πληρώνουμε και τὰ παρουσιάζουμε ὅπως θέλουμε. Ἔτσι χάνουν ἀξία οἱ ἐκδηλώσεις!».

Μπράβο, ἔτσι μιᾶνε οἱ ἀληθινοὶ Ἕλληνες. Ἐπειδὴ ἀγωνίστηκα χρόνια γιὰ τὴν ἴδρυση τοῦ Κέντρου μας (στὸ ὁποῖο και ὑφυπουργοὶ Πορτογάλοι και πνευματικοὶ ἄνθρωποι τῆς χώρας ἀνήκουν) ἀλλὰ ἔχω τὴν ἀτυχία νὰ εἶμαι Ἕλληνας... ὅλες οἱ προσπάθειές μου εἶνε κ ἄ λ π ι κ ε ς ! Δὲν εἶναι ἀνέκδοτο ὅ,τι σὰς γράφω' εἶνε γεγονός!

Κι ἄλλος μοῦ δήλωσε, ὅταν ζήτησα βοήθεια γιὰ τὸ Συμπόσιο πὸ ὀργανώσαμε: «Ἄν οἱ Πορτογάλοι θέλουν Βυζαντινὲς Σπουδές, νὰ τὶς κάνουν μὲ ἐξοδὰ τους!». Θεωρῶ προσβολὴ δηλώσεις τέτοιου περιεχομένου. Ἔτσι ἀρμοδίως ζητήσαμε νὰ μᾶς ἐνημερώσουν γιὰ ἄλλα θέματα πὸ ἐν καιρῷ θὰ θυγοῦν στὸ φῶς τῆς ἡμέρας. (Γιατὶ κι ἂν δὲν μᾶς ἀπαντήσουν θὰ τοὺς βοηθήσουμε ἐμεῖς δημοσιεύοντας, ὅπου σταθεῖ δυνατό, ντοκουμέντα!).

Ἄν οἱ Ἀμερικάνοι, οἱ Ρῶσοι, οἱ Ἀγγλοὶ, οἱ Ἴταλοὶ, οἱ Γάλλοι, οἱ Τοῦρκοι και οἱ Βούλγαροι (γιὰ ν' ἀναφέρω μόνο μερικοὺς) σκέφτονταν μὲ τὸ κεφάλι τῶν δῆθεν ἐδικῶν ἀρμοδίων μας, τότε στὰ σίγουρα ἐμεῖς θάμαστε οἱ καλύτεροι. Ἄλλὰ δὲν σκέφτονται. Καὶ ἔτσι ξοδεύουν δισεκατομμῦρια στὰ μορφωτικὰ τους προγράμματα στὸ ἐξωτερικό, στὰ ἴσοτιπτα τους, στὶς Βιβλιοθηκὲς τους στὴν ἀλλοδαπή. Κι ἐμεῖς; Ἐμεῖς ζητιανεύουμε ἀπὸ τοὺς ἀρμόδιους κάποια συμπαρά-

σταση, πού δὲν μᾶς δίνουν. Ντρέπομαι νὰ τὸ γράφω ἀλλὰ ἔτσι εἶνε: Οὔτε σ' ὅ,τι ὑποχρεωτικά πρέπει νὰ κάνουν ἢ νὰ συμπαρίστανται δὲν ἀνταποκρίνονται οἱ ἀρχές μας (καὶ μιῶ γιὰ ὅσες γνωρίζω).

Ἐδῶ στὸ ἐξωτερικό, ἡ ζωὴ μας δὲν εἶνε εὐκόλη. Γιὰ ὅσους φαντάζονται πῶς ἐμεῖς ὅλοι εἴμαστε ἐφοπλιστές ἢ διομήχανοι, ἄς σκεφτοῦν λιγάκι. Ἀγωνιζόμαστε γιὰ τὸν ἐπιούσιο μὲ τὴν ψυχὴ στὸ στόμα, καὶ τὴν καρδιά γεμάτη ἀμφιβολίες. Ἔτσι οἱ ἀποφάσεις τῶν γραφειοκρατῶν ὅπου κι ἂν βρίσκονται (δίπλα μας ἢ στὴν Ἀθήνα) πρέπει νὰ παίρνονται μὲ δάση ἀντικειμενικά κριτήρια κι ὄχι γνωμοδοτήσεις πού πολλές φορές οὔτε τίς γνωρίζουμε. Ἡ βοήθεια, συστηματικὴ, ἀνιδιοτελὴς καὶ ἐπὶ σοβαρῶν θέσεων δὲν εἶνε χάρη πού πρέπει νὰ μᾶς ἀμείβει ἀλλὰ ΔΙΚΑΙΩΜΑ πού κατακτοῦμε καθημερινὰ μὲ τὸν ἀγῶνα μας, ἐνῶ οἱ δῆθεν ἀρμόδιοι (ἢ θᾶναι ἀρμόδιοι στ' ἀλήθεια;) περιμένουν τὸν «πενιχρὸ» μισθὸ τους ἀναπαυτικά καθισμένοι, «θεοὶ» ἐνὸς πανθέου πού εἶνε ξεπερασμένο.

Ἐπισημῶς οἱ Ἕλληνες στὴν Πορτογαλία εἶνε πόσοι; 71!

Καὶ στὴν Ρουμανία; Σύμφωνα μὲ ρουμανικὴ στατιστικὴ, 1977, 6 - 607!

Ἄλλὰ δὲν μᾶς ἔλεγαν οἱ δάσκαλοί μας στὰ θρανία πῶς ἡ φυλὴ μας δὲν πρέπει νὰ κρίνεται μετρώντας κεφάλια, ὅπως στὰ κοπάδια! Τί νόημα θάχουν οἱ θερμοπύλες σὲ τέτοια περίπτωση; Ἄλλὰ ὑπάρχει κι ἄλλη περίπτωση. Ἴσως οἱ ἀρμόδιοι νᾶχαν δασκάλους διαφορετικούς ἀπὸ τοὺς δικούς μας.

Εἶναι καιρὸς νὰ ἀντιληφθοῦν ὅλοι, ὄχι μόνο οἱ ἀρμόδιοι, ὅτι οἱ Ἕλληνες τοῦ Ἐξωτερικοῦ ἀποτελοῦν ἓνα ΚΕΦΑΛΑΙΟ γιὰ τὴν «Μητρόπολη». Ἡ διαχείρισή του εἶνε ὑπόθεση σοβαρὴ καὶ ὑπεύθυνη. Χρειάζεται προσοχὴ καὶ παρακολούθησιν. Χρειάζεται θυσίες. Γιατί ἡ διατήρησις αὐτοῦ τοῦ ζωντανοῦ Κεφαλοῦ εἶνε ζωτικῆς σημασίας γιὰ τὸν Ἑλληνισμό. Χάθηκαν, γιὰ λόγους πού δὲν προτίθεμαι νὰ ἐξετάσω, ἀνθρώρες παροικίες στὴν Αἴγυπτο, στὴν Τουρκία, στὴν Ρουμανία κλπ. Μαζί τους ἐξαφανίζονται τὰ τελευταῖα ἴχνη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Ἑλληνισμοῦ, στὸν ὁποῖο φαίνεται πῶς ἡ πίστη χάνεται. Καὶ στ' ἀλήθεια, ὅποιος χάνει ὅ,τι τοῦ ἀνήκει, μπορεῖ νὰ τὸ ξαναβρεῖ ἢ νὰ τὸ ξαναδημιουργήσει. Τώρα ὅποιος χάνει τὴν πίστη καὶ τὴν ἐλπίδα του σ' ὅ,τι τοῦ ἀνήκει, προετοιμάζεται νὰ χάσει ὅ,τι τοῦ ὑπολείπεται!

Σύμφωνα μὲ στοιχεῖα τοῦ ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, περί τις 4.800.000 Ἕλληνες κατοικοῦν στὸν κόσμον. Αὐτὸ σημαίνει πῶς ἴσως ἄλλοι τόσοι ζοῦν μὲ ξένες ἰθαγένειες. Αὐτὸ τὸ συνολικὸ νούμερο ἀποδεικνύει πῶς ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος εἶνε ἴσος μὲ τὸν ἀπόδημο Ἑλληνισμό. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα καθένας μπορεῖ νὰ θγάλει τὰ συμπεράσματά του.

Μὲ τὴν ἐλπίδα πῶς ἡ γραφὴ μου, ἂν καὶ δὲν εἶνε εὐχάριστη σὲ πολλούς, θὰ μπορέσει νὰ βοηθήσει, μένω

Μὲ τιμὴ καὶ φιλία
ANDPE JEAN PARASCHI
APT. 49 — 2655 ERICEIRA
PORTUGAL

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΡΗΝΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΦΙΛΙΑ

Στὶς καλοκαιρινὲς ἐκδηλώσεις, ἀξιοπρόσεκτα εἶταν τὰ φολκλορικά συγκροτήματα, πού ἔφερε κι ἐφέτος ὁ γνωστὸς Ἑκπολιτιστικὸς καὶ Λαογραφικὸς Σύν-

δεσμος «Καλαρρύτες». Έτσι, στις 11 'Ιουλίου, στο υπαίθριο θέατρο τής Ε.Η.Μ., άκούσαμε και είδαμε τα συγκροτήματα «Πυρός» τής Νάουσας, «Πιερίδες Μούσες» τής Κατερίνης, «Πολιτιστικός Σύλλογος Ζαγορισίων», «Καλαρρύτες», τής Ταυλάνδης (Μορφωτικού Κέντρου CHONBURI) και του Μεξικού (BALLET FOLKLORIKO DEI ESTADO DE COAHUILA τής πόλης SALTILLO). Την βραδιά όργάνωσε ο Σύνδεσμος «Καλαρρύτες», μέσα στα πλαίσια έκδηλώσεων για την ειρήνη και την φιλία τών λαών. Καί, πράγματι, ή σύνδεση μέσ' άπ' τις συναντήσεις αυτές, είναι ή καλύτερη δυνατή γνωριμία, γιατί υπάρχουν κάποιες κοινές φλέβες για όλους τούς λαϊκούς πολιτισμούς. Καί αυτό άποτελεί, στην προσπάθεια προσέγγισης τών συγχρόνων ανθρώπων, μιá μεγάλη ύπηρεσία που τιμάει ιδιαίτερα τόν Σύνδεσμο Καλαρρυτών, ενώ δημιουργεί παράλληλα και ένα θεσμό για την πόλη μας, που εμπλουτίζει τις καλλιτεχνικές έκδηλώσεις και τις ανταλλαγές, σ' αυτόν τόν τομέα. Καί άκόμα, έκτός άπ' τó θέαμα και τήν μουσική, κάνει έμās όσο και τά συγκροτήματα που συμμετέχουν νά αναλογιζόμαστε, ότι πέρα άπό σύνορα, οί διάφορες φυλές και λαοί είμαστε πρώτ' άπ' όλα άνθρωποι. Καί όταν βλέπουμε αυτό τó συνονθύλευμα μελωδιών και νέων που χορεύουν, νιώθουμε ότι υπάρχουν, μέσ' άπ' όλ' αυτά, κοινές ανάγκες τών λαών, που εκφράζονται με τήν κοινή γλώσσα του τραγουδιού, τής μουσικής και του χορού. Έπομένως, αυτές οί έκδηλώσεις ειρήνης και φιλίας, γεννούν στις συνειδήσεις μας τά αισθήματα και τήν συνομιλία σχετικά με αυτές τις έννοιες (που άποτελούν σήμερα οικουμενικό ιδεώδες), για τις όποιες, άν και μιλάμε συχνά, έχουμε ανάγκη για μιá μεγαλύτερη έμβάθυνση.

Τά έλληνικά συγκροτήματα, έφοδιασμένα με καλές στολές και άρτιο άριθμό χορευτιών, παρουσιάζοντας μιá ποικιλία έλληνικών χορών, ζέσταναν τήν άτμόσφαιρα και «μίλησαν» στην καρδιά τών Μεξικανών και τών Ταυλανδών. Αυτό φάνηκε ιδιαίτερα, στο τέλος, όταν χόρεψαν όλοι σέ έλληνικούς σκοπούς, πολλοί ξένοι έπιασαν σωστά τά θήματα και τούς ρυθμούς. Σ' αυτό τó σημείο, καθώς και στην ανταλλαγή «συμβολικών» δώρων, τονίστηκε χαρακτηριστικά η ιδεολογική πλευρά του πνεύματος αυτής τής έκδήλωσης.

Οί Ταυλανδοί μās έφεραν μιá γεύση άπό τόν έξωτισμό και τήν τόσο ένδιαφέρουσα κουλτούρα τους, μέσ' άπό μιá άσκημένη ευαισθησία κινήσεων, που εξέφραζε τó «κλασικό» εκείνο βάθος τής ιεροπρέπειας που έχουν οί ρίζες του χορού τους. Άξιοπρόσεκτα, επίσης, είταν και τά μουσικά τους όργανα, έτσι που ή φολκλορική όμορφη μουσική τους συνδυάζονταν περίφημα με τούς καλοζυγισμένους χορούς, οί όποιοι με τήν όμορφιά, τήν ήρεμία και τήν άνάμνηση τής ιεροτελεστίας στις έκφραστικές κινήσεις τών χορευτών, ζωντάνεψαν μιá όμορφη και πλούσια παράδοση. Οί γεμάτες χάρη και λεπτότητα κινήσεις τών χειριών και ποδιών τους, καθώς και οί όλιγομίλητες και τόσο καλά έναρμονισμένες στο κλίμα πλαστικές άξιοποιήσεις του σώματός τους, κατόρθωσαν νά δώσουν ένα θαυμάσιο σύνολο δεμένο με τήν μουσική του.

Έπίσης, χάρá και κέφι έδωσε, σ' αυτήν τήν βραδιά, και τó συγκρότημα του Μεξικού. Άξιοσημείωτο είναι: τó ότι όλα τά μέλη του (μουσικοί και χορευτές) είναι νεαρά άτομα και ότι, παρ' όλο που έχει μόνο 17 χρόνια άπ' τήν ίδρυσή του, τó γκρουπ αυτό παρουσιάζει ένα πραγματικό ένδιαφέρον. Διότι, με τήν ποιητική διάθεση, τούς χαρούμενους χορούς και τά τραγούδια τους, μās μετέφεραν μιá χρωματιστή νότα άπό τó μακρινό Μεξικό, χώρα με πλούσια παράδοση. Ρυθμικός και εκτελεσμένος με άκρίβεια, ό χορός τών Μεξικανών, νίκησε τις δυσκολίες στην έσωτερική δομή του. Καί ό θόρυβος άπ' τά κτυπήματα τών ποδιών τους κατάφερε νά τονίζει με συνέπεια τó ρυθμό και τήν μελωδία.

Με τὰ χαρούμενα χρώματα τῶν στολῶν, διαίτερα ὁ χορὸς τῶν κοριτσιῶν, ἔδωσε φρεσκάδα στὴν ὅλη ἀτμόσφαιρα. Τὰ μεγάλα συμπέρος καὶ τὸ σύνολο τῶν χορῶν καὶ τῶν τραγουδιῶν τους, μᾶς ἔκαμαν νὰ ἀναπολήσουμε τὴν χώρα ὅπου ἀναπτύχθηκαν οἱ τόσο ἐνδιαφέροντες ἰνδιάνικοι πολιτισμοί.

Σὲ ὄλους ὅσους συμμετείχαν, σ' αὐτὴ τὴν πραγματικὴ συνάντηση εἰρήνης καὶ φιλίας, ἀξίζουν θερμὰ συγχαρητήρια.

ΑΜΑΛΙΑ Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΥ

ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΧΑΡ. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟ

Τὰ Γιάννινα τίμησαν ἰδιαίτερα τὸν Καθηγητὴ τῆς Ἱατρικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων καὶ συμπολίτη τους Χαρ. Μουτσοπούλο, μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐκλογῆς του, ἀπ' τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, ὡς Ἀντεπιστέλλοντος Μέλους αὐτῆς. Καὶ ἡ αὐθόρμητη προσέλευση, στὴν γιορτὴ ποὺ ὀργάνωσαν, γι' αὐτὸν τὸν σκοπὸ, τὸ Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων καὶ ἡ Ἑταιρεία Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν, ὑπῆρξε μιὰ συγκινητικὴ ἱκανοποίηση καὶ μιὰ στέψη, στὸν ἴδιο τὸν τόπο τοῦ τιμώμενου, ποὺ ἐξέφραζε τόσο τὴν συμμετοχὴ τοῦ κοινοῦ ὅσο καὶ τὴν δικαίωση τῶν κόπων τοῦ Καθηγητῆ. Γιατί, πέρ' ἀπ' τὸ τυπικὸ τῆς ἐκδήλωσης αὐτῆς, ἡ συνειδήση πῶς ἡ τιμὴ τῆς ἐκλογῆς ἀντανακλᾷ καὶ στὴν γενέθλια πατρίδα καὶ στοὺς γονεῖς Ἡπειρώτες, ἔδωσε μιὰ διάσταση κοινότητας τοῦ γεγονότος, ποὺ οἱ Γιαννιώτες τὴν νιώθουν ὡς ἀξία καὶ κεφάλαιο δικό τους.

Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», ποὺ ἔγραψε γιὰ τὴν προσφορά στὴν ἐπιστῆμη καὶ στὴν πατρίδα τοῦ Χαρ. Μουτσοπούλου, συγχαίρει τὸν διακεκριμένο αὐτὸν Ἡπειρώτη ἐπιστήμονα, ποὺ τιμᾷ τὸν τόπο, ἔχει ἓνα ὄνομα στὸν διεθνεῖς ἐπιστημονικὸ χώρο καὶ ἀποτελεῖ μιὰ ὄντοτητα γιὰ τὸ Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΠΕΝΘΗ

ΑΝΤΩΝΗΣ ΜΥΣΤΑΚΙΔΗΣ

Πέθανε στίς 18 Ἀπριλίου 1989 στὸ Μάλμο τῆς Σουηδίας ἓνας ἀπὸ τοὺς πῖο φλογεροὺς ἀγωνιστὲς τῶν δικαίων αἰτημάτων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τῆς ἀγνῆς ἐλληνικῆς γλώσσας καὶ ταυτόχρονα ἓνας ἀκούραστος ὑπερασπιστὴς τῆς Κύπρου. Γεννήθηκε στίς 12/25 Ἰουνίου, στὸν Ἄλμυρό, ἀπὸ γονεῖς ποὺ ἡ ρίζα τους ἦταν στὴν Μεσομβρία, τὸ σημερινὸ Νεσέμπαρ τῆς Βουλγαρίας. Αὐτὴ ἡ ρίζα του φαίνεται νὰ ὑπῆρξε ἡ αἰτία ποὺ τὸν ἔκαμε νὰ ὑπογράψει μὲ τὸ ψευδώνυμο «Μεσεβρηνός».

Τὸ 1915, ἔνεκα τῆς δύσκολης κατάστασης ποὺ δημιουργήθηκε στὴν Βουλγαρία μὲ τὴν ἔνταξή της στὸ πλευρὸ τῆς Ἀντάντ, ἡ οἰκογένειά του κατέφυγε στὴν γειτονικὴ Ρουμανία, καὶ δὴ στὴν πόλη Κωνσταντζα, ὅπου ὁ πατέρας του μετῆρχετο τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἐμπόρου. Ὁρφανὸς ἀπὸ μάνα, ἀνατράφηκε ἀπὸ τὴς δυὸ θεῖες του, ἀδελφὲς τῆς μητέρας του, πρὸς τὴς ὁποῖες ἔδειξε μεγάλο σεβασμὸ καὶ εὐγνωμοσύνη γιὰ τὸ ἔργο ποὺ εἶχαν ἀναλάβει. Ἐτρεφε ἰδιαίτερη ἀγάπη γιὰ τὴν ἀδελφή του, Κατίνα Παπαδοπούλου, ποὺ ὑπηρέτησε σὰν καθηγήτρια ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν στὸ Βουκουρέστι κι ὅπου ζεῖ τώρα σὰν συνταξιούχος.

Ὁ Ἀντώνης Μυστακίδης ἐξακολούθησε τὴς σπουδὲς του στὸ Ἑλληνικὸ Γυ-

μνάσιο του Βουκουρεστίου, όπου διακρίθηκε όχι μόνον για τις λαμπρές επιδόσεις του αλλά και για τὸν ἄμεμπτο χαρακτήρα του. Μετὰ τις λυκειακές του σπουδές στὰ γνωστὰ ρουμάνικα λύκεια τοῦ Βουκουρεστίου («Ἅγιος Σάββας» καὶ «Μιχαὶ Βιττάζου»), παρακολούθησε πανεπιστημιακές σπουδές στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Βουκουρεστίου μὲ ἄριστα ἀποτελέσματα. Τὴν περίοδο πού ἐζήσῃε στὴν Ρουμανία, μετέφρασε στὰ ρουμάνικα τὸ μυθιστόρημα «Κόκκινος θράκος» τοῦ Γρηγ. Ξενοπούλου. Ἐπίσης ἔκανε μεταφράσεις ἔργων πολλῶν Ρουμάνων ποιητῶν, ἰδίως τοῦ Ἐμινέσκου. Τὸ 1940 κατεβαίνει στὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ πολεμήσῃε κι αὐτὸς ἐνάντια στὴν εἰσβολὴ τῶν φασιστικῶν ὀρδῶν. Τὴν περίοδο 1953-1957 ἐργάσθηκε σὰν καθηγητὴς στὸ Κάιρο γιὰ νὰ ἐγκατασταθεῖ ἀργότερα ὀριστικὰ πλέον, ὕστερα ἀπὸ τόσες περιπλανήσεις, στὴν Σουηδία, ὅπου δίδαξε ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν στὶς παρτισημιακές πόλεις Λούντ, Γκόνεμποργκ καὶ Κοπενχάγη. Ἡ δραστηριότητά του στὴν Σουηδία στέφθηκε ἀπὸ μεγάλη ἐπιτυχία, κι ἂν σήμερὰ ἀρκετοὶ Σουηδοὶ ἐπιστήμονες μιλοῦν ἄμεμπτα τὴν νεοελληνική, αὐτὸ τὸ χρωστᾶν στὸν ἀκούραστο Ἀντώνη Μυστακίδη. Ἡ διάλεξη πού ἔκαμε πρὸ τεσσάρων ἐτῶν στὸ Σουηδικὸ Ἰνστιτούτο, στὴν Ἀθήνα, στέφθηκε ἀπὸ μεγάλη ἐπιτυχία κι ἔδειξε τὴν σοβαρότητα τῶν ἐρευνῶν του.

Παραθέτουμε παρακάτω τὸν ἐπικήδειο λόγο, πού ἐξεφώνησε ὁ Γιώργος Σπανός, ἐν ὀνόματι τοῦ Κυπρο-Σουηδικοῦ Συλλόγου τῆς Στοκχόλμης:

«Δάσκαλε ἀγαπημένε,

Ἡ προδομένη ἐλληνικὴ γλῶσσα ἦταν τὸ πρῶτο σου πάθος, πού κράτησε μιὰ ὀλόκληρη ζωὴ. Ἡ προδομένη ἐλληνικὴ Κύπρος ἦταν τὸ πάθος τῶν τελευταίων χρόνων τῆς ζωῆς σου. Ἡ συρρίκνωση καὶ ἡ σύμπτυξη τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὸ ἄγχος κι ὁ καημὸς σου. Οἱ ἀγῶνες σου γιὰ τὴν προδομένη ἐλληνικὴ γλῶσσα δικαιώθηκαν καὶ φεύγεις, εἴμαστε γι' αὐτὸ σίγουροι, ἱκανοποιημένοι. Οἱ ἀγῶνες σου ὅμως γιὰ τὴν δικαίωση τῆς προδομένης Κύπρου δὲν ἐκπληρώθηκαν κι ἦταν αὐτὸ τὸ σαράκι πού σ' ἐτρωγε...

Πρὶν δέκα χρόνια, τὸν Δεκέμβρη τοῦ '79, τὸ Δ.Σ. τοῦ Κυπρο-Σουηδικοῦ Συλλόγου Στοκχόλμης, πού ἐκπροσωπῶ σήμερα στὴν κηδεῖα σου, μὲ ὁμόφωνη ἀπόφασή του σὲ ἀνακήρυξε ἐπίτιμο μέλος τοῦ Συλλόγου μας. Οἱ λόγοι πού μᾶς ἔκαναν νὰ πάρουμε τὴν ἀπόφαση ἐκείνη ἦταν ἡ μεγάλη ἀγάπη καὶ τὸ πάθος σου γιὰ τὴν Κύπρο καὶ ἡ μὲ χίλιους τρόπους συμπάρασσά σου στὸν ὄγωνα καὶ τὸ δρᾶμα τῆς.

Βέβαια, στὴν ἀπόφασή μας αὐτὴ, μετρήσαμε κι ἄλλα πολλά. Τὸν βίο καὶ τὴν πολιτεία σου, τὴ συμμετοχὴ σου στὴ μοίρα τοῦ τόπου σου καὶ τοῦ λαοῦ σου. Μὲ συνέπεια καὶ παραδειγματικὴ ἀφοσίωση, μὲ ἐφηβικὸ ζῆλο καὶ νεανικὸ ἐνθουσιασμὸ συνέχισες περήφανος κι ἀκούραστος τὸν δρόμο σου καὶ τίμησες μὲ ὅλα αὐτὰ τὸν Ἑλληνισμό στὰ ξένα. Ὡς πνευματικὸς δημιουργὸς στάθηκε στὴν πρώτη γραμμὴ τοῦ πνευματικοῦ μετώπου. Στὴν ἐπιθυμία μας νὰ δώσουμε μιὰ ἀμυδρὴ, ἔστω, εἰκόνα τῆς προσωπικότητάς σου, σεβαστέ μας δάσκαλε, θὰ ἀναφερθοῦμε καὶ στὰ λόγια ἐνὸς μεγάλου Νεοέλληνα, τοῦ Νίκου Καζαντζάκη: 2 Ἰουλίου 1956: «Τὸν Ἀντώνη Μυστακίδη πού ἔερεῖς καὶ θὰ ἔερεῖς καὶ τις ἀρετές του. Τίμιος, μορφωμένος, ἐργατικὸς ἄνθρωπος, μὲ συνείδηση, ἀγνός.»

ΜΑΡΙΑ ΜΑΡΙΝΕΣΚΟΥ - ΧΥΜΟΥ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΑΝΑΓΚΑΙΑ ΕΞΗΓΗΣΗ

Θὰ ἤθελα νὰ κάμω γνωστὸ, τόσο στοὺς ἀγαπητοὺς συναδέλφους πού μὲ τιμοῦν μὲ

τὴν ἀποστολὴ τῶν βιβλίων τους, ὅσο καὶ στοὺς συνεργάτες τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» πού στέλλουν κριτικὲς γιὰ βιβλία, πῶς κάνουμε ὅ,τι μᾶς εἶναι δυνατόν ν' ἀνταπο-

κριθούμε απέναντί τους. Και, ακόμα, ότι γνωρίζουμε τους κόπους, τις θυσίες και τις προσδοκίες που έχει ένας συγγραφέας ή ένας ποιητής (ιδίως οι νέοι) που δίνει στην κυκλοφορία το έργο του, καθώς και την απογοήτευση που νιώθει, όταν αυτό περνάει χωρίς να παρουσιαστεί, σαν ένα πνευματικό γεγονός, απ' τις στήλες της κριτικής ενός περιοδικού. Γι' αυτό, όχι μονάχα αναγνωρίζουμε το δίκιο τους, αλλά και διαθέτουμε αρκετές απ' τις σελίδες της «Ηπειρωτικής Έστιας», παρ' όλο που το ύψηλο κόστος της έκδοσης μας υποχρεώνει, κάθε τόσο, σε περιορισμό τους.

Ξεκινώντας απ' την παραπάνω πραγματικότητα, ζητούμε την κατανόηση για την αδυναμία να καταχωρήσουμε περισσότερες κριτικές, παρ' όλη την καλή διάθεση και τον απεριόριστο σεβασμό στα βιβλία και στις συνεργασίες που έρχονται στο περιοδικό (είναι εκατοντάδες κάθε χρόνο). Πάντως, εκτός απ' την βιβλιογραφική παρουσίαση, που γίνεται για όλα ανεξαίρετως, φροντίζουμε να διαβάζονται, στον κύκλο των φίλων και των συνεργατών μας, όσο γίνεται πιο πολύ.

Δ. Κ.

Νίνας Κοκκαλίδου - Ναχμία : «ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ» (διηγήματα), Θεσσαλονίκη, 1988.

Η πεζογραφία της Νίνας Κοκκαλίδου - Ναχμία κρατεί μὲν εσωτερική δραση και κάποια ρεαλιστική αίσθηση, που δίνει την ποίηση χωρίς φιλολογία, άμεση, άπλη καί, μέσ' από ένα μουσικό φάσμα λέξεων, φορτωμένη από διύλισμένη συγκίνηση. Καί στην μορφή, επίσης, ή συγγραφέας έχει μὲν άφανή άφαίρεση του περιττού κι έναν υπέρποντα κορμό μυθογονίας, που κάνει την γραφή της να είναι πράγματι μὲν κατάκτηση, τόσο πολύτιμη για την σύγχρονη πεζογραφία μας, ή όποια λεηλατείται κυριολεκτικά απ' τους άφελεις «πρωτοπόρους». «Ετσι, τὰ διηγήματα τούτα, που έρχονται ύστερ' απ' τὰ μοναδικά εκείνα μυθιστορήματα «Τηλεφωνικό Κέντρο» καί «Άγωνα γραμμή», καθώς είναι

σύντομα και κινούμενα μέσα σ' έναν ύπαρκτο σχεδόν χώρο, έχουν ακόμα και την ψυχική φόρτιση των θωμένων περιστατικών, την ελεγχόμενη διάσταση του χρόνου και την ώριμότητα μὲς βαθειάς περιήγησης στην καθημερινότητα. Κι αυτό τους δίνει ένα λιτό ύφος, μὲν κοντινή απόσταση απ' την αλήθεια και κάποιαν άφή διάθλασης, για να έπικοινωνει κανείς με την ροή του χρόνου και με τις εικόνες ενός ψυχικού τοπίου. Γιατί, εκτός απ' την αρχιτεκτονική της εσωτερικής οργάνωσης της αφήγησης, ή Νίνα Ναχμία κατορθώνει να αποκαθαίρει το λόγο, χωρίς καμμία ήχηρή επίδειξη, φτάνοντας ως την άφατη όμορφιά που φέρουν οι άπειραχτες λέξεις, όταν ξέρει και μπορεί κανείς να τις ανανεώνει με την προσωπική του συμμετοχή, χωρίς εκείνες τις άνεκδιήγητες απόπειρες «γλωσσοπλασίας», που τόσο έχουν τραυματίσει την γλώσσα μας.

Μέσα στις σύντομες αυτές τοιχογραφίες, που συγκροτούν τὰ διηγήματα της «Διά χειρός» ιστόρησης — που θυμίζει την ιερότητα της άγιογραφικής παράδοσης — της Νίνας Κοκκαλίδου - Ναχμία, άντανεκλάται, σε ζωσα μορφή, ή ύπαρξιακή κατάσταση των συγχρόνων ανθρώπων που έρχονται πάνω σε μὲν γέφυρα παρελθόντος, μ' έναν τρόπο οίκετο και σοφό, για να δώσουν μὲν χλωρή ρίζα και μὲν ζωσα άρτηρία στον άφουδατωμένον τούτον καιρό. Γι' αυτό, άκριβώς, προσφέρουν μὲν όχθη και δίνουν μὲν ρωγμή, στην αναζήτηση ενός δικού μας όρίζοντα, για την ένατένιση του έκπληκτικού τούτου αιώνα με τὰ θαυμαστά έπιτεύγματα και την πτώχευση του διαψευσμένου ανθρώπου.

Πάνου Ν. Παναγιωτού : «ΟΙ ΚΑΣΤΟΡΕΣ» (ποίηματα), Αθήνα, 1987.

Ό Πάνος Παναγιωτούνης, θέβαια, δέν έχει ανάγκη από αξιολογήσεις, γιατί είναι ένας απ' τους μεγαλύτερους επώνυμους σύγχρονους ποιητές μας, που διάστρωσε στην ποίηση των χρόνων μας έναν σπάνιο

εὐώδη ἑλληνικό λυρικό λόγο, κατάφορτον ἀπὸ ἐνανθρωπισμένο, μὲ μνήμες καὶ χρόνο, ὑπαρχτὸ ἑλληνικό τοπίο. Καί, μέσα ἀπ' αὐτὴν τὴν ἰδιόζουσα αἴσθηση, ποὺ εἶναι πάντα ζεντημένη μὲ τὰ χρώματα καὶ τὴν ρέουσα μορφή τῆς πατριδας, κατόρθωσε νὰ δέσει, ὅπως τὸ ἄνθος σὲ καρπὸ, τὴν ὑπαρξιακὴ ἀγωνία καὶ τὴν ἀπόσταση τῆς ἡλικίας, δίνοντας αὐτὴν τὴν κοντινὴ αἰωνιότητα τῆς καθημερινότητας στὴν ποίησή του. Μάλιστα, τὸ ἐσώτερο τοῦτο σύμπαν, ποὺ αἰσθεῖται στοὺς «Κάστορες» (Τὰ μικρὰ λυρικά), ὅπως τὰ ὀνομάζει σὲ παρένθεση, κρατεῖ μιὰν ὄριμη φιλοσοφικὴ γύρη, ποὺ νοτίζει μὲ τὴν ἄχνα τῆς ὀπώρας, ἀπὸ κάποιον ἐαρινὸ φθινόπωρο, αὐτὴν τὴν ἐξαισία λυρικὴ σκηνογραφία, κάνοντας τὴν ζωὴ νὰ ἔρχεται, μέσ' ἀπ' τὴν παράδοση καὶ τὶς ἐποχές, πάνω στὸν ἴστό τῆς νεοελληνικῆς μυθολογίας. Ἔτσι, μποροῦμε νὰ ποῦμε, ὁ Πάνος Παναγιωτοῦνης, μὲ τὴν λυρικὴ τούτῃ μυθολογία του, προσφέρει κι ἕναν ἀκόμα ἀμυγτὸ, ποὺ χυσιέται ἀπ' τὴν μουσικὴ καὶ τὴν ἀντανάκλαση μιᾶς κρυσταλλομένης δροσσοῦ πάνω στοὺς ἀνθοὺς τῆς αἰλῆς μὲ τὶς μαντζουράνες καὶ τὰ ὄνειρα τῆς ἑλληνικῆς γειτονίας, ἐνῶ ἀγγίζει τὴν μνημειακὴ σηματοδότηση τῆς βαθύτερης θεώρησης, μέσ' ἀπ' τὴν ἀπλότητα, γιὰ τὴν φοινητεία καὶ τὴν ἀποτίμηση τῆς ζωῆς, ἔξω ἀπ' τὶς οὐδέτερες περιχαρακώσεις τῆς πεπερασμένης διαλεκτικῆς. Καί, μὲ τὶς ἀφετηρίες αὐτές, πέρ' ἀπ' τὶς γήινες σημάσεις τῶν κοινῶν τόπων, ἐξέρχονται, δίνοντας πορείας ἀποδημητικῶν στὸν ἀτέρμονα ὀρίζοντα, κάποιες ἀνταύγειες μεταφυσικῆς ἔλξης, νὰ σύρουν τὶς λέξεις πολὺ πέρ' ἀπ' τὴν ἀθέατη πλευρά.

Τὴν πολιτεία τὴν / γνώριζα, τώρα ἔχω / τὴ νέα της αἴσθησι. / Ἐρωτηματικά δὲν τὴν / ἀγγίζουν... Νέα αἴσθησι / ἀπὸ γεύση ξυνοῦ μήλου καὶ ἀνθῶν, / ... Καλάθια μὲ ὄσα καὶ ὄστρακα / φύλλα μεγάλα τῆς ουκιᾶς / ὄριμα κίτρα καὶ λεμόνια / ἐνῶ ἀνθεῖ ἡ ἄκρη τοῦ γιαιλοῦ...

Ἄ θ α ν. Β. Ν τ α ο υ σ ἄ ν η :
1) «ΓΥΜΝΟ ΠΑΡΟΝ» (ποιήματα),

2) «ΒΟΥΒΟΙ ΤΡΟΠΙΚΟΙ» (ποιήματα), Ἀθήνα, 1986.

Μαζὶ μὲ τὴν φορτωμένη νύχτα καὶ τὸν ἥρεμο κάματο, ποὺ διαπνέει μιὰ ποίηση ἀπ' τὸ τροπικὸ κλίμα μὲ τὶς διαθλάσεις μιᾶς σιωπηλῆς ἔκστασης, ποὺ ἔφερε στὴν ποίησή μας ὁ Ἄθαν. Νταουσάνης («Ὀμηρος Σᾶνς») καὶ διαπότισε μ' ἕνα θαμβωτικὸ λωτὸ τὴν αἴσθησι τῶν λέξεων, φέρνει τώρα καὶ τὴν ὑπαρξιακὴ νόξη στὸν κῶρο τῆς ποιητικῆς θεώρησης. Ἔτσι, μὲ τὶς παραπάνω δυὸ συλλογές, ποὺ κρατοῦν αὐτὲς ἀκριβῶς τὶς δυὸ προσωπικὲς φλέβες τοῦ ποιητῆ, ἔχουμε μιὰ επέκταση τῆς πρόσβασης ποὺ μᾶς προσφέρει, ἔξω ἀπ' τὴν νάρκη καὶ τὶς παραισθήσεις τῆς τροπικῆς ἐπήρειας, γιὰ τὴν συνάντηση τῆς ζωῆς μέσ' ἀπ' τὸ ρίγος καὶ τὴν αἰκμηρότητα τῆς λιτῆς διαλεκτικῆς ποιητικῆς εὐφορίας. Γι' αὐτὸ, στὸ «Γυμνὸ παρόν» (ἰδιαίτερα), πέρ' ἀπ' τὴν βαθύτατη ἀνίχνευση τῶν αἰσθημάτων καὶ τὴν σηματοδότηση, νιώθουμε νὰ εἶναι κοντά μας, ὁ ἕνας ὀρίζοντα γνώριμο, ἡ ὁμορφιά καὶ ἡ ἀλήθεια τῆς ζωῆς, οὐλοισμένη μέσ' ἀπὸ ἕναν λόγο ἀποκαθαρμένης συγκίνησης. Γι' αὐτὸ, ἡ μετάβασι τούτη, ποὺ ἔχει κι αὐτὴ τὶς ἀναφορές καὶ τὶς ἀθέατες διασυνδέσεις της μὲ τὴν μνήμη τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, δὲν εἶναι μονάχα μιὰ ποίηση καθαρὴ, μὲ λυρικό ὑπόστρωμα καὶ βιωμένη γεύσι ὀνείρου, ἀλλὰ καὶ μιὰ κινούμενη ροὴ ἀποφλοιωμένων εἰκόνων, ποὺ παρουσιάζονται ὁ ἕνας καθρέφτη ὅπου συγκέονται τὰ ὄρια τῆς ἀντικειμενικῆς καὶ τῆς θολῆς διαχωριστικῆς γραμμῆς. Καί, μὲ τὴν φόρπιση ποὺ ἐνυπάρχει ἀπὸ κάποιον ἀπροσδιόριστο γαλβανισμό, ἡ ὑπαρξιακὴ ἀναφορὰ, ἔχοντας ἕνα διάνυσμα εὐρύτερης ἀπόστασης, δίνεται στὰ ποιήματα τοῦτο τοῦ Ἄθαν. Νταουσάνη μ' ἕνα φιλοσοφικὸ φάσμα, ποὺ χυσιέται τὸ λόγο μὲ τὴν προσωπικὴ του ζωὴ, πρᾶγμα ποὺ προσδίνει ἕνα ἀντίκρουσμα ἰδιάζουσας ἀξίας.

Γιὰ τὰ ἄλλα ποιήματα τῶν «Βουθῶν τροπικῶν», θὰ εἶχαμε νὰ θυμίσουμε τὴν πρωτόγνωρη, γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ποίηση, αἴσθησι τῆς τροπικῆς νύχτας καὶ τὴν καυ-

τή άφή τής ζωής στην άφρικανική χώρα, μέσ' άπ' τήν προηγούμενη ποίηση του Α. Νταουσάνη (για τήν όποία, άλλωστε, έχουμε γράψει από τις ίδιες τούτες στήλες). "Ετσι, και στήν συλλογή τούτη, αὐτή ή διαπεραστική παραίτηση, πού ξερεται με τήν νάρκωση τής παραληρηματικής συμμετοχής στό νόμο και στήν περιρρέουσα άτμόσφαιρα του χώρου, νοτίζει τις λέξεις και φέρνει έναν κόσμο, γιομάτον φτώχεια και έξωτικό θάμβος, στήν σύγχρονη νεοελληνική ποίηση.

"Ανθρωποι του γκρι, σκουροι, χωρίς φως, / άπόγονοι του Σίσυφου / περνώντας τον ήλιο / πού βασιλεύει φτάνουν ως τους θαλάμους, συχνά, / του "Αδη — πού είναι τυλιγμένος στην άδιάκοπη σιωπή, — / .....
..... "Ωχρα κινάβαρι και λουλακι, / γύρω, κόκκινο χλωμό του Σαγκάλ, / ..... "Ιανός με δυό πρόσωπα, πάντα, μουντές εικόνες παλιών θλίψεων.

Γι ώργου Άνω βολιώτη
(Γ. Ν. Παπαγεωργίου) : 1) «ΤΟ "ΣΧΕΤΙΚΟ" ΚΑΙ ΤΟ "ΑΠΟΛΥΤΟ" ΤΟΥ ΩΡΑΙΟΥ» (δοκίμιο), 2) «ΜΕΙΔΙΑΜΑΤΑ» (ποιήματα), Άθήνα, 1986.

Ο κριτικός στοχαστής και ποιητής Γιώργος Άνωβολιώτης (Γ. Ν. Παπαγεωργίου), πού έχει και τήν αξιολογότετη περιοδική έκδοση Γραμμάτων και Τεχνών «Σύγχρονη Σκέψη», είναι ένας άθόρυβος πνευματικός άνθρωπος, διανοούμενος, κριτικός και φιλόσοφος ποιητής, πού θα χρειάζονταν μια ειρύτερη παρουσίαση, για να πάρει τήν θέση πού δικαιούται. Γιατί, στήν εποχή τούτη με τά κενά είδωλα και τήν μέθη του λωτού, υπάρχουν πάντα ο μέγας κίνδυνος να κυριαρχούν οι φρονασκοϋντες και οι ταχυδακτυλουργοί, πού μπορούν να χαλάσουν τήν όραση και να κάμουν έναν νέον Έλπίνορα τόν σύγχρονον άνθρωπο. Γι' αυτό, άκριβώς, χρειάζονται στερεές βάσεις, για να στηρίξουμε τις νέες προσβάσεις, ιδιαίτερα στους ρευστούς και ευαίσθητους χώρους τής Τέχνης και τής φιλοσοφικής αναζήτησης.

Και ή προσφορά του Γ. Άνωβολιώτη άποτελεί, πράγματι, μια καθαρή σήμανση και μια ειρύτερη προοπτική θεώρησης, πού μας δίνει όχι μονάχα τήν διάσταση τής πνευματικής και καλλιτεχνικής άξιας, αλλά και τήν δυνατότητα να κατηύσουμε τήν άκρη ενός μίτου, για να συνομιλήσουμε με τόν χρόνο και για να συναντήσουμε τήν ύπαρξιακή άγωνία στην μεταφυσική της έσχατολογία.

Στο δοκίμιο «Τό σχετικό και τό άπόλυτο του 'Ωραίου» (μια διαώνια και δυσπρόσιτη άπόπειρα ψαύσης), μέσ' από μια διευρυμένη άναφορά, σε παγκόσμιο επίπεδο βιβλιογραφίας, κατορθώνει να άγγίζει τόν πυθμένα τής φιλοσοφικής και κριτικής έμβάθισης, μ' έναν λόγο έκκληρικής σαφήνειας. "Ετσι, στό θέμα τούτο, πού τόση άγνοια έχουν οι «μορφωμένοι» τής σύγχρονης παιδείας και των χοντρών πορτοφολιών, ο συγγραφέας δίνει μια θαυμάσια προσπέλαση, πού φέρνει πολύ κοντά, άκόμα και τόν μέσον άναγνώστη, στό έκθαμβωτικό φάσμα τής ανθρώπινης δημιουργίας, όπως άποτυπώνεται στην Τέχνη. Η πολυπλευρη μόρφωση, ή αντίρρηση μιας ειδικής καλλιέργειας, ο έξοπλισμός τής γλώσσας και ή ποιητική διάχυση, δίνουν έδω στό συγγραφέα τή δυνατότητα να διαπραγματευθεί τό άκανθώδες τούτο ζήτημα και να δώσει, μ' έναν λόγο ρέοντα στόν αντίκατοπτρισμό και στό είδωλο του σύμπαντος, τήν αίσθηση και τήν συνείδηση του κόσμου. Πρόκειται, άναντίρρηση, για μια προσωπική κατάκτηση, πού φέρνει τόν Γ.Α. στην πρώτη γραμμή αὐτής τής πορείας, πέρ' άπ' τόν ντετερμινισμό και τό βεληνεκές των κοινών λόγων.

Στά «Μειδιάματα», πάλι, ο Γ. Άνωβολιώτης, με τήν όραση και τήν αίσθηση του ποιητή, εισκομίζει στην σύγχρονη ποίηση έναν λόγο δικό του, τό ίδιο στοχαστικό και λυρικό, άπ' όπου ή εικόνα τής ανθρώπινης παρουσίας παίρνει μιαν ύπαρξιακή άπόχρωση, φωτισμένη μάλιστα άπ' τήν χριστιανική αλήθεια. "Ετσι, με κάποιες νύξεις άπ' τήν γραμματεία μας κι άπ' τήν προσωπική βιοτή του ποιητή, οι στίχοι του κρατούν ένα άρωμα άπ' τή φιλοσοφική περιήγηση και,

στis κορυφώσεις αυτής της ποίησης, (ιδίως στο σημείο της μνήμης του ιερέα πατέρα του), αγγίζει έναν όριζοντα υποβλητικής άρθρωσης.

.....
 Η πεταλούδα κόσμησε την ήλιαχτίδα /
 στάση νότα και οιωπή / στὸν κάλυκα τῶν
 λουλουδιῶν..... / «Οὐκ ἔστιν ὤδε...»
 ὁ νεκρὸς... Ἄληθῶς! Ἀνέστη ὁ Θεός!

.....
 Ἐκεῖνο τὸ «Στῶμεν καλῶς» γοητευτικά ἰστάμενο / στὴν Ὠραία Πύλη
 τοῦ Ναοῦ τῆς Ζωῆς / ἀνεξιχνίαστη μαρτυρία αἰωνιότητας / .....

Καλὴν ἀντάμωση Πατέρα / στὸν κρινοδάχτυλο μίσχο τῆς Ἀνάστασης / στὴν ἀπρομέτρητη Ἑλπίδα.

Γεράσιμου Πνευματικὰ του : «**ΟΔΟΣ ΚΟΜΗΤΟΣ ΡΩΜΑ**» (ποιήματα), Μεσολόγγι, 1988.

Ὁ νέος τοῦτος ποιητής, πὺ ἔρχεται μέσ' ἀπὸ μιὰ διῦλισμένη ἀφαίρεση καθαρῆς ἀξίας, φέρνει μιὰ νέα αἴσθηση καὶ δίνει κάποια ἐσώτερη σήμανση, πὺ τὸν τοποθετοῦν ἀμέσως (σχεδὸν ἐξ ἐφόδου), στὸ πρῶτο ἐπίπεδο αὐτῶν πὺ ὑπόσκονται πολλά. Γι' αὐτὸ, θὰ εἶχαμε νὰ προσέξουμε, μὲ ἰδιαίτερο φωτισμὸ στὴν ἄρθρωση τῶν στίχων του, τὴν ἐνυπάρχουσα ἀπόσταξη ἐνὸς λυρικοῦ ὑποστρώματος, πὺ περνάει μέσ' ἀπὸ κάποια γαλθανισμένη αἴσθηση κι ἕναν ἀπορριπτικὸ ἔλεγχο λέξεων, γιὰ νὰ φτάσει ὡς τὴν καλύτερη δυνατὴ ἀπόδοση.

Γιὰτὶ, ὁ Γ. Πνευματικὰτος, ἔχει ἐπιτύχει νὰ δαμάσει τὴν παρόρμηση, νὰ ἐντείνει τὸν ἀθέατο φωτισμὸ καὶ νὰ τὸν ἐσταάζει, δικὴν κρυστάλλου, στὴν δικὴ του αἴσθηση, παρ' ὅλο πὺ ἔλλοχεῖ ὁ κίνδυνος τῆς ἀφηρημένης λέξης, σ' αὐτοὺς τοὺς χώρους, πὺ καταναγάζονται ἀπ' τὴν διαλεκτικὴ καὶ τὴν παρομοίωση. Ἔτσι, μὲ αὐτὲς τὶς δεδομένες βολές καὶ τὶς ὄντως ὑποσχετικὲς ἀφετηρίες, ὁ ποιητής κάνει μιὰ μεγάλη ἐκκίνηση, κυρωμένη ἀπ' τὴν

βαθύτερη ἐνατένιση καὶ τὴν εὐρύτερη σύνδεσή του μὲ τὴν ζωὴ καὶ τὴν ὑπαρξιακὴ του ὄντοτητα, γιὰ νὰ δώσει μιὰ καινούργια φωνή. Κι αὐτὸ, βέβαια, εἶναι μιὰ λαμπρὴ παρουσία καὶ μιὰ πολῦτιμη κατάθεση, γιὰτὶ εἰσφέρει, στὴν σύγχρονη γραμματεία μας, ὄχι μονάχα τὸ ἀγγιγμα ἐνὸς παρόντος, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχὴ ἐνὸς ὀρίζοντα ἀπ' τὸ μέλλον, σ' ἕναν αἰῶνα ἀκατανόητης θριαμβολογίας καὶ κάθετης ψυχικῆς πτώχευσης. Μάλιστα, ὅταν ὁ ποιητὴς ἐμβαθύνει στὰ πράγματα, ἔξω ἀπ' τὶς παγιδεύσεις τῆς καθημερινότητας πὺ μᾶς περιβάλλει, ὅπως ὁ Γεράσιμος Πνευματικὰτος, τὸ ἀντίκρουσμα τῆς ποίησής του εἶναι καθαρῆς ἀξίας. Καί, γι' αὐτὸ, προέχει, τόσο γιὰ τὸν ἴδιον, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ποίησή του ἡ μεγαλύτερη δυνατὴ προσοχή.

.....
 σκόρπια / ὦ) ἔξω στοῦ κήπου τὰ φυτὰ /
 τὰ καλοκαίρια / στίς θήκες τῶν λειχίνων /
 ..... μηχανῆς / ραγισμένα κρυστάλλα
 ἀτμοί, / ξύλινες πόρτες, θολωμένη σκουριά, /
 ἀχνοὶ ἀπὸ σύννεφα / χλιμντρίζουν
 στὸν ἄνεμο.

Γιάννη Ἀθ. Ἀδάμου : «**ΑΠΟ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΜΥΣΤΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΣΑΡΙΤΣΑΝΗΣ 1902 - 1910**», Ἐλασσόνα, 1986.

Στὸ σημεῖωμα τοῦτο, θὰ πρέπει νὰ πάρουμε — μᾶλλον — ἀφορμὴ, γιὰ νὰ γράψουμε λίγα γιὰ τὸν ἀκάματο πνευματικὸ ἄνθρωπο, γιὰ τὴν ἔπαλξη αὐτῆ τῆς ἐπαρχίας στὴν Ἐλασσόνα, τὸν γνωστὸ Γιάννη Ἀδάμο, πὺ κρατεῖ σύνορα, γιὰ τὴν ἱστορικὴ μικρὴ αὐτὴ πόλη καὶ γιὰ τὴν διπλανὴ Τσαριτσανη, μὲ ὅλη σχεδὸν τὴν Ἑλλάδα. Ἔτσι, ὁ ἀκροβολιστὴς αὐτός, πὺ πασχίζει νὰ σώσει τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του ἀπ' τὴν φθορὰ τοῦ χρόνου κι ἀπ' τὰ νέα μεγέθη τῆς ἐποχῆς, ἔχει δημιουργήσει, τόσο μὲ τὰ δημοσιεύματά του καὶ τὶς συμμετοχὲς του στὰ συνέδρια, ὅσο καὶ μὲ τὴν ἐφημερίδα του «Ἡ Μικρὰ τῆς Ἐλασσόνας», μιὰ πολὺ

ένδιαφέρουσα έθνική κατάσταση, πού θα έπρεπε να την προσέξουν περισσότερο και να την δικαιώσουν αυτοί πού έχουν την ευθύνη για την περιλάλητη εθνική μας φυσιογνωμία. 'Ακόμα, θα πρέπει να σημειώσουμε, με την ευκαιρία τούτη, πώς ο Γιάννης Αδάμος, κοντά σ' όλ' αυτά, συγκέντρωσε και διατηρεί, με θαυμαστή τάξη και επιστημονική μεθοδολογία, ένα άπ' τὰ πιό άρτια και τὰ πιό σπάνια, για την χώρα μας, νομισματικά μουσεία, πού αποτελεί, για τον ίδιον, υπόθεση ζωής. 'Ετσι, κάτω άπ' αυτό τὸ κρίσιμα, ή παρουσία του Γιάννη Αδάμου, θα πρέπει να αξιολογηθεί ως ένα κεφάλαιο και μιὰ φωνή, πού μεγαλώνει την 'Ελασσόνα και πού την συνδέει, άκόμα, με όλους τους πνευματικούς ανθρώπους, τὰ έντυπα και τὰ πνευματικά σωματεία, πράγμα πού δέν τὸ έχουν πολλές άλλες μεγάλες πόλεις.

Μέσα σ' αυτήν την γενικότερη δραστηριότητα, τὸ ποραπάνω βιβλίο του Γιάννη Αδάμου (ένα άπ' τὰ πολλά), πού κινείται στον ιστορικό χώρο, συνιστά μιὰ σημαντική κατάθεση, στην ευρύτερη ιστορία της περιοχής και ειδικότερη της Τσαρίτσανης, κατά τὰ κρίσιμα εκείνα χρόνια. Γιατί, εκτός άπ' τὰ ντοκουμέντα, τις διακριθώσεις και την αξιοποίηση των έγγραφων πηγών, ὁ συγγραφέας φωτίζει, με την δική του συμμετοχή, την ζωή και την εποχή της περιφέρειας, με γενικότερη αναφορά τόσο στα χρόνια της τουρκοκρατίας, όσο και στον ρόλο πού διαδραμάτισαν, ή Τσαρίτσανη και ή 'Ελασσόνα, στον προαπελευθερωτικό αγώνα. 'Ετσι, με την προσωπική διαχέσιμη θέσμη της αγάπης του συγγραφέα για την ιδιαίτερη πατρίδα του, έχουμε μιὰ ολοκληρωμένη μονογραφία, για ένα μέρος άπ' την απελευθερωτική δράση της Μυστικής 'Επαναστατικής 'Εταιρίας στις αρχές του αιώνα μας, πού δίνει την πιό έγκυρη μαρτυρία. Καί, πρὸ παντός, μιὰ ιστορία πού κρατεί, μαζί με την άκριβεια και την ιστοριοδιφική έρευνα, τὸ ύφος και την γλαφυρότητα του συγγραφέα της, πού θητεύει, ἐπὶ δεκαετίες ὀλόκληρες, στὸ λογοτεχνικό, λαογραφικό και ιστορικό χώρο, κρατώντας, παράλληλα, και μιὰ δημοσιογραφική αντί-

σταση, για την πρόοδο και την ανάδειξη του τόπου του.

Ἄ ν θ η Β έ ρ γ η : «ΧΩΡΙΣ ΘΕ-
ΜΕΛΙΑ» (διηγήματα), 'Αθήνα, 1985.

Πρέπει να είναι εύτυχιος, ένας συγγραφέας σαν τον Ἄνθη Βέργη, όταν δυνήθηκε να δώσει, στην σύγχρονη αφυδατωμένη πεζογραφία μας, ένα τόσο διάσπρωμα νέας μυθογονίας πού να απορρέει άπ' την ύπαρκτη ζωή του λαού του. Γι' αυτό, ή προσφορά του συγγραφέα αυτού, πού θητεύει πάντα σ' έναν λόγο προσωπικό, δουλεμένο με άκρα ευαισθησία και διαποτισμένο άπ' την άφρατη γοητεία ενός άθιαιτου μύθου της καθημερινότητας, δέν είναι μονάχα ποινδικής αξίας, αλλά και αποτελεί ανανέωση της έκφρασης στην τωρινή μας πεζογραφία. Γιατί, ο ίδιότυπος τούτος πεζογράφος, πού ένανθρωπίζει την φύση, τὰ φαινόμενα, τους άγίους και τὰ ζωντανά (πολύ πέρ' άπ' τους μύθους του Αισώπου), δίνει σχεδόν μιὰ κλασική μορφή διηγήματος, ή οποία φέρνει πιό κοντά στην αλήθεια, χωρίς να πάσχει άπ' την λογική αντίνομία. 'Ετσι, τόσο στους διαλόγους, όσο και στον ιστό της αφήγησης, πού γίνονται χωρίς την παραμικρή διατάραξη, με την σκηνογραφία του ύπαρκτου τοπίου της Αιτωλίας και την ὄντοποίηση της καθημερινότητας μέσ' άπ' τὸν χρόνο και τις παραδόσεις των ανθρώπων του, χωρούν όλα ὅσα μπορεί να αποτελέσουν τὸ ανθρώπινο ἔσωτερικό σύμπαν. Γι' αυτό, ὁ λόγος του Α. Βέργη έχει κάτι άπ' την πρώτη βιβλική δημιουργία ως την ἔσχατη τραγωδία, για να κρατηθεί στα καπνοχώραφα της πατρίδας του, με την παλιά και την πρόσφατην ιστορία της, άπ' την κρυφή ἔλπίδα της συνομιλίας με τὸ εικόνημα ως την τραγωδία του ἔμφυλιου πολέμου, διανθισμένα με την ποίηση άπ' τὸν πόνο και την τραυματισμένη συνείδηση. Μάλιστα, ή ἄρθρωση, στις ἔσωτερικές μεταβάσεις και στις σκηνές των εικόνων των διηγημάτων αυτών, γίνεται με τόσο φυσικότη-

τα και με τόση πραγματική μυθολογία, που χάνονται τα σύνορα, ανάμεσα στην υπέρβαση και στην άντικειμενικότητα, σε τέτοιο βαθμό, που ο λόγος να γίνεται ποίηση, χωρίς να αποβάλλει, ωστόσο, τις δεσμεύσεις και τα χαρακτηριστικά της γνήσιας πεζογραφίας. Κι' αυτό, πέρ' απ' τις ουτοπικές αξίες των δρώμενων, διευρύνει τα όρια των λέξεων και διαστέλλει τις τροχιές των ανθρώπινων διαστάσεων, δίνοντας μια νέα αντίληψη και μια καινούργια ποίηση, χωρίς κανένα φιλολογικό βάρος.

Με τα παραπάνω δεδομένα, πιστεύουμε πως, στην εποχή μας, η προσφορά τούτη του Α. Βέργη, δημιουργεί προϋποθέσεις και σηματοδοτεί νέα μηνύματα, για να μη χαθεί ο πάσχωαν άνθρωπος, ενώπιον ενός μέλλοντος που θα τον βγάλει έξω απ' την γήινη περίμετρο ή που θα τον καταδυναστεύει με τις εξισώσεις των αριθμών. Γιατί, ή γλώσσα και ή κοινότητα της ζωής, κοινή και άδιαίρετη στην αίσθηση και την ύραση, είναι ίσως ή μόνη γέφυρα σωτηρίας και συνάντησης των λαών.

Γ ε ω ρ γ ί ο υ Γ ε ω ρ γ ά κ η :
«ΚΑΘ' ΟΔΟΝ» (ποιήματα), 'Αθήνα,
1986.

Μια ποίηση διεισδυτική, χωρίς ήχηρές διακοσμήσεις και κενές λέξεις, δίνει ο Γ. Γεωργιάκης, σ' ένα τόνο έσωτερικού μονολόγου. "Έτσι, μ' ένα προσωπικό ύφος κι έναν λόγο που κρατεί την συγκίνηση της ασκητικής από την καθ' εαυτών αναχώρηση, ο ποιητής τούτος δίνει την υπαρκτική του αναφορά μέσ' απ' την βιωμένη καθημερινότητα, πάνω σε μια απλή σκηνογραφία, αγγίζοντας την υπαρκτή πραγματικότητα. Γι' αυτό, ο τόνος του είναι σχεδόν κουβεντιαστός κι έχει την μεταφυσική προσήγορία, δεδομένου ότι δονείται απ' την εδαισθησία και την συμμετοχή στον ανθρώπινο λόγο, αγγίζοντας την χριστιανική πίστη και επικαλούμενος την ανθρώπινη φωνή, για να δώσει ένα αντίκρουσμα, πέρ'

απ' την άπατηλή επιφάνεια. Είναι μια ποίηση βαθειά, ήρεμη και ουσιαστική, που μετουσιώνεται σ' έναν λόγο καλλιεργημένο, κρατώντας την όμορφιά και το μήνυμα της άγαπης για την ζωή, διευρυμένης σ' όλο το φάσμα μιας φιλοσοφικής ένατηνσης.

Ο ποιητής, απ' όσο ξέρουμε, προέρχεται απ' τους νέους φιλολόγους κι έχει άκομα μια θητεία στο σύντομο δοκίμιο, άνιχνεύοντας τους όριζόντες των καιρών μας και προσπαθώντας να σηματοδοτήσει την πορεία του. Κι αυτά, φυσικά, προσδίνει μια επέκταση, μ' ένα αξιόλογο βεληνεκές, της άγωνίας του για την τραυματισμένη συνείδηση των συνανθρώπων του, που καθίσταται όρατη απ' το χαράκωμα της πάλης για την κατοχύρωση και την διαφύλαξη της αξίας της ανθρώπινης ύπαρξης. Μάλιστα, ξεκινώντας από μια τέτοια πρόθεση, κατορθώνει να σημαδεύει τις άφετηρες, πέρ' απ' τις σχηματικές διακηρύξεις, που παγιεύουν (συνήθως) τις παρόμοιες ποιητικές παρορμήσεις.

Σε ξέρω απ' τον 'Αγαμέμνονα οά μάντη
Κάλχα / να σε θρίζει κυδαία ο 'Ατρείδης / ..... Σε ξέρω οά χρυσοφόρο ύπηρέτη του Δελφικού 'Απόλλωνα / ..... Σε ξέρω οά μέγιστο 'Αρχιερέα της Αιώνιας Πόλης / να έπικαλείσαι τον ήχο των άργυρίων / ... να καλείς τον 'Ιησού ενώπιον του Πραιτωρίου.....

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Δ η μ ο σ θ έ ν η Κ ό κ κ ι ν ο υ :
«ΔΙΟΔΙΑ» (ποιήματα).

Με καθυστέρηση τεσσereσήμιου χρόνων, πήραμε τη συλλογή του φίλου κ' έκλεχτου ποιητή και πεζιγράφου απ' τα Γιάννινα Δημ. Κόκκινου. Το κάθε βιβλίο έχει τὸ δική του μοίρα στη διαδομή των καιρών. Κ' είνε χαρά να διαπιστώνεις στο πέρασμα του καιρού πως δέν τὸ ζημίωσε καθόλου απ' τη φρεσκάδα, την όμορφιά και τη δύναμη, απ' τη στιγμή που ξεκίνησε. Γιατί υπάκουε και βιβλία, που... πεθαίνουν μόλις γεννηθούνε, νεονά.

Ο Δημ. Κόκκινος είν' απ' τους δοκιμότερους νεοέλληνες λογοτέχνες. Διευθύ-

νει πολλές δεκαετίες τὸ ἀξιολογώτατο περιοδικὸ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» κ' ἔχει τυπώσει πολλὰ ἄλλα βιβλία (γὰρ δεκατρία ἔχουμ' ἐμεῖς ἐκφράσει τὴν ταπεινὴν μᾶς γνώμη), μὲ ποίηση, πεζὸ καὶ θεατρικὸ λόγο. Σ' αὐτὰ, θὰ βροῦμε τὸν παραδοσιακὸν τρόπον ἐκφρασεως, μὰ καὶ τὸν ἐξωλογικόν, τὸ μοντέρνο. Τόνε κερδίζει ὄλο καὶ πὺ πολὺ ἡ ἀφαίρεση, ὁ ἐντυπωσιασμός. Καταλήγει στὴν ποίηση τοῦ θάθους, τοῦ υποσυνειδητοῦ, πὺ πλησιάζεται πὰ μόνον συνειρημικά. Μπορεῖ ἡ ἔχει ἐπιρραστεῖ κὶ ἀπ' τὶς τεχνολογίες στὴ Ζωγραφικὴ, πὺ, ὅπως ξέρουμε, ὑπηρετεῖ μ' ἐπιτυχία. Τώρα, πὺ βρίσκει καιρὸ τοῦτος ὁ χαλκέντερος ἄνθρωπος ν' ἀσκοληθεῖ μὲ τόσα πράματα, εἶν' ἄλλο ζήτημα! Τόνε θαυμάζουμε καὶ τόνε ζηλεύουμε.

Στὰ «Διόδια» (πὺ θὰ πεῖ: ὁδοπορία, διέλευση), περιέχονται τέσσερες ὠδές. Ἡ πρώτη εἶν' ἀφιερωμένη στὴν «Ἄρτα». Τόνε κατακλύζουσε ὁδυνηρὲς οἱ ἱστορικὲς μνημερες καθὼς διασχίζει τὴν ἀγαπημένη γῆ:

«Ἐδῶ, / περιπάτησαν οἱ γονεῖς μου καὶ οἱ χωριανοὶ μου / χιζόντας τὸ στοιχειωμένο γεφύρι μὲ τὴν παλάμη τους», θὰ πεῖ. Ὅμως, ἡ ἀγωνία ἀπ' τὶς μνημερες τοῦτες τόνε ματώνει:

«Ἐπὶ τὰ ἴχνη τῶν θημάτων μου / σωματοπλέγματα στρατοπέδων / μελλοθάνατοι στὸ ἱερώμα / οἱ μικροὶ ὀδυσεῖς / μ' ἔναν κόρφο περιστέρια καὶ ὄνειρα / ἀναζητοῦμε τὸν γλαυκὸν οὐρανὸ / στὸν ὀρίζοντα μὲ τὶς συστοιχίες τῶν πυροβόλων.» Καὶ μέσα στὴν καταναυτικὴ προσευχὴ πὺ νὰ ὀλόκερη ἡ ὠδή, τὸ ἄγκος θὰν τόνε κάμει νὰ κραυγάζει σπαρακτικά:

«Κύριε, / πὺ θὰ παραδώσουμε τοῦτο τὸ φορτίο / κάτω ἀπ' τὶς ἐλιές / οἱ βρύσες στάζουν ὀξέα καὶ θειάφι / ..... / δὲν ἀφήνουν ἕνα ξέφωτο γιὰ παραλήρημα.»

Τὸ κλείσιμο τῆς ὠδῆς εἶνε γιομάτο στοχασμὸ καὶ θλιβερὲς διαπιστώσεις. Θὰν τὸ ἀντιγράψουμε, κόνοντας ἔστω κατάχρηση τοῦ χώρου πὺ μᾶς φιλοξενεῖ, γιὰ τὸ ἀξίζει:

«Καβαλλάρης πάνω στοὺς κάμπους τῆς πατριδας / γυρίζω καλπάζοντας / στὸν ψίθυ-

ρο τῆς προειῆς δρόσου τῶν ἀνθέων / κρατώντας στὴ χούφτα μου τὴν φωνὴ τῶν προγόνων / ὅταν οἱ νέοι σύρονται ἀπ' τὶς Σειρήνες / ἀμνήμονες εὐτυχεῖς / δίχως ἕνα κορινδαλλὸ στὰ χέρια τους / ἐνώπιον τῶν τειχῶν τὰ ἀργύρια τῆς ἐξαγορᾶς.»

Στὴν ὠδή γιὰ τὴ «Θεσσαλία» ὁ ποιητὴς μᾶς δίνει στίχους γιομάτους τρυφερότητα κὶ ἀκατάσχετο λυρισμό:

«Ἐρχομαι, / λιχνιζόμενον παραλήρημα / ἐπὶ τὴν ἰριδα τῆς ἐσπέρας / κλῶνος πικρῆς κληματαριάς / φωτωμένος γλυκύτατον καρπὸ / γιὰ τὸ χτυπημένο περιστέρι στὸν κόρφο τῶν φυλακισμένων.»

Ἐλάκερ' ἡ 21 σελ. δὲν εἶνε, παρὰ ἕνας μικρὸς, φωτεινός, λυρικός καταρράκτης. Ὅμως, θ' ἀναμνησθεῖ καὶ τὸ παρελθόν, ἔνδοξο, χαρούμενο ἢ πικραμένο: τοὺς Κένταυρους, τὸ Χείρωνα, τοὺς Ἄργοναυτες, τὰ Τέμπη, τὸν Πηνεῖο, τὸ Πήλιο, τὸν Ὀλυμπο, τὰ Μετέωρα καὶ τότες πὺ «ἀροβολιστῆς στὸν Τύρναβο ἕνα πρῶι / πὺ φρότωναν τὰ πιάνα οἱ Γερμανοὶ / στὴν αὐλὴ τοῦ Δημαρχείου.»

Καὶ μὲ εἰλικρίνεια θὰ προστέσει:

«Κύριε, / πῶς νὰ συγκολλήσω τὰ θρύμματα / ἀπὸ χρόνια πτερόεντα πάνω σ' αὐτὸ τὸ τοπίο / πὺ μᾶζωξα σ' ἕνα προσκέφαλο χωρὶς ἕπνο.»

Ὅμως, ἡ ἐλπιδοφόρα φωνὴ του, ἡ πίστη του στὸ φωτεινὸ μέλλον, θὰν τόνε κάμει νὰ τραγουδήσει:

«Ποταμὸς οἱ ἐλπίδες τῆς αἴθριον / φλέβες τῆς μνήμης καὶ κάτοπτρον τοῦ θυθοῦ / τὸ δικό μου σουράλι / γιὰ τοὺς ξωμάχους τοῦ γυάλινου πύργου.»

Ἐνα μίγμα λυρισμοῦ κ' ὕψηλοῦ ποιητικοῦ λόγου, μὰ καὶ τοῦ παράλογου στοιχείου τῆς ξαφνικῆς, πρωτότυπης σύνθεσης εἶν' ἡ 25 σελ. τῆς ὠδῆς.

Μιὰ λυρική, μελωδικὴ μολπὴ εἶνε τὸ τραγοῦδι τοῦ «Δελφοί». Μπροστὰ στὴν ἀπειρόκαλλη ὁμορφίᾳ τοῦ τοπίου μένει ἔκθαμβος ὁ ποιητὴς. Μπροστὰ στὴν ἱερότητα πὺ ἀποπνέει ὁ κῶρος, ἔκστατικός. Κ' οἰστηλατούμενος ἀπ' τὶς ἀρχαῖες μνημερες θὰ συνθέσει τοῦτον τὸν ὕμνο του, γιομάτον φῶς, μουσικὴ καὶ συγκίνηση. Ἄλλὰ καὶ μὲ πόσο ἄλλος, καθὼς ἀπ' τὸ

φέγγος του ένδοξου παρελθόντος προοιωνύεται στη σύγχρονη ποχή. Με σαρκασμομό θα γράψει:

«Θά ξυπνήσω την Πυθία των Δελφών / στο άντικρυνό διαμέρισμα με τή βεράντα / φιντεμένη πλαστικά γεράνια και ηλεκτροφόρα καλώδια.»

Ή όμορφιά του Δελφικού τοπίου καταστράφηκε πιά και κάνει τόν ποιητή να θρηνεί. Κάπου ο Ζάν Πώλ Σάρτρ έγραφε πώς δέν είχε ξαναδεί πιδόμορφο τοπίο. Τούτος ο ιερός «όμφαλός της γής», πληγώνει σήμερα τόν Δημ. Κόκκινο και γράφει στίς σελ. 33 - 37 στίχους πού μās συγκορμίζουν με τόν πάθος και τήν τραγική τους ουσία. Κι άπογητευμένος, καθημαγμένος, θά πεί:

«Ύστερα / θά γυρίσω μ' ένα μικρό άνθος, / πάνω στό βρυχημό των θηρίων προία άνοίξεως / νά τήξω τόν ποταμό / γιά ένα ταξίδι με σχεδίες φορτωμένες θεούς.»

Τό έξωλογικό στοιχείο έδω, έντονο, χαρίζει πολλή πλαστικότητα στό στίχο του.

Ή τέταρτη ώδή είν' άφιερωμένη στα «Γιάννινα», πού τόσο μās συγκλόνησε με κείνα πού γράφει ο ιστορικός τους Δ. Σαλαμάγκας. Αιχμάλωτος της όμορφιάς τους κι ο ποιητής, θά τρογουδήσει τρυφερά:

«Στήν πόλη τούτη / με τ' άσημικά και τούς εύεργέτες / όνειρα θημωνιές κεντημένα καριοφύλια / ..... / κι έγώ με τόν φως πυγολαμπίδας / νά ψάχνω γιά τά τρόπαια των Χρόνων της.»

Οί ιστορικές του άναδρομές (Μπαντίδοι, Καραμπέρηδες, τόν Μεϊντάνι στην Άποκρία, ή Κυρα - Βασιλική, ο Άλη - Πασάς, ο Τζίμας Ζέρβας και πληθος άλλες) τότε γιομίζουσε θαυμασμό, δέος και περιφάνεια, και λέει τήν πόλη «Άκάθιστο Ύμνο των Γραικών».

Εύλαβικά προσεύχεται με κατάνυξη:

«Κύριε, πού περπατείς επί τήν τροχιάν της σελήνης / σήνωνσον στην πόλη τούτη με τά κεντήματα / πριν άπ' τούς ύετούς και τήν σαγήνην των όφρων.»

Νιώσαμε κατάβαθα τόν μεγαλειό και τήν

τραγικότητα της έπίκλησής του γιά τήν παντόμορφη πολιτεία.

Τις ώδες, άκολουθάνε δυό άκόμα ποιήματα: τόν «Μικρόν Άπόδειπνον» και ή «Περίπολος». Τόν «Μικρόν Άπόδειπνον» είν' ένα βαθυστόχαστο, συγκλονιστικό ποιήμα, μιá προσευχή γιομάτη πίστη στό Θεό άπ' «τ' άδυστα της ψυχής, πού φτάνει στό σπαραγμό, στό θρήνο και στό λυγμό:

«Σέ άναζητούμε πάνω σε μιá γλάστρα της αύλης / άμνήμονες και περιδεείς / μη έχοντας πού τήν κεφαλήν κλίνα / σε τούτα τά καλλμάμαρα ρωμαϊκά πάρα / πού χτίσαμε με τόν ιδρώτα των άδελφών μας.» Άλλά τούτο τόν «Άπόδειπνο» είνε πρῶτ' άπ' όλα έν' άντιπολεμικό κ' ειρηνόφιλο σάλπισμα πού θά συγκινεί κάθε άνθρωπο, πού θάν τόν διαβάσει. Ό Δ. Κόκκινος έπάξια πρέπει νά θεωρείται σαν ένας άπ' τούς πιδ ειλικρινέστερους ειρηνιστές. Θα σταχυολογήσουμε μερικούς άπ' τόν πληθος στίχους του γιά νά θεμελιώσουμε τήν άποψή μας:

«Κύριε, / ο ποιητής είμαι / πού περιμένει στό χαράκωμα τήν προία / νά μην φορέσει τόν κράνος / και ν' άνταλλάξει τόν όπλο του / μ' έναν πομενικόν αύλό.»

Κι άλλου:

«Κύριε, / ο ποιητής είμαι / πού άπίθωσε τόν όπλο και τόν κράνος / στό χαράκωμα τήν έσπέρα / και θέλω νά προσευχηθώ.»

Κι άλλου:

«Κύριε, / μην αφήσεις τόν ποιητή στό χάος / ..... / χωρίς τήν δική Σου παρουσία / σ' αυτό τόν χαράκωμα με τούς κάλυκες και τήν τέφρα.»

Τόν τραγούδι τούτο, παίρνει οικουμενικότητα και γίνεται ένας άντιπολεμικός παιάνας, πού ξεσηκώνει συνειδήσεις. Έπιτέλους, τί ζητάει ο ταλαιπωρημένος, ο σταυρωμένος Άνθρωπος σήμερα;

«Κύριε, / μιá προία τού ξαρος στίς σκαλωσιές των οικοδόμων / κι ένα ξεστό ψομί άπό χέρι ειρηνικό στους φαρδείς δρόμους, / συνάντηση των συντρόφων πού όνειρεύονται.»

Άφήστε μας πιά ήσυχους νά τελειώσουμε έν ειρήνη τόν σύντομο βίο μας κι όταν θά 'ρθει ο θάνατος, «βίον θερίζειν ώσπερ

κάρμινον στάχυν». Γιατί κ' έρεεις:
«Στους άγρους με τους χρυσούς στάχεις /
θά βάλομε τά σύνορα της πατρίδας.»

Άς σταθοϋμε, όμως, κάπου, γιατί, με τις πλατειές προεκτάσεις της ποίησης του Δ. Κόκκινου, δέν τελειώνει κανείς εύκολα. Δυό λόγια μόνο για τή μικτή γλώσσα του. Νομίζουμε πως ένα μεγάλο μέρος της σαγήνης της ποίησής του τ' όφείλει σ' αυτή.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΖΑΔΕΣ

Θ. Άναγνωστοπούλου -
Παλαιολόγου: «ΑΝΑ-
ΔΡΟΜΕΣ ΚΑΙ ΠΟΡΕΙΑ» (ποίημα-
τα), Άθήνα, 1989.

Ό Θ. Άναγνωστόπουλος - Παλαιολόγος, εύρημαθής και γνωστός λόγιος και συγγραφέας, είναι, συγχρόνως, κι ένας δοκιμος και σημαντικός ποιητής. Οι προηγούμενες ποιητικές συλλογές του: «Έποχές», «Ήχοι και φώς», «Τό τραγούδι του άγωνιστή», «Μουσικές Άντινομίες» και, ιδιαίτερα, ή πρόσφατη συλλογή του «Αναδρομές και Πορεία», άποτελούν μιá άδιαφιλονίκητη μαρτυρία. Ό ποιητής στη συλλογή του αυτή άκολουθεί, βεβαίως, τους νέους τρόπους γραφής, χωρίς όμως να άποκόπεται και από την παράδοση. Τά βιώματα που έμπνέουν τον Θ. Άναγνωστόπουλο - Παλαιολόγο είναι θαρύτατα, αλλά, συγχρόνως, είναι έπενδυμένα με τον άρμόδιο ποιητικό λόγο. Άναλυτικότερα: Τό θρησκευτικό βίωμα είναι έμφανές και έκδηλο. Ό ποιητής με κατανύξη και δέος άτενίζει τό μυστήριο της Δημιουργίας και εκφράζει τά συναισθήματα αυτά με στίχους άπλους και λιτούς αλλά και συγκλονιστικούς συνάμα. Μέσα στη σιωπή και τήν όμίχλη, κατά τον ποιητή, αναβλύζει τό θείο. Ό Θεός δέν άποδεικνύεται με τους διαλογισμούς των σοφών. Έκπληθά από τά έγκατα της ψυχής του ανθρώπου. Είναι έκλαμψη και φώς για τους «μεμνημένους». Η στροφή όμως προς τό θείο δέν σημαίνει και περιφρόνηση των άγαθών που προσφέρει ή

ζωή αυτή. Ό ποιητής άναφωνεί: «Πρέπει να τρυγήσουμε και να γευθοϋμε ό,τι προσφέρει ή γή». Άλλωστε και ή επί της γής ζωή δέν είναι κι αυτή «Δημιουργία» του Έ. Ήφιστου; Κατ' έπέκτασιν ό Θ. Άναγνωστόπουλος - Παλαιολόγος δονείται και από τά ύψηλά άνθρωπιστικά ιδεώδη, άφου τό Σύμπαν δέν είναι παρά άπορροή του Δημιουργού. Κατά συνέπειαν: όι φυλετικές, θρησκευτικές, έθικές διακρίσεις δέν έχουν νόημα. Στο σημείο αυτό τό ποίημα «Μεγάλο Τραγούδι» δέν είναι παρά ένας παιάνας μεγαλοορεπής, ίεροορεπής, τελετουργικός. Άκόμη και τό έρωτικό στοιχείο έναρμονίζεται με τους θρησκευτικούς κραδασμούς του συγγραφέα. Η έρωτική «συνάντηση» ανιχνώνει τον άνθρωπο, είναι ή δίοδος προς τήν ήθική τελειότητα, προς τήν πανανθρώπινη άγάπη, προς τήν άδελφότητα των λαών. Κατ' έξοχήν έρωτικό ποίημα με τις προεκτάσεις αυτές είναι τό τιτλοφορούμενο «Έπιστολή χωρίς τίτλο». Τέλος, και άλλα ποιήματα με διαφορετικό περιεχόμενο διαναθίζουν τι ζσελίδες του βιβλίου. Είναι τά έγκώμια προς τήν ποίηση, καταφυγή και άσπλο του ανθρώπου («Τό Γράμμα»), ύμνητικοί στίχοι προς τήν έλευθερία («Είναι δύσκολο»), δοξαστικές στροφές προς τήν άρχαία Έλλάδα («Αναπολώ»), άφιερώματα προς διαπρεπείς πνευματικούς ανθρώπους (Π. Κανελλόπουλος, Νικ. Βρεττάκος, Ρίτα Μπούμη κτλ.). Τά περισσότερα ποιήματα έχουν συνήθως προθέματα από στίχους διασήμων ποιητών (Rilke, Hölderlin κτλ.), που άποκαλύπτουν, εκτός των άλλων, τήν βαθύτατη άναστροφή του Θ. Α. - Π. με τή μεγάλη ποιητική παρακαταθήκη. Πριν κλείσουμε τό σημείωμα ός προσθέσουμε και τά έξής: Ό ποιητής άκολουθεί, όπως προείπαμε, τους σύγχρονους εκφραστικούς τρόπους, χωρίς όμως να εκτρέπεται σε γρίφους και αίνιγματικές εικόνες. Η γλώσσα του είναι καλλιειής, γλαφυρή, πλούσια και πληθωρική, χωρίς ακρότητες. Με μιá φράση για να καταλήξομε: Ό συγγραφέας της συλλογής προσθέτει στο πλούσιο ιστορικό, δοκιμακό και άναδιφικό του έργο, ως έπιστέγασμα τρόπον τινά, μιá λαμπρή ποιητική συλλογή, έντρούφημα και άγαλλίαση

ένος προηγμένου και καλλιεργημένου αναγνωστικού κοινού.

ΒΑΣ. Ι. ΛΑΖΑΝΑΣ

Δ η μ ή τ ρ η Σ τ α μ έ λ λ ο υ :
«ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΟΥΛΙΟΥ — ΑΠΟ
ΤΟ ΕΠΟΣ ΤΗΣ ΣΟΥΛΙΩΤΙΚΗΣ ΠΑ-
ΛΙΚΑΡΙΑΣ ΩΣ ΤΟΝ ΑΙΩΝΑ ΜΑΣ»,
 Αθήνα, 1988, σελ. 157.

Ο Δημήτρης Σταμέλλος είναι ένας άθρομβος αλλά πολύ καλλιεργημένος πνευματικός δημιουργός. Το έργο του χαρακτηρίζει ή σαφήνεια, ή λεπτότητα τών αισθημάτων και ή ύπευθυνότητα. Βαθύς γνώστης τής ανθρώπινης ψυχής, με διεισδυτικότητα και πρσαρμοστικότητα στα σύγχρονα πνευματικά ρεύματα, ο Δημήτρης Σταμέλλος έχει καταζωθεί με το έργο του στή συνείδηση του μέσου Έλληνα και ύπολογίζεται οοβαρά από όλους τούς αξίους του όνόματός τους πνευματικούς ανθρώπους τής χώρας μας. Το πνευματικό έργο του Δημήτρη Σταμέλλου, τόσο από ποσοτικής όσο και από ποιοτικής πλευράς, είναι άδιατίμητο. Δέν ύπάρχει μορφή του λόγου που να μην έχει καταπιαστεί ό ταλαντούχος συγγραφέας: ποίηση στα νεανικά του κυρίως χρόνια και πεζογραφία (μελέτες, δοκίμια, διηγήματα, μυθιοτορήματα, κριτικές παρουοιάσεις, ιστορικές πραγματείες κτλ.) στα χρόνια τής ώριμότητάς του. Άγνός πατριδολάτρης και πιστός στην έλληνική παράδοση, άγωνίστηκε με όλη τή δύναμη τής ψυχής του να διατηρήσει ζωντανή τήν έλληνική λεβεντούση και παλικαριά, γαλουχώντας τούς νέους και τις μεταγενέστερες γενιές με τήν αλήθεια και τὰ άγνά ιδανικά τής φυλής μας. Στα πλαίσια αυτά, ό Δημήτρης Σταμέλλος καταπάνεται με τήν ιστορική έρευνα και τή συλλογή λαογραφικών στοιχείων για να μς δώσει με σειρά από αξιόλογες ιστορικές δημιουργίες, που αναφέρονται στην προεπαναστατική και μετεπαναστατική περίοδο και κυρίως στο μεγάλο έπος τής φυλής, στην Έπανάσταση του 1821 και στους δημι-

ουργούς τής. Τα «Λαογραφικά Σουλίου» του Δημήτρη Σταμέλλου, που κυκλοφόρησαν τελευταία, είναι ένα έργο τέλειό από κάθε πλευρά και έπιστημονικά τεκμηριωμένο. Τα έκφραοτικά μέσα (γλώσσα, ύφος, πλοκή, κατάταξη τής ύλης) που χρησιμοποίησε ό Δ.Σ. είναι άψογα. Ό συγγραφέας, στην εργασία του αυτή, μς έδωσε τόν καλύτερο έαυτό του. Στις 157 σελίδες του βιβλίου του, μς αναπαράστησε τή ζωή και τή δράση τών ανθρώπων τής Σουλιώτικης Συμπολιτείας με κάθε δυνατή λεπτομέρεια. Με τὰ μάτια τής ψυχής του μς μεταφέρει στούς άλλοτινούς εκείνους καιρούς και μς δίνει με γενικότερη γεύση τής σουλιώτικης παλικαριάς και άνδροσύνης. Έτσι, που ό άναγνώστης να κατανοεί μόνος του τὸ τί ύπῆρξε τὸ Σούλι και οί άνθρωποι που έζησαν για τέσσορες έκατονταετίες στούς άπόκρημους βράχους φυτεύοντας τή μαγια τής λευτεριάς που θα άνθοφορήσει άργότερα. Σε τρόπο που όλοι μας να λέμε: «Ανάθεμα στο χαλαστί του Σουλίου τόν Άλή πασά». Άν δέν ύπῆρχε τὸ αίμοβόρο αυτό τέρας, άλλιώτικη θα ήταν ή έκρηξη και ή εξέλιξη τής Έλληνικής Έπανάστασεως και ή μοίρα του νεώτερου έλληνισμού γενικότερα. Νά λοιπόν γιατί έργασίες σαν και αυτήν του Δ.Σ. έχουν τή θέση τους στην έλληνική θεματογραφία και προσφέρουν πολλά στη σωστή πληροφόρηση του εύρύτερου άναγνωστικού κοινού. Τιμή οέ: αυτός που τρέφουν τὸ λαό με τις αλήθειες τής άρετῆς και τής έλληνικής παράδοσης. Σε αυτός τούς υπεύθυνους ανθρώπους άνήκει και ή οοχολή στην όποία φοίτησε ό Δ.Σ.

Κ ώ σ τ α Ν ι κ ο λ α ῖ δ η : «ΤΑ
 ΓΙΑΝΝΙΝΑ — ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ - Η ΛΙ-
 ΜΝΗ - ΤΟ ΝΗΣΙ», Γιάννινα, 1987,
 σελ. 267.

Τὰ «Γιάννινα» του Κώστα Νικολαίδη είναι συνέχεια και συμπλήρωμα τής άλλης πνευματικής δημιουργίας του «Η Ζωοδόχος (Τζοντίλα) και τὰ άλλα καμποχώρια

των Γιαννίων». Ο Κώστας Νικολαΐδης με έξαντλητική έρευνητική διάθεση και συστηματική εργασία, μᾶς ἔδωσε μία τέλεια πνευματική δημιουργία. Συγκινησιακός ο τόνος τῆς φωνῆς του καὶ λαγαρή ἡ ἀφήγησή του, μεταδίδει αἰθόρμητα τὴ συγκίνησή του στὸν ἀναγνώστη καὶ τὸν τέρπει μὲ τὴ συναρπαστικὴ καὶ χειμαρρῶδη εὐγλωττία του.

Πραγματικά, ὁ Κώστας Νικολαΐδης εἶναι ἓνας ἀληθινὸς δημιουργός. Τὰ ἐκφραστικά του μέσα τέλεια, γλώσσα, ὕφος, πλοκή, κατάταξη τῆς ὕλης σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες καὶ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς σύγχρονης τεχνικῆς καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς τεκμηρίωσης.

Ὁ Κ.Ν. ἔχει τὸ μεγάλο προσόν νὰ μὴν κουράζει τὸν ἀναγνώστη μὲ περιττὲς βιβλιόγραφικὲς παραπομπές, ἀφοῦ ἔχει τὴν ἰκανότητα ἢ τεκμηρίωση τῆς ἐργασίας του νὰ βγαίνει μέσα ἀπὸ τὰ ἴδια του τὰ κείμενα. Δείγμα τῆς πνευματικῆς του ὠριμότητας, τῆς εὐαισθησίας, τῆς εὐλικρίειας, τῆς ὑπευθυνότητας καὶ τοῦ σεβασμοῦ του πρὸς τὸ ἀναγνωστικὸ κοινό. Οἱ ἀληθινοὶ δημιουργοὶ δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ ψιμύθια καὶ ψεύτικα στολίδια γιὰ νὰ κολακεύσουν τὸ ἀναγνωστικὸ τους κοινό. Ὁ Κώστας Νικολαΐδης μᾶς παρουσίασε μὲ ἀπλότητα καὶ σαφήνεια καὶ μὲ μεγάλη ἐπιτυχία τὴ ζωὴ τῆς ὑπερχιλιόχρονης πολιτείας τῶν θρύλων καὶ τῶν παραδόσεων στὶς διάφορες φάσεις τῆς ἱστορικῆς τῆς διαδρομῆς. Τὰ Γιάννινα, μὲ τὶς ἐπὶ μέρους παρουσιάσεις, τὸ Κάστρο, ἡ Λίμνη, τὸ Νησί, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ἱστορικὰ βιβλία, ποὺ κυκλοφόρησαν τὰ τελευταῖα χρόνια στὸν ἠπειρωτικὸ χῶρο. Τὸ ἠπειρωτικὸ ἀναγνωστικὸ κοινό, ποὺ ἔχει τὴν αἴσθηση καὶ τὴν ἰκανότητα νὰ διακρίνει τὸ σωστὸ ἀπὸ τὸ σκάρτο, τὸ δημιουργικὸ ἀπὸ τὸ φτιαχτὸ καὶ ψεύτικο, ἀντάμειψε πλουσιοπάροχα τὸ συγγραφέα. Τὰ «Γιάννινα» τοῦ Κώστα Νικολαΐδη σημείωσαν ἀξιόλογη ἐκδοτικὴ ἐπιτυχία καὶ ἤδη ὁ συγγραφέας τοὺς τὰ παρουσίασε σὲ Β' ἔκδοση βελτιωμένη ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο «Δωδώνη». Αὐτὸ σὲ μία ἐποχὴ ποὺ τὸ βιβλίον συναντᾷ τὴ γνωστὴ κρίση.

Γιάννη Μπαρμπαγιάννη - Προσήλιου: «**Η ΛΑΚΩΝΙΑ ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ**» (ἱστορικὲς ἀναδρομές), Πειραιᾶς, 1989, σελ. 240.

Ὁ γνωστὸς λόγιος καὶ λογοτέχνης Γιάννης Μπαρμπαγιάννης - Προσήλιος κυκλοφόρησε τελευταῖα τὴν πρὸ πάντων ἐργασία του. «**Ἡ Λακωνία διὰ μέσου τῶν αἰώνων**» τοῦ Γ.Μ.Π. εἶναι μία ἀξιόλογη συνθετικὴ ἐργασία καὶ κρίνεται χρήσιμη γιὰ τὸ εὐρύτερο ἀναγνωστικὸ κοινό. Ἄποτελεῖ ἓνα εἶδος ἐγκυκλοπαιδείας ἐκλαϊκευμένης καὶ κατατοπιστικῆς, ποὺ παρέχει στὸν ἀναγνώστη πλούσιο ὕλικὸ γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Λακωνίας καὶ τῶν ἀνθρώπων τῆς, ἀπὸ τοὺς προελληνικοὺς χρόνους καὶ μέχρι σήμερα. Ὁ φιλόπνοος συγγραφέας, ἔπειτα ἀπὸ μακροχρόνιες ἔρευνες καὶ ἱστορικὲς ἀναδιηγήσεις, ἔδωσε μίαν τέλεια ἐργασία στὸ εἶδος τῆς καὶ τὸ εὐτύχημα θὰ ἦταν νὰ εὑρίσκε μμητῆς, γιὰτὶ ἀληθινὰ λείπουν τέτοιες σοβαρὲς ἐργασίες ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ θεματογραφία. Ἡ δομὴ τῆς ἐργασίας καὶ τὰ ἐκφραστικὰ μέσα τοῦ συγγραφέα εἶναι τέλεια καὶ ἄψογα ἀπὸ κάθε πλευρὰ. Ὁ Γ.Μ.Π. διαθέτει ταλέντο, ἔχει ὀρθὴ κρίση, ἔχει εὐρεία ἐγκυκλοπαιδικὴ μὀρφωση, τὸν διέπει ἡ φιλοπονία καὶ ἡ εὐλικρίεια καὶ διαθέτει ὅλα τὰ προσόντα ποὺ εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ ἱστορικὲς ἔρευνες καὶ ἱστορικὲς συνθέσεις. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ πρὸ πάντων ἐργασία του, χωρὶς καμμία ὑπερβολή, εἶναι ἔργο ἐπιστημονικῶν ἀξιώσεων καὶ ἀξίζει νὰ διαβαστεῖ ἀπὸ τὸ εὐρύτερο ἀναγνωστικὸ κοινὸ πρὸς τὸ ὅποιο ἀπευθύνεται.

Ἄποστόλου Δ. Παπαθανασίου: «**ΟΙ ΜΕΛΙΣΣΗΝΟΙ ΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΑΣ ΚΤΗΤΟΡΕΣ Ι. ΜΟΝΩΝ**», Ἀθήνα, 1989, σελ. 143.

Ἄξιόλογη καὶ πολὺ χρήσιμη εἶναι ἡ ἱστορικὴ πραγματεία τοῦ Ἄποστόλου Δ.

Παπαθανασίου «Οί Μελισσηνοί τῆς Δημητριάδας κτήτορες 'Ι. Μονῶν», ὄχι μόνον γιὰ τὴν τοπικὴ ἱστορία τοῦ Πηλίου καὶ τῆς Μαγνησίας, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ εὐρύτερου ἑλλαδικοῦ χώρου. Ὁ συγγραφέας, ἔπειτα ἀπὸ ἐπισταμένους ἀρχαιολογίας καὶ βιβλιογραφικὰς ἔρευνες, μὲ συστηματικὴ μέθοδο, κατέταξε τὴν ὕλη του καὶ παρουσίασε ἕνα τέλειον καὶ ἀφέλιμον βιβλίον ἀπὸ τὰ καλύτερα ἐν τῷ εἶδος του. Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ τονισθῆῖ ἰδιαίτερα, ὅτι ὁ συγγραφέας διαθέτει ταλάντο, ἔχει ὀρθὴ κρίση καὶ γνωρίζει νὰ χρησιμοποιεῖ σωστὰ τὸ ὕλικόν ποῦ περισυνέλεξε καί, τὸ σπουδαιότερον, ἔχει ὑπομονὴν καὶ ἐνδιάθετον τάσιν πειθαρχίας καὶ καλαισθησίας, ὥστε νὰ τοποθετῆῖ τὰ πράγματα ἐκεῖ ποῦ πρέπει νὰ τοποθετηθῶν. Μεθοδευμένη λοιπὸν δουλειὰ ἀπὸ κάθε πλευρὰ μᾶς παρουσίασε ὁ Α.Δ.Π.

Σ π ὦ ρ ο υ Μ. Μ α ρ κ ὄ π ο υ - λ ο υ :: «ΘΥΓΑΛΟΙ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΑΧΛΑΔΕΑΣ (ΤΟΣΚΕΣΙ)», Γιάννινα, 1989, σελ. 205.

Ὁ δάσκαλος Σπύρος Μ. Μαρκόπουλος, προσκολλημένος ἐν τῇ ζωῇ καὶ ἐν τῇ παραδόσει τοῦ χωριοῦ του, μὲ τὴν νοσταλγίαν τοῦ ξενητεμένου, μὲ τὸ συναίσθημα καὶ τὴν ψυχὴν στραμμένα πρὸς τὴν γενέθλια γῆν, ὅλη τὴν συναισθηματικὴν του φόρτιση καὶ τὴν ἀγάπην του γιὰ τὸν τόπον, ποῦ εἶδε τὸ πρῶτον φῶς τῆς ἡμέρας καὶ γινώρισε τὸν περιβάλλοντα κόσμον, τὰ διοικετεύει μὲ ζωντάνια καὶ μὲ τὴν δύναμιν τῆς γραφίδας του, τὰ καταγράφει καὶ τὰ καταχωρεῖ ἐντὸς ἀνά χειρὰς βιβλίου του. Ὅπως ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ ἐν τῷ πρόλογῷ του, «Ὅσα ὁ ἴδιος εἶδα καὶ ἔζησα καὶ ὅσα μοῦ διηγήθηκαν... οἱ γεροντότεροι...». Φυσικὰ, ὁ συγγραφέας δὲν περιορίζεται ἐντὸς ὅσα εἶδε καὶ ἔζησε καὶ ἐντὸς ὅσα τοῦ διηγήθηκαν προφορικὰ οἱ προγενέστεροί του, ἀλλὰ διερευνᾷ τὸ θέμα τοῦ προσφεύγοντος καὶ χρησιμοποιώντας ἐπιτυχῶς τὴν γνωστὴν βιβλιογραφίαν. Γι' αὐτὸ τὸ βιβλίον του εἶναι μίαν τέλειαν σύνθεσιν. Ἐνα βιβλίον μεστὸν

περιεχομένου, ποῦ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ διδακτικὸν του περιεχόμενον, μᾶς δίδει χρήσιμα στοιχεῖα γιὰ τὴν ψυχοσύνθεσιν, τὴν πνευματικότητα, τὸν ἄδολον πατριωτισμὸν καὶ τὴν λεβεντοσύνην τῆς ψυχῆς τοῦ ἤρωα τῆς ἑλληνικῆς ὑπαίθρου, τοῦ λεβεντοθάραδου Ἑλληνα δασκάλου. Ἀλήθεια, πόσον φτωχὴ θὰ ἦταν ἡ πνευματικὴ ζωὴ τοῦ τόπου μας, ἂν σὲ αὐτὴν δὲν συμμετείχε ἐνεργῶς ὁ διδασκαλικὸς κόσμος τῆς χώρας! Σὲ ὅλη τὴν χώρα ἱστορικοί, λαογράφοι, ποιητὲς καὶ πεζογράφοι δημοδιδάσκαλοι καὶ δημοδιδασκαλίαισες κρατοῦν γερὰ ἐν τῇ χερσίν τοις τὴν πρωτοπορίαν τῆς πνευματικῆς κίνησεως καὶ μὲ τὴν ψυχικὴν τους καλλιέργειαν, τὴν συναισθηματικὴν τους φόρτιση ἀνάμεσα ἐντὸς ἀγγελούδια ποῦ ζοῦν καὶ τὰ διαπλάθουσι, δίδοντάς τοις τὸ πνεῦμα τοις καὶ τὴν ψυχὴν τοις καὶ ἀντλώνοντας ἀπὸ αὐτὰ δύναμιν καὶ σφρίγγον, διαδραματίζουν ἕναν κυρίαρχον ρόλον ἐν τῇ πολιτισμικῇ ἀνάπτυσιν τοῦ τόπου μας. Εἰδικότερα, ἡ δασκαλομάχια τὰ Γιάννινα, θὰ πρέπει νὰ σεμνύνονται γιὰ τὴν προσφορὰν τοῦ διδασκαλικοῦ κόσμου τῆς Ἠπείρου ἐν τῇ πνευματικῇ ἀνάπτυσιν τοῦ τόπου τοις. Δὲν εἶναι καθόλου ὑπερβολὴ ἂν εἰπωθῆῖ, ὅτι τὴν πνευματικὴν πορείαν τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων τὴν κατευθύνουσι, κατὰ κύριον λόγον, οἱ ἐν ἐνεργείαν καὶ συνταξιοῦχοι διδάσκαλοι. Δοξαομένη Ζωσιμαῖα Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία, ἡ προσφορὰ σου ἐντὸς νεοελληνικὰ γράμματα θὰ κρατήσῃ γιὰ δεκαετίαι ἀκόμα, ὅσας πανεπιστημιακὰς σχολὰς καὶ ἂν λειτουργήσουσι ἐντὸς Γιάννινα. Αὐτὸ τὸ μαρτυροῦν πνευματικὸν ταγοῦ σὲν τὸ Σπύρον Μαρκόπουλον, τὸ Γιώργον Βρέλλη, τὸ Στέφανον Μπέτη, τοὺς Κώστα καὶ Γιάννη Νικολαΐδηδες, γιὰ νὰ ἀναφερθῶ ἐνδεικτικὰ σὲ μερικοὺς καὶ μόνον ἀπὸ τῆς ἑκατοντάδας διδασκάλους, ποῦ ἀσχολοῦνται παράλληλα μὲ τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα τὸν ἑργὸν καὶ μὲ κάθε εἶδους πνευματικὰς ἐνασχολήσεις, ἰδίως ἐντὸς χώρου τῆς ἱστορίας, τῆς λαογραφίας καὶ τῆς καθόλου λογοτεχνίας.

ΝΑΠ. ΔΟΚΑΝΑΡΗΣ

Χρήστου Κουλούρη: «**Η ΑΠΑΝΘΡΩΠΗ ΛΙΜΝΗ**» (ποιήματα), 1989.

Μιά πλατιά «λίμνη» ή ποίηση του Χρήστου Κουλούρη. Πού ως και στα άβαθ της μορφής ν' ανιχνεύσεις το νόημα του βάθους με τη σαφότητα των βρύων - αισθημάτων που άφησαν τον "Ανθρωπον ξεμαυιο στην όρμη ενός δάθους νοσηρού κι αποτρόπαιου. Του ίδιου που τον οδηγεί τελικά στην απόγνωση από σκέψεις μισαρεές και πράξεις όπου το αίμα χρωματίζει τη νύχτα του.

Ύπάρχει συμβολισμός σ' αυτή την «άπánθρωπη λίμνη», πηχτός και σκληρός, γιατί τον συνθέτουν «βρώμικη λάσπη» και «δόξαλα από άνθρωπινα όστα». Ύπάρχει μετωσίωση ζωής θυθισμένης ανελέητα στο τέλμα, απ' όπου ανασύρεται ο χρόνος ανοιρέυτος, σιωπηλός, προσιωνίζοντας θανάτους που ο καθένας τους άφορα και μία κατάσταση αποκαρδίωσης κι απελπισίας καθώς όλα έχουν περάσει σε μία άδυσώπητη μοναξιά μέσα σ' έναν κόσμο αλλοπρόσαλλο και χαώδη, όπου μάταιο είναι και να διεκδικήσεις ακόμη τον κίνδυνο μιάς διαφυγής. Λοιπόν, «πρός τί ο κίνδυνος, ή άσφυη περιπέτεια κι ή περιπλάνηση σε πολιτείες που βρέχει συνεχώς δηλητήριο ο χαμηλός ουρανός κι είναι άρρωστες οι μέρες από πλήξη κι άμαρτίες...». Προς τί το γράφημο «πάνω σε μία ποταμίσια πέτρα» ασάλευτη στο θυό... Κι όμως, ένα τέτοιο γράφημο με την εδύνη μιάς πέννας - μαχαιριού που ανασκαλεύει τις πληγές, δε σταματά ποτέ. Η έκροή στίχων κάνει τη «λίμνη» να ξεχειλίζει πίκρα. Μιά πίκρα πολύ διάφανη, ώστε ο ήλιος τότε - τότε να επιχειρεί να την διυλίσει, κι της κερδίσει τα δάκρυα, να τα στεγνώσει στο φως που είναι ή έλπίδα, ή χαρά, ο έρωτας. Γιατί δεν προδίνει ο Χρήστος Κουλούρης την Άλήθεια που υπηρετούν όλ' αυτά. Την ίδια την Άλήθεια του, βιωμένη μέσ' απ' την ποίηση και τη μουσική της, στηλιτεύοντας, έστω, το ξ κ ν ο μ ο και τη δ ι α φ θ α ρ ά, των ιδεών την άσέλγεια και των πράξεων την καταισχύνη. Άλλά και ύμνώντας την Όμορφιά, κάμ-

πλουτη στις αποχρώσεις της, τη Μέθη, όπου κλυδωνίζεται έμπνη ή ψυχή, τρικυμίζοντας τα νερά τούτης της «άπánθρωπης λίμνης»:

«Άνήυχο πνεύμα! Την τυραννία περνάς στις μαγεμένες λέξεις... / Ζωντανεύεις μέσα τους τον εϊρμό / τις ταξιδεύεις παντού όπου ζητάς έσύ, κερδίζεις / τό ούμα τους, την άρμονία, τον ήχο... / ούσία και χρώμα του λυτρωμού, άνεμος και κύμα...».

Κι ή «άπánθρωπη λίμνη» ανεβάξει έτσι στην έπιφάνεια όσα αναταράζουν τον ύπνο της βίαια. Και μπορούμε τότε να βλέπουμε ένδοτερα στο σκοτάδι και ν' άκούμε καθαρότερα τις φωνές που ή Ποίηση δεν έννοει ν' άφήσει να πνιγούν μέσα στην «άπánθρωπη λίμνη» του Χρήστου Κουλούρη.

Ένα, προσέτι, βιβλίο που κατοχυρώνει τη θέση του στο χώρο της νεοελληνικής Γραμματείας.

Νότη Ρουσιάνου: «**ΤΡΙΑ ΠΑΡΑΣΗΜΑ ΚΙ ΕΝΝΕΑ ΠΟΤΑΜΙΑ ΔΑΚΡΥ**» (διηγήματα), 1989.

Στα «Τρία παράσημα κι έννια ποτάμια δάκρυ», του Νότη Ρουσιάνου, τίποτα δεν εκμαιεύεται. Ο μύθος, μέσ' από τις εικονίσεις μιάς ζωής που έκτυλίσσεται στον άβίαστο ρυθμό της έσωτερικής ροής, περνά την άλήθεια του στα κείμενα, γερά δομημένα από έναν αρχιτέκτονα σπάνιας εύαιθησίας κι έπιδεξιότητας.

Ο Ν. Ρ., βέβαια, δεν κρίνεται από τουτα τ' άφηγήματα, που άποπνέουν ποίηση, όπως και τα προηγούμενά του. Έμπνοα από ψυχή, δακρύζουν, σε λεπτές αποχρώσεις, μια συγκίνηση όπου έρχεται συμμέτοχος ο άναγνώστης απ' την πρώτη ως την τελευταία σελίδα του βιβλίου. Ο διάλογος συναποτελεί, με τ' άλλα στοιχεία του, το πρωταρχικό. Ζωντανός, άπέριτος, κρουατός, υπηρετεί άρμόδια τις «καταστάσεις», όπου δένεται στέρεα ο λόγος με το νόημα και υποθάλλει με άβιαστη χάρη κι εύλυγισία, μέσα κι από προσωπικές έμπειρίες πολεμικών στιγμών, έ-

να ήθος, πού είναι τὸ δικό του — σὰν ἀνθρώπου καὶ δημιουργοῦ.

Δὲ θά 'θελα νὰ ξεχωρίσω ὀρισμένα ἀπὸ τὰ διηγήματά του. Θά 'ταν ἄδικο γιὰ τὰ ὑπόλοιπα. Γιατί, ἀπ' ὅλα, μπορεῖ κανεὶς νὰ κερδίσει κάτι — σὲ βάθος: διδάγμα ἀπλό, καθημερινό, ἐξαισιο σ' ἀγάπη κι ἀνθρωπιὰ. Ἡ λυρική διάθεση, πού — θά 'λεγα — δὲν προδίνει τὴ ρεαλιστικότητα τῶν φάσεων ἀπ' ὅπου διέρχεται ὁ συγγραφέας, εἶν' ἀδιάφευκτη ἔνδειξη τῆς ποιητικότητας πού τὸν διακρίνει, διαχυμένης, παλιότερα, τόσο στοὺς στίχους, ὅσο καὶ στὰ μυθιστορήματά του. Ἀκόμη καὶ στὸ θέατρο, ὅπου καταπίστηκε μὲ ἀναμφισβήτητη ἐπιτυχία.

Ὁ Ν.Ρ. μὲ τὰ «Τρία παράσημα κι ἐνιαυτὰ ποτάμια δάκρυ», διεκδικεῖ, μὲ τὴν εὐγένεια καὶ τὴ σεμνότητα, πού πάντα τὸν χαρακτηρίζουν, τὴ δικαίωση καὶ γιὰ τοῦτο τὸ ἔργο του ἀπὸ τὴν Πολιτεία, ἐφόσον ἤδη τὴν ἔχει ἀπὸ τὴν ὑπεύθυνη Κριτική.

ΤΑΣΟΣ Γ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

Basile Krapsitis: «CE MONDE! MON SOLEIL!...» (ποιητική συλλογή), μετάφραση Γ. Ζωγραφάκη, Ἀθήνα, 1986.

Ὁ γνωστός πεζογράφος, ἱστορικός καὶ ποιητὴς κ. Β. Κ., πού μὲ τὴν ἴδια συνέπεια διακονεῖ καὶ τὰ τρία αὐτὰ εἶδη λόγου, προσφέρει τώρα στὴν ἑλληνική καὶ παγκόσμια γραμματεία τὴν πρὸ πάνω συλλογή του, μεταφρασμένη ἔξωκα στὰ γαλλικά ἀπὸ τὸν κ. Γ. Ζωγραφάκη. Εἶναι γνωστὲς οἱ ἑγγενεῖς δυσκολίες πού συναντᾷ ὁ μεταφραστὴς γιὰ νὰ ἀποδώσει μιὰ ἄλλη γλώσσα: ἡ εὐαισθησία καὶ ἡ ἰδιαιτερότητα στὴν ἔκφραση πού ἐμπειριέχονται σὲ κάθε ποίηση. Οἱ Ἴταλοι ἔχουν πει, γι' αὐτό, τὸ γνωστό: Traduttori: Traditori. Ὅμως ὁ κ. Β. Κραπίτης στάθηκε τυχερὸς πού ἕνας δεξιότηχης τῆς μετάφρασης καὶ ποιητῆς ὁ Ἰδιος, ὅπως ὁ κ. Ζωγραφάκης, καταπίστηκε μὲ τὴν ποίησή του.

Ἄν καὶ δὲν ἔχουμε στὴ διάθεσή μας τὸ ἑλληνικὸ πρωτότυπο γιὰ νὰ συγκρίνουμε, ὅσο ἄπο τὸ γαλλικὸ κείμενο πού κρα-

τᾶμε στὰ χέρια μας μπορεῖ νὰ διαπιστώσουμε ὅτι ἔχει κρατηθεῖ πολὺ ἀπὸ τὸ ρυθμὸ τοῦ πρωτότυπου, κυρίως δίνεται ἄνετα ὅλη ἡ ἀτμόσφαιρα μέθης πού ἐνέπνευσε στὸν ποιητὴ ὁ "Ἤλιος, μὲ τὸ ζωηρὸ, ἐκτυφλωτικό του φῶς, ὁ "Ἤλιος δημιουργὸς ζωῆς, ὁ "Ἤλιος πού κάνει τὴ φύση νὰ ξαναγενιέται συνεχῶς, ὁ "Ἤλιος ἀναμορφωτὴς καὶ δημιουργός! Ἐνα δοξαστικὸ σ' αὐτὸν τὸν ἄρχοντα τοῦ κόσμου ἐπιβεβαιώνεται στὴν ἀνωτέρω συλλογὴ συμπερασματικά.

Λυρισμός, πρωτοτυπία, δύναμη διαχέονται σ' ὅλα τὰ ποιήματα τῆς ὀλιγόστιχης συλλογῆς, πού φέρνει ὡστόσο τὴ «σφραγίδα» μιᾶς προσωπικότητας σὲ ἐργήγηση, πού φαίνεται νὰ συγκλονίζουν ὄλες οἱ ἠχηλὲς ἔννοιες τοῦ Καλοῦ, τοῦ Ἀληθινοῦ καὶ τοῦ Ὁραίου στὴν πρὸ γνήσια ἔκφρασή τους.

Ἡ κυριαρχία τῆς γλώσσας καὶ τῶν ἐκφραστικῶν μέσων, πού μιὰ μαζρόχρονη θητεία ἔχει προκίσει τὸ μεταφραστή, εἶναι ὀλοφάνερα παντοῦ. Ἡ λυρική ἀτμόσφαιρα, ἡ μυστικὴ ἐπικοινωνία ἀνάμεσα στὰ ὄντα πού μᾶς ἀφήνει νὰ μαντεύσουμε ὁ ποιητῆς, δίνονται στίς σωστὲς τους διαστάσεις, ἄλλοτε μ' ἐνάργεια, ἄλλοτε μ' ὑποφάσκουσες προεκτάσεις, σὲ παλλόμενους τόνους συμβολισμοῦ τῆς πρωτογενοῦς μέθης, πού στὴν ἐπικράτεια τοῦ "Ἤλιου διακατέχει ὅλα τὰ ὄντα.

Μιὰ ποιητικὴ μετάφραση γιὰ νὰ 'ναι πετυχημένη, πρέπει, χωρὶς νὰ προδίνει τὸ πνεῦμα τοῦ πρωτότυπου, νὰ μπορεῖ νὰ μεταδώσει τὸ μήνυμα καὶ τὸ ρίγος τοῦ ποιητῆ, στὸν ἴδιο κατὰ τὸ δυνατὸ ρυθμὸ, καὶ αὐτὸ φαίνεται πὼς τὸ πετυχαίνει ἀπόλυτα ἡ πρὸ πάνω καινούργια μεταφραστικὴ ἐργασία τοῦ κ. Ζωγραφάκη, πού ἔρχεται νὰ προστεθεῖ στὸ ἤδη πλούσιο ἐνεργητικὸ του.

Δ. ΠΑΠΑΣΤΡΑΤΟΥ

Β α σ. Ι. Λ α ζ α ν ᾶ: «ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΡΩΤΙΚΑ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ», Ἀθήνα, 1989, σελ. 230).

Πρόκειται γιὰ μιὰ τεράστια σὲ ἄξια καὶ περιεχόμενο ἐργασία, προὐδν πολὺχρονο

και πολύμοχθου κόπου του γνωστού συγγραφέα και μελετητή, που κατορθώνει να μεταφράσει ξμμετρα όλόκληρο τὸ πέμπτο βιβλίο τῆς Ἑλληνικῆς ἢ Παλατινῆς Ἀνθολογίας, δίνοντάς μας ὅλη τὴ δροσιά και τὸ μεγαλεῖο τῆς. Ὁ συγγραφέας, σὲ μιὰ ὀλοκληρωμένη ἀπὸ κάθε ἄποψη ἔκδοση, ξεκινᾷ μὲ προλογικὰ στοιχεῖα χρήσιμα γιὰ τὴ διασάφιση τοῦ ἔργου, μὲ πολύτιμες πληροφορίες και στοιχεῖα, ἀπαραίτητες γιὰ νὰ μποῦμε στὸ κλίμα και νὰ κατανοήσουμε βαθύτερα τὰ ἐπιγράμματα αὐτά. Ἀκολουθεῖ τὸ κυρίως μέρος τοῦ ἔργου, πὸν περιέχει τὸ ἀρχαῖο κείμενο και ἀμέσως μετὰ τὴν ἔμμετρη μετάφραση (ὁ μεταφραστὴς εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη μας, δυὸ φορὲς ποιητής), και τὰ σχόλια και στὸ τέλος παρατίθενται βιογραφικὰ στοιχεῖα και κριτικὰ σχόλια γιὰ τὴ ζωὴ και τὸ ἔργο τῶν ἐπιγραμματοποιῶν, μὲ παραπομπὴ στὴν ὑπάρχουσα βιβλιογραφία.

Τὸ ὑψηλὸ συναίσθημα εὐθύνης, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐμφορεῖται ὁ κ. Λαζανᾶς, καθὲς και ἡ γνωστὴ εὐρυμάθεια και ἰκανότητά του, ἐν συνδυασμῷ και πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴ μέθοδο, τὴν ὁποία ἀκολουθεῖ, φέρνουν οὖν ἀποτέλεσμα τὴν δημιουργία ἐνὸς πολὺ ἀξιόλογου και πολύτιμου ἔργου. Ἀκόμη (και αὐτὸ ἀποτελεῖ πάλι ἄλλο ἔνα προτέρημα τοῦ ἔργου αὐτοῦ), ἡ γλώσσα εἶναι ρέουσα και στρωτὴ κι ἔχει προσὸν τῆς τὴν κατανόηση τοῦ ἔργου και ἀπὸ μὴ εἰδικούς, χάρη στὴν ἀπλότητα και τὴ σαφήνεια πὸν τὸ διακρίνει., κάτι πὸν δύσκολα συναντᾶται οτὸν ἑλληνικὸ κῶρο σὲ βιβλία αὐτοῦ τοῦ περιεχομένου. Ἡ κοπιαστικὴ δουλειὰ τοῦ κ. Λαζανᾶ ἀπέδωσε τοὺς καρποὺς τῆς. Ὁ ποιητής, μ' ὅποια ἄλλη μορφή λόγου ἀσκοληθεῖ, θὰ προσδώσει πάντα τὴν ποιητικὴ μορφή, τὸ «ζέον πάθος», τὸν λυρισμὸ και τὴν συγκίνηση. Καὶ ὁ κ. Λαζανᾶς εἶναι πρῶτα ἀπ' ὅλα ποιητής!

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΡΑΜΒΑΛΗΣ

Ἐλένης Γλυκάτζη - Ἀρβελέρ: «**Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟ-**

ΚΡΑΤΟΡΙΑΣ» (Τὸ Βυζάντιο κι ἐμεῖς).

Ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἔλαμψε ὡς χριστιανικὴ, πολιτικὴ, πνευματικὴ, γενικὰ πολιτιστικὴ πραγματικότητα πρῶτον μεγέθους στὴν παγκόσμια Ἱστορία. Ἔχουν γραφεῖ γιὰ τὴν παρουσία, τὴν ἱστορικὴ τῆς πορεία και τὴ μοναδικὴ τῆς ἀκτινοβολία πολλὰ ἀπὸ Ἑλληνες και ξένους εἰδήμονες.

Τὰ μεγάλα μεγέθη, στὸ ἀέναο γίνεσθαι, γιὰ νὰ πλησιαστοῦν πραγματικά, προϋποθέτουν ἀνάλογα ἀναστήματα. Οἱ μικροὶ «τὸ δέμας» ἂν τολμήσουν μεγάλα ἄλματα, θὰ ἀποτύχουν ἐπικίνδυνα. Ἡ πραγματικότητα ἐκδικεῖται. Οἱ ὄντως ἐπαύοντες μὲ τὸν ὑπεύθυνο και ἐπιτυχὴ μόχθο τους, προσφέρουν ὄντως «ἔργον ἐπιστημονικόν».

Πτυχὲς τῆς Ἱστορίας τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἔγιναν ἀνάγλυφες και ἐναργεῖς μὲ τὴ μελέτη: «**Η πολιτικὴ ἰδεολογία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας**». Συγγραφέας τῆς: Ἡ Ἑλένη Γλυκάτζη - Ἀρβελέρ. Ἐκδόσεις: Ψυχολογίος, Ἀθήνα 1988, σελ. 176. Μετάφραση: Τούλα Δρακοπούλου.

Ἡ Ἑλένη Γλυκάτζη - Ἀρβελέρ εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς διαπρεπεῖς πνευματικὲς παρουσίες τῆς χώρας μας, πὸν δοξάζουν τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος στὸ ἐξωτερικὸ. Γεννήθηκε τὸ 1926. Σπούδασε στὴν Ἀθήνα και στὸ Παρίσι και εἰδικεύτηκε στὴ μελέτη τοῦ κόσμου τῆς Χριστιανικῆς Ἀνατολῆς, κι εἰδικότερα τοῦ κράτους και τῆς κοινωνίας τοῦ Βυζαντίου. Ἀναφέρουμε μερικὲς ἐργασίες τῆς: «Ἐρευνες γιὰ τὴ διοίκηση τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας τὸν ἑνατο - δέκατο αἰῶνα» (1960), «Τὸ Βυζάντιο και ἡ θάλασσα» (1966), «Μελέτες γιὰ τὴ διοικητικὴ και κοινωνικὴ διάρθρωση τοῦ Βυζαντίου» (1971), «Βυζάντιο, ἡ χώρα και τὰ ἐδάφη» (1976).

Ἐλαβε μέρος σὲ διάφορα παγκόσμια συνέδρια Ἱστορίας και προσκλήθηκε γιὰ διαλέξεις στὰ μεγαλύτερα Πανεπιστήμια τοῦ κόσμου. Τιμήθηκε μὲ πολλὲς διακρίσεις. Ἐκλέχθηκε Πρύτανης στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Σοφοῦνης (1975) και εἶναι ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Τὸ βιβλίο τῆς: «**Η πολιτικὴ ἰδεολογία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας**» φωτίζει ἐ-

πιστημονικά μιὰ εὐαίσθητη καὶ ἀποφασιστική πτυχὴ τοῦ Βυζαντίου. Ἀπαραίτητο βοήθημα γιὰ τοὺς φοιτητὲς τῶν Φιλοσοφικῶν Σχολῶν, ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν Ἑλληνική Ἱστορία, ἀλλὰ καὶ κάθε πνευματικοῦ ἀνθρώπου, ποὺ διψάει νὰ μάθει ὑπεύθυνα γιὰ τὴν ἀνωτέρω περιοχὴ.

Τὴ μελέτη τῆς κλιμακώμενῆς ἢ Ἑλένης Γλυκατζίτη - Ἀρβελέρ σὲ ἑπτὰ κεφάλαια. 1) Ἡ Οἰκουμενικότητα, 2) Ὁ Ἐθνικισμός, 3) Ὁ Βυζαντινὸς Ἱμπεριαλισμός, 4) Ὁ Βυζαντινὸς Πατριωτισμός, 5) Σὲ ἀναζήτηση νέων ἀξιών, 6) Ὁ Ἑλληνορθόδοξος Πατριωτισμός καὶ 7) Ἡ Ἐθνικὴ Οὐτοπία. Τελειώνει τὴ λαμπρὴ τῆς μελέτη μὲ τὰ: Προβλήματα πρὸς ἔρευνα.

Τὰ ἀνωτέρω κεφάλαια ἀναπτύσσονται σὲ ἐπὶ μέρους γιὰ πληρέστερη μελέτη π.χ. τὸ πρῶτο παρουσιάζει τὴν ἐξῆς κλιμάκωση: 1) Ἡ καταγωγὴ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Θεῶλος καὶ Ἱστορία. 2) Ἡ γέννηση τῶν Βυζαντινῶν ἰδεολογιῶν. Ἐξάρσεις καὶ ἀντιθέσεις, καὶ 3) Τὰ οἰκουμενικά ὄνειρα: Οἱ προσπάθειες τοῦ Ἰουστινιανοῦ Α' καὶ τοῦ Ἡρακλείου.

Σκοπὸς τῆς μελέτης, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ἡ συγγραφέας στὸν κατατοπιστικὸ πρόλογό τῆς, εἶναι:

«Πολὺ πὺδ περιορισμένα θὰ προσπαθῶσω νὰ ἐξετάσω μερικὲς πλευρὲς τῶν βασικῶν ἰδεολογικῶν προσανατολισμῶν, ποὺ κυριάρχησαν στὶς διάφορες περιόδους τῆς χιλιόχρονης Ἱστορίας τοῦ Βυζαντίου καὶ νὰ μελετήσω τὴν ἐπίδρασή τους στὴν νοοτροπία καὶ στὴν κοινὴ γνώμη...».

Τὸ βιβλίο φιλοξενεῖ κατάλογο τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων καὶ συνοπτικὴ διδλογογραφία, ἑλληνικὴ καὶ ξένη.

«Ἡ πολιτικὴ ἰδεολογία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας» εἶναι ἐπιστημονικὴ μελέτη κύρους. Ἡ Ἑλένη Γλυκατζίτη - Ἀρβελέρ παρουσιάζει τὸ θέμα τῆς μὲ τρόπο λιτό καὶ ἀντικειμενικό. Ὅλες οἱ θέσεις τῆς τεκμηριωμένες. Οἱ σελίδες τῆς διαθέτουν ζωντάνια, δύναμη καὶ ἀλήθεια.

Κώστα Σταμάτη: «ΜΕΓΑΛΕΣ ΦΟΥΡΤΟΥΝΕΣ» (νουβέλα).

Στῆς ζωῆς τὴν πορεία, ὁ κάθε ἀνθρώπις συναντᾷ τίς δικές του φουρτούνες, ποὺ χρωματίζουν τὰ αἰσθήματα καὶ διαμορφώνουν τὸν χαρακτήρα. Φουρτούνες ποὺ σφυρηλατοῦν τὴν προσωπικότητα τοῦ κάθε ἀνθρώπου καὶ προετοιμάζουν τὴν ἀποδοχὴ τοῦ κοινωνικοῦ μας συστήματος ἢ τὴν ἀπόρριψή του.

Πάνω σ' αὐτὲς τίς βάσεις εἶναι γραμμένη ἡ νουβέλα τοῦ ἐκλεκτοῦ συγγραφέα κ. Κώστα Σταμάτη μὲ τίτλο «Μεγάλες φουρτούνες» (ἐκδ. Παγκόσμιας Συνεργασίας 1989, σελ. 54).

Στὸ πρόσωπο τοῦ Σωκράτη, ποὺ διηγεῖται τίς δικές του μεγάλες φουρτούνες τῆς θάλασσας καὶ τῆς ζωῆς, διακρίνει κανεὶς καθαρὰ τὸν Ἕλληνα τῆς διασπορᾶς καὶ τοὺς ἀγῶνες του γιὰ ἐπιβίωση καὶ προκοπή. Ἀγῶνες ποὺ σημαδεύουν τὴ μοῖρα τῶν μεταναστῶν καὶ μᾶς διδάσκουν πῶς, γιὰ νὰ ριζώσεις καὶ νὰ δημιουργηθεῖς σὲ ξένη γῆ, θὰ πρέπει νὰ ἀντέξεις καὶ νὰ ἐπιζήσεις στὶς μεγάλες φουρτούνες ποὺ σοῦ σκαρώνει ἡ ἴδια ἢ ζῆθι καὶ οἱ ἀνθρώποι τοῦ περιβάλλοντός σου.

Ὁ Κώστας Σταμάτης κατορθώνει καὶ μᾶς δίνει ζωντανοὺς αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνες τοῦ ἀπόδημου Ἑλληνισμοῦ, καθὼς καὶ τὴν ἀπεικόνιση τῆς σκληρῆς πραγματικότητας ποὺ κάνει τὸν ἄνθρωπο ἐπιφυλακτικὸ ἀπέναντι στὸν ἴδιο τὸν ἄνθρωπο, στὸν συμπατριώτη, στὸ φίλο καὶ συγγενή. Καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ παίξει ἓνα θέατρο ποὺ ἀγγίζει τὸν παραλογισμό.

Κι ὅλα αὐτὰ, μέσα ἀπὸ ἓνα ταξίδι καὶ μιὰ τυχαία γνωριμία τοῦ ἴδιου, μὲ τὸν «Σωκράτη». Ἐνα ἀνθρώπινο δεῖγμα ποὺ ξεκίνησε μὲ ὄνειρα γιὰ μιὰ ξένη ἡπειρο καὶ κατάντησε μιὰ φιγούρα, ὅπως διαμορφώθηκε ἀπὸ τὴν καθημερινὴ πάλη ἐνάντια στὶς μεγάλες φουρτούνες τῆς ζωῆς.

Στεφανίας Καλοῦ: «ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ» (ποίησις - σκέψεις).

Ἀναγνωρισμένη ποιήτρια ἡ κ. Στεφα-

φάνια Καλοῦ, μὲ πανελλήνιες καὶ διεθνεῖς διακρίσεις, μὲ μιὰ παραγωγή 10 βιβλίων σὲ ποίηση καὶ πεζὸ λόγο, μᾶς παραδίδει τὴ νέα ποιητικὴ συλλογὴ τῆς μὲ τίτλο «Ἐπικοινωνία», μὲ ποιήματα καὶ σκέψεις.

Εἶναι μιὰ νεότερη ἐπικοινωνία τῆς ποιήτριας μὲ τὸ ἀναγνωστικὸ τῆς κοινὸ καὶ μὲ τὸν ποιητικὸ λόγο, σὲ μιὰ ξεχωριστὴ διάσταση στὸν τόπο καὶ στὸ χρόνο.

Μέσα ἀπὸ τίς σκέψεις ἡ ποιήτρια θὰ μᾶς πεῖ:

«Δὲν δύναμαι πιά
νὰ ἐκφρασῶ μὲ στίχους
ζῶ τὴν ποίηση».

Αὐτὴ ἡ ὁμολογία εἶναι καὶ τὸ μήνυμα ποῦ βγαίνει ἀπὸ τὴν ποίησή της. Γι' αὐτὸ μέσα ἀπὸ τὴ Δελφικὴ Ἰδέα, ἀναζητᾷ τὴν εἰρήνη. Μέσα ἀπὸ τίς ἐκφράσεις τῆς ζωῆς, ἀναζητᾷ τὸν κατακερματισμένον ἑαυτό της «γιά τ' ἀγύριστο ταξίδι, τὸ στερνό».

Στὸ πρόσωπο τῆς Κερασούλας Μαστρατώνη, ἐτῶν 73, ποῦ γόριζε στὴ μεγάλη πόλη μὲ ἓνα σημεῖωμα στὴν τσέπη μὲ τ' ὄνομά της, βλέπει τὸν ἄνθρωπο ποῦ ἔγινε σκλάβος τῆς ἐξέλιξης. Βλέπει καὶ ζεῖ τὸ δροῦμα τῆς Κύπρου, τὴν πολιτεία ποῦ σβῆνει κάτω ἀπὸ τὴν αἰθάλη καὶ τὰ δηλητήρια. Ἐπιτεύγματα τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν ἐπιβίωση καὶ τὴν αὐτοκαταστροφή.

Ἡ ποιήτρια, τίς ἐκφράσεις τῆς ζωῆς, τὰ ἅλτα προβλήματα τοῦ σήμερα, τὰ κάνει ποίημα καὶ τραγοῦδι σὰν παράπονο καὶ διαμαρτυρία, σ' ἓναν κόσμον ποῦ ὀδεύει στὴν αὐτοκαταστροφή. Εἶναι ποιητικὲς ἐκφράσεις ποῦ τίς βιώνει. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀληθινές. Εἶναι κραυγὲς βοήθειας καὶ ἀφύπνισης τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀγγελικῆς Πανωφοροπούλου: «ΜΟΛΠΗΣ ΚΡΟΥΣΙΜΟ ΑΠΟ ΤΟ ΑΣΜΑ ΑΣΜΑΤΩΝ».

Ἡ λογοτέχνιδα κ. Ἀγγελικῆ Πανωφοροπούλου μᾶς παρουσιάζει τὴν τελευταία της πνευματικὴ ἐργασία σὲ ποίηση στὸ βιβλίο της ποῦ κυκλοφόρησε μὲ τίτλο «Μολπῆς κρούσιμο ἀπὸ τὸ Ἄσμα Ἀσμάτων».

Ὁ ποιητικὸς λόγος τῆς ποιήτριας ξεπηδᾷ σὰν μουσικὴ μολπὴ, ποῦ ἀνακρούεται μέσα ἀπὸ τοὺς στίχους τοῦ ἱεροῦ ἐρωτικοῦ λόγου ποῦ συνθέτει τὸ Ἄσμα Ἀσμάτων.

Στοὺς στίχους τοῦ ἱεροῦ ἐρωτικοῦ λόγου στὸ Ἄσμα Ἀσμάτων, ἡ ποιήτρια, σὰν ἀπόκριση καὶ ἀνάκρουσμα, δίνει τοὺς δικούς της ποιητικοὺς στίχους γεμάτους ἔκσταση καὶ ἔνταση, γεμάτους ἀπὸ ἐρωτικὸ ποιητικὸ λόγο.

Στοὺς στίχους της οἱ δικοὶ της ὕμνοι ἀποδόθηκαν καὶ ὕμνουσιν τὴν αἰώνια γυναικία. Τὴν πηγὴ τῆς ζωῆς. Στὴ γυναίκα ποῦ δέχεται τὸ κάλεσμα τῆς ζωῆς, ποῦ ἀγκαλιάζει τὸν κόσμο, τὴ ζωὴ. Ποῦ γεννᾷ τὴ ζωὴ καὶ γεύεται τὸ αἶσθημα, τὸ πάθος, τὴ δημιουργία. Ἀποδόθηκαν καὶ ὕμνουσιν τὸν πανανθρώπινο ἔρωτα, τὴν πανανθρώπινη ἔλξη γιὰ ἔνωση καὶ δημιουργία. Ἀποδόθηκαν οἱ συναισθηματικὲς πληγὲς τῶν συνανθρώπων καὶ ἡ πάλη καὶ ὁ ἀγώνας, ἡ καρτερία, ἡ ὑπομονὴ καὶ ἡ προσμονὴ γιὰ τὴν κατανίκηση καὶ τὴν καταστολή.

Κι ὅλα αὐτά, σ' ἓνα περιβάλλον ποῦ γεννᾷ καὶ ὁμορφαίνει καὶ ποικίλλει ἡ φύση καὶ ἡ ζωὴ.

Τὸ ταλέντο, ἡ πείρα ζωῆς καὶ ἡ ἐμπνευση στὸ ἀνάκρουσμα τῆς μουσικῆς μολπῆς τῶν στίχων τοῦ Ἄσματος Ἀσμάτων, ξεχωρίζουν στὴν ποιήτρια καὶ γίνονται δική της πνευματικὴ δημιουργία σὲ ποιητικὴ μορφή καὶ μηνύματα ἀνθρώπινης ἔκφρασης, σ' ἓνα πανανθρώπινο ἐρωτικὸ μήνυμα καὶ τραγοῦδι.

ΝΙΚΟΣ ΑΝΩΓΗΣ

Γιώργου Ι. Χριστογιάννη: «Η ΣΦΑΙΡΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ» (διηγήματα), 1985.

Στὴ «Σφαῖρα τῶν δικαιωμάτων» ὁ συγγραφέας ἔχει συγκεντρώσει, σὲ ὀκτώ διηγήματα, κυρίως περιστατικὰ καὶ διώματα, ἀπὸ τὰ δύσκολα χρόνια καὶ τὸν σκληρὸν ἀγώνα τῆς πρώτης μεταπολεμικῆς γενιάς, γιὰ νὰ δεῖ στὸν ἥλιο μοῖρα. Περιγράφει

την άγώνα του ανθρώπου, πού παλεύει νά προστατεύσει, ἔστω καί ἀπό φαντιστικούς κινδύνους, «τά κεκτημένα του», πού σώρεψε μέ άγώνα καί θυσίες στή σφαίρα τῶν δικαιωμάτων του. Παρακολουθεῖ ἀκόμα τήν ὀδυνηρή διάβαση ἀπό κατασταλαγμένες μορφές ζωῆς σ' ἀτίθασα ρεύματα τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας καί τῶν σύγχρονων πνευματικῶν καί καλλιτεχνικῶν κινήματων. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἠχογραφεῖ τόν στεναγμό τοῦ ανθρώπου, πού βλέπει νά διαφεύδονται οἱ προσδοκίες του καί ν' ἀδικεῖται θάναυσα, ἀλλά πού ἀρνεῖται πεισματικά νά ὑποταχθεῖ στή βία τῶν ἰσχυρῶν καί στήν πρόκληση τῶν γεγονότων. Κι ὅλα αὐτά μέ συμπάθεια, ἀλλά καί μέ μιᾶ ἀνάγλυψη διάθεση σάτιρας καί αὐτοσαρκασμοῦ.

Ἡ Ὁ Γιώργος Χριστογιάννης, χωρίς ν' ἀπομακρύνεται ἀπό τίς πηγές τῆς παραδοσιακῆς διηγηματογραφίας, ἀνανεώνει τὰ θέματά του μέ πρωτοτυπία καί εὐρηματικότητα. Δέν φορτώνει τὸ λόγο του μέ γλωσσικές καί νοηματικές ἀκρότητες, ἀλλά, ἀντίθετα, τόν ἀφήνει νά κυλάει ἄνετα, μέ σαφήνεια, γλαφυρότητα καί πειστικότητα. Ἔτσι, οἱ ἥρωές του εἶναι ὀλοζώντανοι, κινούνται ἀνάμεσὶ μας, μᾶς συγκινοῦν καί μᾶς προβληματίζουν.

«ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΣΟΥΗΔΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ»,
Ἀθήνα, 1988, σελ. 190.

Κυκλοφορεῖ σὲ ἐκτενῆ εἰσαγωγή καί ὑποδειγματικῆ μετάφραση τοῦ Βασ. Παπαγεωργίου, ἕνας καλαίσθητος τόμος 190 σελίδων μέ ποιήματα τῶν διαπρεπεστέρων ποιητῶν τῆς Σουηδίας. Μιά καλή εὐκαιρία γνωριμίας μέ μιᾶ σπουδαία λογοτεχνία καί μέ ποιητὲς ἐξαιρετικοῦ διαμετρήματος, ἀγνώστους στὸν τόπο μας καί πολὺ γνωστούς στή χώρα τους καί σὲ ὀλόκληρη τὴν Ἑυρώπη.

Κώστα Ε. Τσιρόπουλου:
«ΜΥΣΤΗΡΙΟ», Ἀθήνα, 1988, σελ. 96.

Τὸ νέο βιβλίο τοῦ γνωστοῦ νεοέλληνα

συγγραφέα πού συνιστᾶ μιᾶ ὑψηλὴ ποιητικὴ σύνθεση σὲ τρία μέρη μέ τίτλους: «Φῶς - Ἡμίφως - Γνόφος», ὅπου διὰ τῆς γλώσσας ἐκφράζεται ἡ μυστηριώδης περιπέτεια ἐπιβίωσης τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί ἀποτυπώνεται ἡ ἀλήθεια — πού ἀποτελεῖ καί τὸ νόημα τοῦ βιβλίου ὀλόκληρου — πῶς «ἔζησαν τὸν χρόνο τους οἱ Ἕλληνες μέ λέξεις κι ἔρωτα» γιὰ νά φτάσουν ἀντιμέτωποι σὲ κίνδυνο θανάτου σήμερα.

ΚΑΤΑΝΥΚΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Σὲ λογοτεχνικὴ γλώσσα καί γλαφυρὸ ὕφος γραμμένο, κυκλοφόρησε τὸ νέο βιβλίο τοῦ γνωστοῦ συγγραφέα Π. Β. Πάοχου μ' ἐκλεκτὰ καί κατανυκτικὰ κείμενα. Φέρει τὸν τίτλο «Ἡ δρόσος τοῦ Πνεύματος» καί ἀποτελεῖ τὸ β' μέρος τῆς γνωστῆς τριλογίας τοῦ «Ἐρωτος Ὁρθοδοξίας», πού κυκλοφορεῖ σὲ τρίτη ἐκδοση. Ὁ κομπὸς καὶ καλαίσθητος αὐτὸς τόμος τῶν 286 σελίδων ἔχει πλοῦσια βυζαντινὴ εἰκονογράφηση καί διακόσμηση καί κυκλοφορεῖ ἀπὸ τίς ἐκδόσεις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Μιχ. Δ. Στασινόπουλου:
«ΟΔΟΙΠΟΡΙΑ — ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ», Ἀθήνα, 1984, σελ. 328.

Ἀπὸ τίς Ἐκδόσεις «Γνώση» κυκλοφόρησε τὸ καινούργιο βιβλίο τοῦ πρώην Προέδρου τῆς Δημοκρατίας Μιχ. Δ. Στασινόπουλου «Ὀδοιπορία, Ἀυτοβιογραφικὲς σελίδες». Ὁ συγγραφέας, γνωστός ἄλλωστε ἀπὸ χρόνια γιὰ τὰ ποιήματα καί τὰ δοκίμιά του, ἀρχίζει τίς ἀναμνήσεις του ἀπὸ τὴν γενέτειρά του, τὴν Μεσσήνη, στὶς ἀρχές τοῦ αἰῶνα, φτάνει στὶς μεγάλες λογοτεχνικὲς συναντήσεις τῆς ζωῆς του, τὸν Γρ. Ξενόπουλο καί τὸν Τέλλο Ἄγρα, καταγράφει τοὺς διαδοχικοὺς σταθμοὺς τῆς καριέρας του (Σύμβουλος Ἐπικρατείας,

Καθηγητής Παντείου, Πρόεδρος Δημο-
κρατίας μετά την πτώση της χούντας, όπου
αναφέρει και αποκαλυπτικές λεπτομέρειες
εκείνης της περιόδου) κι ακόμη ένα πλη-

θος από μικρές άνωμένες ιστορίες, που τε-
λικά συνθέτουν και όριοθετούν την ζωή
μας.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΣ

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

I

Θ Ε Α Τ Ρ Ο

ΕΘΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

Ἄριστοφάνη: «ΘΕΣΜΟΦΟΡΙΑΖΟΥΣΕΣ»

Πιστεύουμε — κι αποδείχθηκε αυτό —, ότι η μετάφραση του Π. Μάτση στάθηκε το βασικό καλλιτεχνικό σύνδρομο για να έρμηνευθεί σκηνικά και να παρουσιασθεί θεατρικά η παράσταση «Θεσμοφοριάζουσες» του Ἄριστοφάνη που μᾶς ἔδωσε το Ἐθνικό Θέατρο.

Ἔτσι, ἡ μετάφραση ἦταν μιὰ διαχρονική διασύνδεση ἀπὸ φρασεολογία, καμώματα κι ἀνθρώπινα φούμαρα ἀπὸ ὅλους τοὺς καιροὺς και γιὰ ὅλες τὶς ἐποχές.

Ἀκολούθησαν οἱ χορογραφίες που πάνω στὸν αὐτοσχεδιασμό τους μᾶς φώναξαν και τὰ παραπλήσια ἐπιφωνήματα τοῦ κἂν-κἂν και χόρευαν και τὰ μισὰ δῆματα, που πέρασαν ἀνετα ὅμως στὶς διεργασίες κάποιων ἑλληνικῶν ρυθμῶν. Πλούσια ἡ μουσική τοῦ Γιάννη Μαρκόπουλου, συνόδευε σύμφωνα με τὰ προσχεδιασμένα τὴν παράσταση. Ἡ μουσική, κυρίως στὴν περίπτωση τῶν κερῶν, εἶχε και κάποιον ἐγγειακό χαρακτήρα.

Ὁ Σκύθης τοῦ Μιχάλη Ἀεράκη ἔμοιαζε με ἐκμανθάνοντας τὰ ἀγγλικά και τὸ τριδίμμο Ἀγάθωνα - ὑπερέτη - Κλεισθένη μᾶς θύμιζε τὴν Γεωργία τὴν Κουτσή στὴν Ἀθήνα τῆς Κατοχῆς. Κρίμα στοὺς καλοὺς αὐτοὺς ἠθοποιούς.

Ὁ Γ. Μοσχίδης, μαζί με τὸ γνωστότατο παίξιμό του, βρῆκε τὴν εὐκαιρία νὰ περιφέρεται με μεγάλους κύκλους πάνω στὴ σκηνή, τελείως ἐλεύθερος και ἀδέσμευτος ἀπὸ τὴν παραγωγισμένη και ἴσως ποδοπατημένη χορευτικά μιὰ κάποια ἀστυρότερη και λιτὴ ἐρμηνεία τοῦ ἔργου, ἐνῶ παράλληλα διαχώριζε στὴ σκηνακή πραχτική τὴν προσωπική του τεχνική ἀπὸ τὸν Πῶργο Μιχαλακόπουλο, που, ὅπως συμβαίνει πάντα, κράτησε και ἐπομι-σθηκε τὸ ἔργο και τὶς ἀξιώσεις τῶν θεατῶν.

Ὁ κ. Μπάκας ἐπέτρεξε νὰ περιορίσει τοὺς ἐπικίνδυνους αὐτοσχεδιασμούς τῆς χορογραφίας κι ἔτσι τὸ ἔργο δὲν κατέληξε σὲ λαϊκιστικὴ ψυχαγωγία, παρὰ τὴν διάρκεια τῆς παρουσίας του τριδίμμου και τὴν ἐπαναλαμβανόμενη ἐπιθεωρησιακὴ μορφή τῆς σκηνακῆς ἀνέλιξης.

Γενικώτερα, οἱ «Θεσμοφοριάζουσες» τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου εἶχαν μιὰ σχέση και μιὰ ἀπόλυτη σχεδὸν καλλιτεχνική ἐπικοινωνία με τοὺς θεατῆς και τοὺς πρόσφεραν ἄφθονο γέλιο και καθαρὴ και γνήσια λαϊκὴ ψυχαγωγία. Τώρα, ἂν αὐτὰ τὰ δεδομένα βρισκόνταν μακριὰ κάπως θεατρολογικά και ὑφολογικά ἀπὸ τὸν Ἄριστοφάνη τῆς κλασικῆς σκηνακῆς παιδείας, αὐτὸ εἶναι μιὰ ἄλλη ιστορία.

ΚΑΡΕΖΗ — ΚΑΖΑΚΟΣ

«ΟΙΔΙΠΟΥΣ ΤΥΡΑΝΝΟΣ»

Πρέπει να παραδεχθούμε, ότι ο γεωργιανός Ρόμερτ Στούρονα, σαν διακεκομμένος μαρξιστής καλλιτέχνης, έπεδίωξε και πέτυχε σχεδόν να πολιτικοποιήσει τον Οιδίποδα Τύραννο, σαν περίπτωση σάπιου βασιλικού θεσμού, τον χορό σαν μακάρια κι άρνητική λαϊκή συμμετοχή στους άμεσώτερους κοινωνικούς αγώνες και την ίδια συγγραφή για την έξοργιστική μονομέρεια της θεατρολογίας και για την άβυσσαλέα παραγνώριση των λαϊκών αιτημάτων εκείνης της εποχής, θεματική προβληματική τέχνης, έλευθερίας και όρων και συνθηκών εργασίας που ισχύει θετικά κι άρνητικά πάνω στα ίδια και στους σημερινούς καιρούς.

Έτσι, προχωρεί, με τις έπιμορφωτικές καταβολές του, στην αποδεσμευόμενη ανανέωση και διαφοροποιεί το λιτό ύφολογικό δεδομένο της ιδεολογικής και σκηνικής άρμονίας, δηλαδή παροποιεί την ταυτότητα της κορυφαίας στιγμής της ενανθρωπισμένης τέχνης, σημείο μέγα που το διαφυλάσσει λειτουργικά, αλλά και ίεροουγεί μαζί, ή αιώνια ζωή. Κατέβασε από τον θρόνο τον Οιδίποδα, ο μαρξιστής σκηνοθέτης, και τον έπλασε περισσότερο οικείο, άρα και πιο τροπτό στις θέαμα της πάθους και της αδυναμίας, ενώ η περιγελαστική Μοίρα, συμμετέχοντας στο θέμα κι στο θέαμα, μάς καταδείχνει, ότι οι άρχοντες παντί τῷ καιρῷ, παραμένοντες ανθρωπίσκοι και μεταβάλλονται σε ύπανθρώπους, άσχετα αν μεγαθύνονται από τα ψελλίσματα της συνεχώς ανακαλούμενης ιστορίας, σαν Πτολεμαίοι, Καίσαρες, Μεγάλοι Άλέξανδροι, Ναπολέοντες, Καισαροβασίλεις και — γιατί όχι; — Τσάροι πασών των Ρωσίων. Έξηγούμεθα:

Αυτός είναι, πιθανότατα, ο βασικός προβληματισμός του γεωργιανού, που παρουσίασε με αυτόν τον τρόπο την κάποια αναβίωση και ανανέωση του Οιδίποδα Τύραννου. Μιά προσπάθεια που έθεσε με μια μονοκοτυλιά κατά μέρος όλη την ήρηνή διδασκαλία της λαμπρότατης θεατρολογίας του αρχαίου κλασικού δράματος, αποβλέποντας κυρίως στην ιστορική διαλεκτική της έπικοινωνίας και της παρακίνησης της μάζας στο να κρίνει, και να συμμεραίνει κοινωνικοπολιτικά τους πρώτους καιρούς του Οιδίποδα σύμφωνα με την ελεύθερη σκέψη του σήμερα. Και πιστεύουμε ότι η έπίσημη κριτική, πριν συναγάγει τα συγκριτικά δεδομένα για τις διαστάσεις της σκηνικής έκφρασης και το αισθητικό μέτρο της θεατρικής εύαισθησίας της παράστασης του Οιδίποδα Τυράννου, θα ήταν χρησιμότερο να στραφεί και ν' αναζητήσει σε διαφορετική αναδρόμηση την οΐζα του κακού και του καλού, και την διεργασία για την αναβίωση και την ανανέωση. Και στο προκείμενο, αυτή η αναφορά μας ίσως να προσφέρει την έπιζητούμενη διαφάνεια για τον καλλιτεχνικό και σκηνοθετικό άθλο και ιστόρημα του Ρ. Στούρονα.

Η μουσική του Γκ. Καντσέλλι είχε ρομαλεότητα, αλλά θύμιζε τη Νύχτα στο «Φαλαχό Βουνό» του Μουσόρσκι, Μπάχ, ρωσικές λαϊκές μελωδίες και τον Ξηρότατο χτύπο από ένεδρεύοντα ίσως κροταλία. Έντυπωσίασε, αλλά στις δοματικές στιγμές της ανέλιξης δέν παρέστέζε στον ήχο για την έσώτατη έπίκληση για έλεος από τα δεινά...μοίρας, ανθρώπων και θεών. Θα σταθούμε ακόμα και στο τρανταχτό γέλιο του Οιδίποδα, που κλείνει την παράσταση. Τι να θέλει να συμβολίσει; Σαρκοσμός; Είρωνεία; Μεριστοφελική παρέμβαση; Ύπαρξιακό παράλογο όμοιο με τον θεατρικό Καλλιγούλα του Σάρτρ; Αυτόκριτική για περισσότερη τιμωρία;

Γνήσιος ο πρωτογονισμός του Καζάκου, έδωσε ανάγλυφα μια σκληρή και ποικιλόμορφη έκφραση στα προσωπικά και τραγικά συμβάντα που τον περιέξωσαν. Αυτά, Σε πολλά σημεία όμως μάς θύμισε τον συμπαιρωτή του Ρ.Σ. γεωργιανό κι αυτόν Τάρας Μπουλίμπα του προπολεμικού Χάρη Μπόω.

Τέλος, πιστεύουμε ότι αυτή η άρνητική πανελλήνια κριτική για το ανέβασμα της παράστασης, κατά τον Ρ. Στούφουα, ήταν η πιο μεγάλη διαφήμιση του θιάσου. Άρνηση και θέση σημαίνουν — τουλάχιστον εδώ — έμπορικη έπιτυχία.

ΜΑΝ. ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

Π Μ Ο Υ Σ Ι Κ Η

Η ΤΡΙΤΗ ΧΟΡΩΔΙΑΚΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Οι χορωδιακές συναντήσεις, που οργανώνει το Ίδρυμα Κ. Κατσάρη της Ί. Μητροπόλεως Ίωαννίνων, είναι πια ένα θαυμάσιος θεσμός, που δίνει την ευκαιρία για μια καλλιτεχνική εκδήλωση ύψηλης στάθμης, δημιουργώντας παράλληλα κι ένα γεγονός πανελληνίας ακτινοβολίας.

Η έφετινή Τρίτη Χορωδιακή Συνάντηση έγινε στο υπαίθριο θέατρο της Έταιρείας Ήπειρωτικών Μελετών, με καλλιτεχνικό Διευθυντή την Κ. Κωνσταντάρα (που είναι και διευθνήτης της Χορωδίας του Λυκείου Έλληνίδων Ίωαννίνων). Το πρόγραμμα περιλάμβανε τις Παιδικές Χορωδίες Άγίου Άθανασίου Λάρισας και του Δήμου Ήρακλείου Κρήτης, το Σάββατο 16 Σεπτεμβρίου, καθώς και τις: Μικτή Χορωδία Πνευματικού Κέντρου του Δήμου Ίεράπετρας, Βολιώτικη Χορωδία, Χορωδία του Μουσικοφιλολογικού και Καλλιτεχνικού Συλλόγου «Ο Άκρίτας» Καλαμάτας και την Μικτή Χορωδία του Πνευματικού Κέντρου Δήμου Άθηναίων, την Κυριακή 17 Σεπτεμβρίου.

Οι Διευθυντές τους ήταν άντιστοίχως: Όρέστης Δαόπουλος, Κατερίνα Κοντολίδου - Τζαγκαράκη, Γιώργος Ψαρουδάκης, Βλάσης Μαστρογιάννης, Μιχάλης Γαργαλιώνης και Κωστής Κωνσταντάρας.

Όλες οι χορωδίες που έμφανίστηκαν, εκτέλεσαν ένα ποικίλο και αξιόλογο ρεπερτόριο (με τραγούδια σύγχρονης, κλασικής και έλληνικής μουσικής), σ' έναν ευρύτερο χώρο καλλιτεχνικής έκφρασης. Διευθυντές και μέλη των χορωδιών έκαναν πολύ καλή και άποδοτική δουλειά, που θα άξιζε, σε μιάν άλλη παρουσίαση, να επεκταθούμε περισσότερο και ειδικότερα, για την αξιολόγησή τους. Πάντως, ύπογραμμίζουμε πως όλες τους είχαν καλές και καλλιεργημένες φωνές, συντονισμό και πολύ καλή έρμηνεία, τόσο με τους πετυχημένους χρωματισμούς, όσο και με την ένταση του τραγουδιού — όποτε και όπου αυτό χρειαζόταν — διαρθρωμένα με τον σωστό ρυθμό και την προσωπική «ζωντάνια». Κι αυτό είναι μια δύσκολη κατάκτηση, που προσδιορίζει μάλιστα και την άξια και την άσκηση της ανθρώπινης φωνής.

Η χορωδία είναι ένα μέρος της μουσικής που έχει την άρχή του άπ' την έλληνική αρχαιότητα, άπό τότε που παρουσιάζεται στο αρχαίο θέατρο, έχοντας οργανικό ρόλο και διευρύνοντας την άξια της ομαδικής έκφρασης.

Στην χορωδιακή μορφή, ή ομαδική αυτή καλλιτεχνική συμμετοχή, με την ανθρώπινη φωνή και την κοινή άρθρωση, τα αίσθήματα και οι ιδέες που καλλιεργούνται με την ποίηση και την έσωτερική ευφορία, είναι μια πραγματική λειτουργία της ψυχής. Μάλιστα, ιδιαίτερα σήμερα, που ο άνθρωπος των καιρών μας σχοινόβαται και παράφαιε άπ' την ρουτίνα και το άγχος που του επιβάλλει ή μηχανοποιημένη ζωή του, ή χορωδία άποτελεί μια όση. Και μπορεί να σταθεί και να ιδεί τον κόσμο πέρ' άπ' την στενότητα της μοναξιάς, ζαλισμένος καθώς είναι άπ' τα περιστασιακά μουσικά ρεύματα, αναζητώντας αυτήν ακριβώς την γέφυρα.

Με αυτά τα δεδομένα, ή χορωδιακή τούτη συνάντηση, άποτελεί μια πολύτιμη προ-

σφοδρά κι ένα κεφάλαιο, οργανωμένο κατά τρόπο άρτιο, πολιτισμένο και πλήρες, που θα πρέπει να το κρατήσουμε και να το υποστηρίξουμε ως δική μας υπόθεση. Και το μόνο που θα είχε να παρατηρήσει κανείς ήταν το περιορισμένο κοινό, συγκριτικά με την αξία αυτής της ευκαιρίας (ιδίως την πρώτη βραδιά), παρ' όλη την καλή διοργάνωση (άφισες, προγράμματα, παρουσίαση, εγκαταστάσεις) και την δωρεάν είσοδο, πράγματα που τρυούν ιδιαίτερα τα Άγαθοεργά Καταστήματα της Ί. Μητροπόλεως Ίωαννίνων.

Είμαστε οίγουροι, ότι, για όσα άτομα παρακολούθησαν τις εκδηλώσεις αυτές, η Τρίτη Χορωδιακή Συνάντηση Ίωαννίνων υπήρξε αληθινή προσφορά. Και αξίζουν συχαρητήρια για τους διοργανωτές, καθώς και ευχαριστίες στο Ίδρυμα Κ. Κατσάρη.

ΑΜΑΛΙΑ Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΥ

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΔΑΒΑΜΕ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

γ' Δοκίμια - μελέτες

Ε. Ν. Μόσχου: «ΜΥΘΟ ΚΑΙ ΔΑΚΡΥ» (δοκίμια και μελέτες), σελ. 312, έκδ. «Ίκαρος», Ίθήνα, 1989.

Άγγελικής Πανωροπούλου: «Η ΒΕΡΓΙΑΛΙΑΝΗ ΑΝΤΑΓΓΕΙΑ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ», σελ. 206, έκδ. «Μνημοσύνη», Ίθήνα, 1989.

Πέτρου Χάρη: «ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ» (β' έκδοση), σελ. 244, έκδ. «Πιτσιλός», Ίθήνα, 1989.

Ίωάννου Α. Κιτσαρά: «ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ», σελ. 436, Ίθήνα, 1988.

Ίωάννου Α. Κιτσαρά: «Ο ΕΦΙΑΛΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΛΗΜΜΑ», σελ. 192, Ίθήνα, 1987.

Τάσου Λιγνάδη: «ΤΟ ΖΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΡΑΣ» (ποιητική και υποκριτική λειτουργία του αρχαίου δράματος), σελ. 216, έκδ. «Ήρδωτος», Ίθήνα, 1987.

Γεωργίου Δροσίνη (πρόλογος Κ. Θ. Δημαρά): «Θ ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ Η ΜΝΗΜΗ» (ἀνέκδοτα χειρόγραφα: ποιήματα - γράμματα), έκδ. «Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων», σελ. 300, Ίθήνα, 1989.

Άλέκου Βασιλείου: «ΓΙΑΝΝΗΣ Α. ΜΑΡΡΕΣ» (ὁ ἄνθρωπος κι ὁ συγγραφέας), σελ. 110, έκδ. «Ήνεματικές σελίδες», Ίθήνα, 1989.

Ίωάννου Ζ. Οἰκονομίδου: «Η ΕΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΒΑΛΧΑΝΙΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΣΠ. ΖΑΜ-

ΠΕΛΙΟΥ», σελ. 152, έκδ. «Ίωλκός», Ίθήνα, 1989.

Σταύρου Φ. Φώτση: «ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ ΜΟΥ ΜΕ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΗ ΚΡΑΨΙΤΗ», σελ. 112, Ίθήνα, 1989.

Νέλσον Μαντέλα (μετάφραση ἀπὸ τὰ γαλλικά Ἑλένης Ἀστερίου): «ΤΟ ΑΠΑΡΤΧΑΊΝΤ» (πρόλογος Β. Breytenbach), σελ. 128, έκδ. «Ήρδωτος», Ίθήνα, 1989.

Νικολάου Β. Τυπάλδου: «ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ» (ὁ ἀρνητὴς τοῦ Χριστοῦ - ὁ ἀλαζονικός Μηδενιστής), σελ. 96, Ίθήνα, 1989.

Βασίλη Μοσκόβη: «ΘΘΩΝ Μ. ΔΕΦΝΕΡ» (κριτικό δοκίμιο), σελ. 56, έκδ. «Μαυρίδης», Ίθήνα, 1989.

Δημήτρη Γιάκου: «Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΜΑΣ ΕΝ ΤΗ ΞΕΝΗ» (ἀνάπτυξη ἀπὸ τὰ «Τετράμηνια»), σελ. 16, Ἀμφισσα, 1988.

Λ. Βρανούση: «ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΨΑΛΙΔΑΣ», σελ. 16 (ἀνάπτυξη Παγκοσμίου Βιογραφικού Λεξικού), Ίθήνα, 1989.

Ε. Ν. Μόσχου: «ΘΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΕΣ», σελ. 240, έκδ. των «Φίλων του Βιβλίου», Ίθήνα, 1989.

Τάσου Λιγνάδη: «ΚΑΤΑΡΡΕΩ», σελ. 432, έκδ. «Άκριτας», Ίθήνα, 1989.

δ' Θέατρο

Βασίλη Καπετανέα (Ροδανῶ): «Η ΛΑΜΙΑ» (ἠθογραφική τραγωδία σὲ πράξεις τρεῖς — εἰκόνας ἑπτὰ), σελ. 128, έκδ. «Νέοι Καιροί», Ίθήνα, 1988.

Εθριπίδη (Εισαγωγή - μετάφραση - σχόλια Έρρ. Χατζηγιάννη): «ΕΛΕΝΗ», σελ. 428, έκδ. «Ι. Ζαχαρόπουλος», Αθήνα, 1989.

ΙΣΤΟΡΙΑ - ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Κων. Ι. Κίτσου: «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΖΩΣΙΜΑΙΑΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ», σελ. 480, έκδ. «Δωδώνη», Αθήνα, 1988.

Alan J. B. Wace - Maurices S. Thopson (μετάφραση Πάνου Καραγιώργου): «ΟΙ ΝΟΜΑΔΕΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΩΝ» (περιγραφή της ζωής και των εθίμων των Βλάχων της εβόρειας Πίνδου), σελ. 348, έκδοση του «Φιλολογικού Ιστορικού Λογοτεχνικού Συνδέσμου Τρικάλων», έκδ. «Αδελφών Κυριακίδη», Θεσσαλονίκη, 1989.

Κώστα Ν. Νικολαΐδη: «ΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ» (τὸ Κάστρο - ἡ Λίμνη - τὸ Νησί), σελ. 292, Γιάννινα, 1987.

Δημήτρης Σταμέλου: «ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΟΥΛΙΟΥ», σελ. 160, έκδ. «Πιτσιλός», Αθήνα, 1988.

Φιλαρέτου Βιτάλη: «ΣΙΦΝΟΣ - ΠΑΤΜΟΣ 1988» (έορτασμός του Αγίου, ἐνδόξου Ἀποστόλου και Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου), σελ. 64, έκδ. Σιφναϊκοῦ Πνευματικοῦ Ἰδρύματος «Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος», Αθήνα, 1988.

Ἀντώνη Γ. Τρούλλου: «ΑΓΓΕΛΟΣ ΚΟΣΜΗΣ», σελ. 56, έκδ. Σιφναϊκοῦ Πνευματικοῦ Ἰδρύματος «Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος», Αθήνα, 1989.

Σπύρου Μαρκόπουλου: «ΘΥΓΛΟΙ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΑΧΛΑΔΕΑΣ (ΤΟΣΚΕΣΙ)», σελ. 208, Γιάννινα, 1989.

Δημ. Σερεμέτη: «Ο ΦΙΛΙΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΝ. ΤΑΤΤΗΣ» (ἀνάτυπο ἐκ τοῦ κγ' τόμου τῶν «Μακεδονικῶν» (1787 - 1864), Θεσσαλονίκη, 1983.

Γιάννη Ἀδάμου: «ΟΙΚΟΝΟΜΕΙΟΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΣΑΡΙΤΣΑΝΗΣ», σελ. 16, Τσαρίτσανη, 1988.

Γιάννη Ἀδάμου: «ΟΝΟΜΑΤΑ» (μερικὰ τοπωνύμια τοῦ Ὀλύμπου), έκδ. Ἑλληνικῆς Ὀνοματολογικῆς Ἐταιρείας, Αθήνα, 1987.

Νίκου Φασατάκη: «ΤΟ ΜΕΛΑΜΠΙΑΝΟ Ε-

ΘΕΛΟΝΤΙΚΟ ΣΩΜΑ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ ΤΟ 1912», σελ. 16, Αθήνα, 1987.

Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου: «ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ 1988» (ἐκδοση τοῦ Ε.Π.Ο.Κ.), σελ. 270, Λευκωσία, 1989.

Βλάχη Σωκρατεΐδη: «Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΚΑΙ Ο ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ» (πανηγυρική ἑμίλια τοῦ Προέδρου τῆς Ἐνωσης Δημοσιογράφων Ἰδιοκτητῶν Περιοδικοῦ Τύπου), Αθήνα, 1989.

Ἀποστ. Δ. Παπαθανασίου: «ΟΙ ΜΕΛΙΣΣΙΝΟΙ ΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΑΣ ΚΗΤΗΡΕΣ Ι. ΜΟΝΩΝ», σελ. 144, Αθήνα, 1989.

Γιάννη Μπαρμπαραγιάννη - Προσήλιου: «Η ΛΑΚΩΝΙΑ ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ», σελ. 240, έκδ. «Παγκόσμιας Ἐστίας Λογοτεχνῶν», Πειραιᾶς, 1989.

Ἐπιμέλεια Γιάννη Ἀθ. Ἀδάμου: «Η ΤΣΑΡΙΤΣΑΝΗ», σελ. 576, έκδ. Κοινότητας Τσαρίτσανης, Τσαρίτσανη, 1989.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ - ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

Δημήτρης Ἐλ. Ράπτη: «ΤΟ ΚΑΝΑΛΑΚΙ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ» (διδασκαρική διατριβή), σελ. 480, Γιάννινα, 1989.

Ἰεράς Μητροπόλεως Δρυϊνουπόλεως - Πωγωνιανῆς καὶ Κοκίτης (Πανελληνίου Συνδέσμου Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος): «ΒΟΡΕΙΟΣ ΗΠΕΙΡΟΣ — ΑΓΙΟΣ ΚΟΣΜΑΣ Ο ΑΙΤΩΛΟΣ» (Πρακτικὰ Ἀ' Πανελληνίου Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου), σελ. 816, Αθήνα, 1988.

Ἀθανασίου Ι. Ἀντωνίου: «ΔΩΔΩΝΗ — ΣΥΜΒΟΛΗ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΚΤΙΣΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΤΗΣ ΔΩΔΩΝΗΣ (ΜΕΤΑ ΤΟ 219 π.Χ.)», σελ. 222, Αθήνα, 1988.

Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἰωαννίνων: «ΔΩΔΩΝΗ» (Φιλολογία), σελ. 264, έκδ. Τμήματος Φιλολογίας Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, τόμος 13ος, Ἰωάννινα, 1987.

Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἰωαννίνων: «ΔΩΔΩΝΗ» (Μέρος Τρίτο), σελ. 280, έκδ. Τμήματος Φιλοσοφίας - Παιδαγωγικῆς καὶ Ψυχολογίας Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων (Τόμος 16ος), Ἰωάννινα, 1987.

Παύλου Κυριακίδη: «ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΨΥΧΟ-

ΛΟΓΙΑ», σελ. 212, Ίωάννινα, 1989.

Ήθνικό Κέντρο Κοινωνικών Έρευνών: «ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ» (Έμπειρική Έρευνα: Μιχ. Γ. Μαδιάνος, Όλγα Ζαρνάρη, Άλίκη Κατουσέλη, Γίτσα Κοτταρίδη, Πέτρος Παππής, Εύαnthά Τσακίρη, Νίκος Φακιάλας), σελ. 440, Άθήνα, 1988.

Ήθνικό Κέντρο Κοινωνικών Έρευνών (Πάρις Τσάρτας): «ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΚΥΚΛΑΔΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΣΤΑ ΝΗΣΙΑ ΙΟΣ ΚΑΙ ΣΕΡΙΦΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1950 - 1980», σελ. 276, Άθήνα, 1989.

Φιλοσοφικής Σχολής Ίωαννίνων: «ΔΩΔΩΝΗ». Αφιέρωμα στον καθηγητή Στέφ. Ι. Παπαδόπουλο, σελ. 660, έκδ. Τμήματος Ίστορίας και Αρχαιολογίας (τόμος 16ος), Ίωάννινα, 1987.

Φιλοσοφικής Σχολής Ίωαννίνων: «ΔΩΔΩΝΗ» (Μέρος Τρίτο), σελ. 176. Αφιέρωμα στον Σπ. Δ. Κυριακόπουλο (τόμος 17ος), έκδ. Τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, Ίωάννινα, 1988.

Πανεπιστημίου Ίωαννίνων: «ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΩΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ 1965 - 1988», σελ. 102, Ίωάννινα, 1988.

Ήθνικό Κέντρο Κοινωνικών Έρευνών: «ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ», Τόμοι 69 και 70, σελ. 288 και 284, Άθήνα,

1988.

Istituto Universitario Orientale - Dipartimento Dell' Europa Orientale: «ΙΤΑΛΟ-ΕΛΛΗΝΙΚΑ», σελ. 296, Napoli, 1988.

Επιμέλεια: Γιάνκος Άνδρεάδης, Περικλής Ροδάκης, Δημήτρης Σταμούλης, Μιχάλης Χαραλαμπίδης: «ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ — Η ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ ΤΩΝ ΑΡΜΕΝΙΩΝ» (μετάφραση, απ' τὰ Άγγλικά και Γαλλικά, των ντοκουμέντων του Διαρκούς Δικαστηρίου των Λαών στο Παρίσι τὸ 1948, απ' τὸς Γιάννα Κούρτοβικ και Σήφη Κασσεσιάν), σελ. 472, έκδ. «Ήρόδοτος», Άθήνα, 1988.

Β. Κ. Μάργαρη: «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΣΠΙΤΙΑ» (λεύκωμα), έκδ. «Επίκτητος», Άθήνα, 1988.

Ένωσης Δημοσιογράφων Ίδιοκτητῶν Περιοδικῶ Τύπου: «1939 - 1989» (Πανηγυρικό Λεύκωμα), Άθήνα, 1989.

Κ. Π. Δοβλέτογλου: «ΠΑΡΘΕΝΩΝΑΣ — ΚΑΤΟΨΗ ΝΑΟΓ», σελ. 24, έκδ. «Ίωλκός», Άθήνα, 1981.

Griech. Epirus - Verein Nyrnberg: «NEANIKΑ KEIMENA ΤΗΣ ΕΕΝΙΤΙΑΣ» (Ήπειρωτόπουλα στη Δυτική Γερμανία, Διεύθυνση Κ. Π. Φώτου), σελ. 28, Nyrnberg, 1988.

Institut Français D' Études Byzantines: «REVUE DES BYZANTINES», tome 47, année 1989, Paris.

Για σπέσιαλ παστίτσιο
Μακαρόνια Νο 1
Μακαρόνια Νο 2
Πεννάκι

MISKO

ΦΤΙΑΞΤΕ ΤΟ

© 1988 Misko

